

zborník

Bratislavské právnické fórum 2024
VPLYV NADNÁRODNÝCH SÚDNYCH
ORGÁNOV NA NÁRODNÉ
SÚKROMNÉ PRÁVO

Bratislava legal forum 2024
THE INFLUENCE OF SUPRANATIONAL
JUDICIAL AUTHORITIES ON NATIONAL
PRIVATE LAW

Horony, Maukš, Ťažká (zost.)



PRÁVNICKÁ FAKULTA
Univerzita Komenského
v Bratislave

zborník

Bratislavské právnické fórum 2024
Vplyv nadnárodných súdnych orgánov na národné
súkromné právo

zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie
„Bratislavské právnické fórum 2024“
ktorá sa konala 17. – 19. septembra 2024
na Právnickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave

Bratislava legal forum 2024
The influence of supranational judicial authorities on
national private law

collection of papers from the international scientific conference
„Bratislava legal forum 2024“
which was held on 17. – 19. september 2024
at the Faculty of law, Comenius University in Bratislava



PRÁVNICKÁ FAKULTA
Univerzita Komenského
v Bratislave

2024

Bratislavské právnické fórum 2024 : vplyv nadnárodných súdnych orgánov na
národné súkromné právo / Štefan Horony, Dávid Maukš, Veronika Ťažká (zost.).
Bratislava : Právnická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave, 2023. 185 s. ISBN
978-80-7160-727-4.

© Autori

Zostavovatelia: Štefan Horony, Dávid Maukš, Veronika Ťažká

Návrh obálky: Jozef Andraško

Všetky príspevky prešli dvojitém anonymným recenzným konaním.

1. vydanie

Právnická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave

2024

ISBN (e-verzia)

978-80-7160-727-4



Publikácia je šírená pod licenciou Creative Commons 4.0, Attribution-NonCommercial-NoDerivatives. Dielo je možné opakovaním používať za predpokladu uvedenie mena autorov a len na nekomerčné účely, pričom nie je možné z diela ani jeho jednotlivých častí vyhotoviť odvodené dielo formou spracovania alebo iných zmien.

Spoluorganizátori 10. ročníka konferencie
Bratislavské právnické fórum



MINISTERSTVO

ZAHRANIČNÝCH VECÍ
A EURÓPSKÝCH ZÁLEŽITOSTÍ
SLOVENSKEJ REPUBLIKY



MINISTERSTVO

SPRAVODLIVOSTI
SLOVENSKEJ REPUBLIKY



N A J V Y Š Š Í S Ú D
S L O V E N S K E J R E P U B L I K Y

ADVOKÁTSKA
KOMORA
SLOVENSÁ

Konferencia sa uskutočnila s finančnou podporou



CENTRAL
EUROPEAN
FOUNDATION



Obsah

Nemajetková ujma a ochrana osobných údajov: pohľad SDEÚ	6
	Martin Križan
20 rokov aplikácie čl. 267 ZFEÚ v SR: Dopady na ochranu spotrebiteľa	16
	Martin Hamřík
Legislatívne výzvy v súvislosti s použitím embryí pri asistovanej reprodukcii v kontexte rozhodnutí Európskeho súdu pre ľudské práva	27
	Martina Babušíková
“Wrongful life” a “wrongful birth” (nielen) v kontexte judikatúry Európskeho súdu pre ľudské práva	37
	Laura Fotopulosová
Medzinárodnoprávne postavenie intersex osôb	47
	Lenka Dufalová
Zapieranie otcovstva a právo na ochranu rodinného a súkromného života	57
	Petronela Luprichová Cvenegrošová
Manžel povinného ako účastník exekučného konania z komparatívneho pohľadu členských štátov EÚ	64
	Viktória Jančárová, Aneta Jančíková
Právo cestujúceho v leteckej doprave na náhradu v prípade zrušenia letu	76
	Svetlana Ficová
Vplyv rozhodnutí Európskeho súdu pre ľudské práva na rozhodovanie súdov v rodinnoprávnej agende	91
	Beata Swanová
Opatrovníctvo v súkromnom práve ako nástroj ochrany dospelých s dôrazom na subjekty opatrovníka	100
	Romana Smyčková, Sandra Meňhartová
Postmortálna ochrana osobnostných práv	110
	Štefan Horony
Právomoc súdov v cezhraničných sporoch podľa Nariadenia Brusel Ia	120
	Viktória Jančárová
Selected court decisions and their impact on inheritance law	126
	Karin Raková, Ewa Lewandowska

Vplyv Súdneho dvora Európskej únie na spotrebiteľské právo (vybrané prípady)	137
	Peter Andrejčík
Vplyv SD EÚ na príklade premlčacej doby pri vydaní bezdôvodného obohatenia spotrebiteľovi získaného plnením z preplatenej spotrebiteľskej úverovej zmluvy	148
	Dávid Maukš
Problematické aspekty sterilizácie v kontexte rozhodovacej činnosti Európskeho súdu pre ľudské práva	162
	Martin Hrčka
Limity zásahov do spôsobilosti fyzickej osoby na právne úkony	174
	Tamara Čipková

NEMAJETKOVÁ UJMA A OCHRANA OSOBNÝCH ÚDAJOV: POHĽAD SDEÚ

NON-PECUNIARY DAMAGE AND DATA PROTECTION: THE PERSPECTIVE OF CJEU

Martin Križan¹

Abstrakt: Jedným z parciálnych nárokov pri zásahu do práva na ochranu osobných údajov, ku ktorému dochádza typicky pri neoprávnenom sprístupnení osobných údajov inej osobe, je aj právo na náhradu nemajetkovej ujmy. Významnú úlohu pri formovaní obsahu tohto práva a podmienkach jeho uplatnenia zohráva Súdny dvor EÚ, ktorý len v priebehu ostatných rokov publikoval niekoľko kľúčových rozhodnutí. Cieľom tohto príspevku je zosumarizovanie ostatného vývoja v tejto otázke a naznačenie záverov z toho plynúcich.

Kľúčové slová: osobné údaje, nemajetková ujma, SDEU, GDPR

Abstract: One of the partial claims in the case of an interference with the right to the protection of personal data, which typically occurs in the case of unauthorised disclosure of personal data to another person, is the right to compensation for non-pecuniary damage. The CJEU has played an important role in shaping the content of this right and the conditions for its application, having published several key decisions in recent years alone. The aim of this paper is to summarise recent developments on this issue and to outline the conclusions that can be drawn from them.

Key words: personal data, non-pecuniary damage, CJEU, GDPR

Úvod

Pravdepodobne sa je možné zhodnúť, že prijatie Nariadenia Európskeho parlamentu a Rady č. 2016/679 z 27. apríla 2016 o ochrane fyzických osôb pri spracúvaní osobných údajov a o voľnom pohybe takýchto údajov (známeho ako *Všeobecné nariadenie o ochrane údajov*, najmä pod anglickým akronymom *GDPR*) vyvolalo vo verejnosti, odbornej či laickej, široké spektrum reakcií. Po prvotnej fáze adaptácie na nové právne prostredie nevyhnutne nasledovala fáza vzniku právnych sporov v dôsledku

¹ Katedra občianskeho práva, Právnická fakulta Univerzity Komenského

zásahu do práva na ochranu osobných údajov, v ktorých významnú interpretačnú úlohu mal zohrávať Súdny dvor Európskej únie (SDEU).

GDPR nadobudlo účinnosť 25. mája 2018, čo je z pohľadu vytvorenia zrozumiteľného, uceleného, koherentného právneho prostredia stále veľmi krátka doba a SDEU prakticky ešte stále len začína vydávať rozhodnutia, ktoré vytvárajú obsah jednotlivých inštitútov. Tento záver sa vzťahuje aj na inštitút, ktorý je predmetom tohto príspevku.

SDEU v priebehu rokov 2023 a 2024 zverejnil niekoľko zásadných a na seba nadväzujúcich rozhodnutí, ktoré sa týkajú náhrady nemateriálnej ujmy, uplatňovanej podľa čl. 82 ods. 1 GDPR, v ktorých SDEU bližšie konkretizoval a rozvinul požiadavky čl. 82 ods. 1 GDPR v niekoľkých dôležitých, a doteraz sporných až kontroverzných bodoch. Kľúčovým pre ďalší vývoj bol najmä rozhodnutie z 4. mája 2023 vo veci C-300/21, na ktoré SDEU nadviazal v roku 2024 celou sériou rozhodnutí, v ktorých hlbšie rozvinul koncepciu náhrady majetkovej aj nemajetkovej ujmy do koherentného celku v prípadoch, kedy dochádza k porušeniu pravidiel o ochrane osobných údajov, či už v dôsledku útokov hackerov, krádeže identity, príp. zlyhania ľudského faktora alebo iných opatrení, prijatých za účelom ochrany osobných údajov, a pod.

V úvode považujeme za vhodné uviesť, že podľa čl. 82 ods. 1 GDPR *„Každá osoba, ktorá utrpela majetkovú alebo nemajetkovú ujmu v dôsledku porušenia tohto nariadenia, má právo na náhradu utrpenej škody od prevádzkovateľa alebo sprostredkovateľa“*. Národná právna úprava zakotvuje prakticky identické pravidlo v § 38 ods. 1 zákona č. 18/2018 Z.z. o ochrane osobných údajov, podľa ktorého *„Každá osoba, ktorej vznikla majetková ujma alebo nemajetková ujma v dôsledku porušenia tohto zákona, má právo na náhradu škody od prevádzkovateľa alebo sprostredkovateľa.“*

Komplexný prehľad a analýza rozhodovacej činnosti SDEU v otázke náhrady (či lepšie zmiernenia) nemajetkovej ujmy nielenže presahuje možnosti tohto príspevku, ale najmä nezodpovedá cieľom tohto príspevku; jeho ambíciou je načrtnúť ústredné tézy ostatného vývoja v otázke nemateriálnej ujmy na úrovni SDEU, čím sa súčasne formuje aj právne prostredie jednotlivých členských štátov, teda aj Slovenskej republiky. Pre lepšie pochopenie uvádzame pri jednotlivých rozhodnutiach aj sumár skutkového stavu a zásadné závery, ku ktorým SDEU v danom prípade dospel, skutočnosti, ktoré pre pochopenie príspevku nie sú podstatné, sú z kapacitných dôvodov úmyselne vynechané. Z praktických dôvodov budú osoby, ktorých osobné údaje boli nejakým spôsobom dotknuté, označované v ich procesnom postavení ako žalobca.

Rozhodnutie z 4. mája 2023 vo veci C-300/21 Österreichische Post AG: *Porušenie GDPR ako nemajetková ujma a pravidlá pre určenie výšky náhrady.*

Rakúska spoločnosť Österreichische Post od roku 2017 zhromažďovala informácie o politických preferenciách rakúskeho obyvateľstva. Pomocou osobitného algoritmu, ktorý zohľadňuje rôzne sociálne a demografické kritériá, vymedzila adresy cieľových skupín, a takto získané údaje predala iným subjektom za účelom, aby tieto následne mohli uskutočňovať cielený marketing. V rámci uvedeného spoločnosť Österreichische Post na základe štatistickej extrapolácie dospela k záveru, že žalobca v značnej miere preferuje istú rakúsku politickú stranu. Tieto skutočnosti okrem marketingovej spoločnosti neboli prístupné iným osobám, ale žalobca, ktorý nedal súhlas so spracovaním svojich osobných údajov, sa cítil byť urazený tým, že mu boli pripísané sympatie k danej politickej strane. Skutočnosť, že spoločnosť uchovávala údaje o jeho údajných politických názoroch, u neho vyvolala závažnú nespokojnosť, stratu dôvery, ako aj pocit poníženia a z tohto dôvodu ju žaloval o náhradu nemajetkovej ujmy vo výške 1000 EUR. Rakúsky súd položil SDEU ako prejudiciálne otázky, či pre priznanie práva na náhradu škody stačí samotné porušenie GDPR a či popri zásadách efektivity a ekvivalencie existujú ďalšie pravidlá práva Únie na určenie výšky náhrady.

Význam tohto rozhodnutia spočíva najmä v tom, že SDEU „nakreslil“ jasnú deliacu čiaru medzi administratívnym sankcionovaním porušenia GDPR podľa čl. 83 a 84, a súkromnoprávnymi nárokmi podľa čl. 82 ods. 1 GDPR, a dospel k záveru, že porušenie GDPR samo o sebe nie je postačujúce na to, aby v konkrétnom prípade bolo priznané právo na náhradu ujmy,² hoci v rovnakom prípade by mohlo dôjsť k uloženiu administratívnej sankcie. Vo vzťahu k určeniu výšky náhrady nemajetkovej ujmy SDEU skonštatoval, že vnútroštátne súdy musia uplatniť vnútroštátne pravidlá každého členského štátu týkajúce sa rozsahu peňažnej náhrady umy, avšak pri dodržaní zásad ekvivalencie, efektivity a ďalších zásad práva Únie.³ SDEU zdôraznil, že právo Únie nestanovuje kritériá, na základe ktorých by vnútroštátny súd mal postupovať pri určovaní výšky náhrady, a je teda vecou národného právneho poriadku, vrátane súdnej praxe, aká výška náhrady bude priznaná v konkrétnom prípade.

Rozhodnutie z 14. decembra 2023 vo veci C-456/22: *Nárok na náhradu nemajetkovej ujmy si nevyžaduje citel'né znevýhodnenie.*

SDEU vo veci C-456/22 posudzoval ako predpoklad pre vznik nároku na náhradu nemajetkovej ujmy tzv. prah závažnosti alebo minimálny prah „*de minimis*“. Inými

² Bod 42 odôvodnenia

³ Bod 59 odôvodnenia

slovami, či pre vznik nároku musí porušenie práva na ochranu osobných údajov spôsobiť nejakú minimálnu mieru závažnosti. V posudzovanej veci nemecká obec Ummendorf 19. júna 2020 bez súhlasu žalobcov zverejnila na webovom sídle obce program zasadnutia obecnej rady, v ktorom boli viackrát uvedené mená žalobcov, ako aj rozsudok, ktorý 10. marca 2020 vyhlásil Verwaltungsgericht Sigmaringen (Správny súd Sigmaringen) a v ktorom boli uvedené ich mená a priezviská, ako aj adresa ich bydliska. Tieto dokumenty boli prístupné na domovskej stránke webového sídla tejto obce do 22. júna 2020 (teda 4 dni). Žalobcovia tvrdili, že takéto sprístupnenie ich osobných údajov je úmyselným porušením GDPR a žiadali náhradu nemajetkovej ujmy; obec Ummendorf naopak zastávala názor, že náhrada nemajetkovej ujmy podľa čl. 82 ods. 1 GDPR si vyžaduje preukázanie spôsobenia citeľnej nevýhody, teda určitého kvalifikovaného, aspoň minimálneho následku. SDEU dospel k záveru, že čl. 82 ods. 1 GDPR nevyžaduje žiadne citeľné znevýhodnenie a aj vnútroštátna úprava, ktorá by podmieňovala vznik nároku presiahnutím hodnoty *de minimis*, by bola v rozpore s čl. 82 GDPR. Súd však súčasne zdôraznil, že dotknutá osoba musí preukázať existenciu nepriaznivých následkov porušenia GDPR, ktoré viedli k nemajetkovej ujme, pričom vlastné porušenie (v tomto prípade zverejnenie osobných údajov na webovom sídle obce) samo o sebe nespôsobuje nemajetkovú ujmu.⁴

Rozhodnutie zo 14. decembra 2023 vo veci C-340/21: *Predstavuje strach (obava) zo zneužitia údajov po kybernetickom útoku nemajetkovú ujmu a otázka dôkazného bremena.*

V tejto veci súd rozhodoval, okrem iného, aj o otázke, či obava zo zneužitia osobných údajov, získaných treťou osobou v dôsledku kybernetického útoku bez toho, aby bolo preukázané, že skutočne došlo k zneužitiu týchto osobných údajov, postačuje pre vznik nároku na náhradu nemajetkovej ujmy.

Skutkový stav bol nasledujúci: *Nacionalna agencija za prichodite* (NAP) ako štátny orgán patriaci pod bulharské ministerstvo financií zabezpečoval, okrem iného, identifikáciu, zabezpečenie a vymáhanie verejných pohľadávok a zodpovedal tak za spracúvanie osobných údajov. V júli 2019 bolo zistené, že došlo k neoprávnenému prístupu do informačného systému NAP a že v dôsledku tohto kybernetického útoku boli na internete zverejnené osobné údaje obsiahnuté v uvedenom systéme. Tieto udalosti sa dotkli viac ako šiestich miliónov fyzických osôb bulharskej alebo cudzej štátnej príslušnosti, a niekoľko stoviek z nich podalo proti NAP žaloby o náhradu nemajetkovej ujmy, ktorá im údajne vznikla v dôsledku zverejnenia ich osobných údajov. V tejto konkrétnej veci žalovala žalobkyňa o náhradu nemajetkovej ujmy vo výške 1 000 bulharských levov (približne 510 eur). Jej nemajetková ujma spočívala v

⁴ Body 23 a 24 odôvodnenia

obave, že jej osobné údaje, ktoré boli zverejnené bez jej súhlasu, by mohli byť v budúcnosti zneužitá alebo že by ona sama mohla byť vydieraná, napadnutá alebo dokonca unesená.

SDEU v rozhodnutí zdôraznil, že čl. 82 ods. 1 GDPR nevyklučuje, že pojem nemajetková ujma zahŕňa situáciu, keď sa dotknutá osoba odvoláva na svoju obavu, že jej osobné údaje budú v budúcnosti zneužitá tretími stranami v dôsledku porušenia, ku ktorému došlo⁵, avšak osobu dotknutú porušením GDPR zaťažuje dôkazné bremeno a je povinná preukázať, že táto obava – za skutkových okolností daného prípadu a vo vzťahu ku konkrétnej dotknutej osobe - predstavuje nemajetkovú ujmu⁶; inými slovami - obava z možného zneužitia osobných údajov tretími stranami môže sama o sebe predstavovať „nemajetkovú ujmu“ podľa čl. 82 ods. 1 GDPR. Tvrdenia o úzkosti teda priamo neznamenajú, že bol preukázaný vznik nemateriálnej ujmy, ale stále je potrebné preskúmať individuálne okolnosti prípadu.

Rozhodnutie z 25. januára 2024 vo veci C-687/21 MediaMarktSaturn: *Preukázané neoboznámenie sa s osobnými údajmi a hypotetická obava zo zneužitia osobných údajov.*

V tomto prípade sa SDEU sa vyjadril k otázke nemajetkovej ujmy v prípade, ak preukázateľne nedošlo k oboznámeniu sa s osobnými údajmi neoprávnenou tretou stranou a zneužitie osobných údajov je preto len rýdzo hypotetické. Žalobca si u nemeckého predajcu elektroniky (obchodný reťazec Saturn) vybral elektrospotrebič, o ktorý mal záujem. Zamestnanec Saturn-u vyhotovil kúpnu zmluvu a zmluvu o úvere a za týmto účelom vložil do informačného systému Saturn viacero osobných údajov tohto zákazníka (jeho meno, priezvisko, adresu, miesto bydliska, názov zamestnávateľa, jeho príjmy, bankové údaje). Zmluvné dokumenty boli vytlačené a zákazník (žalobca) ich následne odovzdal inému zamestnancovi Saturn-u, pracujúcim na výdajnom mieste. Medzitým však iný zákazník, ktorý predbehol žalobcu, omylom prevzal tento spotrebič a všetky zmluvné dokumenty, a odišiel. Uvedený omyl bol rýchlo zistený, ďalší zamestnanec Saturnu zabezpečil vrátenie spotrebiča aj dokumentácie približne do 30 minút od ich vydania nesprávnemu zákazníkovi. Bolo preukázané, že táto osoba sa s osobnými údajmi žalobcu neoboznámila, resp. ani si neuvedomila, že došlo k omylu. Žalobca následne žaloval o náhradu nemajetkovej ujmy, ktorú údajne utrpel z dôvodu pochybenia zamestnancov spoločnosti Saturn a z toho vyplývajúceho rizika straty kontroly nad osobnými údajmi. Toto pochybenie umožnilo tretej strane vytvoriť kópie dokumentu s osobnými údajmi, čo u žalobcu vyvolalo obavu, že v budúcnosti môže dôjsť k zneužitiu jeho osobných údajov. Saturn o.i. tvrdil, žalobca vôbec nemohol utrpieť

⁵ Bod 80 odôvodnenia

⁶ Body 84 a 85 odôvodnenia

nemateriálnu ujmu, keďže nebolo zistené a ani len tvrdené, že iná osoba sa oboznámila a zneužila osobné údaje žalobcu. Predmetom sporu bola aj otázka (dôležitá najmä z hľadiska prevádzkovateľov osobných údajov), či vyššie opísané pochybenie pracovníkov spoločnosti Saturn pri výdaji tovaru samo o sebe nie je dostatočné pre záver o neprimeranosti technických a organizačných opatrení prijatých prevádzkovateľom osobných údajov podľa čl. 24 a 32 GDPR.

SDEU v tomto rozsudku opätovne uviedol, že hoci len krátkodobá strata kontroly nad osobnými údajmi môže spôsobiť nemateriálnu ujmu s povinnosťou jej kompenzácie⁷, avšak len ak žalobca preukáže príčinnú súvislosť. SDEU v súlade s rozhodnutím vo veci C-340/21 dospel k záveru, že ak bol dokument obsahujúci osobné údaje poskytnutý neoprávnenej tretej strane, o ktorej je preukázané, že sa s týmito údajmi neoboznámila, nemajetková ujma len v dôsledku vytvorenia možnosti vyhotovenia kópie dokumentu a z toho plynúcej obavy z možného budúceho šírenia alebo hypotetického zneužitia osobných údajov, nevzniká.⁸ Vo vzťahu k posúdeniu primeranosti technických a organizačných opatrení zvolil SDEU *pro-prevádzkovateľský* prístup a konštatoval, že takýto omyl sám o sebe nie je dôkazom o neprimeranosti technických a organizačných opatrení,⁹ ktoré prevádzkovateľ osobných údajov musí prijať a zaviesť v zmysle čl. 24 a 32 GDPR.

Rozhodnutie z 11. apríla 2024 vo veci C-741/21: Nemajetková ujma ako dôsledok nevyžiadaného marketingu?

Vo veci C-741/21 súd posudzoval prípad, kedy žalobca - fyzická osoba, vykonávajúca činnosť advokáta - bol zákazníkom spoločnosti juris, prevádzkujúcej právnu databázu a ktorý po tom, čo sa dozvedel, že jeho osobné údaje sú používané spoločnosťou juris aj na účely priameho marketingu, písomne odvolal všetky súhlasy so zasielaním informácií touto spoločnosťou mailom alebo telefonicky a namietal proti akémukoľvek spracúvaniu jeho osobných údajov. Napriek tomu boli žalobcovi neskôr doručené ďalšie reklamné letáky, na čo písomne pripomenul svoju predchádzajúcu námietku proti akémukoľvek priamemu marketingu a upozornil, že zhotovením týchto letákov došlo k protiprávnemu spracúvaniu jeho údajov. Aj napriek tomuto druhému upozorneniu mu bol následne doručený nový reklamný leták. Každý z uvedených materiálov obsahoval „osobný skúšobný kód“, ktorý umožňoval na internetovej stránke spoločnosti juris prístup k objednávkovému formuláru na produkty tejto spoločnosti a ktorý obsahoval osobné údaje žalobcu. Ten podal žalobu o.i. aj na náhradu nemajetkovej ujmy s tvrdením, že keďže napriek jeho opakovaným námietkam boli jeho osobné údaje spoločnosťou juris aj naďalej používané na

⁷ Bod 66 odôvodnenia

⁸ Bod 68 odôvodnenia

⁹ Bod 40 odôvodnenia

marketingové účely, utrpel stratu kontroly nad svojimi osobnými údajmi, čo zakladá právo na náhradu nemajetkovej ujmy bez toho, aby musel preukazovať účinky alebo závažnosť porušenia svojich práv. Spoločnosť juris sa bránila tým, že oneskorené zohľadnenie námietok žalobcu bolo spôsobené tým, že jeden z jej zamestnancov nedodržiaval dané pokyny, resp. zohľadnenie týchto námietok by bolo príliš nákladné (z hľadiska technického spracovania v informačnom systéme spoločnosti).

Súd v rozhodnutí vo veci samej zopakoval svoje predchádzajúce závery z rozsudku vo veci C-687/21 a konštatoval, že porušenie GDPR samo o sebe nepostačuje na to, aby predstavovalo nemajetkovú ujmu¹⁰; porušenie GDPR predstavuje iba jednu z podmienok pre vznik práva na náhradu nemajetkovej ujmy, pričom kumulatívne musia byť splnené aj ostávajúce dve podmienky – vznik ujmy a príčinná súvislosť medzi ujmomou a porušením GDPR.¹¹ Z pohľadu prevádzkovateľa osobných údajov je zásadný záver súdu o tom, že pre zbavenie sa zodpovednosti nepostačuje, že predmetná škoda bola spôsobená zlyhaním inej osoby konajúcej na základe poverenia prevádzkovateľa osobných údajov¹² (čo z pohľadu nášho práva zodpovedá konštrukcii objektívnej zodpovednosti).

Rozhodnutie z 20. júna 2024 v spojených veciach C-182/22, C-189/22 Scalable Capital: *Krádež identity si vyžaduje, aby tretia strana skutočne prevzala totožnosť dotknutej osoby.*

V spojených veciach C-182/22 a C-189/22 SDEU posudzoval niekoľko prejudiciálnych otázok, z ktorých poukážeme na dve kľúčové a to, či nárok na náhradu škody podľa čl. 82 má len kompenzačnú, príp. satisfakčnú funkciu, ale nie odstrašujúcu funkciu, a či sa pri posudzovaní nemajetkovej ujmy má vychádzať z toho, že o krádež totožnosti ide až vtedy, keď páchatel skutočne prijal totožnosť dotknutej osoby (teda v akejkolvek podobe sa vydával za dotknutú osobu) alebo taká krádež totožnosti spočíva už v tom, že páchatelia medzitým disponujú údajmi, ktoré umožňujú identifikovať dotknutú osobu.

Skutkový stav bol nasledovný: Nemecká spoločnosť Scalable Capital prevádzkovala tzv. trading app (aplikácia na obchodovanie), na ktorej si žalobcovia založili účet. Na tieto účty uložili určité osobné údaje, najmä meno, dátum narodenia, poštovú adresu, e-mailovú adresu, ako aj digitálnu kópiu preukazov totožnosti a za založenie týchto účtov zaplatili sumu vo výške niekoľko tisíc eur. V priebehu 2020 získali k osobným údajom a údajom týkajúcim sa portfólia cenných papierov neoprávnený prístup tretie strany, ktorých totožnosť je neznáma, pričom podľa zistení spoločnosti Scalable Capital nedošlo k (podvodnému) použitiu týchto údajov. Spoločnosť

¹⁰ Bod 43 odôvodnenia

¹¹ Body 39 a 40 odôvodnenia

¹² Bod 54 odôvodnenia

Scalable Capital na základe toho tvrdila, že ku krádeži totožnosti (identity) dochádza až vtedy, keď tretia osoba skutočne zneužije (využije) osobné údaje jednotlivca s cieľom „predstierať“ jeho totožnosť. Samotná „krádež“ určitých údajov síce môže viesť ku krádeži totožnosti alebo ju uľahčiť, ale sama o sebe nepredstavuje krádež totožnosti.

Generálny advokát vo svojom stanovisku vo veci poukázal na to, že GDPR pojem krádež totožnosti neuvádza ani nedefinuje a hoci v práve EU sa je možné stretnúť s pojmami ako „krádež totožnosti/identity“, „podvod s totožnosťou/identitou“, neexistuje ustanovenie právnych predpisov Únie, ktoré by tieto pojmy definovalo, resp. takéto ustanovenie generálny advokát nenašiel,¹³ a v závere svojho stanoviska dospel k záveru, že aj keď krádež osobných údajov nepredstavuje krádež totožnosti ani podvod, táto krádež môže viesť ku vzniku nemajetkovej ujmy a práva na náhradu škody podľa článku 82 ods. 1 GDPR.¹⁴

SDEU v rozhodnutí vo veci samej rozhodol, že aby bolo možné hovoriť o „krádeži totožnosti“, ktorá vedie ku vzniku práva na náhradu nemajetkovej ujmy podľa čl. 82 ods. 1 GDPR, je potrebné, aby totožnosť osoby dotknutej krádežou osobných údajov bola skutočne zneužitá treťou stranou. Náhrada nemajetkovej ujmy spôsobenej krádežou osobných údajov však podľa uvedeného ustanovenia nemôže byť obmedzená na prípady, keď sa preukáže, že takáto krádež údajov následne viedla ku krádeži totožnosti alebo k podvodu.

SDEU ďalej konštatoval, že právo na náhradu škody stanovené v čl. 82 plní výhradne kompenzačnú funkciu¹⁵ s tým, že na účely náhrady škody sa nevyžaduje, aby sa zohľadňoval stupeň závažnosti a prípadná úmyselná povaha porušenia, ktorého sa dopustil prevádzkovateľ.¹⁶ SDEU taktiež konštatoval, že medzi ujmom na zdraví a ujmom spôsobenou zásahom do osobných údajov neexistuje hierarchický vzťah¹⁷ a takáto ujma spôsobená porušením ochrany osobných údajov nie je svojou povahou menej významná ako ujma na zdraví.¹⁸ Vo vzťahu k výške náhrady SDEU odkázal na svoje predchádzajúce závery, podľa ktorých článok 82 ods. 1 GDPR nevyžaduje, aby v nadväznosti na preukázané porušenie ustanovení tohto nariadenia musela ujma uvádzaná dotknutou osobou dosiahnuť „prahovú hodnotu de minimis“ na to, aby mohlo vzniknúť právo na náhradu škody (vec *Gemeinde Ummendorf*, C-456/22, bod 18) a teda je možné, aby súd priznal náhradu len v malej alebo symbolickej výške,

¹³ Body 26 až 28 stanoviska

¹⁴ Bod 31 stanoviska

¹⁵ Bod 24 odôvodnenia

¹⁶ Bod 30 odôvodnenia

¹⁷ Bod 37 odôvodnenia

¹⁸ Bod 39 odôvodnenia

samozrejme za predpokladu, že uvedená symbolická náhrada môže v plnom rozsahu kompenzovať utrpenú nemajetkovú ujmu.¹⁹

Záver

Z uvedených rozhodnutí, ktoré SDEU vydal v priebehu len jedného roka, je možné vyextrahovať niekoľko základných záverov o predpokladoch pre vznik nároku na náhradu nemajetkovej ujmy podľa čl. 82 ods. 1 GDPR (a teda aj zákona o ochrane osobných údajov).

1. Nie každé porušenie ustanovení GDPR automaticky zakladá právo na náhradu ujmy podľa čl. 82 ods. 1 GDPR. Dotknutá osoba musí utrpieť materiálnu alebo nemateriálnu ujmu, ktorá musí byť preukázaná;
2. Právo na náhradu nemateriálnej ujmy nevyžaduje nijaký stupeň závažnosti ujmy, resp. citelné znevýhodnenie dotknutej osoby;
3. Ujma spôsobená porušením ochrany osobných údajov nie je menej závažná ako škoda na zdraví;
4. Obava zo zneužitia osobných údajov môže byť nemateriálnou ujmu, ale dotknutá osoba musí preukázať, že obava je za daných skutkových okolností a s ohľadom na jej osobu opodstatnená;
5. Ku krádeži identity dochádza iba vtedy, ak tretia strana skutočne prevzala identitu dotknutej osoby. Náhrada nemajetkovej ujmy spôsobenej odcudzením osobných údajov sa však neobmedzuje len na prípady, keď sa preukázalo, že odcudzenie údajov viedlo ku krádeži identity (alebo podvodu s identitou);
6. GDPR neobsahuje ustanovenia, ktoré by sa týkali toho, ako sa má posudzovať výška náhrady škody, preto musia vnútroštátne súdy aplikovať vnútroštátne ustanovenia jednotlivých členských štátov, samozrejme v súlade so zásadami podľa práva EÚ;
7. Pre posúdenie výšky náhrady nie je podľa čl. 82 GDPR relevantná miera zavinenia alebo počet porušení GDPR zo strany prevádzkovateľa;
8. čl. 82 GDPR má kompenzačnú funkciu, a nie odstrašujúcu alebo represívnu funkciu.

Hoci je možné dôvodne predpokladať, že právne prostredie bude aj naďalej perspektívne dotvárané a predpoklady nároku na náhradu nemajetkovej ujmy precizované, je už dnes možné nakresliť jasné kontúry, v rámci ktorých sa treba pohybovať pri posudzovaní nárokov vznikajúcich v dôsledku neoprávneného nadobudnutia, zhromažďovania či použitia osobných údajov inej osoby. Bude pritom zaujímavé sledovať, akým spôsobom sa SDEU vysporiada s nasledujúcimi výzvami, ktoré nevyhnutne prinesú praktická realita a ľudská vynaliezavosť pri obchodovaní s osobnými údajmi.

¹⁹ Bod 46 odôvodnenia

Kontaktné údaje

doc. JUDr. Martin Križan, PhD.

martin.krizan@flaw.uniba.sk

Katedra občianskeho práva

Právnická fakulta Univerzity Komenského

20 ROKOV APLIKÁCIE ČL. 267 ZFEÚ V SR: DOPADY NA OCHRANU SPOTREBITEĽA

20 YEARS OF ARTICLE 267 TFEU APPLICATION IN THE SLOVAK REPUBLIC: IMPLICATIONS FOR CONSUMER PROTECTION

Martin Hamřík¹

Abstrakt: Cieľom článku je výskum vplyvu prejudiciálnych otázok slovenských súdov podľa čl. 267 ZFEÚ a následných rozhodnutí Súdneho dvora Európskej únie na harmonizáciu spotrebiteľského práva v Slovenskej republike. Výskum sa zameriava na overenie hypotézy, že selektované rozsudky predstavujú impulz pre harmonizáciu spotrebiteľského práva v SR, prostredníctvom dvoch čiastkových hypotéz o aplikačnom vplyve na rozhodovaciu prax a o normotvornom dopade na právnu úpravu. Analýza viedla k záveru, že rozhodnutia Súdneho dvora iniciované slovenskými súdmi výrazne ovplyvnili rozhodovaciu prax národných súdov, najmä v oblasti spotrebiteľských úverov, čím potvrdili aplikačný vplyv. Na druhej strane, legislatívny dopad nebol jednoznačne preukázaný, keďže priama súvislosť medzi rozhodnutiami a zmenami právnych predpisov sa nepreukázala vždy dostatočne alebo vôbec. Prejudiciálne otázky slovenských súdov a následné rozhodnutia Súdneho dvora EÚ prispeli k harmonizácii spotrebiteľského práva v aplikačnej praxi, avšak ich legislatívny vplyv je menej výrazný.

Kľúčové slová: Súdny dvor Európskej únie, ochrana spotrebiteľa, prejudiciálna otázka

Abstract: The aim of the article is the research of the impact of preliminary questions of the Slovak courts under the Article 267 TFEU and subsequent decisions of the Court of Justice of the European Union on the harmonisation of consumer law in the Slovak Republic. The research focuses on testing the hypothesis that the selected judgments represent an impulse for the harmonisation of consumer law in the Slovak Republic, through two sub-hypotheses on the decision-making impact and on the normative impact on legislation. The analysis led to the conclusion that the judgments of the Court of Justice initiated by the Slovak courts have significantly influenced the decision-making practice of national courts, especially in the field of consumer

¹ Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, Katedra občianskeho práva

credit, thus confirming the applicative impact. On the other hand, the legislative impact has not been clearly demonstrated, as the direct link between the decisions and changes in legislation has not always been sufficiently demonstrated or present. Preliminary questions of the Slovak courts and subsequent decisions of the CJEU have contributed to the harmonisation of consumer law in application practice, but their legislative impact is less pronounced.

Key words: Court of Justice of the European Union, consumer protection, preliminary question

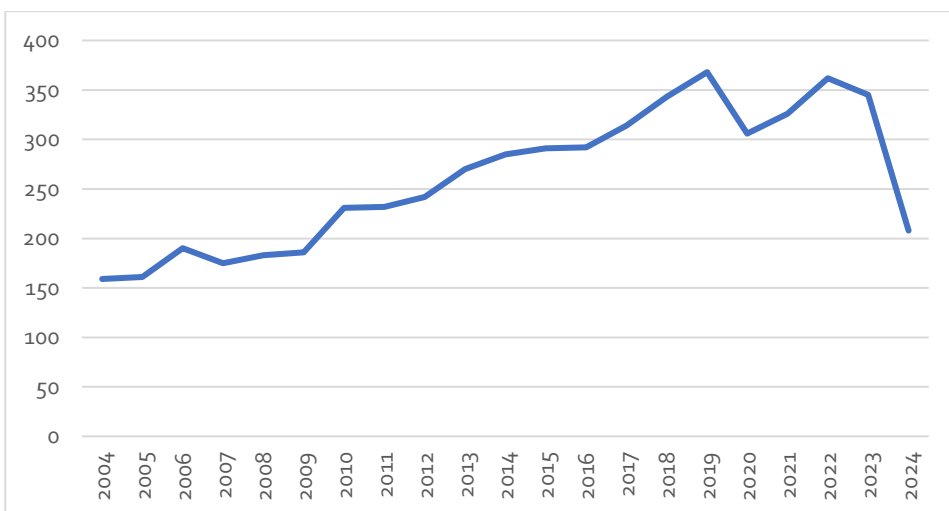
Úvod

Rok 2004, v ktorom sa Slovenská republika zaradila k členským krajinám Európskej únie predstavuje významný míľnik takmer vo všetkých oblastiach. Jednou z týchto oblastí, v ktorej sú politiky Európskej únie uchopiteľné pre všetkých občanov EÚ a súčasne čoraz markantnejšie, je ochrana spotrebiteľa. Ochrana spotrebiteľa nie je výdobytkom európskych integračných procesov, keďže jej (nepriame) historické prejavy možno identifikovať už v časoch Uhorska, pretavené do explicitných vyjadrení v období prvej československej republiky, ako aj v neskoršom období socializmu, novovzniknutú Slovenskú republiku nevynímajúc. Napriek tomu ale možno, hoc nepreukázane, konštatovať, že je to práve vplyv normotvorby Európskej únie, potreba implementácie ktorej, fundamentálnym spôsobom ovplyvnila právny poriadok Slovenskej republiky tak priamo v spotrebiteľskej oblasti, ako aj v mnohých odvetviach s ňou parciálne súvisiacich. Jedným z kľúčových mechanizmov zabezpečujúcich jednotnú aplikáciu a interpretáciu európskeho práva je článok 267 Zmluvy o fungovaní Európskej únie (ZFEÚ), ktorý je právnym základom pre tzv. prejudiciálne konanie, prostredníctvom ktorého môžu národné súdy požiadať Súdny dvor Európskej únie (SD EÚ) o predbežný nálezh v otázkach týkajúcich sa o. i. únijnej právnej úpravy. Cieľom tohto článku je analýza rozhodnutí SD EÚ v konaniach o predbežnom náleze iniciovaných slovenskými súdmi s cieľom overovania nasledujúcej základnej hypotézy: *„Prejudiciálne otázky slovenských súdov podľa čl. 267 ZFEÚ a nadväzujúce rozhodnutia SD EÚ sú impulzom harmonizácie spotrebiteľského práva v SR.“*

Dátový súbor

Pre účely overenia stanovenej hypotézy bolo v rámci výskumu potrebné pred samotnou analýzou dopadov rozhodovacej činnosti Súdneho dvora Európskej únie realizovať selekciu tých súdnych rozhodnutí, ktoré boli prijaté v dôsledku uplatnenia postupu v zmysle čl. 267 ZFEÚ po roku 2004 (t. j. po vstupe SR do EÚ). Na základe

týchto parciálnych dát (vid' Graf č. 1) možno v celoúnijnom kontexte konštatovať od roku 2004 (s výnimkou roku 2020; prvého roka vlny pandémie COVID-19)² dlhodobý stúpajúci trend počtu rozhodnutí SD EÚ vyplývajúcich z tzv. prejudiciálnych otázok. Potenciálne dôvody tohto nárastu, môžu spočívať nielen v rastúcom povedomí národných súdov a účastníkov konania o možnostiach prejudiciálneho konania, ale môžu byť aj prejavom čoraz väčšej komplexnosti legislatívy Európskej únie a jej presahov do národných úprav, vrátane potreby jej jednotného výkladu. Pre jednoznačné závery je však potrebné realizovať samostatný výskum, keďže tento článok sa s prihliadnutím na stanovenú hypotézu týmto nevenuje. Obdobný trend však nie je možné pozorovať v prípade rozhodnutí SD EÚ o prejudiciálnych otázkach slovenských súdov, ktoré svoj vrchol zaznamenali v roku 2017 (vid' oranžová línia Grafu č. 2).



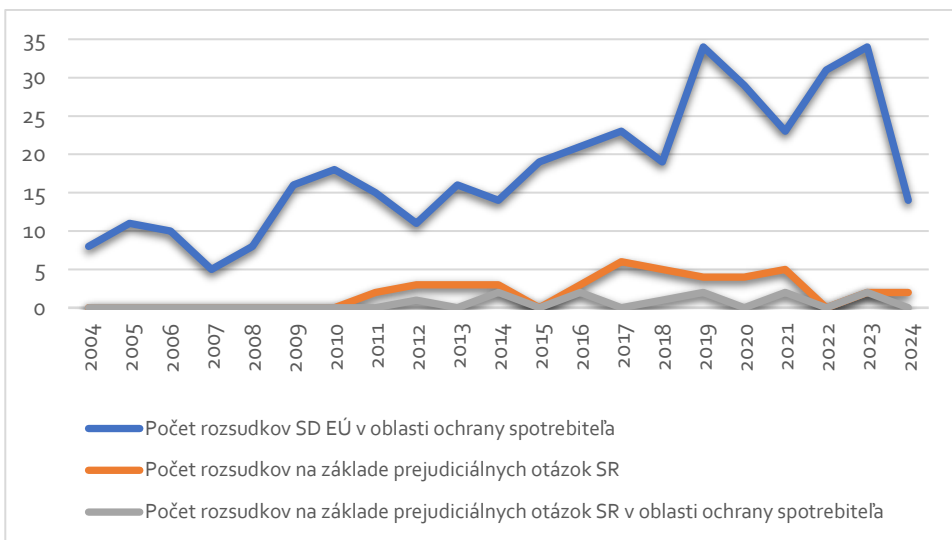
Graf č. 1

Počet rozsudkov SD EÚ v konaní podľa čl. 267 ZFEÚ (zdroj dát: SD EÚ a EUR-Lex)

Následne boli z vyššie uvedenej podmnožiny vyselektované tie rozhodnutia SD EÚ (vid' Graf č. 2), ktoré sa na základe položených prejudiciálnych otázok v zmysle čl. 267 ZFEÚ zameriavajú na problematiku ochrany spotrebiteľa (modrá línia) a súčasne tie, ktoré boli prijaté na základe prejudiciálnych otázok položených súdmi Slovenskej republiky (sivá línia). Obdobne ako v predchádzajúcom prípade je možné v agregovanom kontexte konštatovať stúpajúci trend rozhodovacej činnosti SD EÚ

² pozn. Pokles krivky v Grafe č. 1 v roku 2024 je spôsobený čiastočnými dátami v čase realizácie výskumu.

v tejto oblasti,³ ktorý sa nepremiata v rozsudkoch založených na slovenskými súdmi iniciovaných predbežných konaniach, keďže po počiatkovej fáze neexistencie takýchto rozhodnutí po vstupe SR do EÚ (roky 2004 až 2011), osciluje počet rozsudkov Súdneho dvora EÚ vydaných na základe prejudiciálnych otázok položených súdmi Slovenskej republiky v oblasti ochrany spotrebiteľa premenlivo v rozpätí 0 až 2 rozsudky ročne. Za obdobie členstva Slovenskej republiky v Európskej únii je celkový počet rozsudkov o prejudiciálnych otázkach pochádzajúcich zo Slovenskej republiky 42, z ktorých sa oblasti ochrany spotrebiteľa týka 12, ktoré v rámci výskumu boli podrobené následnej detailnej analýze.



Graf č. 2

Počet rozsudkov SD EÚ v konaní podľa čl. 267 ZFEÚ v oblasti ochrany spotrebiteľa
(zdroj dát: SD EÚ a EUR-Lex)

Striktná selekcia dátovej vzorky je nevyhnutná pre overenie základnej stanovenej hypotézy. Súčasťou výskumu preto nie sú mnohé ďalšie rozhodnutia SD EÚ, ktoré zaiste taktiež vplyvajú na právnu úpravu Slovenskej republiky, no tieto boli vydané na základe prejudiciálnych otázok súdov iných členských krajín EÚ alebo boli vydané na základe prejudiciálnych otázok slovenských súdov, avšak nesúvisia s problematikou ochrany spotrebiteľa, resp. s ňou súvisia len okrajovo.⁴ Pre úspešné overenie hypotézy je potrebné impakt rozhodovacej činnosti vnímať minimálne v dvoch

³ pozn. Pokles modrej krivky v Grafe č. 2 v roku 2024 je spôsobený čiastočnými dátami v čase realizácie výskumu.

⁴ Prikladom možno uviesť často pertraktované napr. rozhodnutie SD EÚ zo dňa 24. októbra 2013 vo veci C-22/12 Katarína Haasová proti Rastislavovi Petrikovi, Blanke Holingovej

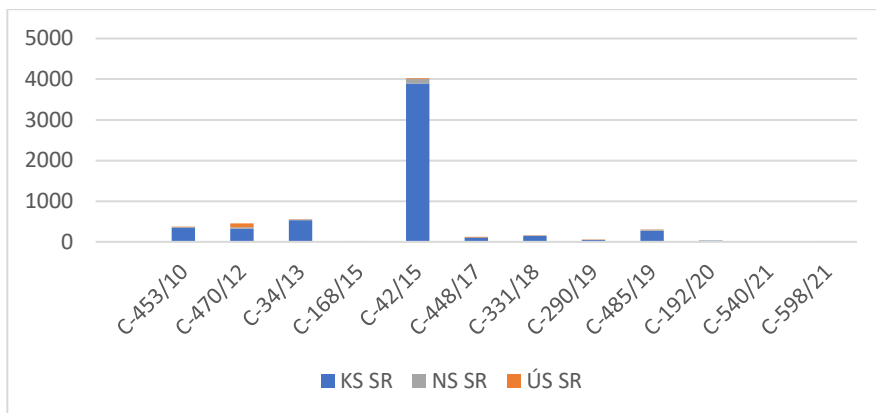
dimenziách, ktorým sú prispôsobené parciálne hypotézy H1 a H2, a síce v dimenzii aplikačnej – rozhodovacej praxe a v dimenzii legislatívny zmien. Potenciálnym tretím rozmerom môžu byť doktrínálne a ďalšie konotácie, ktoré sú v publikačnej činnosti prítomné v zásade vo vzťahu ku všetkým rozhodnutiam, avšak ich priamy impakt na spotrebiteľské právo nie je per se preukázateľný. Z uvedeného dôvodu sa výskum zamerlal výlučne na overenie týchto dvoch čiastkových hypotéz:

H1: *Rozhodnutia SD EÚ vychádzajúce z prejudiciálnych otázok slovenských súdov rozsahom následnej aplikačnej praxe prispievajú k harmonizácii spotrebiteľského právo SR.*

H2: *Rozhodnutia SD EÚ vychádzajúce z prejudiciálnych otázok slovenských súdov rozsahom následných legislatívnych zmien prispievajú k harmonizácii spotrebiteľského právo SR.*

Aplikačný impakt

Pre účely overenia čiastkovej hypotézy H1 bola realizovaná kvantitatívna analýza dopadu vyselektovaného dátového súboru rozsudkov SD EÚ na rozhodovacie prax slovenských súdov. Vzhľadom na nekonzistentnosť údajov týkajúcich sa prvoinštančných rozhodnutí súdov sa výskum zamerlal výlučne na rozhodnutia krajských súdov (KS SR), Najvyššieho súdu SR (NS SR) a Ústavného súdu SR (ÚS SR), ktoré boli abstrahované použitím špecifických identifikátorov rozhodnutí SD EÚ (číslo, názov, kľúčové slová) pri vyhľadávacích dotazoch v informačných systémoch. Výsledky výskumu sú uvedené v Grafe č. 3.



Graf č. 3

Počet rozhodnutí (vyšších) slovenských súdov ovplyvnených rozhodnutiami SD EÚ založenými na slovenských prejudiciálnych otázkach v oblasti ochrany spotrebiteľa (zdroj dát: beck-online.sk)

Na základe realizovaného výskumu možno vyvodiť záver, že každé z rozhodnutí SD EÚ prijaté na základe predbežného konania v zmysle čl. 267 ZF EÚ iniciovaného slovenskými súdmi ovplyvnilo následnú (nielen v jednotlivom prípade) rozhodovaciu prax, čím taktiež prispelo k harmonizácii spotrebiteľského práva. Skutočnosťou je, že niektoré z rozhodnutí ovplyvnili následný vývoj v súdnej praxi len okrajovo, pričom dôvodom je napr. prvé odstránenie nedostatkov právnej úpravy zákonodarcom (napr. rozsudok SD EÚ vo veci C-168/15⁵ zameraný na otázku, či exekúcia založená na rozhodcovskom rozsudku môže byť v rozpore s právami spotrebiteľa v prípade, že zmluva obsahovala neprijateľné zmluvné podmienky spredmetnené v medzičasom prijatom zákone č. 335/2014 Z. z. o spotrebiteľskom rozhodcovskom konaní a o zmene a doplnení niektorých zákonov)⁶ alebo ich relatívna novosť, ktorá sa prejaví až následne (napr. rozsudok SD EÚ vo veci C-598/21 zo dňa 09. novembra 2023). Na druhej strane mnoho rozhodnutí má impakt rádovo v desiatkach, či stovkách nadväzujúcich rozhodnutí. Identifikovaný bol aj rozsudok vymykajúci sa z priemeru, a síce rozsudok SD EÚ s najzásadnejším aplikačným impaktom vo veci C-42/15 Home Credit Slovakia, a.s. proti Kláre Bíróovej, ktorého vplyv aj pri parciálnych dátach pri celkovom počte 4 027 súvisiacich súdnych rozhodnutí (z toho 3 895 rozhodnutí krajských súdov, 114 rozhodnutí Najvyššieho súdu SR a 18 nálezov Ústavného súdu SR) niekoľkonásobne prevyšuje vplyv ostatných rozsudkov (65,9% z celkového počtu). Rozsudok SD EÚ, s druhým najvyšším vplyvom, vo veci C-34/13 Monika Kušionová proti SMART Capital, a. s. ovplyvnil celkovo „len“ 556 rozhodnutí (z toho 531 rozhodnutí krajských súdov, 17 rozhodnutí Najvyššieho súdu SR a 8 nálezov Ústavného súdu SR). Výskum dopadov na aplikačnú prax sa s prihliadnutím na mnohosť rozhodnutí ďalej nezamerá na kvalitatívnu analýzu, ktorej je však možné generalizovane demonštrovať napr. existenciou judikatúry Najvyššieho súdu SR poukazujúcej na skúmané Rozhodnutia SD EÚ.

Napriek limitujúcim faktorom a skresleniam výskumu uvedeným vyššie je možné konštatovať, že čiastková hypotéza H1 *„Rozhodnutia SD EÚ vychádzajúce z prejudiciálnych otázok slovenských súdov rozsahom následnej aplikačnej praxe prispievajú k harmonizácii spotrebiteľského práva SR.“*, bola potvrdená.

⁵ Rozsudok SD EÚ zo dňa 26. júla 2016 vo veci C-168/15 Milena Tomášová proti Slovenskej republike – Ministerstvu spravodlivosti SR, Pohotovosti s.r.o.

⁶ Zavedením ex offio prieskumu neprijateľnosti zmluvných podmienok v spotrebiteľskom rozhodcovskom konaní (§28 ods. 6 zákona č. 335/2014 Z. z.) a možnosti podať žalobu o zrušenie rozhodcovského rozsudku aj v prípade začatia exekúcie (§ 46 ods. 3 zákona č. 335/2014 Z. z. v spojení s 56 ods. 5 Exekučného poriadku v znení účinnom do 31. 03. 2017, resp. v súčasnosti zamietnutím návrhu na vykonanie exekúcie na podklade rozhodcovského rozhodnutia vydaného v rozpore s právnymi predpismi (§ 53 ods. 3 písm. f) Exekučného poriadku).

Legislatívny impakt

Pre účely overovania parciálnej hypotézy H2 sa pri skúmaní legislatívneho dopadu rozhodnutí SD EÚ z dátového súboru analýza zamerala predovšetkým na kvalitatívne zisťovanie miery ovplyvnenia zákonodarcu pri harmonizačných snahách pretavených do zmien právnej úpravy majúcej základ v skúmaných rozhodnutiach, a to prostredníctvom analýzy rozhodnutí a legislatívnych zmien.

Špecifickým záverom kvalitatívnej analýzy rozhodnutí SD EÚ v konaniach o predbežných otázkach podľa čl. 267 ZFEÚ iniciovaných slovenskými súdmi je skutočnosť, že s výnimkou jediného rozsudku sú všetky súvisiace s problematikou spotrebiteľských úverov, resp. úverov na bývanie. Vyššie zmieňované výnimku predstavuje rozsudok SD EÚ vo veci C-540/21,⁷ predmetom ktorého je nesplnenie povinnosti Slovenskej republiky pri implementácii únijného práva⁸ vo vzťahu k právu cestujúcich na odstúpenie od zmluvy o balíku cestovných služieb predovšetkým v súvislosti s pandémiou COVID-19. Problematickým sa tak stalo ustanovenie § 33a zákona č. 170/2018 Z. z. o zájazdoch, spojených službách cestovného ruchu, niektorých podmienkach podnikania v cestovnom ruchu a o zmene a doplnení niektorých zákonov, ktorého zmena však nebola realizovaná ani po prijatí rozsudku, čo je s prihliadnutím na prechodnosť ustanovenia v súčasnosti irelevantné.

Ostatné rozsudky SD EÚ, ktoré sú súčasťou výskumného súboru, je možné z praktických dôvodov analýzy legislatívnych vplyvov rozčleniť do troch celkov:

- a) rozsudky SD EÚ súvisiace s informačnými povinnosťami veriteľov v zmysle smernice Európskeho parlamentu a Rady 2008/48/ES z 23. apríla 2008 o zmluvách o spotrebiteľskom úvere a o zrušení smernice Rady 87/102/EHS, a to predovšetkým vo vzťahu k informácii o ročnej percentuálnej miere nákladov, ktorej uvedenie v nižšej výške sa považuje za nekalú obchodnú praktiku,⁹ a ktorá musí byť vyjadrená ako jedna konkrétna hodnota, nie ako rozpätie uvádzajúce najnižšiu a najvyššiu hodnotu,¹⁰ poťažmo ako matematický vzorec nedoplnený relevantnými údajmi,¹¹ súčasne však zmluva o úvere nemusí špecifikovať rozpis každej splátky (určenej individuálne na amortizáciu istiny, splatenie úrokov a

⁷ Rozsudok SD EÚ zo dňa 08. júna 2023 vo veci C-540/21 Európska komisia proti Slovenskej republike

⁸ Smernica Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2015/2302 z 25. novembra 2015 o balíkoch cestovných služieb a spojených cestovných službách, ktorou sa mení nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (ES) č. 2006/2004 a smernica Európskeho parlamentu a Rady 2011/83/EÚ a ktorou sa zrušuje smernica Rady 90/314/EHS

⁹ Rozsudok SD EÚ zo dňa 15. marca 2012 vo veci C-453/10 Jana Pereničová, Vladislav Perenič proti SOS financ, spol. s r. o., 2. bod výroku

¹⁰ Rozsudok SD EÚ zo dňa 19. decembra 2019 vo veci C-290/19 RN proti Home Credit Slovakia a.s.

¹¹ Rozsudok SD EÚ zo dňa 20. septembra 2018 vo veci C-448/17 EOS KSI Slovensko s. r. o., 3. bod výroku, ktorý prenecháva rozhodnutie o prijateľnosti takejto podmienky na vnútroštátne súdy

ostatných nákladov).¹² Do tejto kategórie možno radiť aj notoricky známy, už vyššie uvádzaný, rozsudok SD EÚ vo veci C-42/15 Home Credit Slovakia, a.s. proti Kláre Bíróovej,¹³ predmetom ktorého sú najmä niektoré detaily týkajúce sa zmluvy o spotrebiteľskom úvere (písomná forma alebo iný trvanlivý nosič, spôsob uvedenia jednotlivých splátok, amortizačnej tabuľky a pod.), vrátane explicitnej možnosti členského štátu stanoviť podmienky, pri nesplnení ktorých sa bude zmluva považovať za bezúročnú a bezpoplatkovú (dnes § 11 ods. 1 zákona č. 129/2010 Z. z. o spotrebiteľských úveroch a o iných úveroch a pôžičkách pre spotrebiteľov a o zmene a doplnení niektorých zákonov). Mnohé z týchto pravidiel boli následne pozmeňované novelami právnej úpravy, ale sú taktiež dotvárané bohatou rozhodovacou činnosťou, na ktorú sme poukázali v predchádzajúcom texte.;

- b) rozsudky SD EÚ súvisiace primárne s neprijateľnými zmluvnými podmienkami v spotrebiteľských úverových zmluvách, ktoré umožňujú posúdenie úverovej zmluvy ako neplatnej (resp. bezúročnej a bezpoplatkovej) pri existencii viacerých neprijateľných zmluvných podmienok za podmienok stanovených zákonom,¹⁴ možnosti neprípustnosti vedľajšieho účastníctva v exekučnom konaní na základe právoplatného rozhodcovského rozsudku,¹⁵ ďalej možnosti kontroly neprijateľných zmluvných podmienok v rozhodcovskom konaní v rozsudku SD EÚ vo veci C-168/15¹⁶ pertraktovanom vyššie alebo v prípadoch vydávania platobného rozkazu voči spotrebiteľovi;¹⁷
- c) ostatné rozsudky SD EÚ riešiacie špecifické problémy, ako napr. výkon záložného práva na nehnuteľnosti spotrebiteľa zabezpečujúcej zmluvu o spotrebiteľskom úvere,¹⁸ k precizácii právnej úpravy ktorej došlo pred vydaním rozsudku zákonom č. 106/2014 Z. z. (§ 53 ods. 10 Občianskeho zákonníka; od 01. 11. 2024 § 53 ods. 11), plynutia premlčacích lehôt bezdôvodného obohatenia pre prípady bezúročných a bezpoplatkových

¹² Rozsudok SD EÚ zo dňa 05. septembra 2019 vo veci C-331/18 TE proti Pohotovosti, s.r.o.

¹³ Rozsudok SD EÚ zo dňa 09. novembra 2016 vo veci C-42/15 Home Credit Slovakia, a.s. proti Kláre Bíróovej

¹⁴ Rozsudok SD EÚ zo dňa 15. marca 2012 vo veci C-453/10 Jana Pereničová, Vladislav Perenič proti SOS financ, spol. s r. o., 1. bod výroku

¹⁵ Rozsudok SD EÚ zo dňa 27. februára 2014 vo veci C-470/12 Pohotovosť, s.r.o. proti Miroslavovi Vašutovi

¹⁶ Rozsudok SD EÚ zo dňa 26. júla 2016 vo veci C-168/15 Milena Tomášová proti Slovenskej republike – Ministerstvu spravodlivosti SR, Pohotovosti s.r.o.

¹⁷ Rozsudok SD EÚ zo dňa 20. septembra 2018 vo veci C-448/17 EOS KSI Slovensko s. r. o. proti Jánovi Dankovi, Margite Dankovej

¹⁸ Rozsudok SD EÚ zo dňa 10. septembra 2014 vo veci C-34/13 Monika Kušionová proti SMART Capital, a. s.

spotrebiteľských úverov,¹⁹ na ktorý vecne polemicky nadviazala nedávna novela Občianskeho zákonníka, ktorou bolo do Občianskeho zákonníka zavedené ustanovenie § 53e. Tzv. predčasnému zosplatneniu (§ 565 Občianskeho zákonníka) v spojitosti s nárokom veriteľa na primeranú odplatu za obdobie do predčasného splatenia sa venuje Rozsudok SD EÚ vo veci C-192/20²⁰ a taktiež nateraz posledný rozsudok SD EÚ vo veci C-598/11,²¹ ktorý pojednáva o posudzovaní prijateľnosti klauzuly o možnosti predčasného zosplatnenia spotrebiteľského úveru. De facto absentujúca právna úprava predčasného zosplatnenia spotrebiteľských úverov bude doplnená pomerne detailne v ustanoveniach § 53 ods. 9 a 10 Občianskeho zákonníka s účinnosťou od 01. novembra 2024.²²

Vo vzťahu k overeniu čiastkovej hypotézy H2 (*Rozhodnutia SD EÚ vychádzajúce z prejudiciálnych otázok slovenských súdov rozsahom následných legislatívnych zmien prispievajú k harmonizácii spotrebiteľského práva SR*) nie je možné konštatovať jej overenie bez ďalšieho. V rámci výskumu bolo obtiažne identifikovať priamu koreláciu medzi rozhodovacou činnosťou SD EÚ a normotvorbou, pokiaľ táto explicitne nevyplývala z dôvodovej správy. Taktiež boli v rámci výskumu identifikované situácie, kedy došlo k zmene právnej úpravy pred vydaním rozhodnutia SD EÚ v predmetných súvislostiach, ale i situácie, kedy k zmenám a náprave právnej úpravy nedošlo.

Záver

Na základe vykonaného výskumu možno konštatovať, že prejudiciálne otázky slovenských súdov podľa čl. 267 ZFEÚ a nadväzujúce rozhodnutia Súdneho dvora Európskej únie významne prispeli k harmonizácii spotrebiteľského práva v Slovenskej republike, avšak tento vplyv sa prejavil najmä v aplikačnej rovine. Potvrdila sa čiastková hypotézu H1, keďže rozhodnutia SD EÚ iniciované slovenskými súdmi mali priamy dopad na rozhodovaciu prax národných súdov, čo sa prejavilo v počte a kvalite následných rozhodnutí krajských súdov, Najvyššieho súdu SR a Ústavného súdu SR. Na druhej strane, čiastková hypotéza H2 nebola jednoznačne potvrdená. Hoci boli identifikované parciálne legislatívne zmeny súvisiace s rozhodnutiami SD EÚ, nebolo vždy možné preukázať priamu koreláciu medzi týmito rozhodnutiami a následnou normotvorbou. Niektoré legislatívne úpravy predchádzali samotným rozhodnutiam

¹⁹ Rozsudok SD EÚ zo dňa 22. apríla 2021 vo veci C-485/19 LH proti Profi Credit Slovakia s. r. o.

²⁰ Rozsudok SD EÚ zo dňa 10. júna 2021 vo veci C-192/20 Prima banka Slovensko a.s. proti HD

²¹ Rozsudok SD EÚ zo dňa 09. novembra 2023 vo veci C-598/21 SP, CI proti Všeobecnej úverovej banke a. s.

²² vid' zákon č. 254/2024 Z. z. ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 40/1964 Zb. Občiansky zákonník v znení neskorších predpisov

SD EÚ alebo neboli explicitne odôvodnené ich vplyvom. Táto skutočnosť naznačuje, že zatiaľ čo aplikačný vplyv prejudiciálnych rozhodnutí je zrejmý, ich legislatívny impakt je menej priamy a vyžaduje si ďalší výskum. Z hľadiska celkovej hypotézy je možné preto uzavrieť, že prejudiciálne otázky slovenských súdov a následné rozhodnutia SD EÚ predstavujú významný impulz pre harmonizáciu spotrebiteľského práva v aplikačnej praxi, avšak ich vplyv na legislatívne procesy nie je dostatočne preukázateľný a proces je často zdĺhavý. V ďalšom výskume by preto bolo prínosné skúmať nielen dôvody nižšej miery prejudiciálnych otázok v oblasti ochrany spotrebiteľa zo strany slovenských súdov v porovnaní s celouúijným trendom, s cieľom identifikovať prípadné bariéry a taktiež posúdiť impakt ďalšej rozhodovacej praxe SD EÚ, pre ktorú nebol v tomto článku priestor.

Zoznam použitej literatúry

1. Rozsudok SD EÚ zo dňa 26. júla 2016 vo veci C-168/15 Milena Tomášová proti Slovenskej republike – Ministerstvu spravodlivosti SR, Pohotovosti s.r.o.
2. Rozsudok SD EÚ zo dňa 08. júna 2023 vo veci C-540/21 Európska komisia proti Slovenskej republike
3. Rozsudok SD EÚ zo dňa 15. marca 2012 vo veci C-453/10 Jana Pereničová, Vladislav Perenič proti SOS financ, spol. s r. o.
4. Rozsudok SD EÚ zo dňa 19. decembra 2019 vo veci C-290/19 RN proti Home Credit Slovakia a.s.
5. Rozsudok SD EÚ zo dňa 20. septembra 2018 vo veci C-448/17 EOS KSI Slovensko s. r. o., 3. bod výroku, ktorý prenecháva rozhodnutie o prijateľnosti takejto podmienky na vnútroštátne súdy
6. Rozsudok SD EÚ zo dňa 05. septembra 2019 vo veci C-331/18 TE proti Pohotovosti, s.r.o.
7. Rozsudok SD EÚ zo dňa 09. novembra 2016 vo veci C-42/15 Home Credit Slovakia, a.s. proti Kláre Bíróovej
8. Rozsudok SD EÚ zo dňa 27. februára 2014 vo veci C-470/12 Pohotovosť, s.r.o. proti Miroslavovi Vašutovi
9. Rozsudok SD EÚ zo dňa 10. septembra 2014 vo veci C-34/13 Monika Kušionová proti SMART Capital, a. s.
10. Rozsudok SD EÚ zo dňa 26. júla 2016 vo veci C-168/15 Milena Tomášová proti Slovenskej republike – Ministerstvu spravodlivosti SR, Pohotovosti s.r.o.
11. Rozsudok SD EÚ zo dňa 22. apríla 2021 vo veci C-485/19 LH proti Profi Credit Slovakia s. r. o.
12. Rozsudok SD EÚ zo dňa 10. júna 2021 vo veci C-192/20 Prima banka Slovensko a.s. proti HD

13. Rozsudok SD EÚ zo dňa 09. novembra 2023 vo veci C-598/21 SP, CI proti Všeobecnej úverovej banke a. s.

Kontaktné údaje

JUDr. Martin Hamřík, PhD.

martin.hamrik@flaw.uniba.sk

Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, Katedra občianskeho práva

LEGISLATÍVNE VÝZVY V SÚVISLOSTI S POUŽITÍM EMBRYÍ PRI ASISTOVANEJ REPRODUKCII V KONTEXTE ROZHODNUTÍ EURÓPSKEHO SÚDU PRE ĽUDSKÉ PRÁVA

LEGISLATIVE CHALLENGES RELATED TO THE USE OF EMBRYOS WITHIN THE PROCESS OF ASSISTED REPRODUCTION IN THE CONTEXT OF DECISIONS OF THE EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS

Martina Babušíková¹

Abstrakt: Problematika asistovanej reprodukcie stúpa vzhľadom na neustály technologický pokrok na popularite, pričom národné legislatívy pri prispôbovaní sa čoraz častejším atypickým situáciám čelia mnohým výzvam, ktoré majú okrem iného zásadný vplyv aj na základné ľudské práva zúčastnených subjektov. Predmetný príspevok skúma legislatívne výzvy spojené s použitím embryí pri asistovanej reprodukcii v Slovenskej republike, a to primárne s dôrazom na relevantné rozhodnutia Európskeho súdu pre ľudské práva, ktoré vo všeobecnej rovine formujú právne normy v oblasti práva na rešpektovanie súkromného a rodinného života, takisto ako aj samotného práva na reprodukciu. Príspevok identifikuje východiskové body, v rámci ktorých si slovenská legislatíva vyžaduje istý stupeň adaptácie, a to za účelom zabezpečenia súladu s európskymi štandardmi a rozhodnutiami Európskeho súdu pre ľudské práva.

Kľúčové slová: asistovaná reprodukcia, právo na rešpektovanie súkromného a rodinného života, právo na reprodukciu.

Abstract: The issue of assisted reproduction is increasing in popularity due to the constant technological progress, while national legislations in adapting to increasingly frequent atypical situations face many challenges that, among other things, have a fundamental impact on the basic human rights of the subjects involved. The paper examines the legislative challenges associated with the use of embryos within the process of assisted reproduction in the Slovak Republic, primarily with an emphasis on relevant decisions of the European Court of Human Rights. These generally shape legal norms in the

¹ Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta.

area of the right to respect for private and family life, as well as the reproductive law. This paper identifies the starting points within which Slovak legislation requires a certain degree of adaptation, in order to ensure compliance with the European standards and decisions of the European Court of Human Rights.

Key words: assisted reproduction, right to respect for private and family life, reproductive rights.

Úvod

Asistovanú reprodukciu je možné vo všeobecnej rovine definovať ako multidisciplinárny medicínsky odbor, ktorého primárnym cieľom je počatie a následné donosenie plodu, pričom v sebe zahŕňa *množstvo metód a postupov, ktoré pre dosiahnutie tehotenstva nevyhnutne vyžadujú lekársky zásah a asistenciu.*² Použitie embryí v rámci procesov asistovanej reprodukcie je témou, a to nielen v rámci Slovenskej republiky, ale taktiež v mnohých iných krajinách, či už tých, ktoré sú súčasťou Európskej únie alebo celkovo v svetovom meradle, extrémne citlivou a legislatívne náročnou. Slovenská legislatívna úprava vychádza z pomerne tradičného modelu a paradigmy, ktorá vyplýva zo samotnej podstaty ľudskej existencie, a to prirodzenej reprodukcie. Nesúrodé a nedostatočné právne normy upravujúce rodinnoprávne záležitosti nekorelujú s medicínskym pokrokom a vytvárajú tak určité právne vákuum.³ „*Vo všeobecnosti možno právnu úpravu Slovenskej republiky v oblasti asistovanej reprodukcie považovať za nedostatočnú.*“⁴ „*Od osemdesiatych rokov 20. storočia až doposiaľ ostáva osobitná právna regulácia reprodukčnej medicíny bez akýchkoľvek zmien.*“⁵ Dôsledkom takejto situácie je množstvo otázok bez

² DUFALOVÁ, Lenka: Surogačné materstvo. Bratislava: Wolters Kluwer SR s. r. o., 2020. s. 60. ISBN 978-80-571-0241-0.

³ Na danom mieste je nevyhnutné spomenúť záväzné opatrenie Ministerstva zdravotníctva SSR zo dňa 10. októbra 1983 č. Z-8600/1983-D/2 o podmienkach pre umelé oplodnenie, ktoré bolo uverejnené pod číslom 24/1983 vo Vestníku Ministerstva zdravotníctva Slovenskej socialistickej republiky, pričom predmetné predstavuje jediný normatívny právny akt, ktorý sa zameriava na výkon metód asistovanej reprodukcie. Považujeme za relevantné zdôrazniť, že dané opatrenie si stanovuje viaceré limitácie v prospech najlepšieho záujmu dieťaťa, a to príkladom podmienky vzťahujúce sa na status žiadateľov, právnu spôsobilosť a vek. Chceli by sme podotknúť, že tento právny predpis už v súčasnej dobe nezodpovedá vývoju v oblasti asistovanej reprodukcie, pričom sa ohľadom neho vedie polemika, či ho je možné aspoň čiastočne aplikovať, keďže mnohými autormi je považovaný za obsolentnú právnu normu. Platnosť opatrenia je takisto problematická z dôvodu, že vykonáva zrušený zákon č. 20/1996 Zb. o starostlivosti o zdravie ľudu v z. n. p.

⁴ RAČKOVÁ, Katarína: Surogačné materstvo a aktuálne legislatívne limity. In: Praktická Gynekologie, Roč. 14, č. 4 (2010), s. 171.

⁵ PETRENKO, Martin a ZOLÁKOVÁ, Zuzana: Reprodukčná medicína v slovenskom právnom prostredí. In: InVitro. Reprodukčná medicína: časopis o laboratórnej diagnostike, Roč. 5, č. 2 (2017), s. 95.

konkrétnych odpovedí, a to najmä v súvislosti s procesom darčovstva embryí, ich uchovávanía a ďalšej manipulácie s nimi.⁶ Predmetom diskusie naďalej zostáva, kedy by mal byť výkon jednotlivých metód asistovanej reprodukcie povolený a kto by k nim mal mať prístup. Slovenská legislatíva sa detailne nezaobrá ani eticko-právnymi otázkami, a to primárne z hľadiska definície ľudského života a určenia právneho statusu embrya, čo možno podľa nášho názoru subsumovať pod jednu z hlavných výziev súvisiacich s ich použitím, pričom táto predstavuje odrazový mostík, ktorý by nám mohol poskytnúť konkrétnejšie riešenia. Podotýkame, že predmetnú tému nie je možné subsumovať len pod právnú, prípadne len čisto medicínsku problematiku, ale v značnej miere vykazuje znaky hodnotovej, morálnej a spoločenskej témy, čo následne zohráva relevantnú úlohu takisto vo vzťahu k vybraným legislatívnym výzvam v kontexte rozhodnutí Európskeho súdu pre ľudské práva (ďalej len „ESLP“), ktoré by mali mať zásadný vplyv aj na následný vývoj slovenského právneho poriadku a potenciálny prístup dotknutých osôb k jednotlivým formám asistovanej reprodukcie.

Legislatívne výzvy odvíjajúce sa od konfliktu medzi právami vyplývajúcimi z Európskeho dohovoru o ľudských právach

Je nevyhnutné zdôrazniť, že v rámci tejto problematiky sa dostávajú do vzájomného konfliktu dve základné práva obsiahnuté v Európskom dohovore o ľudských právach (ďalej len „EDLP“), a to právo na súkromný a rodinný život⁷, ktoré v sebe vo všeobecnej rovine zahŕňa právo na reprodukciu a prístup k asistovanej reprodukcii, a na druhej strane právo na život⁸, ktoré úzko súvisí s otázkou, v ktorom okamihu embryo „obrazne povedané“ disponuje predmetným právom. Rozpor medzi spomínanými ľudskými právami ilustruje zložitosť potenciálneho vyvažovania práv jednotlivcov na súkromný a rodinný život a bazálnu povinnosť štátov chrániť ľudský život samotný. ESLP vydal v súvislosti s uvedeným niekoľko významných rozhodnutí, pričom tie vytvárajú určité precedensy, na ktoré by sme mali v blízkej budúcnosti v slovenskom právnom poriadku reflektovať.

⁶ Podotýkame, že v slovenskom právnom poriadku je aktuálne upravené jedine umelé oplodnenie vajíčka ženy, tzv. artifičná inseminácia, pohlavnými bunkami muža, ktorý je manželom matky, označovaná ako homológna inseminácia, prípadne iného muža, nesúca názov heterológna inseminácia.

⁷ článok 8 EDLP

⁸ článok 2 EDLP

Vymedzenie statusu embrya z právneho hľadiska

Čo sa týka konkrétnych legislatívnych výziev, máme za to, že v prvom rade je nevyhnutné si jasne vymedziť status embrya⁹ z právneho hľadiska. V Slovenskej republike neexistuje výslovná definícia vo vzťahu k právnej subjektivite embrya. Zákony, ktoré sa aspoň v určitej miere dotýkajú procesov asistovanej reprodukcie, explicitne neurčujú, či embryo môže disponovať spôsobilosťou na práva a povinnosti a v rovnakej miere ako fyzická osoba. Uvedené vytvára istý stupeň právnej neistoty a určité právne vákuum najmä v otázkach manipulácie s embryami a ich potenciálnej ochrany. Zastávame názor, že každá ľudská bytosť by mala mať po samotnom počatí určitú genézu a mílnik, ktorý by bolo možné považovať za začiatok embryonálneho, resp. životného procesu aj u nenarodeného dieťaťa, pričom ten by sme mali byť schopní naviazať na potenciálnu možnosť byť subjektom práva. Podotýkame, že definícia pojmu „ľudský život“ je aj z hľadiska medicínskeho vágna.¹⁰ Primárne dôsledkom tejto skutočnosti sme nútení prejsť do občianskoprávnej roviny, ktorá nám predostiera kontúry spôsobilosti na práva a povinnosti fyzických osôb, na základe ktorých vieme odvodiť prvotnú klasifikáciu vymedzenia existencie človeka rozhodujúcu pre budúce usporiadanie vzťahov, a to primárne z hľadiska právneho postavenia embrya a jeho spôsobilosti na práva a povinnosti. Vo všeobecnej rovine je teda možné aplikovať ustanovenie § 7 ods. 1 zákona č. 40/1964 Zb. Občiansky zákonník v znení neskorších predpisov (ďalej len „OZ“), ktorý pojednáva o skutočnosti, že spôsobilosť fyzickej osoby mať práva a povinnosti vzniká jej narodením, pričom však danú spôsobilosť má aj počaté dieťa za predpokladu, že sa narodí živé na základe právnej fikcie. Možno teda konštatovať, že podľa OZ embryo nie je subjektom práva¹¹ v pravom zmysle slova, keďže až oddelením dieťaťa od tela matky a súčasne splnením podmienky narodenia živého dieťaťa dochádza v teoretickej rovine k rozšíreniu skupiny subjektov disponujúcich predmetným základným ľudským právom. V danej súvislosti považujeme za relevantné vyzdvihnúť protichodné stanovisko minoritnej časti akademickej obce, ktorá zastáva názor, že

⁹ Embryo alebo zárodok je skoré štádium vývoja mnohobunkového organizmu, pričom u človeka hovoríme približne o prvých dvoch mesiacoch v maternici. U organizmov, ktoré sa rozmnožujú pohlavne (vrátane človeka), je embryonálny vývoj všeobecne časťou životného cyklu, ktorá začína tesne po oplodnení a pokračuje tvorbou telesných štruktúr, ako sú tkanivá a orgány. V prípade človeka sa pojem „embryo“ používa až do deviateho týždňa po počatí, pričom až následne hovoríme o plode. In KAPELLER, Karol a POSPÍŠILOVÁ, Viera: Embryológia človeka. Vydavateľstvo Osveta, 1991. s. 15-16. ISBN 8080630720.

¹⁰ Napriek extenzívnym poznatkem embryológie sa mnohí odborníci z praxe prikláňajú k tvrdeniu, že pod jediné relevantné časové okamihy vo vzťahu k vývoju ľudského embrya možno subsumovať počatie a pôrod. Obdobie medzi nimi je špecifické neustálymi zmenami a vývojom, pričom v rozhodnom čase možno jedine polemizovať o potenciálnom ľudskom živote.

¹¹ Nález Ústavného súdu SR, sp. zn. PL. ÚS 12/01 zo dňa 04. decembra 2007.

z dôvodu kontinuálneho vývoja nie je možné určiť presný okamih, v ktorom sa z embrya stane ľudská bytosť, a preto považujú plod za človeka už od samotného momentu oplodnenia¹², tzn. aj v embryonálnej fáze. Vychádzajúc z čl. 15 ods. 1 zákona č. 460/1992 Zb. Ústava Slovenskej republiky v znení neskorších predpisov (ďalej len „Ústava SR“) možno uviesť, že každý má právo na život, pričom ľudský život je hodný ochrany už pred samotným narodením.

V danej súvislosti zdôrazňujeme, že v praxi nedochádza z pozitívno-právneho hľadiska k spochybňovaniu právneho statusu fyzickej osoby v čase od narodenia až po okamih smrti, avšak z dôvodu nejasného vymedzenia okruhu oprávnených subjektov nie je možné jednoznačne konštatovať, či sa uvedené má vzťahovať aj na prenatálny vývoj. Je teda diskutabilné, či druhá veta čl. 15 ods. 1 Ústavy SR predstavuje len istý morálny apel k ochrane vyvíjajúceho sa života, prípadne či sa jedná o explicitne kladený dôraz na ochranu raných štádií. Ústava SR pojednáva o subjektívnom nároku jednotlivcov v rámci ich osobného práva na život, od ktorého diferencuje objektívnu hodnotu v podobe ochrany nenarodených na úrovni ústavného imperatívu. Uvedené však nemožno subsumovať pod základné práva nesúce charakter ústavnej hodnoty s ústavnou ochranou.¹³ ESLP sa ku dnešnému dňu vo viacerých prípadoch zaoberal otázkou ochrany embrya vyplývajúcej z čl. 2 EDLP¹⁴, pričom ten dospel k záveru, v ktorom sa vyslovil, že jednotlivé štáty disponujú voľnou úvahou pri určovaní jeho právneho postavenia a táto otázka by mala byť ponechaná v diskrečnej právomoci národných legislatív. ESLP mal v tejto súvislosti za to, že nie je potrebné odpovedať na otázku spôsobilosti na práva a povinnosti nenarodeného dieťaťa, pretože ochranu dieťaťa možno dosiahnuť prostredníctvom ochrany matky, resp. v rozhodnom čase tehotnej ženy. Vychádzajúc z judikatúry ESLP teda nevnímate embryo ako subjekt, ktorý by automaticky disponoval právami a povinnosťami, pričom paradoxne nie je predmetom osobitnej ochrany ani v prípade rozporu záujmov. V danom prípade však jeden zo sudcov¹⁵ zaujal odlišné stanovisko, v ktorom jasne uviedol, že pojem „každý“ („toute personne“) v sebe zahŕňa ľudskú bytosť vo všeobecnej rovine, t. j. aj v časovom rozpätí pred samotným narodením, a predovšetkým sa vyslovil, že pojem „život“ pokrýva celý ľudský život počnúc počatím, tzn. od okamihu, keď sa začína vyvíjať nezávislá existencia, až kým sa neskončí smrťou, pričom narodenie považuje len za určité štádium tohto vývoja. Slovenská republika nie je judikatúrou ESLP priamo viazaná, avšak je žiaduce zvážiť, či súčasná

¹² ZIMEK, Josef: Právo na život : (vybrané otázky související se základním právem člověka – právem na život). Brno: Masarykova univerzita, 1995. s. 20-25. ISBN 8021011408.

¹³ BRÓSTL, Alexander: O pravidlách správania a princípoch. In: Časopis pro právní vědu a praxi. 2009, Roč. 17, č. 1 (2009), s. 49-50.

¹⁴ Rozhodnutie ESLP vo veci Vo proti Francúzsku zo dňa 08. júla 2004, sťažnosť číslo 53924/00.

¹⁵ Georg Ress

legislatíva v značnej miere reflektujúca vyššie spomínaný všeobecný názor ESĽP dostatočne zohľadňuje všetky aspekty tejto citlivej témy okrem iného aj z hľadiska konceptu verejného ako kritéria na ospravedlnenie takéhoto zásahu. Na danom mieste považujeme za nevyhnutné uviesť, že podľa nášho názoru problém ochrany embrya prostredníctvom EDĽP nemožno riešiť výlučne jednostranne ochranou života tehotnej ženy, pričom v rámci ilustrácie vyššie uvedeného prípadu sú embryo a budúca matka dve samostatné entity, resp. ľudské bytosti, ktoré potrebujú samostatnú ochranu, pričom alternatívne by bolo možné zvoliť cestu posilnenia ochrany tehotnej ženy, v ktorej by bol pozitívne zohľadnený jej aktuálny stav. V nadväznosti na vyššie uvedené a taktiež Nález Ústavného súdu SR, sp. zn. PL. ÚS 12/01 zo dňa 04. decembra 2007 však máme za to, že Slovenská republika by mohla prijať opatrenia priznávajúce embryu osobitný status bez právnej subjektivity. Treba brať na zreteľ, že uvedené by mohlo mať negatívny dopad na asistovanú reprodukciu, výskum, umelé prerušenie tehotenstva a s tým späté ďalšie otázky, avšak v prípade, že existuje určitý záväzok, ktorý má za úlohu chrániť konkrétnu hodnotu, nie je vhodné, aby sa výklad vzťahoval len na povinnosť, ale je potrebné vytvoriť pozitívnu úpravu, ktorá bude v sebe zahŕňať podmienky aj pre jeho samotnú realizáciu.

Úprava podmienok, za ktorých môže dôjsť k darcovstvu embryí a k následnej manipulácii s nimi

Problematické aspekty darcovstva embryí a následnej manipulácie s nimi sú nedostatočne rozvinuté a v mnohých aspektoch nejasné, keďže právna úprava v Slovenskej republike je postavená len na všeobecných zákonných rámcoch. Predmetné v praxi samovoľne vytvára priestor pre rozdielne interpretácie, pričom máme za to, že takáto regulácia znižuje transparentnosť dotknutých postupov. Za účelom pochopenia tejto témy považujeme za potrebné zdôrazniť, že jednotlivé metódy výkonu asistovanej reprodukcie sú uskutočňované na základe odobratia pohlavných buniek, ktoré sa následne spracovávajú, a preto možno parciálne postupovať v medziach zákona č. 317/2016 Z. z. o požiadavkách a postupoch pri odbere a transplantácii ľudského orgánu, ľudského tkaniva a ľudských buniek a o zmene a doplnení niektorých zákonov (transplantačný zákon) (ďalej len „*transplantačný zákon*“), ktorý primárne pojednáva v súvislosti s asistovanou reprodukciou o požiadavkách na zabezpečenie kvality a bezpečnosti. Z transplantačného zákona možno takisto odvodiť niektoré základné pojmové vymedzenia vo vzťahu k asistovanej reprodukcii prevzaté zo smernice Komisie 2006/17/ES, ktorou sa vykonáva smernica Európskeho parlamentu a Rady 2004/23/ES¹⁶. Podotýkame, že napriek opakovanému použitiu slovného spojenia

¹⁶ DUFALOVÁ, Lenka: Surogačné materstvo. Bratislava: Wolters Kluwer SR s. r. o., 2020. s. 68. ISBN 978-80-571-0241-0.

„asistovaná reprodukcia“ v predmetnom zákone tento neobsahuje jeho legálnu definíciu. Pod pojmové vymedzenie „poskytovanie zdravotnej starostlivosti“ v zmysle zákona č. 576/2004 Z. z. o zdravotnej starostlivosti, službách súvisiacich s poskytovaním zdravotnej starostlivosti a o zmene a doplnení niektorých zákonov (ďalej len „zákon o zdravotnej starostlivosti“) je možné subsumovať množstvo zdravotných výkonov, medzi ktoré zaraďujeme aj jednotlivé metódy výkonu asistovanej reprodukcie. Zákon o zdravotnej starostlivosti však v sebe primárne zahŕňa len všeobecné ustanovenia, ktoré neprihliadajú na atypické situácie s takýmito procesmi úzko späté a ktorých predpokladom aplikácie je splnenie prísne stanovených podmienok. Vychádzajúc z vyššie spomínaného zákona konštatujeme, že v súvislosti s nami zvolenou témou zohráva relevantnú úlohu dohoda o poskytovaní zdravotnej starostlivosti¹⁷, takisto ako informovaný súhlas prijímateľov zdravotnej starostlivosti¹⁸. Spôsob, akým sa dané postupy uskutočňujú, nie je v zákone o zdravotnej starostlivosti bližšie špecifikovaný¹⁹, keďže predstavujú medicínsku záležitosť.²⁰ Je potrebné zdôrazniť, že partnerské darcovstvo je definované ako darcovstvo reprodukčných ľudských buniek medzi mužom a ženou, ktorí vyhlásia, že majú intímny fyzický vzťah²¹, pričom zámerom takéhoto darcovstva je umožniť reprodukciu párom, ktoré nie sú schopné otehotnieť prirodzeným spôsobom²². Chceli by sme zdôrazniť, že asistovaná reprodukcia môže byť poskytnutá aj párom, ktoré nežijú spolu v manželskom zväzku²³. Stotožňujeme sa s názorom, že tento prístup je aktuálne ešte v súlade s národnými etickými a zdravotnými štandardmi, no v blízkej dobe sa môže ocitnúť vo výkladovej kolízii s judikatúrou ESLP²⁴. ESLP zdôraznil, že právo na súkromný a rodinný život podľa článku 8 EDLP zahŕňa aj prístup k asistovanej reprodukcii vo všeobecnej rovine a pre

¹⁷ ustanovenie § 12 ods. 1 zákona o zdravotnej starostlivosti

¹⁸ ustanovenie § 6 ods. 8 zákona o zdravotnej starostlivosti

¹⁹ Zákon o zdravotnej starostlivosti v časovej verzii účinnej do dňa 31. marca 2005 upravoval aj odoberanie orgánov, tkanív a buniek z tela živého darcu na účely ich prenosu do tela inej osoby za nasledujúcich podmienok:

- a. sa predpokladá, že odber vážne neohrozí zdravotný stav darcu,
- b. sa predpokladá priamy liečebný prospech pre príjemcu,
- c. prospech pre príjemcu prevažuje nad ujmom darcu,
- d. nemožno získať vhodný orgán, tkanivo alebo bunky od mŕtveho darcu,
- e. nie je známy nijaký alternatívny liečebný postup s lepším alebo porovnateľným výsledkom.

²⁰ PAVLÁK, Miroslav: Otázky okolo náhradného materstva. In: Zdravotnícke noviny, Roč. 2014, č. 16 (2014), s. 7.

²¹ ustanovenie § 2 ods. 12 transplantačného zákona

²² DUFALOVÁ, Lenka: Surogačné materstvo. Bratislava: Wolters Kluwer SR s. r. o., 2020. s. 71. ISBN 978-80-571-0241-0.

²³ Príloha č. 5 k transplantačnému zákonu.

²⁴ Rozhodnutie ESLP vo veci S.H. a ostatní proti Rakúsku zo dňa 03. novembra 2011, sťažnosť číslo 57813/00.

všetkých a v danej súvislosti opakovane konštatoval, že úplný zákaz môže byť v rozpore so základnými ľudskými právami, a to za predpokladu, že tento nie je z objektívneho hľadiska a riadne odôvodnený ochranou verejného záujmu a morálnych hodnôt. Slovenská legislatíva by tak mohla čeliť v krátkom časovom rámci výzve, ak by súd rozhodol, že obmedzenia, napríklad pre páry rovnakého pohlavia, alternatívne jednotlivcov, sú nedôvodné alebo diskriminačné. Máme za to, že absentujúca úprava situácií, v rámci ktorých môže dôjsť k sporu medzi partnermi ohľadom manipulácie s embryami, a to najmä v prípade rozchodu, rozvodu alebo iných ad hoc sporov, stojí takisto za zmienku. Predmetný legislatívny nedostatok môže viesť k problémom v praxi, ak sa jeden z partnerov rozhodne nesúhlasiť s ďalšou manipuláciou s embryami. ESLP sa zaoberal obdobnou otázkou²⁵ a rozhodol, že právo jedného partnera odmietnuť použitie embryí po rozchode má prednosť pred právom druhého partnera na reprodukciu a zdôraznil zásadu vzájomného súhlasu oboch strán. Tento precedens jednoznačne ukazuje, že je potrebné posilniť ochranu aj individuálnych práv partnerov pri manipulácii s embryami, pričom slovenská legislatíva by mala zaviesť právny rámec, ktorý by zohľadnil záujmy a práva oboch strán, aby predišla podobným nejasnostiam, a to v podobe napríklad možnosti odvolania informovaného súhlasu do určitého časového okamihu, prípadne posúdenia, či boli objektívne vyčerpané všetky alternatívne možnosti na zaobstaranie si potomstva. V rámci tejto legislatívnej výzvy vyvstáva okrajovo aj tretia otázka ohľadom genetického testovania embryí, pričom v Slovenskej republike badáme len minimálnu možnosť vykonávania predimplantačných genetických testov. Zákony neupravujú podrobne podmienky, pri splnení ktorých je možné vykonávať genetický odber embryí, čo môže byť problematické, a to najmä v prípadoch rizika prenosu závažných genetických porúch. ESLP sa v tejto súvislosti vyjadril²⁶, že zákaz genetického testovania embryí, ktoré by mohlo zabrániť narodeniu dieťaťa s vážnym genetickým ochorením, resp. vo všeobecnej rovine samotný prístup k určitým technológiám v rámci asistovanej reprodukcie, porušuje právo na súkromný a rodinný život podľa článku 8 EDLP. Máme za to, že aj z predmetných dôvodov by bola revízia prístupu k asistovanej reprodukcii viac ako žiaduca.

Záver

Vzhľadom na zložitosť a komplexnosť stanovenej témy a neustále napredujúce tendencie a vyvíjajúce sa technológie v oblasti asistovanej reprodukcie bude

²⁵ Rozhodnutie ESLP vo veci Evans proti Spojenému kráľovstvu zo dňa 10. apríla 2007, sťažnosť číslo 6339/05.

²⁶ Rozhodnutie ESLP vo veci Costa a Pavan proti Taliansku zo dňa 21. septembra 2016, sťažnosť číslo 54270/10.

nevyhnutné, aby Slovenská republika priebežne sledovala nielen legislatívny vývoj odvíjajúci sa od judikatúry nadnárodných súdnych orgánov, ale aj prebiehajúce etické a vedecké diskusie akademickej obce v predmetnej oblasti. Máme za to, že slovenská legislatívna úprava týkajúca sa asistovanej reprodukcie a použitia embryí musí prejsť výraznou revíziou, aby zohľadnila aktuálne výzvy, ktoré prináša v tejto súvislosti primárne judikatúra ESLP. Aj napriek skutočnosti, že otázka právnej subjektivity embrya zostáva výslovne v kompetencii jednotlivých štátov, problematika prístupu k asistovanej reprodukcii, práv párov a jednotlivcov vo vzťahu k manipulácii s embryami a prípadné genetické testovanie embryí je v kontexte základných ľudských práv vychádzajúcich z EDLP čoraz viac diskutovanou témou, pričom nemožno vylúčiť ani potenciálnu výkladovú zmenu na úrovni Európskej únie, ktorá bude zohľadňovať aktuálne nóva v danej oblasti. Je žiaduce, aby slovenský právny poriadok promptnejšie reagoval na súčasné európske štandardy, čím by sa zabezpečila nielen právna istota, ale aj ochrana základných ľudských práv jednotlivcov a párov pri samotnej reprodukcii.

Zoznam použitej literatúry

1. BITTEROVÁ, Nikoleta: Doktrína voľnej úvahy v judikatúre Európskeho súdu pre ľudské práva vo veciach náhradného materstva. In: Justičná revue, Roč. 69, č. 12 (2017), s. 1409-1434.
2. BRŮSTL, Alexander: O pravidlách správania a princípoch. In: Časopis pro právní vědu a praxi. 2009, Roč. 17, č. 1 (2009), s. 48-50.
3. DALY, Aoife: Children, Autonomy and the Courts: Beyond the Right to be Heard. Brill: Leiden/Boston, 2017. 468 s. ISBN 978-90-04-35581-1.
4. DUFALOVÁ, Lenka: Surogačné materstvo. Bratislava: Wolters Kluwer SR s. r. o., 2020. 156 s. ISBN 978-80-571-0241-0.
5. KAPELLER, Karol a POSPÍŠILOVÁ, Viera: Embryológia človeka. Vydavateľstvo Osveta, 1991. 370 s. ISBN 8080630720.
6. LANCZOVÁ, Ingrid a LACLAVÍKOVÁ, Miriam: Abortion as the partial issue of the rights to life and the development of the related Slovak legal regulation. In: Teka Kom. Praw. – OL PAN, Roč. XI, č. 2 (2018), s. 205-228.
7. MORGAN, Derek: Issues in medical law and ethics. London: Cenenvish Publishing Limited, 2001. 304 s. ISBN 978-18-594-1591-7.
8. PAVLÁK, Miroslav: Otázky okolo náhradného materstva. In: Zdravotnícke noviny, Roč. 2014, č. 16 (2014), s. 7.
9. PENNING, Guido: Measuring the welfare of the child: in search of the appropriate evaluation principle. In: Human Reproduction, Roč. 14, č. 5 (1999), s. 1146-1150.

10. PETRENKO, Martin a ZOLÁKOVÁ, Zuzana: Reprodukčná medicína v slovenskom právnom prostredí. In: InVitro. Reprodukčná medicína: časopis o laboratórnej diagnostike, Roč. 5, č. 2 (2017), s. 93-99.
11. RAČKOVÁ, Katarína: Surogačné materstvo a aktuálne legislatívne limity. In: Praktická Gynekologie, Roč. 14, č. 4 (2010), s. 167-173.
12. REUTERS, Lars: Modern Biotechnology in Postmodern Times? A Reflection on European Policies and Human Agency. Springer Science+Business Media, 2012. 242 s. ISBN 978-9401037686.
13. SMITH, George: Human Rights and Biomedicine. Kluwer Law International, 2000. 244 s. ISBN 978-9041114471.
14. ZIMEK, Josef: Právo na život : (vybrané otázky související se základním právem člověka – právem na život). Brno: Masarykova univerzita, 1995. 36 s. ISBN 8021011408.
15. ZWEIGERT, Konrad - DROBNIG, Ulrich: International Encyclopedia of Comparative Law. Volume 4. Brill, 1981. 420 s. ISBN 978-90-28-60241-0.

Kontaktné údaje

JUDr. Martina Babušíková

martina.babusikova@uniba.sk

Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta.

"WRONGFUL LIFE" A "WRONGFUL BIRTH" (NIELEN) V KONTEXTE JUDIKATÚRY EURÓPSKEHO SÚDU PRE ĽUDSKÉ PRÁVA

"WRONGFUL LIFE" AND "WRONGFUL BIRTH" (NOT ONLY) IN THE CONTEXT OF THE CASE LAW OF THE EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS

Laura Fotopulosová¹

Abstrakt: Žaloby "wrongful life" a "wrongful birth" predstavujú osobitný typ žalôb, ktoré je možné podať v prípadoch narodenia "nechceného" dieťaťa. Jedná sa o prípady, keď sa rodičom narodí dieťa, ktoré neplánovali či nechceli a ktoré sa narodilo v dôsledku lekárskeho pochybenia pri vykonávaní lekárskeho zákroku alebo v dôsledku nesprávnych (alebo nedostatočných) informácií poskytnutých lekárom budúcim rodičom. Zatiaľ čo žalobu za "wrongful life" podáva samotné nechcené dieťa (alebo jeho zástupcovia) a požaduje sa ňou v civilnom konaní náhrada škody, ktorá vznikla v dôsledku jeho narodenia (jeho existencie), žalobu za "wrongful birth" môžu podať rodičia dieťaťa, ktorí môžu požadovať náhradu majetkovej ale aj nemajetkovej ujmy, ktorú utrpeli v dôsledku narodenia neplánovaného dieťaťa. Príspevok sa okrem vymedzenia podstaty žalôb "wrongful life" a "wrongful birth" zaoberá aj problematikou týchto žalôb v kontexte judikatúry Európskeho súdu pre ľudské práva.

Kľúčové slová: wrongful life, wrongful birth, žaloba, non lege artis, náhrada škody

Abstract: Wrongful life and wrongful birth actions are a special type of action that can be brought in cases of the birth of an "unwanted" child. These are cases where parents have a child that they did not plan or want and that is born as a result of medical malpractice in the performance of a medical procedure or as a result of incorrect (or insufficient) information provided by the doctor to the prospective parents. While a wrongful life claim is brought by the unwanted child itself (or its representatives) and seeks compensation in civil proceedings for damages suffered as a result of its birth (its existence), a wrongful birth claim can be brought by the child's parents, who can claim compensation for

¹ Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta.

both pecuniary and non-pecuniary damage suffered as a result of the birth of an unplanned child. In addition to defining the nature of wrongful life and wrongful birth actions, the article also deals with the issue of these actions in the context of the case law of the European Court of Human Rights.

Key words: wrongful life, wrongful birth, action, non lege artis, compensation for damages

Úvod

Žaloba za nechcený život (*action for wrongful² life*) a žaloba za nechcené narodenie (*action for wrongful birth*) predstavujú osobitné druhy žalôb, ktoré sa podávajú v dôsledku narodenia nechceného dieťaťa a vychádzajú z toho, že aj samotný ľudský život je spôsobilý spôsobiť ujmu. Ich podstatou je uplatnenie nároku na náhradu majetkovej, resp. nemajetkovej ujmy, ktorá vznikla rodičom dieťaťa, resp. dieťaťu samotnému v dôsledku nesprávneho postupu zdravotníckych pracovníkov. Tento nesprávny postup môže spočívať buď v nesprávnej realizácii zdravotného výkonu (napr. nesprávne uskutočnená interrupcia alebo sterilizácia či nesprávne vyhodnotenie laboratórnych testov) alebo v aj neinformovaní budúcich rodičov o možných následkoch tehotenstva či pôrodu, ktoré sa dotýkajú dieťaťa. Pri oboch žalobách je skutkový základ rovnaký, avšak rozdiel spočíva v subjekte, ktorý je aktívne legitimovaný na podanie týchto žalôb. Okrem aktívnej legitimácie na podanie žalôb sa líšia aj nároky, ktorých sa môžu žalobcovia domáhať.

V úvode príspevku najskôr rozoberáme podstatu žalôb *wrongful life* a *wrongful birth*. Následne príspevok analyzuje prelomové rozhodnutia v otázke žalôb za nechcený život a za nechcené narodenie a rovnako analyzuje aj celkový prístup súdov k týmto osobitným druhom žalôb v podmienkach kontinentálneho právneho systému. Záverom príspevok analyzuje dve rozhodnutia Európskeho súdu pre ľudské práva, ktoré sa dotýkali práve problematiky žalôb za *wrongful life* a *wrongful birth*.

Podstata žaloby "wrongful life"

V prípade *wrongful life* žalôb je aktívne legitimovaným subjektom samo "nechcené" dieťa (prípade jeho zástupca), ktoré sa žalobou domáha náhrady škody v dôsledku nekvalitného života. Hoci je aktívne legitimovaným subjektom na podanie žaloby za nechcený život samo postihnuté dieťa, žalobu obvykle podávajú jeho zákonní zástupcovia, ktorými sú vo väčšine prípadov rodičia dieťaťa. V týchto prípadoch sa vždy bude jednať o postihnuté dieťa, ktoré žije v dôsledku svojho postihnutia život v utrpení. Podstata tejto žaloby spočíva v skutočnosti, že postihnuté dieťa, ktoré

² Wrongful možno v kontexte týchto žalôb preložiť ako "nechcené", resp. "nechcený".

náhradu ujmy požaduje, a ktoré sa na základe tvrdení v tejto žalobe nemalo vôbec narodiť, sa napriek tomu narodilo v dôsledku pochybenia lekára (v prípade žalôb za nechcený život pochybenie spočíva najmä v nezistení vady v prenatálnom vývoji alebo poškodenie plodu v prenatálnom vývoji). Žaloby za nechcený život teda vychádzajú z toho, že keby nedošlo k pochybeniu zo strany poskytovateľa zdravotnej starostlivosti, rodičia dieťaťa by sa rozhodli, že vzhľadom na jeho postihnutie by radšej matka podstúpila umelé prerušenie tehotenstva.³ Možno však konštatovať, že tento druh žaloby je európskymi krajinami skôr odmietaný.

V prípade žaloby za *wrongful life* sa nechcené dieťa môže domáhať náhrady ujmy, ktorá mu vznikla v dôsledku jeho narodenia. Jedná sa najmä o náhradu majetkovej a nemajetkovej ujmy, ktorá vychádza z toho, že dieťa svoj život vníma ako natoľko bolestivý a plný utrpenia, že by preň bolo lepšie, keby sa vôbec nenarodilo. Účelom tejto žaloby je teda zmiernenie ujmy za život, ktorý musí dieťa žiť v utrpení v dôsledku svojho postihnutia. V žalobe za nechcený život dieťa môže dieťa žiadať aj kompenzáciu nákladov spojených so svojím postihnutím, ktoré zahŕňajú zvýšené výdavky, ktoré by osoba bez postihnutia nemusela znášať.⁴

Podstata žaloby "wrongful birth"

Žaloba typu *wrongful birth* predstavuje osobitný druh žaloby, na podanie ktorej sú aktívne legitimovanými subjektami rodičia dieťaťa. Podstatou žaloby za nechcené narodenie je narodenie neplánovaného, resp. nechceného dieťaťa, pričom nie je podstatné, či sa dieťa narodilo zdravé⁵ alebo so zdravotným postihnutím. *Wrongful birth* sa teda dá chápať jednak v širšom slova zmysle ako narodenie akéhokoľvek nechceného dieťaťa, ku ktorému došlo na základe porušenia právnej povinnosti lekára, a teda aj úplne zdravého dieťaťa; bez ohľadu na to, či k narodeniu dieťaťa došlo vzhľadom na nechcené počatie (tzv. *wrongful conception*) alebo vzhľadom na nechcené pokračovanie tehotenstva (tzv. *wrongful pregnancy*).⁶

³ DOLEŽAL, A.: *Wrongful life, wrongful birth žaloby – etické a právni úvahy*. In: Časopis zdravotníckeho práva a bioetiky, 2013, roč. 3, č. 3 [online]. Dostupné na: <http://www.ilaw.cas.cz/medlawjournal/index.php/medlawjournal/article/view/58/64>.

⁴ NOVOTNÁ, M.: „*WRONGFUL BIRTH A WRONGFUL LIFE*“ alebo až kam siaha zodpovednosť lekára za narodenie neplánovaného dieťaťa? In: Právo a manažment v zdravotníctve, roč. 2011, č. 3/2011 [online]. Dostupné na: <https://www.pravovzdravotnictve.sk/sk/casopis/pravo-a-manazment-v-zdravotnictve/wrongful-birth-a-wrongful-life-alebo-az-kam-siaha-zodpovednost-lekara-za-narodenie-neplanovaneho-dietata.m-8o4.html>.

⁵ Prípady narodenia zdravého dieťaťa sa zvyknú označovať aj ako *wrongful pregnancy*.

⁶ PETERKOVÁ, H.: *Nechténé zdravé dieťa – neoprávnený zásah do osobnostných práv?* Časopis zdravotníckeho práva a bioetiky, 2012, roč. 2, č. 3 [online]. Dostupné na: <http://www.ilaw.cas.cz/medlawjournal/index.php/medlawjournal/article/view/34/41>.

Môže ísť o situácie, kedy si rodičia z akéhokoľvek dôvodu neželajú žiadne dieťa (a to bez ohľadu na to, či dieťa už majú alebo nie), alebo o prípad, kedy si neželajú narodenie konkrétneho dieťaťa kvôli genetickej poruche zistenej počas tehotenstva,⁷ no napriek tomu sa dieťa narodí v dôsledku lekárskeho pochybenia. V prípade tohto druhu žalôb sa teda môže jednať o rôzne situácie – napr. lekár keď nezabránil počatiu dieťaťa, neukončil v dôsledku svojho pochybenia tehotenstvo či situácia, keď lekár nevykonával, resp. chybné vykonával potrebnú prenatálnu diagnostiku. Pochybenie lekára teda vo všeobecnosti môže byť dôsledkom nesprávne vykonaného zákroku, alebo môže byť dôsledkom nedostatočného poučenia, prípadne kombináciou oboch.⁸ Vo všeobecnosti sa teda môže jednať o nasledovné prípady:

- a) lekár nepredišiel počatiu dieťaťa (tzv. *wrongful conception*) – napríklad nesprávnym zavedením antikoncepcného prostriedku alebo chybným vykonaním sterilizácie⁹,
- b) lekár nezistil tehotenstvo ženy (resp. nezistil ho dostatočne včas), či nezabránil ukončeniu tehotenstva v dôsledku svojho pochybenia (tzv. *wrongful pregnancy*) - napríklad nesprávne vykonaná interupcia,
- c) lekár nesprávne alebo nedostatočne vykonával prenatálnu diagnostiku alebo rodičov nesprávne informoval či opomenul informovať o možnosti poškodenia plodu (t. j. chybná interpretácia testov súvisiacich s prenatálnou diagnostikou).

Čo sa týka nárokov v prípade žaloby za nechcené narodenie (resp. aj počatie), v prípade tohto druhu žaloby za sa môžu rodičia nechceného dieťaťa domáhať jednak náhrady nemajetkovej ujmy, spočívajúcej v tom, že dieťa, narodenie ktorého si rodičia neželali, zasiahlo do ich súkromného a rodinného života. Obvykle je pri tomto druhu žaloby požadovaná aj náhrada majetkovej ujmy, a to napr. náhrada nákladov

⁷ NOVOTNÁ, M.: „*WRONGFUL BIRTH A WRONGFUL LIFE*“ alebo až kam siaha zodpovednosť lekára za narodenie neplánovaného dieťaťa? In: Právo a manažment v zdravotníctve, 2011, č. 3/2011 [online]. Dostupné na: <https://www.pravovzdravotnictve.sk/sk/casopis/pravo-a-manazment-v-zdravotnictve/wrongful-birth-a-wrongful-life-alebo-az-kam-siaha-zodpovednost-lekara-za-narodenie-neplanovaneho-dietata.m-804.html>.

⁸ DOLEŽAL, T.: Úvod do problematiky „*wrongful birth*“ a „*wrongful life*“ žalob. In: Časopis zdravotníckeho práva a bioetiky, 2013, roč. 3, č. 3 [online]. Dostupné z: <http://www.ilaw.cas.cz/medlawjournal/index.php/medlawjournal/article/view/55/61>.

⁹ V niektorých štátoch je žaloba za nechcené počatie (*wrongful conception*) vyčlenená ako samostatná, odlišná od žaloby za *wrongful life*. Ide napr. o situáciu, keď žena podstúpi sterilizáciu s cieľom zabrániť ďalšiemu otehotneniu, avšak táto sterilizácia je vykonaná nesprávne. V dôsledku tejto nesprávne vykonanej sterilizácie žena otehotnie, v dôsledku čoho jej môže vzniknúť na náhradu majetkovej škody a nemajetkovej ujmy (napríklad finančné náklady na starostlivosť o dieťa). Rozhodujúcim kritériom je moment, kedy došlo k pochybeniu lekára – buď pred počatím, alebo po ňom. Vo väčšine štátov, ktoré takúto žalobu uznávajú, sa však problematika nechceného počatia rieši pod inštitútom *wrongful birth*.

na výchovu a výživu neželaného dieťaťa, t. j. jedná sa o náklady, ktoré by v prípade nenarodenia dieťaťa rodičia neboli museli vynaložiť. Rovnako prichádzajú v prípade žaloby za nechcené narodenie do úvahy aj ďalšie nároky, ako napr. aj náhrada straty na zárobku rodičov dieťaťa.

Prístup súdov k žalobám za "wrongful life" a wrongful birth"

Ku žalobám za nechcené narodenie a za nechcený život majú jurisdikcie jednotlivých štátov odlišné prístupy. Ako však uvádza Novotná: "*Prípustnosť, resp. neprípustnosť týchto žalôb v právnych poriadkoch jednotlivých krajín je najmä v poslednom období často diskutovanou otázkou v súvislosti so zodpovednosťou lekára v rámci deliktneho práva.*"¹⁰

S týmto osobitným druhom žalôb sa stretávame najmä v angloamerickom a západoeurópskom právnom systéme. V súčasnosti väčšina zahraničných právnych poriadkov umožňuje podanie žaloby rodičov za nechcené narodenie v niektorej jej podobe a umožňuje kompenzáciu majetkovej aj nemajetkovej ujmy, ktorá vznikla rodičom dieťaťa v dôsledku lekárskeho pochybenia, vedúceho k narodeniu (najmä) dieťaťa s postihnutím. K žalobám za nechcený život sa však zahraničné súdy väčšinou stavajú odmietavo a väčšina právnych poriadkov neumožňuje, aby samotné dieťa malo nárok na odškodnenie za to, že sa narodilo s postihnutím. V podmienkach kontinentálneho právneho systému umožňuje podanie žaloby za *wrongful life* napríklad Holandsko. Medzi jurisdikcie, ktoré odmietajú koncept *wrongful life*, teda priznanie náhrady ujmy samotnému postihnutému dieťaťu, patrí napríklad Rakúsko, Dánsko, Francúzsko, Nemecko, Maďarsko, Taliansko, Portugalsko, Španielsko či Veľká Británia. V niektorých z týchto štátov boli dokonca takéto žaloby zakázané zákonom, ako je to v prípade Belgicka, Francúzska a Veľkej Británie.

Prelomovým rozhodnutím v podmienkach kontinentálneho právneho systému, ktoré sa zaoberalo žalobou za nechcené narodenie, je rozhodnutie francúzskeho *Cour de cassation* v prípade *Nicolas Perruche* z roku 2000. Týmto rozhodnutím bola rodičom ťažko postihnutého dieťaťa priznaná náhrada ujmy voči lekárovi, ktorý na základe svojho pochybenia nesprávne interpretoval výsledky testu na protilátky rubeoly v tele matky počas tehotenstva. V dôsledku nesprávnej interpretácie týchto testov sa v roku 1982 po prekonaní rubeoly matke narodilo dieťa so závažnými postihnutiami. Tehotná žena však bola informovaná o možných negatívnych

¹⁰ NOVOTNÁ, M.: „*WRONGFUL BIRTH A WRONGFUL LIFE*“ alebo až kam siaha zodpovednosť lekára za narodenie neplánovaného dieťaťa? In: Právo a manažment v zdravotníctve, roč. 2011, č. 3/2011 [online]. Dostupné na: <https://www.pravovzdravotnictve.sk/sk/casopis/pravo-a-manazment-v-zdravotnictve/wrongful-birth-a-wrongful-life-alebo-az-kam-siaha-zodpovednost-lekara-za-narodenie-neplanovaneho-dietata.m-804.html>.

následkoch tohto ochorenia a lekára výslovne upozornila, že pokiaľ bude testami zistené, že rubeolu počas tehotenstva prekonala, tehotenstvo preruší. Lekár v tomto prípade síce testy nariadil, avšak výsledky nesprávne interpretoval a pacientku (tehotnú ženu) ubezpečil, že chorobu neprekonala a teda jej žiadne nebezpečenstvo nehrozí. V dôsledku tejto nesprávnej interpretácie prenatalných vyšetrení sa dňa 14. januára 1983 narodil Nicolas Perruche, u ktorého bolo rok po jeho narodení diagnostikované závažné ochorenie, ktorého príčinou bolo práve prekonanie rubeoly jeho matkou v prenatalnom vývoji. Nicolas Perruche je ťažko postihnutý, vyžaduje si neustálu zdravotnú starostlivosť, je hluchý na obe uši, trpí poruchami zraku a ťažkou mentálnou retardáciou. Súd v tomto prípade priznal náhradu ujmy rodičom aj uvedenému postihnutému dieťaťu, ktorú rodičia ako jeho zákonní zástupcovia požadovali v jeho mene. Zaujímavosťou je, že tento prípad viedol ku zmene francúzskej legislatívy a k prijatiu zákona známeho aj pod názvom "*Loi anti-Perruche*", ktorý bol prijatý v roku 2002 práve ako reakcia na prípad *Nicolas Perruche*. Tento zákon zakazuje deťom s vrodenými postihnutiami podať žalobu *wrongful life* za to, že sa narodili s postihnutím v dôsledku lekárskej chyby pri prenatalnej diagnostike.

Žaloba *wrongful life* bola podaná aj v holandskom prípade *Kelly Molenaar*. Rodičia ťažko postihnutej Kelly Molenaar informovali ošetrojúcu lekárku, že synovec otca trpí chromozómovou aberáciou (t. j. mutáciou chromozómu). Napriek tomu však lekárka nezisťovala rodinnú anamnézu a nevykonala potrebné genetické testy. V dôsledku toho nebola malformácia plodu včas odhalená a Kelly sa narodila s mnohopočetnými fyzickými aj mentálnymi postihnutiami: nemôže chodiť, rozprávať, pravdepodobne nerozpoznáva ani svojich rodičov, má deformované nohy a trpí neustálymi bolesťami; podstúpila niekoľko operácií srdca a do svojich dvoch a pol rokov musela byť deväťkrát hospitalizovaná pre „neutíšiteľný plač“.¹¹ V tomto prípade súd priznal žalobcom náhradu nemajetkovej ujmy a rovnako aj náhradu nákladov na starostlivosť o ťažko postihnutú Kelly až do 21. roku jej života.

V podmienkach Slovenskej republiky sa však súdy doposiaľ žalobami za nechcený život a za nechcené narodenie nezaoberali a teda v našich podmienkach doposiaľ neexistujú súdne rozhodnutia priamo súvisiace so žalobami *wrongful life* a *wrongful birth*, a teda v súčasnosti nemožno prijať jednoznačné stanovisko, či by boli tieto osobitné druhy žalôb vyhodnotené ako prípustné. Žaloby za nechcené narodenie a za nechcený život sa objavili aj v súdnej praxi v rámci susednej Českej republiky. Išlo o dva mediálne známe prípady, ktoré sa týkali nesprávne vykonanej interrupcie a sterilizácie, ktoré neboli vykonané postupom *lege artis*.

V prvom prípade žalovala žena v roku 2001 nemocnicu v Jihlave, pričom žiadala 400 000 Kč ako náhradu nemajetkovej ujmy za chybnú interrupciu, pri ktorej lekári

¹¹ DOLEŽAL, A., DOLEŽAL, T.: *Kauzalita v civilním právu se zaměřením na medicínskoprávní spory*. Praha: Ústav státu a práva AV ČR, 2016, s. 217.

odstránili iba jeden z dvoch plodov, v dôsledku čoho sa žalobkyni narodila dcéra. Žalobkyňa žiadala náhradu za nemajetkovú ujmu spočívajúcu jednak v psychických útrapách, ktoré bola nútená znášať počas ďalšieho priebehu jej tehotenstva a po narodení dieťaťa, nakoľko žalobkyňa mala údajne žiť v strese a v obavách, či jej dcéra bude alebo nebude poškodená. Nemajetková ujma žalobkyne mala rovnako spočívať aj v ovplyvnení celého budúceho súkromného života žalobkyne. Súd konštatoval, že zákrok bol technicky nedostatočný a následná kontrola pacientky po vykonaní umelého prerušenia tehotenstva bola tiež vykonaná nesprávne. V dôsledku toho pochybenia sa žene síce narodilo zdravé dieťa, avšak nechcené. Krajský súd v Brne jej priznané odškodnenie znížil na 80 000 Kč, pričom bral do úvahy jej spoluzodpovednosť, ktorá spočívala v zanedbaní používania antikoncepcie a neabsolvovaní následnej včasnej kontroly po zákroku.¹² Uvedený rozsudok Krajského súdu v Brne bol následne potvrdený aj Vrchným súdom v Olomouci.¹³

V druhom prípade žena žalovala nemocnicu v Kutnej Hore o 500 000 Kč, pretože napriek sterilizácii otehotnela a narodilo sa jej dieťa, ktoré si spolu s manželom z ekonomických a zo zdravotných dôvodov neželali (jej manžel bol invalidný, nezamestnaný, pričom v čase keď žalobkyňa otehotnela mala už štyri ďalšie deti). Aj keď bola síce sterilizácia vykonaná *lege artis*, Krajský súd v Prahe jej priznal náhradu nemajetkovej ujmy vo výške 30 000 Kč za nedostatočné poučenie o možných rizikách zákroku (v tomto je prípade nevyhnutné poučenie o tom, že v určitých výnimočných prípadoch môže aj napriek sterilizácii dôjsť k tehotenstvu).¹⁴ Toto rozhodnutie však neskôr Vrchný súd v Prahe zrušil a žene nebola priznaná žiadna náhrada.¹⁵

"Wrongful life" a wrongful birth" v kontexte judikatúry Európskeho súdu pre ľudské práva

Žalobami za nechcené narodenie a za nechcený život sa vo svojej rozhodovacej činnosti zaoberal aj Európsky súd pre ľudské práva. V ďalšom výklade sa budeme zaoberať dvomi rozhodnutiami Európskeho súdu pre ľudské práva, ktoré sa dotýkajú práve problematiky žalôb *wrongful life* a *wrongful birth*.

Prvým prípadom je rozsudok ESLP vo veci *A. K. proti Lotyšsku*¹⁶. V tomto prípade sa jednalo o 40 ročnú tehotnú sťažovateľku, ktorej ošetrojúca gynekologička v 18. týždni tehotenstva vystavila žiadanku na krvné vyšetrenie (test AFP, ktorý slúži na indikáciu potenciálneho poškodenia plodu). Spornou bola skutočnosť, či ošetrojúca

¹² Rozsudok Krajského súdu v Brne zo dňa 29. februára 2008, sp. zn. 24 C 66/2001-97.

¹³ Rozsudok Vrchného súdu v Olomouci zo dňa 15. júla 2009, sp. zn. 1 Co 192/2008-134.

¹⁴ Rozsudok Krajského súdu v Prahe zo dňa 1. decembra 2008, sp. zn. 36 C 50/2007-122.

¹⁵ Rozsudok Vrchného súdu v Prahe zo dňa 13. októbra 2009, sp. zn. 1 Co 114/2009-158.

¹⁶ Rozhodnutie Európskeho súdu pre ľudské práva zo dňa 24. júna 2014 vo veci *A. K. proti Lotyšsku*, sťažnosť č. 33011/08.

gynekologička túto žiadanku naozaj vystavila, avšak bez ohľadu na to, či bola žiadanka vystavená, sťažovateľka tento test nepodstúpila a narodilo sa jej dieťa s Downovým syndrómom. Následne sa sťažovateľka na vnútroštátnej úrovni v civilnom konaní domáhala náhrady majetkovej a nemajetkovej ujmy. Táto žaloba však bola zamietnutá pre nedostatok príčinnej súvislosti medzi pochybením ošetrojúcej gynekologičky a narodením sťažovateľkinej dcéry¹⁷. ESLP následne v tejto veci konštatoval porušenie čl. 8 Dohovoru (právo na rešpektovanie súkromného a rodinného života), nakoľko sťažovateľke neboli poskytnuté informácie a zdravotná starostlivosť v súlade s platným právom.

O prípade *wrongful birth* rozhodoval Európsky súd pre ľudské práva aj vo veci *M. P. proti Rumunsku*¹⁸. V tomto prípade boli sťažovateľmi rodičia (sťažovateľka 1 a sťažovateľ 2) a rovnako aj ich maloleté dieťa (sťažovateľ 3). Sťažovateľ 1 a sťažovateľ 2 chceli podstúpiť umelé oplodnenie, pričom lekár bol informovaný o tom, že matka dieťaťa (sťažovateľka 1) už mala jedno dieťa, ktoré trpelo genetickou anomáliou. Sťažovatelia lekárovi oznámili, že ak by existovalo riziko, že by touto anomáliou mohlo trpieť aj ich dieťa, umelé oplodnenie by nepodstúpili. Lekár však sťažovateľku 1 a sťažovateľa 2 ubezpečil, že takéto riziko neexistuje. Aj napriek tomu sa sťažovateľovi 1 a sťažovateľovi 2 sa narodil syn (sťažovateľ 3) s malformáciou rovnakou ako jeho súrodenec. Európsky súd pre ľudské práva v tomto prípade výslovne uviedol, že rozhodnutie rodičov počať dieťa bez genetickej vady je prejavom ich súkromného a rodinného života podľa článku 8 Dohovoru.

Záver

Žaloby *wrongful life* a *wrongful birth* predstavujú osobitné druhy žalôb, ktoré sa týkajú existencie samotného ľudského života a práv na odškodnenie v prípade lekárskeho pochybení. Kým žaloby za *wrongful birth* sú uznávané vo viacerých právnych poriadkoch a umožňujú náhradu majetkovej a nemajetkovej ujmy pre rodičov, nároky zo žalôb *wrongful life* sú väčšinou zamietané. Prístup k žalobám *wrongful life* je do istej miery kontroverzný a často býva odmietaný z dôvodu etických a právnych otázok súvisiacich s tým, či môže byť existencia samotného ľudského života považovaná za ujmu. Tento prístup odráža rozdielne právne tradície, pričom niektoré krajiny (ako napr. Francúzsko) dokonca prijali zákony zakazujúce tento druh žalôb. Rozhodnutia Európskeho súdu pre ľudské práva ukazujú, že súd kladie dôraz na

¹⁷ K problematike príčinnej súvislosti pri *wrongful birth* a *wrongful life* žalobách pozri bližšie: DOLEŽAL, A., DOLEŽAL, T.: *Kauzalita v civilním právu se zaměřením na medicínskoprávní spory*. Praha: Ústav státu a práva AV ČR, 2016, s. 215.

¹⁸ Rozhodnutie Európskeho súdu pre ľudské práva zo dňa 15. apríla 2014 vo veci *M. P. a ďalší proti Rumunsku*, sťažnosť č. 39974/10.

rešpektovanie súkromného a rodinného života, najmä v prípadoch, kde lekárske informácie alebo starostlivosť neboli poskytnuté v súlade s právnymi požiadavkami. Aj keď v niektorých jurisdikciách sú tieto druhy žalôb súdmi prijímané, v podmienkach Slovenskej republiky doposiaľ neexistujú súdne rozhodnutia, ktoré by sa zaoberali problematikou žalôb za nechcený život a za nechcené narodenie. Uvedené spracovanie problematiky týchto osobitných druhov žalôb považujeme preto za prínosné najmä z dôvodu, že možno predpokladať, že aj v podmienkach Slovenskej republiky budú v budúcnosti súdy nútené zaoberať sa žalobami, v rámci ktorých budú žalobcovia požadovať náhradu majetkovej či nemajetkovej ujmy za nechcený život či nechcené narodenie. S veľkou mierou pravdepodobnosti však možno konštatovať, že obdobne ako v podmienkach Českej republiky, možno prezumovať, že žaloba za *wrongful birth* bude súdom vyhodnotená ako prípustná. Naopak, žaloby za *wrongful life* zasa budú v našich podmienkach s najväčšou pravdepodobnosťou súdmi zamietané, čo súvisí práve s pomerne kontroverzným charakterom tejto žaloby a jej významným presahom do etickej roviny.

Zoznam použitej literatúry

1. DOLEŽAL, A.: *Wrongful life, wrongful birth žaloby – etické a právni úvahy*. In: Časopis zdravotníckeho práva a bioetiky, 2013, roč. 3, č. 3, s. 38 - 57 [online]. Dostupné na: <http://www.ilaw.cas.cz/medlawjournal/index.php/medlawjournal/article/view/58/64>.
2. DOLEŽAL, A., DOLEŽAL, T.: *Kauzalita v civilním právu se zaměřením na medicínskoprávní spory*. Praha: Ústav státu a práva AV ČR, 2016, ISBN: 978-80-87439-27-2.
3. DOLEŽAL, T.: *Úvod do problematiky „wrongful birth“ a „wrongful life“ žalob*. In: Časopis zdravotníckeho práva a bioetiky, 2013, roč. 3, č. 3, s. 4 – 12. ISSN 1804-8137 [online]. Dostupné z: <http://www.ilaw.cas.cz/medlawjournal/index.php/medlawjournal/article/view/55/61>.
4. NOVOTNÁ, M.: *„WRONGFUL BIRTH A WRONGFUL LIFE“ alebo až kam siaha zodpovednosť lekára za narodenie neplánovaného dieťaťa?* In: Právo a manažment v zdravotníctve, 2011, č. 3/2011 [online]. Dostupné na: <https://www.pravozdravotnictve.sk/sk/casopis/pravo-a-manazment-v-zdravotnictve/wrongful-birth-a-wrongful-life-alebo-az-kam-siaha-zodpovednost-lekara-zanarodenie-neplanovaneho-dietata.m-804.html>.
5. PETERKOVÁ, H.: *Nechtěné zdravé dítě – neoprávněný zásah do osobnostních práv?* Časopis zdravotníckeho práva a bioetiky. [online]. 2012, roč. 2, č. 3, s. 38 - 43 [online]. Dostupné na: <http://www.ilaw.cas.cz/medlawjournal/index.php/medlawjournal/article/view/34/41>.

Judikatúra

1. Rozsudok Krajského súdu v Brne zo dňa 29. februára 2008, sp. zn. 24 C 66/2001-97.
2. Rozsudok Krajského súdu v Prahe zo dňa 1. decembra 2008, sp. zn. 36 C 50/2007-122.
3. Rozsudok Vrchného súdu v Olomouci zo dňa 15. júla 2009, sp. zn. 1 Co 192/2008-134.
4. Rozsudok Vrchného súdu v Prahe zo dňa 13. októbra 2009, sp. zn. 1 Co 114/2009-158.
5. Rozhodnutie Európskeho súdu pre ľudské práva zo dňa 24. júna 2014 vo veci A. K. proti Lotyšsku, sťažnosť č. 33011/08.
6. Rozhodnutie Európskeho súdu pre ľudské práva zo dňa 15. apríla 2014 vo veci M. P. a ďalší proti Rumunsku, sťažnosť č. 39974/10.

Kontaktné údaje

JUDr. Laura Fotopulosová, PhD.
laura.fotopulosova@flaw.uniba.sk
Univerzita Komenského v Bratislave
Právnická fakulta

MEDZINÁRODNOPRÁVNE POSTAVENIE INTERSEX OSÔB¹

INTERNATIONAL LEGAL STATUS OF INTERSEX PERSONS

Lenka Dufalová²

Abstrakt: Otázky týkajúce sa pohlavia a rodu sú v poslednej dobe predmetom mnohých diskusií a zväčša sa týkajú práv transrodových osôb. Okrem transrodových osôb sa však otázka rodu týka aj intersexuálnych osôb. Pri narodení dieťaťa spravidla platí, že do úradných dokumentov je nevyhnutné zapísať aj pohlavie dieťaťa v podobe mužské/ženské, od ktorého sa ďalej odvíja právne postavenie dieťaťa, ako aj jeho sociálny status. V súčasnosti síce pomerne málo európskych štátov upravuje právne postavenie intersex osôb, avšak právne povedomie v tejto oblasti je na vzostupe. Článok je venovaný analýze medzinárodnoprávneho postavenia intersexuálnych osôb s nahliadnutím do jednotlivých európskych právnych poriadkov, ktoré nejakým spôsobom právne postavenie týchto osôb upravujú. Rovnako prináša pohľad Európskeho súdu pre ľudské práva na túto problematiku.

Kľúčové slová: intersex osoby, fyzická integrita, právne postavenie

Abstract: Sex and gender-related issues have been the subject of many discussions recently and mostly concern the rights of transgender people. In addition to transgender people, the question of gender also concerns intersex people. When a child is born, as a rule, it is necessary to enter the sex of the child in the form of male/female in the official documents, which further determines the legal status of the child, as well as its social status. Currently, relatively few European states regulate the legal status of intersex persons, but legal awareness in this area is on the rise. The article is devoted to the analysis of the international legal status of intersex persons with an insight into the individual European legal systems that in some way regulate the legal status of these persons. It also shows the perspective of the European Court of Human Rights on the issue.

Key words: intersex people, physical integrity, legal status

¹ Táto práca bola podporená Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe Zmluvy č. APVV-23-0252.

² Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta

Úvod

Intersex je pojem, ktorý sa používa na označenie osôb, ktoré sa narodia s anatomickými, hormonálnymi alebo genetickými znakmi, ktoré nezapadajú do typických binárnych definícií mužského alebo ženského pohlavia.³ To znamená, že ich pohlavné orgány, chromozómy alebo hormonálne hladiny sa môžu líšiť od tých, ktoré sú považované za charakteristické buď pre mužov alebo pre ženy.⁴ Komisár pre ľudské práva **Rady Európy definuje intersexuálne osoby ako osoby, ktoré nemožno zaradiť podľa lekárskeho noriem do takzvaných mužských a ženských tiel, pokiaľ ide o chromozomálne, gonadálne alebo anatomické pohlavie. Tá sa stáva zrejmom, pretože napríklad v sekundárnych pohlavných znakoch, ako je svalová hmota, rozloženie vlasov a vzrast, alebo primárnych pohlavných znakov, ako sú vnútorné a vonkajšie genitálie a/alebo chromozomálna a hormonálna štruktúra.**⁵

Pojem intersex nie je možné zamieňať s pojmom transrodovosť. Intersexualita sa týka variácií pohlavných znakov, zatiaľ čo transrodovosť sa týka rodovej identity. Intersexualita sa týka anatomických, genetických alebo hormonálnych variácií. Telo týchto osôb vykazuje kombináciu typicky mužských a ženských charakteristík alebo sa nachádza mimo tohto spektra. Intersexualita je variácia pohlavných znakov, ktorá je prítomná od narodenia. Transrodovosť sa týka nesúladu medzi pohlavím, ktoré bolo osobe priradené pri narodení, a pohlavím, s ktorým sa človek vnútorne identifikuje. Transrodové osoby môžu podstúpiť rôzne formy medicínskej alebo sociálnej tranzície, aby ich vonkajší vzhľad a sociálna rola zodpovedali ich vnútornej rodovej identite. Transrodovosť je otázkou rodovej identity, ktorá sa môže líšiť od priradeného pohlavia.

Pohlavím sa rozumie biologická charakteristika človeka, ktorá je zakódovaná v ľudskej DNA a s ktorou sa človek narodí, určuje sa pri jeho narodení a nemení sa celý jeho život.⁶ Tradičný binárny rodový model pohlavia zodpovedá dvom biologickým pohlaviam, mužskému a ženskému, ktoré sa odlišujú fyzickými rozdielmi. Biologické pohlavie označuje fyziologické vlastnosti, ktoré sú typicky spojené s mužským alebo ženským telom; zvyčajne sa pridružuje pri narodení na základe viditeľných fyzických

³ Moreno-Begines MLN, Arroyo-Rodríguez A, Borrallo-Riego Á, Guerra-Martín MD.: Intersexuality/Differences of Sex Development through the Discourse of Intersex People, Their Relatives, and Health Experts: A Descriptive Qualitative Study. *Healthcare (Basel)*. 2022 Apr 2;10(4):671. doi: 10.3390/healthcare10040671.

⁴ http://www.isna.org/faq/what_is_intersex

⁵ Commissioner for Human Rights of the Council of Europe: Human rights and intersex people: Issue paper, 2018, s.13.

⁶ Raková, K.: Tranzícia a jej vplyv na rodinnoprávne vzťahy transrodových osôb. In: Projustice, 2022. Dostupné na: <https://www.projustice.sk/obcianske-pravo/tranzicia-a-jej-vplyv-na-rodinnopravne-vztahy-transrodovych-osob>

znakov, ako sú genitálie, chromozómy a reprodukčná anatómia. V súčasnosti sa teda pojem „pohlavie“ vzťahuje na biologickú výbavu človeka a pojem „rod“ skôr na sociálne roly spojené s mužmi a ženami. Rod sa chápe ako sociálny konštrukt, nie je daný biologickou realitou.⁷

V súčasnosti je v mnohých oblastiach života rozhodujúci osobný status osoby, ktorý je sa v mnohých aspektoch odvíja práve od pohlavia. Pohlavie je určujúce pre spôsobilosť uzavrieť manželstvo, pre určenie rodičovstva a od toho sa odvíjajúcich práv v oblasti pracovného práva alebo práva sociálneho zabezpečenia, či pre zákaz diskriminácie, alebo aj v oblasti trestného práva a pod. Z historického hľadiska mnohé krajiny prijali binárny prístup k pohlaviu, ktorý pretrváva doposiaľ, a ktorý vyžaduje, aby boli osoby po narodení klasifikované buď ako muži alebo ako ženy, a aby sa táto skutočnosť uvádzala v osobitných registroch a následne v úradných dokumentoch, ako je rodný list či identifikačné doklady.

Intersex osoby sa práve z dôvodu svojej intersexuality stretávajú s mnohými problémami. V článku analyzujeme dve významné oblasti, ktoré sme identifikovali ako problematické (čo však neznamená, že týchto oblastí nie je viac) – jednou je oblasť týkajúca sa zásahov do fyzickej integrity intersex osôb a druhou otázka týkajúca sa určenia a uvádzania pohlavia v oficiálnych registroch a dokumentoch. V prvej rovine sú intersex osoby podrobované častokrát „normalizujúcim“ medicínskym zákrokmi, v rámci ktorým dochádza k takým zásahom do ich tel, ktoré majú v konečnom dôsledku umožniť priradiť túto osobu čo najviac buď k ženskému alebo mužskému pohlaviu. Tieto medicínske zákroky sú častokrát nezvratné, rizikové a z lekárskeho hľadiska nie sú nevyhnutné. V druhej rovine sa dostáva do konfliktu biologická a právna realita týchto osôb.

Intersex osoby a právo na telesnú integritu

K právu na telesnú integritu možno zjednodušene uviesť, že pozostáva z ochrany života a zdravia jednotlivca a jeho predmetom je chrániť jednotlivca pred nelegitímnymi zásahmi do jeho tela. Telesná integrita je spojená s konceptom autonómie, čo znamená, že každý má právo rozhodovať o svojom vlastnom tele a zdraví. Toto právo zahŕňa ochranu pred fyzickým násilím, nevyžiadanými lekáorskými zákrokmi, experimentmi a inými formami zasahovania do telesnej integrity bez súhlasu dotknutej osoby.

Vo vzťahu k intersex osobám vystupuje právo na telesnú integritu do popredia v súvislosti s medicínskymi zákrokmi, ktoré sú vykonávané spravidla u maloletých detí za účelom prispôsobenia ich tel normám, ktoré zodpovedajú binárnemu chápaniu pohlaví. Potreba výkonu týchto medicínskych zákrokov sa odôvodňuje

⁷ <https://gap.hks.harvard.edu/defending-sexgender-binary-role-gender-identification-and-need-closure>

tým, že po ich vykonaní sa dieťa zaradí do spoločnosti ako „normálna“ osoba ženského alebo mužského pohlavia. Častokrát ide o také zákroky, ktoré nie sú medicínsky nevyhnutné, a môžu týmto deťom spôsobiť nezvratné fyzické a/alebo psychické poškodenie.

To, že nejde o ojedinelý jav, potvrdzuje správa Agentúry EÚ pre ľudské práva z roku 2015, podľa ktorej sa v 21 členských štátoch Európskej únie vykonávajú operácie, ktoré majú „normalizovať“ vonkajšie pohlavné znaky intersexuálnych osôb.⁸ Správa zároveň uvádza, že nie je známy počet týchto operácií v jednotlivých krajinách. Napríklad ale v Poľsku je tento počet známy – poľský komisár pre ľudské práva si vyžiadal a analyzoval zdravotnú dokumentáciu z Národného fondu zdravia. Z týchto záznamov vyplýva, že v roku 2021 bolo vykonaných 6 808 operácií intersexuálnych nepľnoletých osôb z 37 miliónov obyvateľov; toto číslo bolo nižšie v roku 2020 (5 050), ale ešte vyššie v roku 2019 (7 303).⁹

Z USA je známy prípad, kedy adoptívni rodičia maloletého intersex dieťaťa (nar. 2004), ktoré podstúpilo takýto „normalizujúci“ operačný zákrok, podali ako jeho zákonní zástupcovia žalobu o náhradu ujmy, ktorá mu bola spôsobená touto operáciou.¹⁰ Dieťa sa narodilo s pohlavnými orgánmi mužského aj ženského pohlavia a úrady Južnej Karolíny, ktoré vykonávali funkciu zákonného zástupcu dieťaťa, na základe odporúčania lekárov udelili súhlas s odstránením mužských pohlavných orgánov následkom čoho bolo dieťaťu určené pohlavie „žena“. Dieťa bolo následne adoptované a vychovávané adoptívnymi rodičmi ako dievča. Avšak už v ranom veku dieťa prejavilo známky odmietania svojej chirurgicky nariadenej identity a odmietalo byť identifikované ako dievča. Vo veku 7 rokov začalo dieťa používať mužské krstné meno a v súčasnosti žije ako muž. Súdny spor sa skončil dohodou o urovnaní, v rámci ktorej nemocnica vyplatila náhradu ujmy vo výške 440 000,- dolárov.

Najviac problematickou otázkou sa v tejto súvislosti javí udelenie informovaného súhlasu s poskytovaním zdravotnej starostlivosti, ktorý je štandardnou požiadavkou pre jej poskytovanie. Ako konštatuje Čipková: *„Inštitút informovaného súhlasu umocňuje princíp autonómie vôle pacienta a oslabuje paternalistický prístup poskytovania zdravotnej starostlivosti. Prostredníctvom informovaného súhlasu je vyjadrené právo fyzickej osoby na nedotknuteľnosť jej telesnej integrity, ako aj ochranu súkromného života.“*¹¹ Keďže sa vykonávajú u maloletých, ktorí spravidla nemajú

⁸ Agentúra EÚ pre ľudské práva: *The fundamental rights situation of intersex people*, 2015, s. 1 a 6. Dostupné na: <https://fra.europa.eu/en/publication/2015/fundamental-rights-situation-intersex-people>

⁹ Rak, F.: *Intersex rights emerging across Europe*, 2024. Dostupné na: <https://www.ibanet.org/intersex-rights-emerging-across-europe>

¹⁰ M.C. ex rel. Crawford v. Medical University of South Caroline, No. 2013CP4002877

¹¹ Čipková, T.: *Informovaný súhlas pri poskytovaní zdravotnej starostlivosti maloletému dieťaťu*. In: BATKA, L., RAKOVÁ, K., HORVAT, M., KIŠOŇOVÁ, R., ČIPKOVÁ, T. a kol., *Postavenie transrodových*

spôsobilosť na udelenie informovaného súhlasu s takýmto zákrokom, tento informovaný súhlas udeľuje zákonný zástupca maloletého. V minulosti bolo lekármi odporúčané, aby rodičia určili intersex dieťaťu čo najskôr po narodení, ktorí rozhodnutie o voľbe pohlavia zvyčajne urobili na základe odporúčania lekára. V súčasnosti badať v tejto oblasti posun smerom k zachovaniu práva na sebaurčenie a individuálnej autonómie maloletého dieťaťa.

V roku 2015 medicínsky nie nevyhnutné zákroky u maloletých zakázala Malta¹², nasledovalo Portugalsko (2018), Island (2020), Nemecko (2021), a v roku 2022 Grécko.¹³ Demoštratívne možno poukázať na grécku právnu úpravu, v rámci ktorej zákon č. 4958/2022 umožňuje maloletým osobám podstúpiť lekárske zákroky pre úplnú alebo čiastočnú zmenu pohlavných charakteristík za podmienok stanovených týmto zákonom. Zákon rozlišuje, či ide o maloletého, ktorý je starší ako 15 rokov alebo maloletého, ktorý ešte nedovršil vek 15 rokov. Na vykonanie zákroku u osoby staršej ako 15 rokov sa vyžaduje jeho súhlas, ako aj súhlas príslušného zákonného zástupcu. U maloletého, ktorý je mladší ako 15 rokov sa takýto zákrok môže vykonať len na základe súhlasu súdu, ktorý je povinný vypočuť maloletého, jeho zákonných zástupcov, ako aj zohľadniť stanovisko osobitnej komisie.¹⁴ Povolenie možno udeliť len na lekárske úkony alebo ošetrenia, ktoré nezniesú odklad, kým maloletá osoba nedovrší pätnásť rok veku a nespôsobia jej ďalšie budúce, nezvratné alebo významné zdravotné komplikácie. Súhlas súdu sa výnimočne nevyžaduje, ak je lekárske zákroky alebo ošetrenie nevyhnutné na zabránenie ohrozeniu života alebo zdravia maloletého a neznesie odklad do vydania rozhodnutia súdu.

Právne uznanie nebinárneho pohlavia

Druhou podstatnou oblasťou pre intersex osoby je možnosť právneho uznania ich statusu ako intersex osôb, to znamená neexistenciu nutnosti uvádzať v úradných dokumentoch jedno z dvoch pohlaví, t. j. mužské alebo ženské a možnosť uvedenia nebinárneho pohlavia. Do tejto oblasti taktiež spadá možnosť intersex osoby dosiahnuť zmenu úradne uvedeného pohlavia, ktoré bolo tejto osobe pridelené pri

ľudí na Slovensku. Interdisciplinárne pohľady, 1. vydanie. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, 2022, s. 191.

¹² Gender Identity, Gender Expression and Sex Characteristics Act, 2015

¹³ <https://intersexgreece.org.gr/en/2022/07/25/3449/>

¹⁴ Komisia v zmysle ustanovenia článku 18 zákona č. 4958/2022 pozostáva z najmenej jedného lekára so skúsenosťami s operáciami na intersexuálnych jedincoch alebo akýmikoľvek zásahmi na normalizáciu rodových charakteristík v oblasti porúch vývoja rodu (ASD) /DSD), jedného právnik a odbornými znalosťami v oblasti bioetiky, jedného psychológa, najlepšie s odbornosťou v rodových otázkach, jedného sociálneho pracovníka s odbornosťou v rodových otázkach a jedného zástupcu komunity pre intersex osoby.

narodení, resp. po narodení, v prípadoch, ak sa osoba s týmto prideleným pohlavím neidentifikuje.

Ako príklad dobrej praxe možno uviesť právnu úpravu v Nemeckej spolkovej republike, kde majú intersex osoby možnosť v rodnom liste neuvádzať pohlavie vôbec alebo uvádzať tretie pohlavie. Možnosť neuviesť žiadne pohlavie v rodnom liste dieťaťa je v Nemecku možné už od roku 2013, kedy bol novelizovaný zákon o osobnom stave¹⁵. Riadok „pohlavie“ v knihe narodení a následne aj v rodnom liste dieťaťa môže ostať nevyplnený. S účinnosťou od 22.12.2018 Nemecká spolková republika umožňuje intersex osobám uvádzať v knihe narodení tretie pohlavia „divers“.¹⁶ Prijatie zákona bolo dôsledkom rozhodnutia nemeckého ústavného súdu z roku 2017, ktorý uviedol, že v prípade, ak sú intersex osoby nútené uvádzať svoje pohlavie ako mužské alebo ženské, predstavuje to porušenie ich práva na ochranu osobnosti, ako aj práva na ochranu pred diskrimináciou na základe pohlavia.¹⁷ K obdobnému záveru dospel aj rakúsky ústavný súd, avšak s tým rozdielom, že právnu úpravu v Rakúsku nebolo potrebné meniť a právo intersex osôb na záznam zodpovedajúci ich pohlaviu v matrike alebo v úradných dokumentoch vyplýva priamo zo zákona o osobnom stave. Rakúsky zákon o osobnom stave síce požaduje uvedenie údajov o pohlaví osoby v knihe narodení, avšak explicitne nedáva na výber možnosti „ženské“ alebo „mužské“. Z uvedeného dôvodu ústavný súd konštatoval, že „*pojmem pohlavie použitý v § 2 ods. 2 zákona o osobnom stave je natoľko všeobecný, že ho možno ľahko pochopiť tak, že zahŕňa aj alternatívne identity.*“¹⁸ V oboch krajinách je takáto možnosť daná len pre intersex osoby, u ktorých je intersexualita medicínsky potvrdená. Pre úplnosť dodávame, že v Nemecku nadobudne 1. novembra 2024 účinnosť zákon o sebaurčení (*Selbstbestimmungsgesetz*)¹⁹, ktorý umožní intersex osobám, ale aj transrodovým a nebinárnym osobám zmeniť svoje krstné meno a údaje o pohlaví raz ročne na základe vyhlásenia tejto osoby, bez potreby splnenia ďalších podmienok (napr. súdne rozhodnutie, lekárske potvrdenie).

Otázkou právneho uznania intersex osôb sa zaoberal aj ESLP, ktorý v januári 2023 rozhodol vo vôbec prvej veci týkajúcej sa intersex osôb, a to vo veci *Y proti Francúzsku*²⁰. Prípado sa týkal odmietnutia francúzskych orgánov povoliť nahradenie pojmu „mužské“ pohlavie sťažovateľa, intersexuálnej osoby, za pojem „neutrálny“ alebo „intersexuálny“ v rodnom liste tejto osoby. Žiadateľ sa narodil s odchýlkami v pohlavných znakoch (t. j. pri narodení nebolo možné určiť jeho pohlavie ako mužské

¹⁵ § 22 para. 3 Personenstandsgesetz

¹⁶ Tamtiež, s účinnosťou od 22.12.2018.

¹⁷ Rozhodnutie Ústavného súdu spolkovej republiky Nemecko č. 1 BvR 2019/16 zo dňa 10. októbra 2017

¹⁸ Rozhodnutie Rakúskeho ústavného súdu č. VfSlg 20258/2018 zo dňa 15. júna 2018

¹⁹ Gesetz über die Selbstbestimmung in Bezug auf den Geschlechtseintrag (SBGG) zo dňa 19. júna 2024

²⁰ Rozhodnutie ESLP v veci *Y. proti Francúzsku* zo dňa 31. januára 2023, č. sťažnosti 76888/17

alebo ženské). Keďže francúzske právo vyžaduje, aby sa novorodencom pri narodení určilo pohlavie, žiadateľ bol vyhlásený za muža, ale vždy sa identifikoval ako nebinárny. V r. 2015 francúzsky súd prvého stupňa vyhovel jeho žiadosti o zmenu zápisu pohlavia z „mužského“ na „neutrálne“. Odvolací súd však toto rozhodnutie zrušil rozsudkom z 22. marca 2016 a kasačný súd rozhodnutie odvolacieho súdu potvrdil.

ESLP už tradične pristúpil ku komparácii právnych úprav členských štátov rady Európy (konkrétne porovnával právnú úpravu v 37 štátoch mimo Francúzska) so záverom, že v otázke uvádzania tretieho pohlavia v úradných dokumentoch v súčasnosti chýba európsky konsenzus, keďže 31 z týchto štátov neumožňuje v rodnom liste a ďalších úradných dokumentoch uviesť iné pohlavie ako mužské či ženské.²¹ Súd taktiež poukázal na to, že binarita pohlavia v úradných záznamoch predstavuje základný stavebný kameň organizácie francúzskej spoločnosti a právneho poriadku, pričom ak by súdy uznali „neutrálne pohlavie“, malo by to na právny poriadok zásadné vplyv a viedlo by to k nutnosti početných legislatívnych zmien. ESLP v tejto súvislosti priznal Francúzsku širokú mieru úvahy v tom, akým spôsobom pristúpi vo vnútroštátnom práve k riešeniu tejto otázky.

ESLP vo veci rozhodol šiestimi hlasmi proti jednému, že nedošlo k porušeniu článku 8 Európskeho dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd (ďalej aj ako „EDLP“), ktorého predmetom je právo na rešpektovanie súkromného a rodinného života. ESLP v rozhodnutí konštatuje, že riešená otázka si vyžaduje zdržanlivý prístup. Hoci sa sťažovateľ nedomáha všeobecného uznania tretieho pohlavia, ale iba zmeny svojich úradných údajov, ktoré by korešpondovali s jeho biologickou realitou, pokiaľ by mu ESLP vyhovel a rozhodol, že odmietnutím zapísania „neutrálneho“ alebo „intersexuálneho“ pohlavia do jeho rodného listu došlo k porušeniu článku 8 Dohovoru, nutne by to pre žalovaný štát znamenalo – v rámci jeho záväzkov podľa článku 46 Dohovoru – že by v tomto zmysle musel zmeniť svoje právne predpisy.²² ESLP na základe tohto uvádza, že považuje za vhodné ponechať na žalovanom štáte, aby určil, akým tempom a do akej miery by mohol splniť požiadavky intersexuálnych osôb, ako je navrhovateľ, pokiaľ ide o osobný stav.²³

Medzinárodnoprávna ochrana intersex osôb

Okrem vnútroštátnej úrovne, právne postavenie intersex osôb vzbudzuje pozornosť aj na medzinárodnej úrovni, na ktorej bolo prijatých niekoľko dokumentov týkajúcich sa práve právneho postavenie intersex osôb.

²¹ Tamtiež, para. 34.

²² Tamtiež, para 90

²³ Tamtiež, para 91.

V októbri 2017 Parlamentné zhromaždenie Rady Európy prijalo rezolúciu č. 2191 (2017) o podpore ľudských práv a odstránení diskriminácie intersexuálnych osôb²⁴, ktorá upozorňuje na skutočnosť, že prevažná väčšina intersex osôb napriek tomu, že je fyzicky zdravá, podstupuje medicínske zákroky v súlade s prevládajúcim medicínskym názorom, že intersexuálne detské telá môžu a mali by byť prispôbené mužskej alebo ženskej paradigme, často chirurgickým a/alebo hormonálnym zásahom; že by sa to malo uskutočniť čo najskôr; a že deti by potom mali byť vychovávané v rode zodpovedajúcom pohlaviu priradenému ich telu. Parlamentné zhromaždenie tak vyzýva členské štáty Rady Európy k prijatiu opatrení, ktoré budú účinne chrániť právo detí na fyzickú integritu a telesnú autonómiu a posilnia právne postavenie intersexuálnych ľudí aj v oblasti uznania pohlavia.

V nadväznosti na rezolúciu Rady Európy prijal podobné opatrenie v roku 2019 aj Európsky parlament, a to rezolúciu o právach intersexuálnych osôb²⁵, v ktorej konštatuje naliehavú potrebu riešiť porušovanie ľudských práv intersexuálov a vyzýva Komisiu a členské štáty, aby navrhli právne predpisy na riešenie tejto problematiky. Rezolúcia poukazuje na problémy v oblasti medikalizácie a patologizácie intersex osôb (normalizačné chirurgické zákroky, nedostatočný informovaný súhlas maloletých, nedostatočná psychologická podpora a pod.), preukazov totožnosti, kde oceňuje prístup niektorých členských štátov EÚ, ktoré aplikujú v prípade zmeny úradne zapísaného pohlavia právo na sebaurčenie týchto osôb, a tiež v oblasti diskriminácie týchto osôb.

V apríli 2024 prijala Rada OSN pre ľudské práva (UNHRC) vôbec prvú rezolúciu, ktorej cieľom je chrániť práva intersex ľudí. Ide o rezolúciu na boj proti diskriminácii, násiliu a škodlivým praktikám proti intersexuálnym osobám (Combating discrimination, violence and harmful practices against intersex persons)²⁶. Rezolúcia uznáva, že intersexuálni ľudia existujú vo všetkých spoločnostiach a čelia viacerým a prelínajúcim sa formám diskriminácie vo všetkých oblastiach života. Konkrétne vyjadruje vážne znepokojenie nad násilím a škodlivými praktikami, ktorým čelia intersexuálne osoby vrátane detí, vrátane zbytočných alebo odložených lekárskeho zákrokov vykonaných bez úplného, slobodného a informovaného súhlasu. Rezolúcia vyzýva štáty, aby bojovali proti násiliu, diskriminácii a škodlivým praktikám voči intersexuálnym ľuďom, riešili základné príčiny, ako sú stereotypy a stigmy, a pracovali na realizácii ľudského práva intersexuálov na zdravie. Na základe rezolúcie bude ako následný krok v oblasti

²⁴ <https://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?fileid=24232>

²⁵ Uznesenie Európskeho parlamentu zo 14. februára 2019 o právach intersexuálnych osôb (2018/2878(RSP)), dostupné na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/PDF/?uri=CELEX:52019IP0128>

²⁶ Rezolúcia A/HRC/55/L.9, dostupné na: <https://documents.un.org/doc/undoc/ltid/g24/o48/o6/pdf/g24.o48o6.pdf>

ochrany práv intersex osôb vypracovaná správa preskúmajúca diskriminačné zákony a politiky, násilné činy a škodlivé praktiky voči osobám s vrodenými rozdielmi v rodových charakteristikách vo všetkých regiónoch sveta a ich základné príčiny, ako aj osvedčené postupy pre intersexuálnych ľudí, aby si mohli užívať najvyššie dosiahnuteľnú úroveň fyzického a duševného zdravia. Všetky uvedené dokumenty majú síce nenormatívnu povahu, avšak z pohľadu doterajšieho vývoja v tejto oblasti sú významným krokom v oblasti ochrany práv intersex osôb. Rezolúcia UNHCR bola prijatá hlasmi 23 krajín, 24 krajín sa zdržalo hlasovania, ani jedna krajina nehlasovala proti. Práve skutočnosť, že žiadna krajina nehlasovala proti demonštruje posun v oblasti uznania potreby ochrany práv intersex osôb aj na medzinárodnej úrovni. Možno očakávať, že na základe tejto rezolúcie bude aspoň v niektorých krajinách nasledovať prijatie vnútroštátnych predpisov zlepšujúcich právne postavenie intersex osôb.

Záver

Právne postavenie intersex osôb je oblasťou, ktorá je v európskom právnom priestore len v počiatkoch svojho vývoja. Je nesporné, že potreba ochrany týchto osôb je nevyhnutná, najmä v kontexte poskytovania zdravotnej starostlivosti primárne sa týkajúcich sa normalizačných operácií najmä u maloletých osôb, ktorým jednotlivé právne poriadky spravidla priznávajú obmedzené právo rozhodovať o zásahu do svojej telesnej integrity. Je potrebné oceniť vývoj v tejto oblasti, kedy postupne jednotlivé krajiny v svojich právnych poriadkoch posilňujú tak právo na ochranu telesnej integrity týchto osôb, ako aj s tým spojené právo na autonómne rozhodovanie o zásahoch do tejto integrity.

Pokiaľ ide o právne uznanie tretieho pohlavia, táto otázka je pomerne komplikovaná, keďže sa týka osobného stavu osobu, od ktorej sa odvíja je právny status nielen v oblasti súkromného práva, ale v oblasti verejného práva. Právne uznanie tretieho pohlavia by malo výrazný vplyv na mnohé právne oblasti, najmä na oblasť rodinného práva (otázka spôsobilosti uzavrieť manželstvo či iný štátom uznaný zväzok, právne vzťahy medzi rodičmi a deťmi, osvojenie a pod.), ale tiež na otázky týkajúce sa prokreácie a rovnosti medzi mužmi a ženami. Predpokladáme, že vývoj v tejto oblasti nebude napredovať rovnakým tempom, ako v prípade ochrany telesnej integrity tejto osôb, najmä s ohľadom na mnohé spoločenské a kultúrne dopady.

Zoznam použitej literatúry

1. Commissioner for Human Rights of the Council of Europe: Human rights and intersex people: Issue paper, 2018.
2. Čipková, T.: Informovaný súhlas pri poskytovaní zdravotnej starostlivosti maloletému dieťaťu. In: BATKA, Ľ., RAKOVÁ, K., HORVAT, M., KIŠOŇOVÁ, R.,

ČIPKOVÁ, T. a kol., Postavenie transrodových ľudí na Slovensku. Interdisciplinárne pohľady, 1. vydanie. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, 2022.

3. Moreno-Begines MLN, Arroyo-Rodríguez A, Borrallo-Riego Á, Guerra-Martín MD.: Intersexuality/Differences of Sex Development through the Discourse of Intersex People, Their Relatives, and Health Experts: A Descriptive Qualitative Study. *Healthcare (Basel)*. 2022 Apr 2;10(4):671.
4. Rak, F.: Intersex rights emerging across Europe, 2024.
5. Raková, K.: Tranzícia a jej vplyv na rodinnoprávne vzťahy transrodových osôb. In: *Projustice*, 2022.

Kontaktné údaje

doc. Mgr. Lenka Dufalová, PhD.

lenka.dufalova@flaw.uniba.sk

Univerzita Komenského v Bratislave

Právnická fakulta

ZAPIERANIE OTCOVSTVA A PRÁVO NA OCHRANU RODINNÉHO A SÚKROMNÉHO ŽIVOTA

DENIAL OF PATERNITY AND THE RIGHT TO PROTECTION OF FAMILY AND PRIVATE LIFE

Petronela Luprichová Cvengrošová¹

Abstrakt: Právo zaprieť otcovstvo určené prvou domnienkou je možné uplatniť na súde v rámci prekluzívnych lehôt. Na možnosti právnej ochrany po uplynutí týchto lehôt, ako aj na samotnú dĺžku prekluzívnych lehôt mala vplyv rozhodovacia činnosť súdov, ako na národnej, tak aj nadnárodnej úrovni. Autorka vo svojom príspevku analyzuje zmeny v zapieraní otcovstva v kontexte rozhodovacej činnosti Európskeho súdu pre ľudské práva a práva na ochranu rodinného a súkromného života všetkých dotknutých subjektov.

Kľúčové slová: prvá domnienka otcovstva, zapieranie otcovstva, právo na ochranu rodinného života, ESLP

Abstract: The right to deny paternity determined by the first presumption can be asserted in court within limitation periods. The possibilities of legal protection after the expiry of these time limits, as well as the very length of the limitation periods, were influenced by the decision-making activity of the courts, both at national and supranational level. In her contribution, the author analyses changes in the denial of paternity in the context of the decision-making activities of the European Court of Human Rights and the right to protection of family and private life of all affected subjects.

Key words: Denial of Paternity, The First Presumption of Paternity, Right to Protection of family Life, ECHR

Úvod

Určením rodičovstva vzniká jeden z najdôležitejších rodinnoprávných vzťahov medzi rodičmi a deťmi, ktorý v sebe zahŕňa veľké množstvo vzájomných subjektívnych práv a povinností osobnej aj majetkovej povahy. V neposlednom rade sa ním určuje status dieťaťa, jeho totožnosť a na základe neho si dieťa buduje aj citové väzby nielen

¹ Právnická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave

s rodičmi, ale aj s ďalšími rodinnými príslušníkmi. Pri určovaní rodičovstva k dieťaťu totiž nejde len o vyriešenie jeho statusových práv, ale ide o problematiku, ktorá má aj ľudskoprávny charakter, nakoľko tá sa dotýka prirodzeného práva dieťaťa poznať svoj pôvod, práva na vytváraní citových vzťahových väzieb so svojimi rodičmi, práva na ochranu rodinného života a s inštitútom najlepšieho záujmu dieťaťa. Tento značný ľudskoprávny presah naznačuje, že akákoľvek realizácia práva, najmä jeho interpretácia a aplikácia, by mali zohľadňovať dôslednú ochranu subjektívny práv dieťaťa.²

Akýkoľvek zásah do týchto vzťahov narúša ich stabilitu a má vplyv na všetky subjekty, najmä však na maloleté deti. Práve z týchto dôvodov by sa právna úprava mala snažiť vytvoriť taký právny rámec, ktorý zabezpečí čo možno najväčšiu mieru ochrany rodinného a súkromného života všetkých subjektov. Ak je však nutné do práva niektorého subjektu zasiahnuť, nemalo by sa tak diať bezmyšlienkovite, ale po zrelej úvahe a zvážení všetkých možností a dopadov. Domnievame sa, že súčasná právna úprava zapretia otcovstva manželom matky tieto kritériá nespĺňa a rovnako sa domnievame, že nie je úplne súladná ani s rozhodovacou činnosťou Európskeho súdu pre ľudské práva a jeho výkladom a aplikáciou práva na rešpektovanie rodinného a súkromného života.

Zapieranie otcovstva a právo na ochranu rodinného a súkromného života

Právna úprava určovania rodičovstva je obsiahnutá v ustanoveniach §§ 82 – 96 zákona č. 36/2005 Z. z. o rodine a o zmene a doplnení niektorých zákonov (ďalej len „ZR“) a reguluje proces určovania materstva a určovania otcovstva. Vzhľadom ku skutočnosti, že príspevok sa zaoberá len problematikou zapierania otcovstva v kontexte rozhodovacej činnosti Európskeho súdu pre ľudské práva (ďalej len „ESLP“), zameriame sa teraz len na stručný náčrt tohto inštitútu de lege lata v našich podmienkach. Na základe troch vyvrátiteľných domnienok je možné na Slovensku určiť otcovstvo k dieťaťu, pričom domnienky vychádzajú z predpokladov, ktoré majú v čo možno najväčšej miere zosúladiť biologické a právne rodičovstvo. Vyvrátiteľné sú z toho dôvodu, že v reálnom živote nastávajú situácie, že po určení otcovstva na základe týchto prezumpcií sa ukáže, že právny rodič takto určený, biologickým rodičom nie je. V tomto prípade je možné vyvrátiť takto určené otcovstvo tzv. zapretím otcovstva, samozrejme za splnenia zákonom stanovených podmienok. V prípade zapierania otcovstva jednou z takýchto podmienok je skutočnosť, že k podaniu návrhu dôjde v zákonom stanovenej lehote. Tieto prekluzívne lehoty zákon stanovuje len pre rodičov dieťaťa a len pri prvej a druhej domnienke otcovstva. Dieťa prekluzívnu lehotu na zapretie otcovstva určeného na základe prvej alebo

² KRÁLIČKOVÁ, Z.: Lidskoprávní dimenze českého rodinného práva. Brno: Masarykova univerzita, 2009. s. 191. ISBN 978-80-210-5053-2

druhej domnienky síce nemá, ale návrh na začatie konania o prípustnosti zapretia otcovstva na návrh dieťaťa prichádza do úvahy až v prípade, keď rodičom márne uplynula lehota na zapretie otcovstva. V prípade tretej domnienky určovania otcovstva dochádza k zapieraniu otcovstva priamo v rámci paternitného konania, ktorého účastníkmi sú matka, dieťa a domnelý otec a práve z toho dôvodu pri tejto domnienke nie sú stanovené prekluzívne lehoty a ani sa nedá využiť inštitút zapretia otcovstva na návrh dieťaťa.

V rámci rozhodovacej činnosti ESLP je práve problematika zapierania otcovstva subsumovaná pod čl. 8 Európskeho dohovoru o ľudských právach (ďalej len „EDLP“), pod právo na ochranu rodinného a súkromného života. Konkrétnejšie v tomto kontexte hovoríme o práve dieťaťa na osobnú totožnosť a osobný rozvoj, ale aj právo na starostlivosť zo strany svojich rodičov, právo udržiavať styk s oboma rodičmi a budovať si s rodičmi pevné citové väzby. Podľa rozhodovacej činnosti ESLP, údaje týkajúce sa totožnosti osoby a záujem o získanie dôležitých informácií o totožnosti dieťaťa, ako napr. informácie o totožnosti rodičov dieťaťa, sú relevantné pre osobný rozvoj dieťaťa.³ Rovnako sa ESLP vo svojich rozhodnutiach viackrát venoval aj existencii prekluzívnych lehôt na zapretie otcovstva a vyvažovaniu práv všetkých zúčastnených osôb. V tomto kontexte je nutné uviesť, že ich ESLP považuje za prínosné vzhľadom na dosiahnutie právnej istoty a ochranu najlepšieho záujmu dieťaťa, avšak v rozhodovacej činnosti je možné badať dva smery úvah, pri hodnotení, či v dôsledku márneho zmeškania lehoty na zapretie otcovstva, došlo aj k zásahu do práva na rešpektovanie rodinného a súkromného života. V prípade *Mizzi proti Malte* nemal otec dieťaťa možnosť zaprieť otcovstvo k dieťaťu, ktoré sa narodilo jeho manželke, pretože uplynula šesťmesačná prekluzívna lehota. ESLP v rozhodnutí uviedol, že zavedenie prekluzívnej lehoty, v rámci ktorej musí právny otec podať návrh na zapretie otcovstva, má za cieľ zabezpečiť právnu istotu a chrániť záujmy dieťaťa spočívajúce aj v poznaní svojej totožnosti. Zároveň však konštatoval, že tieto ciele neprevažujú nad záujmom otca môcť zaprieť svoje otcovstvo. Ďalej konštatoval, že praktická nemožnosť zaprieť otcovstvo k dieťaťu spôsobila v tomto prípade právnomu otcovi zásah do jeho práv garantovaných ako čl. 8, tak aj 6 EDLP.⁴ Zároveň je však nutné zdôrazniť, že vo všetkých prípadoch, keď ESLP zistil, že k zmeškaniu prekluzívnej lehoty na strane otca došlo zo subjektívnych dôvodov, pričom otec mal pochybnosti o svojom otcovstve už počas lehoty, ale bol nečinný, k porušeniu čl. 8 a 6 EDLP nedošlo. V týchto prípadoch chránil viac záujem dieťaťa a jeho právo na ochranu rodinného a súkromného života, stabilitu v statusových otázkach, právo na rozvoj citových väzieb dieťaťa k širšej rodine, prípadne dal prednosť ochrane sociálneho rodičovstva, pred rodičovstvom biologickým.

³ Rozsudok ESLP vo veci *Odièvre proti Francúzsku* z 13. februára 2003, č. 42326/98

⁴ Rozsudok ESLP vo veci *Mizzi proti Malte* z 12. januára 2006, č. 26111/02

Zapretie otcovstva manželom matky a nález Ústavného súdu SR

Z predchádzajúceho textu je zrejmé, že pri právnej úprave inštitútu zapierania otcovstva je nevyhnutné nielen upraviť prekluzívne lehoty a ich dĺžku a podmienky uplynutia v záujme všetkých zúčastnených subjektov a ich subjektívnych práv, ale aj upraviť prostriedky právnej ochrany týchto práv tak, aby sa dosiahla čo možno najväčšia harmonizácia navzájom kolidujúcich subjektívnych práv a zabezpečenie ochrany najlepšieho záujmu dieťaťa.

V našich podmienkach je zapretie otcovstva manželom matky, teda pri prvej domnienke otcovstva, upravené v ustanovení § 86 ods. 1 ZR tak, že „*Manžel môže do troch rokov odo dňa, keď sa dozvedel o skutočnostiach dôvodne spochybnujúcich, že je otcom dieťaťa, ktoré sa narodilo jeho manželke, zaprieť na súde, že je jeho otcom*“. Lehota teda začne plynúť až v okamihu, keď otec dieťaťa nadobudne odôvodnenú pochybnosť, že nie je otec dieťaťa. V tomto kontexte je nutné aspoň stručne uviesť, čo viedlo zákonodarcu k takejto právnej úprave. Nález Ústavného súdu SR PL. ÚS 1/2010-57 z 20. apríla 2011 publikovaný pod č. 290/2011 Z.z. pozastavil účinnosť ustanovenia §86 ods. 1 ZR, ktoré znelo „*Manžel môže do troch rokov odo dňa, keď sa dozvie, že sa jeho manželke narodilo dieťa, zaprieť na súde, že je jeho otcom*.“ K súčasnej právnej úprave teda viedla snaha o zosúladenie zapierania otcovstva určeného podľa prvej domnienky otcovstva s nálezom Ústavného súdu Slovenskej republiky.⁵

Domnievame sa, že súčasná právna úprava je síce konformná s predmetným nálezom Ústavného súdu SR, ale rozhodne nechráni všetky subjekty a ich subjektívne práva rovnako. Otec má prekluzívnu lehotu, ktorá nikdy nemusí začať plynúť a umožňuje mu zapierať otcovstvo v podstate kedykoľvek počas celého života dieťaťa. Práve takáto právna úprava je podľa nás v rozpore s právom na ochranu rodinného a súkromného života dieťaťa tak, ako sme ju načrtli vyššie a aj v rozpore s rozhodovacou činnosťou ESLP. Ďalším problémom, ktorý táto právna úprava spôsobila, je skutočnosť, že dieťa má v súčasnosti sťažený (niekedy až znemožnený) prístup k využitiu svojho práva na zapretie otcovstva, nakoľko dieťa môže podať návrh na prípustnosť zapretia otcovstva až vtedy, keď rodičom (obom) uplynú lehoty na zapretie otcovstva. Posilnili sme teda, v duchu nálezu ÚS SR, práva otca určeného prvou domnienkou, ale neprímerane sme pri tom zasiahli do práv dieťaťa, garantovaných tiež čl. 6 a 8 EDĽP, ale aj najlepšieho záujmu dieťaťa, ktorý by mal byť prvoradým hľadiskom vo všetkých veciach, ktoré sa dieťaťa týkajú (aj pri legislatívnych zmenách). Rovnako sme sa nezamerali na diferencovanie, či ku zmeškaniu lehoty došlo zo subjektívnych, alebo objektívnych dôvodov. V tomto kontexte sa domnievame, že Ústavný súd nemal pozastaviť účinnosť ustanovenia §86 ods. 1 ZR, ktorý sám o sebe nebol v rozpore s čl. 6 a 8 EDĽP, ale zamerať skôr na

⁵ Nález Ústavného súdu SR PL. ÚS 1/2010-57 z 20. apríla 2011

skutočnosť, či je potrebné právnu úpravu doplniť o ďalšie prostriedky právnej ochrany, ktoré by v prípadoch hodných osobitného zreteľa mohol právny otec využiť.

Návrhy de lege ferenda

Ako sme už uviedli, súčasná právna úprava zapieracej lehoty manžela matky, zabezpečuje otcovi dieťaťa väčší rozsah práva na zapretie otcovstva a ochranu jeho subjektívnych práv, ako iným subjektom tohto rodinnoprávneho vzťahu a nechráni právo na rešpektovanie rodinného a súkromného života otca v rovnakej miere, ako práva dieťaťa a matky. Z toho dôvodu považujeme za vhodné, aby bolo prijaté niektoré z nasledujúcich opatrení:

1. Už pri novelizácii ustanovenia §86 ods. 1 ZR sme navrhovali, aby sa náš zákonodarca inšpiroval českou právnou úpravou. Podľa ustanovenia §792 Zákona č. 89/2012 Sb., Občanský zákoník, môže súd odpustiť zmeškanie zapieracej lehoty, ak to vyžaduje záujem dieťaťa a verejný poriadok. Umožňuje tak súdu rozlišovať situácie, za akých došlo k zmeškaniu prekluzívnej lehoty, ale aj zabezpečiť ochranu najlepšieho záujmu dieťaťa, prípadne preferovať sociálne rodičovstvo, pred biologickým, ak sú na to dôvody hodné osobitného zreteľa. Navrhovali sme, aby bolo ponechané pôvodné znenie ustanovenia §86 ods. 1 ZR a zároveň sa súdu umožnilo odpustiť zmeškanie tejto lehoty, ak to nie je v rozpore so záujmom maloletého dieťaťa. Na vhodnosti takejto právnej úpravy stále trváme, nakoľko z predchádzajúceho textu je zrejmé, že súčasná právna úprava porušuje práva dieťaťa na ochranu súkromného a rodinného života.
2. Ak by však k novelizácii ustanovenia §86 ods. 1 nedošlo, bolo by podľa nás vhodné, aby bola novelizovaná aspoň právna úprava inštitútu zapratia otcovstva na návrh dieťaťa napríklad tak, aby pre využitie tohto inštitútu dieťaťom postačovalo, ak uplynie lehota matke dieťaťa. Zároveň však by sa mala aj skrátiť lehota otca, nakoľko sa domnievame, že trojročná subjektívna lehota je neprimerane dlhá a jednoročná lehota by bola postačujúca na to, aby otec, ktorý má dôvodnú pochybnosť, že je otcom dieťaťa, podal zapierací návrh na súd. V neposlednom rade je nutné upraviť aj ustanovenie §89 ZR⁶, nakoľko je podľa nášho názoru diskriminačné, pretože v tomto prípade má otec dieťaťa, ktorý bol tiež určený prvou domnienkou, objektívnu lehotu na zapretie otcovstva a nemôže využiť svoje právo na zapretie otcovstva v rovnakom rozsahu.

⁶ Pozn: Ide o zapieraciu lehotu skoršieho manžela ženy znovu vydatej v situácii, že neskorší manžel úspešne zaprel otcovstvo.

3. Do úvahy by tiež prichádzala zmena §86 ods. 1 ZR na pôvodnú úpravu a opätovné zavedenie inštitútu zapretia otcovstva na návrh generálneho prokurátora, ktorý by mohol iniciovať konanie o zapretie otcovstva v prípadoch hodných osobitného zreteľa, keď rodičovi už uplynula zapieracia lehota, z objektívnych dôvodov nemohol tušiť, že nie je biologickým otcom dieťaťa počas plynutia lehoty a zároveň z okolností konkrétneho prípadu by vyplývalo, že tu to nie je ani v rozpore so záujmom dieťaťa a nie je tu dôvod uprednostniť sociálne rodičovstvo, pred rodičovstvom biologickým.

Záver

Problematika určovania a zapierania rodičovstva je bezo sporu jednou z najdôležitejších otázok rodinného práva, nakoľko práve na základe určenia rodičovstva vzniká rodinnoprávny vzťah rodičov a detí a pri zapretí naopak tento vzťah zaniká. Odvíjajú sa od neho všetky ďalšie subjektívne práva a povinnosti a stabilita týchto vzťahov je aj kľúčová pre všetky zúčastnené subjekty, ale najmä pre deti. Je preto žiaduce ustáliť tieto statusové otázky čo možno najskôr a vytvoriť právnu úpravu, ktorá bude zohľadňovať individuálne záujmy všetkých subjektov navzájom. Otcovstvo určené na základe prvej domnienky je síce aplikované ex lege a otcom sa manžel matky stáva automaticky, ale to samo o sebe nemôže znamenať, že budeme chrániť jeho záujmy viac, ako napr. záujmy maloletého dieťaťa. Právna úprava týchto citlivých otázok by sa v prvom rade mala snažiť o harmonizáciu subjektívnych práv, ale na druhej strane aj umožniť účinnú ochranu subjektívnych práv v situáciách hodných osobitného zreteľa, napríklad dodatočnými prostriedkami právnej ochrany, ktoré sme načrtli v našich návrhoch de lege ferenda. Rovnako by sme nemali zabúdať, že aj v prípade tohto inštitútu rodinného práva platí *vigilantibus iura scripta sunt*.

Zoznam použitej literatúry

1. Rozsudok ESĽP vo veci *Odièvre proti Francúzsku* z 13. februára 2003, č.42326/98
2. Rozsudok ESĽP vo veci *Mizzi proti Malte* z 12. januára 2006, č. 26111/02Bibliografický záznam
3. Nález Ústavného súdu SR PL. ÚS 1/2010-57 z 20. apríla 2011
4. KRÁLIČKOVÁ, Zdeňka: Lidskoprávní dimenze českého rodinného práva. Brno: Masarykova univerzita, 2009. s. 191. ISBN 978-80-210-5053-2
5. HRUŠÁKOVÁ, Milana, KRÁLIČKOVÁ, Zdeňka, WESTPHALOVÁ, Lenka: Rodinné právo. Praha: C.H.Beck, 2017. s. 360. ISBN 978-80-7400-644-9

Kontaktné údaje

Mgr. Petronela Luprichová Cvengrošová, PhD.

petronela.luprichova@flaw.uniba.sk

Právnická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave

MANŽEL POVINNÉHO AKO ÚČASTNÍK EXEKUČNÉHO KONANIA Z KOMPARATÍVNEHO POHĽADU ČLENSKÝCH ŠTÁTOV EÚ

THE DEBTOR'S SPOUSE AS A PARTY TO EXECUTION FROM THE COMPARATIVE PERSPECTIVE OF THE MEMBER STATES OF THE EUROPEAN UNION

Viktória Jančárová¹, Aneta Jančíková²

Abstrakt: Predmetom tohto príspevku je analýza otázky manžela povinného ako účastníka exekučného konania z pohľadu českej, slovenskej, poľskej a talianskej právnej úpravy. Príspevok sa zároveň zameriava na vzájomnú komparáciu právnych úprav vybraných členských štátov s cieľom vymedziť ich vzájomné odlišnosti vo vzťahu k vybranej problematike. Cieľom príspevku je poskytnúť prehľad a zhodnotenie najdôležitejších aspektov a oblastí tejto problematiky pre širokú verejnosť.

Kľúčové slová: exekučné konanie, manžel povinného, komparatívny náhľad, účastník konania.

Abstract: The subject of the present paper is an analysis of the issue of the debtor's spouse as a party to the enforcement proceedings, from the perspective of Slovak, Czech, Polish and Italian legislation. At the same time, the paper focuses on the mutual comparison of the legal regulations of the selected Member States in order to define their mutual differences with reference to the chosen issue. The aim of the paper is to provide an overview and evaluation of the most important aspects and areas of this issue for the general public as well as for knowledgeable readers.

Key words: enforcement proceedings, debtor's spouse, comparative perspective, party to the proceedings.

¹ Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta.

² Masarykova univerzita v Brně, Právnická fakulta.

Úvod

Exekučné konanie, ako nástroj slúžiaci k vymáhaniu pohľadávok oprávneného, má zásadný vplyv na život povinného a jeho rodinu. Osobitnú pozornosť treba venovať zásahu do sféry osoby, ktorá bez toho, aby bola účastníkom právneho vzťahu medzi dlžníkom a veriteľom a bez toho, aby mala povinnosť vyplývajúcu z exekučného titulu, môže byť postihnutá exekúciou. Zatiaľ čo povinný je priamym účastníkom exekučného konania, v mnohých prípadoch sa doň nepriamo zapája aj jeho manžel. V súvislosti so skutočnosťou, že jednotlivé členské štáty Európskej únie majú rozdielne nastavené spôsoby vymáhania pohľadávok a ich právne predpisy upravujú odlišnú hmotnoprávnu úpravu majetkových vzťahov medzi manželmi, možno považovať za prínosné analyzovať postavenie manžela povinného pri vymáhaní pohľadávok z komparatívneho hľadiska.

V exekučnom konaní, ktorého sa okrem veriteľa a dlžníka zúčastňuje aj manžel povinného, je potrebné hľadať kompromis medzi záujmami veriteľa na uspokojení vymáhanej pohľadávky a záujmami manžela, ktorý nie je dlžníkom a ktorý sám neprejavil vôľu prevziať predmetný dlh, ale napriek tomu môže byť dlh uspokojený z jeho majetku alebo zo spoločného majetku manželov. Nájsť rovnováhu môže byť pre zákonodarcu náročná úloha. S týmto cieľom sa autori tohto príspevku rozhodli analyzovať vybrané právne predpisy členských štátov EÚ, konkrétne Slovenskej republiky, Českej republiky, Poľska a Talianska.

Hoci sú právne predpisy v mnohých ohľadoch podobné v oblasti exekučného práva, majetkových vzťahov medzi manželmi a postavením manžela povinného pri vymáhaní pohľadávok, je možné nájsť aj významné rozdiely.

Autori si stanovili celkovo štyri výskumné otázky, na ktoré sa zamerali pri skúmaní týchto vnútroštátnych právnych predpisov a ktoré sú zodpovedané v nasledujúcom texte:

- 1. Aké je postavenie manžela povinného v exekučnom konaní?**
- 2. Aké sú predpoklady výkonu rozhodnutia na majetok manželov a výlučný majetok manžela povinného?**
- 3. Aké procesné prostriedky obrany má manžel povinného?**
- 4. Aké sú odlišnosti v spôsoboch exekúcie na majetok manžela povinného?**

Slovenská republika

Na zodpovedanie výskumných otázok musíme upriamiť pozornosť vo všetkých nami stanovených členských štátoch EÚ tak na hmotnoprávne právne predpisy, ako i procesnoprávne právne predpisy. V rámci Slovenskej republiky nosnými právnymi

predpismi budú pre nás Exekučný poriadok³ v spojení s Občianskym zákonníkom⁴. Podľa § 35 ods. 2 EP: „*Účastníkom konania je aj manžel povinného alebo bývalý manžel povinného, ak sa exekúcia vykonáva postihnutím majetku v bezpodielovom spoluvlastníctve manželov.*“ Z predmetného ustanovenia nám vyplýva účastiťvo manžela povinného v exekučnom konaní v rozsahu postihovania majetku patriaceho do bezpodielového spoluvlastníctva manželov⁵. Taktiež platí, že ak sa súdny exekútor rozhodne vykonať exekúciu postihnutím majetku v BSM, tak voči oprávnenému neskoršie vyporiadanie BSM nebude mať právne účinky⁶. Samozrejme, vymedzené účastiťvo má svoje limity stanovené Občianskym zákonníkom. V zmysle § 147 OZ:

„(1) Pohľadávka veriteľa len jedného z manželov, ktorá vznikla za trvania manželstva, môže byť pri výkone rozhodnutia uspokojená i z majetku patriaceho do bezpodielového spoluvlastníctva manželov.

(2) To neplatí, ak ide o pohľadávku veriteľa jedného z manželov, ktorí sa dohodli podľa ustanovení § 143a, pokiaľ táto pohľadávka vznikla pri používaní majetku, ktorý nepatrí do bezpodielového spoluvlastníctva manželov.“

Ďalšou podmienkou účastiťva manžela povinného v exekučnom konaní je, v kontexte ustanovenia § 147 OZ, vznik pohľadávky jedného z manželov za trvania manželstva. Výnimkou je dohoda manželov podľa § 143a. Možno zhrnúť, že manžel povinného v slovenskej právnej úprave bude účastníkom exekučného konania len v časti postihovania majetku patriaceho do BSM pri splnení podmienky, že pohľadávka vznikla za trvania manželstva.

„To znamená, že pohľadávka len jedného z manželov, ktorá vznikla pred uzavretím manželstva tohto dlžníka s jeho manželom – bezpodielovým spoluvlastníkom (rovnako ktorá vznikla po zániku ich manželstva), nemôže byť uspokojená z majetku patriaceho do ich BSM.“⁷ Taktiež platí, že „pohľadávka veriteľa voči manželovi, ktorá vznikla za trvania jeho skoršieho manželstva, nemôže byť pri výkone rozhodnutia uspokojená z majetku patriaceho do bezpodielového spoluvlastníctva manželov, ktorý bol nadobudnutý za trvania jeho neskoršieho manželstva.“⁸

Čo sa týka predpokladov výkonu rozhodnutia na majetok manželov, príp. výlučný majetok manžela povinného, kľúčovými pre nás budú stále ustanovenia § 35 EP a § 147 OZ. Výkon rozhodnutia, skrátene exekúcia, je možný na majetok manželov, ak

³ Zákon č. 233/1995 Z z. o súdnych exekútoroch a exekučnej činnosti (Exekučný poriadok) a o zmene a doplnení ďalších zákonov (ďalej len „Exekučný poriadok“ alebo „EP“).

⁴ Zákon č. 40/1964 Zb. občiansky zákonník v znení neskorších predpisov (ďalej len „Občiansky zákonník“ alebo „OZ“).

⁵ Ďalej aj ako „BSM“.

⁶ § 35 ods. 4 EP.

⁷ Uznesenie Najvyššieho súdu SR zo dňa 22. novembra 2010, sp. zn. 3 Cdo 8//2010.

⁸ R 76/2015.

pohľadávka len jedného z manželov vznikla za trvania manželstva. Vtedy môže súdny exekútor pristúpiť k postihovaniu spoločného majetku manželov, t. j. majetku tvoriaceho BSM. Nakoľko postačuje, že ide o pohľadávku len jedného z manželov, tak nie je nutné disponovať exekučným titulom voči oboj manželom.

Podmienky postihovania majetku patriaceho do BSM vo všeobecnosti možno zhrnúť:

- (a) pohľadávka voči jednému z manželov, ktorý disponuje samostatným dlhom,
- (b) pohľadávka vznikla za trvania manželstva,
- (c) vedenie exekúcie na majetok patriaci do BSM,
- (d) trvanie BSM manželov (v prípade zániku manželstva, resp. iného spôsobu zániku BSM, skutočnosť preukazujúcu, že BSM ešte nebolo vypořádané)⁹.

Pokiaľ ide o postihovanie výlučného majetku manžela povinného, v slovenskej právnej úprave v zásade nie je možné k nemu pristupovať. Samozrejme, v praxi sa nemožno vyhnúť situáciám, kedy súdny exekútor vykonáva exekúciu postihovaním majetku patriaceho do BSM, a v rámci výkonu exekúcie dôjde aj k postihnutiu výlučného majetku manžela povinného, nie však úmyselne. Pôjde o prípady, kedy súdny exekútor nemá preukázané napr., že pohľadávka vznikla za trvania manželstva alebo že došlo k modifikácii BSM. V takom prípade má manžel povinného k dispozícii brániť sa tzv. excindačnou žalobou. Žaloba na vylúčenie veci z exekúcie (excindačná) slúži na ochranu práva k veci, ktoré nepripúšťajú exekúciu. V zmysle ustanovenia § 44 ods. 1 EP „*toto právo patrí tomu, kto zároveň tvrdí a preukáže, že mu patrí vlastnícke alebo iné právo k dotknutej veci vylučujúce exekúciu.*“ Z hľadiska spôsobu výkonu exekúcie najčastejšie k postihnutiu výlučného majetku manžela povinného môže dôjsť pri predaji hnutelných vecí, nakoľko „*pri exekúcii predajom hnutelných vecí vychádza súdny exekútor z vyvrátiteľnej domnienky, že povinný je vlastníkom hnutelných vecí, ktoré má v držbe. Inými slovami, zistenia súdneho exekútora o vlastníctve povinného sú vždy iba relatívne a môžu byť vyvrátené procesným postupom podľa § 44 ods. 1 až 6 EP.*“¹⁰

Z uvedeného vyplýva, že v exekučnom konaní súdny exekútor sústreďuje výkon exekúcie na výlučný majetok povinného. Najčastejším a zároveň najjednoduchším spôsobom uspokojenia vymáhanej pohľadávky je prikázanie pohľadávky z účtu v banke, ak na ňom sústreďuje povinný dostatok prostriedkov. Ako ďalší krok v praxi pristupuje súdny exekútor k nariadeniu zrážok zo mzdy, ak je povinný zamestnaný. Ak uvedené spôsoby nepostačujú, tak je nutné pristúpiť už k zložitejším spôsobom

⁹ FABIANOVÁ, Z. In: ŠTEVČEK, M. et al. *Občiansky zákonník I*, 2. vydanie. Praha: C. H. Beck, 2019, s. 1170 - 1177.

¹⁰ TOMAŠOVIČ, M. In: ŠTEVČEK, M. et al. *Exekučný poriadok*, 3. vydanie, Bratislava: C. H. Beck, 2018, s. 158 - 183.

vykonania exekúcie, medzi ktoré možno zaradiť exekúciu predajom hnutelných vecí (najčastejšie napr. motorového vozidla)/nehnutelností. V prípade, ak nie je možné uspokojiť pohľadávku veriteľa z tohto majetku, a máme splnené ostatné podmienky, možno siahnuť na majetok v BSM. Vtedy platia rôzne osobitosti, ktoré závisia od konkrétneho prípadu aj od konkrétneho spôsobu výkonu exekúcie, ako napr. predkupné právo manžela povinného pri výkone exekúcie predajom nehnuteľnosti alebo možnosť uplatnenia excindačnej žaloby, ak nastane situácia opísaná vyššie. Preto je podľa nášho názoru nevyhnutné upriamiť pozornosť aj na iné právne úpravy.

Česká republika

Podľa českého práva sa manžel povinného považuje za účastníka exekučného konania podľa § 36 ods. 2 Exekučného poriadku (českého)¹¹, ak je predmetom exekúcie majetok manžela povinného alebo majetok v bezpodielovom spoluvlastníctve manželov. Platí teda, že manžel povinného sa považuje za účastníka konania bez toho, aby návrh na vykonanie exekúcie smeroval proti nemu alebo aby mu z exekučného titulu vyplývala akákoľvek povinnosť. V takejto situácii manžel povinného vstupuje do exekučného konania ako účastník až po začatí konania alebo počas konania na základe postupu súdneho exekútora (vydaním exekučného príkazu) na zaistenie predmetného majetku. Účasť manžela povinného je vymedzená tak, že je účastníkom celého exekučného konania. Na druhej strane však účasť manžela povinného v tejto forme nemožno chápať tak, že manžel má napríklad úplne rovnaké procesné práva ako povinný, alebo že súdny exekútor môže vo vzťahu k manželovi povinného postupovať rovnako ako v prípade povinného. Odlišné chápanie účasti manžela povinného na exekúcii od účasti povinného na exekúcii sa prejavuje najmä v rozsahu procesnej obrany, ktorú je manžel povinného aktívne legitimovaný uplatniť, a v možných spôsoboch exekúcie.

Pokiaľ ide o podmienky exekúcie na spoločný majetok manželov alebo výlučný majetok manžela povinného, ktoré majú za následok začatie účasti manžela povinného v exekučnom konaní, tieto nie sú obsiahnuté v procesných predpisoch, ale v Občianskom zákonníku.¹² Prvotný postup pri overovaní, či boli splnené podmienky na exekúciu na uvedený majetok, spočíva v kumulatívnom posúdení viacerých skutočností zo strany súdneho exekútora.

Predpokladmi účasti manžela povinného sú:

(a) *súdny exekútor musí overiť - okamih vzniku dlhu,*

(b) *kedy bolo uzavreté manželstvo medzi povinným a manželom povinného (a teda kedy vzniklo bezpodielové spoluvlastníctvo manželov),*

¹¹ Zákon č. 120/2001 Sb., o soudních exekutorech a exekuční činnosti (exekuční řád) a o změně dalších zákonů, ve znění pozdějších předpisů (Dále jen „Exekučný poriadok (český)“).

¹² Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů (Dále jen „OZ (český)“).

(c) či manželia neuzavreli zmluvnú úpravu majetkových pomerov manželov, ktorá je zapísaná vo verejnom registri vedenom Notárskou komorou.

Z hľadiska možností a rozsahu exekúcie spoločného majetku je rozhodujúce rozlišovať, či sa exekúcia vedie pre (i) **výlučný dlh**, ktorý vznikol dlžníkovi pred uzavretím manželstva alebo už počas manželstva a ktorý nie je súčasťou spoločného majetku, alebo (ii) **dlh patriaci do spoločného majetku**, pri ktorom je v kontexte § 710 OZ (českého) dôležité najmä to, či vznikol pri zabezpečovaní každodenných alebo bežných potrieb rodiny.¹³ Osobitosťou je, že v Českej republike je možné postihnúť celé BSM, aj keď dlh vznikol len jednému z manželov počas trvania bezpodielového spoluvlastníctva¹⁴. Manžel povinného si môže ochranu svojho hypotetického vyporiadacieho podielu zaistiť tým, že vysloví nesúhlas so vznikom dlhov vo vzťahu k veriteľovi, a to bez zbytočného odkladu¹⁵. Aj v prípade dlhov, ktoré vznikli pred uzavretím manželstva, môže byť dotknuté bezpodielové spoluvlastníctvo manželov, ale tu je už ochrana hypotetického podielu manžela, ktorý nie je dlžníkom, zabezpečená *ex lege* a tento nemusí aktívne vyjadriť svoj nesúhlas so vznikom dlhu.

Z uvedených pravidiel je zrejmé, že česká právna úprava týkajúca sa postavenia manžela povinného v exekučnom konaní je pomerne komplikovaná, a možno konštatovať, že zákonodarca nastavil právnu úpravu tak, že ochrana záujmov veriteľa je posilnená a uprednostnená na úkor manžela povinného, ktorý sa vždy stáva účastníkom exekučného konania, ak súdny exekútor vymáha pohľadávku z majetku v BSM bez ohľadu na to, či je vymáhaný len hypotetický vyporiadací podiel manžela povinného alebo celý bezpodielový spoluvlastnícky podiel, a je nútený vykonávať aj aktívne kroky na ochranu svojho majetku.

V komparácii s ostatnými právnymi úpravami vybraných členských štátov možno v prípade Českej republiky vyzdvihnúť jej špecifikum spočívajúce v možnosti vykonania exekúcie prikázaním pohľadávky z účtu manžela povinného vedeného v peňažnom ústave. Bankový účet manžela povinného môže byť predmetom exekúcie, ak ide o dlh patriaci do bezpodielového spoluvlastníctva manželov (dlh kategórie ii, pozri vyššie) alebo o výlučný dlh povinného, pre ktorý možno vykonať exekúciu na majetok v bezpodielovom spoluvlastníctve manželov (dlh kategórie i). Vzhľadom na § 262b OSŘ¹⁶ sa predpokladá, že finančné prostriedky na účte manžela povinného patria do spoločného majetku manželov, pokiaľ sa nepreukáže opak. Je teda opäť zrejmé, že na ochranu svojho majetku je manžel povinného povinný podniknúť aktívne kroky, a to preukázať, že všetky finančné prostriedky na bankovom účte sú v jeho výlučnom

¹³ PSUTKA, J. In: KRÁLÍČKOVÁ, Z., HRUŠÁKOVÁ, M., WESTPHALOVÁ, L. a kol. *Občanský zákoník II. Rodinné právo* (§ 655-975). *Komentář. 2. vydání*. Praha: C. H. Beck, 2020, s. 157–169.

¹⁴ § 731 OZ (českého).

¹⁵ § 732 OZ (českého).

¹⁶ Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů (Dále jen „OSŘ“).

vlastníctve. Pravidlo, že manžel povinného môže v čase doručenia exekučného príkazu banke disponovať až s polovicou finančných prostriedkov na svojom bankovom účte (§ 304b ods. 4 OSŘ), možno vzhľadom na povahu bezpodielového spoluvlastníctva manželov považovať za trochu kontroverzné. Zákon teda v skutočnosti považuje spoločný majetok manželov v určitých ohľadoch za majetok v podielovom spoluvlastníctve manželov.¹⁷

Na druhej strane, pokiaľ ide o možnosť exekúcie zrážkami zo mzdy manžela povinného, táto bola s účinnosťou od 1. júla 2015 zrušená a súdny exekútor nie je oprávnený vykonať exekúciu zrážkami zo mzdy manžela povinného, a to ani v exekučnom konaní začatom pred 30. júnom 2015.^{18,19}

Pokiaľ ide o procesnú obranu, do 30. júna 2015, bol podľa § 267 OSŘ aktívne legitimovaný na podanie vylučovacej žaloby manžel povinného, ak bol predmetom exekúcie majetok patriaci do BSM, ale vymáhaný dlh nemožno uspokojiť z tohto majetku. Od 1. júla 2015 však môžu vylučovaciu žalobu podať výlučne tretie osoby a manžel povinného sa môže brániť len návrhom na (čiastočné) zastavenie exekúcie, a to v situácii, keď majetok v BSM alebo výlučný majetok manžela povinného podlieha exekúcii vo väčšom rozsahu, než pripúšťa hmotné právo, alebo, keď na tento majetok nemožno viesť exekúciu. Druhý dôvod na zastavenie exekúcie, na ktorý sa odvoláva manžel povinného, zodpovedá situáciám, na ktoré sa vzťahuje vylučovacia žaloba. Manžel povinného sa preto môže domáhať zastavenia exekúcie, ale len čiastočne a z dôvodov uvedených vyššie. Nemôže teda svojou procesnou aktivitou spôsobiť zastavenie exekúcie ako celku, ani nemôže tvrdiť dôvody na zastavenie exekúcie v rovnakom rozsahu ako povinný (§ 268 OSŘ).

Poľská republika

V rámci poľskej právnej úpravy je z hľadiska postavenia manžela povinného rozhodné, či záväzok vznikol jednému z manželov so súhlasom druhého manžela alebo bez neho.

V zmysle poľského OZ²⁰, v prípade vyjadrenia súhlasu druhého manžela platí, že súhlas jedného z manželov s vykonaním právneho úkonu druhým manželom, pokiaľ ide o účastníkov tohto úkonu, je prejavom vôle tretej osoby. Uvedené znamená, že manžela povinného v kontexte poľskej právnej úpravy nemožno považovať za účastníka exekučného konania, ale bude disponovať len postavením tretej osoby. Pri

¹⁷ ŠÍNOVÁ, R. *Exekuční postižení účtu manžela u peněžního ústavu, aneb exekuční právo manželům (a manželé exekučnímu právu)*. In: Pocta Milaně Hrušákové. Praha: C. H. Beck, 2022, s. 301–313.

¹⁸ LEVÝ, J. In: SVOBODA, K. a kol. *Občanský soudní řád. Komentář. 2. vydání*. Praha: C. H. Beck, 2017, s. 1060–1069.

¹⁹ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 20. 2. 2017, sp. zn. 20 Cdo 1874/2016.

²⁰ Zákon Dz. U. 1964 Nr 16 poz. 93 Kodeks cywilny (Dělej len „poľský OZ“).

takomto udelení súhlasu zo strany druhého manžela je potom možné následne pristúpiť k uspokojovaniu pohľadávky veriteľa aj z majetku patriaceho do BSM.

Ak ide o záväzok jedného manžela bez súhlasu druhého manžela, môžu vzniknúť dve odlišné situácie. Buď ide o samostatný dlh manžela alebo o spoločný dlh. Samostatný dlh vylučuje akékoľvek postavenie manžela povinného v exekučnom konaní. Spoločný dlh, naopak, za splnenia podmienok uvedených nižšie priznáva manželovi povinného postavenie priameho účastníka exekučného konania.

Z hľadiska výkonu rozhodnutia na majetok manželov a výlučný majetok manžela povinného, je nutné taktiež prihliadnúť na udelenie, resp. neudelenie súhlasu druhým manželom. Ako sme uviedli vyššie, v prípade, ak máme k dispozícii súhlas druhého manžela s právnym úkonom, tak môžeme pristúpiť k postihovaniu majetku patriaceho do BSM. V prípade, ak daným súhlasom nedisponujeme, opätovne je potrebné rozlíšiť, či ide o samostatný dlh manžela alebo o spoločný dlh. Pri výlučnom dlhu manžela je situácia pomerne jednoduchá, nakoľko dochádza k postihovaniu len výlučného majetku manžela, ktorý daným dlhom voči veriteľovi disponuje. Pri spoločnom dlhu v zmysle čl. 778 KPC²¹ platí, že na to, aby sa veriteľ mohol uspokojiť z majetku patriaceho do BSM musí byť vydaný exekučný príkaz priamo proti obom manželom, predpokladom čoho je priame účastníctvo oboch manželov v exekučnom konaní ako aj rozhodnutie vyslovené voči obom manželom. To znamená, že možno siahnuť aj na spoločný majetok manželov, teda majetok v BSM. V týchto prípadoch podľa čl. 787 KPC sa k exekučnému titulu vydanému proti obom manželom pripojí exekučná doložka, pričom zodpovednosť manžela je obmedzená na majetok, ktorý je predmetom spoločného majetku, ak veriteľ preukáže úradnou alebo súkromnou listinou, že dlh uvedený v exekučnom príkaze vznikol z právneho úkonu vykonaného so súhlasom manžela dlžníka.

Pre postihovanie majetku patriaceho do BSM v Poľskej republike musia byť súhrnne naplnené kumulatívne predpoklady:

- a) *exekučný príkaz voči obom manželom/súhlas druhého manžela,*
- b) *pohľadávka vznikla za trvania manželstva,*
- c) *vedenie exekúcie na majetok patriaci do BSM,*
- d) *trvanie BSM manželov.*

Ak upriamime pozornosť na procesné prostriedky obrany manžela povinného a spôsoby výkonu exekúcie na majetok manžela povinného, tak podľa KPS je možné viesť exekúciu zo spoločného účtu povinného a jeho manžela, obdobne ako v prípade Českej republiky. Prípustnosť exekúcie nevylučuje možnosť manžela povinného brániť sa, ak sa na spoločnom účte manželov sústredili prostriedky, ktoré nepatria do osobného majetku povinného, alebo prostriedky, ktoré nepatria do osobného majetku povinného, alebo prostriedky, ktoré nepochádzajú z odmeny za prácu

²¹ Zákon Dz. U. 1964 Nr 43 poz. 296 Kodeks postępowania cywilnego (Ďalej len „KPS“).

povinného, z príjmov získaných povinným z inej zárobkovej činnosti, ako aj z úžitkov získaných z jeho autorských práv a práv súvisiacich s autorským právom, práv priemyselného vlastníctva a iných autorských práv. Obrana je daná v podobe možnosti podania žaloby na vylúčenie veci z exekúcie (excindačná žaloba), obdobne ako v Slovenskej republike. V uvedenom procese bude mať manžel povinného nepochybne ťažkú úlohu pri preukazovaní tejto skutočnosti.

Ak medzi povinným a jeho manželom existuje režim BSM, uplatňujeme čl. 891 KPS. V prípade oddeleného majetku sa však čl. 891 KPS, ktoré pripúšťa možnosť výkonu rozhodnutia z bankového účtu, ktorý je v spoluvlastníctve povinného a jeho manžela, uplatní taktiež, ale vzťahuje sa na výkon rozhodnutia z bankového účtu, ktorý je v spoluvlastníctve povinného a tretej osoby. Uvedené má význam rozlišovať opäť v prípade udelenia alebo neudelenia súhlasu druhým manželom. Ak sa udelí súhlas, tak spoločný účet súdny exekútor v rozsahu prostriedkov sústredených v BSM postihuje, nakoľko vtedy má manžel povinného postavenie tretej osoby, na čo sa taktiež vzťahuje čl. 891 KS.. Ak neudelí súhlas:

- *ide o samostatný dlh povinného* – spoločný účet povinného a jeho manžela sa môže postihnúť len v rozsahu prostriedkov vo výlučnom vlastníctve povinného,
- *ide o spoločný dlh povinného a jeho manžela* – spoločný účet povinného a jeho manžela sa môže postihnúť v rozsahu prostriedkov sústredených v BSM,
- *ide o spoločný dlh povinného a jeho manžela, ale je daný režim oddelených majetkov* – spoločný účet sa postihuje v rozsahu zodpovedajúcich podielov.

Talianska republika

V súčasnosti nie je v porovnaní s inými krajinami ničím výnimočným, že taliansky právny poriadok zakotvuje a kladie veľký dôraz na vzájomnú rovnosť oboch manželov. Táto zásada sa však veľmi citelne prejavuje aj v oblasti exekučného práva v postavení manžela povinného, ktoré v tejto súvislosti nie je až také bežné. Podľa talianskeho práva, podobne ako napr. v prípade českého práva, závisí postavenie manžela povinného v exekučnom konaní a možný rozsah exekúcie od toho, kedy a za akých okolností dlh vznikol. Na účely výkonu rozhodnutia je potrebné rozlišovať, či ide o výlučný dlh alebo o dlh patriaci do BSM. Posúdenie, či dlh patrí do spoločného majetku, sa vykonáva z hľadiska účelnosti, t. j., či dlh vznikol v záujme rodiny, bez ohľadu na správnosť alebo výšku dlhu.²²

²² Iná situácia je napr. v prípade Českej republiky, kde je východiskovým parametrom posúdenie, či dlh vznikol v rámci každodenných alebo bežných potrieb, t. j. dlh sa posudzuje z hľadiska množstva a pravidelnosti.

V Taliansku sú účastníkmi exekučného konania (*procedure di esecuzione*) povinný a oprávnený. Na rozdiel od českej a slovenskej právnej úpravy nie je podľa talianskeho práva manžel povinného účastníkom exekučného konania v pravom slova zmysle, ale považuje sa za tretiu osobu alebo osobu zainteresovanú. Ak exekúcia zasahuje do majetku manžela povinného, napr. z dôvodu exekúcie na majetok manželov alebo jeho výlučný majetok, má tento právo byť o exekúcii informovaný a môže sa proti exekúcii aktívne brániť, pričom na tento účel sú mu poskytnuté prostriedky procesnej obrany. Manžel povinného však nie je účastníkom exekúcie v tom zmysle, že by mal rovnaké procesné postavenie a práva ako napr. povinný. V niektorých prípadoch sa manžel povinného terminologicky odlišuje od tretích osôb (pozri čl. 622 Codice di procedura civile), čo však nič nemení na skutočnosti, že manžel povinného je v skutočnosti treťou osobou. Postavenie manžela dlžníka v exekučnom konaní bolo tiež predmetom predchádzajúceho rozsudku talianskeho ústavného súdu, ktorého dôsledkom je, že manžel dlžníka sa považuje za akúkoľvek tretiu osobu.²³

Pokiaľ ide o procesnú obranu, ktorú môže manžel povinného využiť, základom koncepcie jeho procesného postavenia v exekučnom konaní sú tzv. námietky (*opposizione*), ktoré sú svojou povahou podobné vylučovacej žalobe. Manžel povinného (resp. vo všeobecnosti tretie osoby) je aktívne legitimovaný na podanie námietok, ak sa domáha určenia, že majetok bol postihovaný neoprávnene, keďže patrí výlučne manželovi povinného a nie je možné uspokojiť pohľadávku veriteľa. Keďže talianska právna úprava obsahuje vyvrátenú domnienku vlastníctva povinného k postihovanému majetku, dôkazné bremeno je na manželovi povinného, ktorý musí preukázať svoje výlučné vlastníctvo, na čo musí následne podať žalobu na určenie (porovnaj čl. 621 Codice di procedura civile).

Z hľadiska ochrany manžela povinného je nevyhnutné, aby v prípade vymáhania spoločného dlhu bol predmetom exekúcie predovšetkým spoločný majetok oboch manželov. Iba subsidiárne, ak spoločný majetok nepostačuje na pokrytie vymáhanej sumy pohľadávky, môže byť predmetom exekúcie výlučný majetok manželov. Dôležitým prejavom zásady rovnosti manželov v tomto ohľade je pravidlo, ktoré stanovuje, že aj v prípade spoločného dlhu možno následne exekvovať výlučný majetok oboch manželov len do výšky polovice hodnoty pohľadávky, aby jeden z manželov nebol exekúciou postihnutý viac ako druhý manžel.

Toto pravidlo sa uplatňuje aj naopak pri vymáhaní výlučného dlhu jedného z manželov. V takomto prípade sa exekúcii najskôr podrobí výlučný majetok povinného. Keď tento nepostačuje na úplné uspokojenie pohľadávky povinného, pohľadávka povinného sa môže uspokojiť zo spoločného majetku len do výšky polovice hodnoty pohľadávky. To znamená, že ak je napr. na nehnuteľnosť vo vlastníctve oboch manželov uvalená exekúcia, nehnuteľnosť sa následne predá v

²³ Senteza La Corte Costituzionale n. 143, ze dne 15. 12. 1967.

dražbe, polovica prostriedkov získaných z predaja nehnuteľnosti sa vráti manželovi povinného.²⁴ V prípade pochybností o tom, či ide o spoločný alebo výlučný dlh, judikatúra talianskych súdov rozhodla, že predmetom exekúcie môže byť celý majetok manželov, a preto manžel, ktorý nie je dlžníkom, je oprávnený požiadať prostredníctvom uvedených námietok o zmenu rozsahu exekúcie.²⁵ Ak je však zrejmé, že ide o výlučný dlh, nikdy nemôže byť exekvovaný celý spoločný majetok, na rozdiel od českej právnej úpravy, kde musí manžel aktívne namietat voči veriteľovi v lehote bez zbytočného odkladu, inak bude exekvovaný celý spoločný majetok aj pre výlučný dlh vzniknutý počas manželstva. V tomto ohľade talianska právna úprava viac chráni manžela povinného na úkor záujmov veriteľa.

Záver

Analýza právnych úprav v oblasti postavenia manžela povinného v Slovenskej, Českej, Poľskej a Talianskej republike ukázala, že napriek istým spoločným črtám existujú výrazné rozdiely v právnom zaobchádzaní s manželom povinného. Zistené rozdiely sa týkajú najmä rozsahu práv a povinností manželov povinných, miery ich ochrany a možnostiach obrany proti exekúcii, ako i možnosti a rozsah postihovania ich majetku. Záverom možno konštatovať, že otázka postavenia manžela povinného v exekučnom konaní je stále aktuálna, a to nie len z pohľadu komparovaných právnych úprav. Jej riešenie má totiž významný vplyv na ochranu práv a záujmov nielen manžela povinného, ale aj veriteľov.

Zoznam použitej literatúry a iných zdrojov

1. FABIANOVÁ, Z. In: ŠTEVČEK, M. et al. *Občiansky zákonník I*, 2. vydanie. Praha: C. H. Beck, 2019, s. 1170 - 1177.
2. GRECO, A. *Debito del marito: il creditore può pignorare i beni della moglie?* [online]. Dostupné z: <https://www.laleggepertutti.it/612546_debito-del-marito-il-creditore-puo-pignorare-i-beni-della-moglie#Debiti_del_marito_cosa_rischia_la_moglie_in_comunione_dei_beni>
3. L'ordinanza n. 20845 Corte di Cassazione, ze dne 21. 7. 2021.
4. LEVÝ, J. In: SVOBODA, K. a kol. *Občanský soudní řád. Komentář*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2017, s. 1060–1069.
5. PSUTKA, J. In: KRÁLÍČKOVÁ, Z., HRUŠÁKOVÁ, M., WESTPHALOVÁ, L. a kol. *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655-975). Komentář*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020, s. 157–169.

²⁴ GRECO, A. *Debito del marito: il creditore può pignorare i beni della moglie?* [online]. Dostupné z: <https://www.laleggepertutti.it/612546_debito-del-marito-il-creditore-puo-pignorare-i-beni-della-moglie#Debiti_del_marito_cosa_rischia_la_moglie_in_comunione_dei_beni>

²⁵ L'ordinanza n. 20845 Corte di Cassazione, ze dne 21. 7. 2021.

6. R 76/2015.
7. Senteza La Corte Costituzionale n. 143, ze dne 15. 12. 1967.
8. ŠÍNOVÁ, R. *Exekuční postižení účtu manžela u peněžního ústavu, aneb exekuční právo manželům (a manželé exekučnímu právu)*. In: Pocta Milaně Hrušákové. Praha: C. H. Beck, 2022, s. 301–313.
9. TOMAŠOVIČ, M. In: ŠTEVČEK, M. et al. *Exekučný poriadok*, 3. vydanie, Bratislava: C. H. Beck, 2018, s. 158 - 183.
10. Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 20. 2. 2017, sp. zn. 20 Cdo 1874/2016.
11. Uznesenie Najvyššieho súdu SR zo dňa 22. novembra 2010, sp. zn. 3 Cdo 8//2010.
12. Zákon č. 120/2001 Sb., o soudních exekutorech a exekuční činnosti (exekuční řád) a o změně dalších zákonů, ve znění pozdějších předpisů.
13. Zákon č. 233/1995 Z z. o súdnych exekútoroch a exekučnej činnosti (Exekučný poriadok) a o zmene a doplnení ďalších zákonov.
14. Zákon č. 40/1964 Zb. občiansky zákonník v znení neskorších predpisov.
15. Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.
16. Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů.
17. Zákon Dz. U. 1964 Nr 16 poz. 93 Kodeks cywilny.
18. Zákon Dz. U. 1964 Nr 43 poz. 296 Kodeks postępowania cywilnego.

Kontaktné údaje

Mgr. Viktória Jančárová

viktoria.jancarova@flaw.uniba.sk

Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta

Mgr. Aneta Jančíková

aneta-jancikova@seznam.cz

Masarykova univerzita v Brně, Právnická fakulta

PRÁVO CESTUJÚCEHO V LETECKEJ DOPRAVE NA NÁHRADU V PRÍPADE ZRUŠENIA LETU

THE PASSENGER'S RIGHT TO COMPENSATION IN CASE OF FLIGHT CANCELLATION

Svetlana Ficová¹

Abstrakt: Súdny dvor EÚ vo svojom nedávnom rozsudku vyslovil názor, že právo na náhradu v prípade zrušenia letu prislúcha cestujúcemu aj v prípade, že nemá priamo uzavretú zmluvu s prevádzkujúcim leteckým dopravcom. Tiež vyslovil názor, že cestujúci môže postúpiť pohľadávku na náhradu aj v prípade, ak to prepravná zmluva alebo všeobecné prepravné podmienky zakazujú. Predmetom tohto článku je skúmanie, či sú závery Súdneho dvora EÚ udržateľné vzhľadom na text nariadenia Európskeho parlamentu a Rady (ES) č. 261/2004 z 11. februára 2004, ktorým sa ustanovujú spoločné pravidlá systému náhrad a pomoci cestujúcim pri odmietnutí nástupu do lietadla, v prípade zrušenia alebo veľkého meškania letov a tiež aj, či naša právna úprava popri takomto výklade obstojí alebo je potrebná nejaká zmena.

Kľúčové slová: spotrebiteľ, letecký dopravca, právo na náhradu za zrušenie letu, postúpenie pohľadávky

Abstract: The European Court of Justice, in its recent ruling, expressed the opinion that the right to compensation in the case of flight cancellation applies to the passenger even if they do not have a direct contract with the operating air carrier. It also stated that the passenger can transfer their claim for compensation, even if the transport contract or general transport conditions prohibit it. The aim of this article is to examine whether the conclusions of the European Court of Justice are sustainable in light of the text of Regulation (EC) No 261/2004 of the European Parliament and of the Council of 11 February 2004, which establishes common rules on compensation and assistance to passengers in the event of denied boarding, cancellation, or significant delay of flights, and also whether our legal framework can withstand such an interpretation or if any changes are necessary.

Key words: consumer, air carrier, right to compensation for flight cancellation, assignment of a claim

¹ Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta

Úvod

Čoraz viac ľudí aj zo Slovenska cestuje na zahraničné dovolenky, pričom využívajú leteckú prepravu. Niektorí skúsenejší si dovolenky zabezpečujú sami, iní sa stále spoliehajú na služby cestovných kancelárií. Rozdiel medzi týmito dvoma skupinami je v tom, že kým prvá skupina môže uzavrieť zmluvu o preprave² priamo s leteckou spoločnosťou, druhá skupina uzatvára zmluvu o zájazde³ len s cestovnou kanceláriou, ktorá zahŕňa aj leteckú prepravu, či už pravidelnou leteckou linkou alebo nepravidelnou.

Vysoký počet letov a prepravených osôb má však aj svoje negatíva. Nie je zriedkavosťou, že cestujúcim je odmietnutý nástup do lietadla proti ich vôli. Častým dôvodom je skutočnosť, že do daného lietadla je predaných viac leteniek, ako je v ňom sedadiel. Alebo opačne, let je zrušený, pričom sa môžeme oprávnene domnievať, že dôvodom je napr. jeho nerentabilnosť kvôli malému počtu predaných leteniek. A napokon sa môžu vyskytnúť iné dôvody, ktoré spôsobujú rôzne dlhé meškania letov.

Všetky tri situácie, či už odmietnutie nástupu do lietadla, zrušenie letu alebo veľké meškание letov spôsobuje cestujúcim vážne problémy a nepohodlie. Preto sa členské štáty EÚ rozhodli zamerať na zabezpečenie vysokej úrovne ochrany cestujúcich v leteckej doprave. Výsledkom bolo prijatie nariadenia Európskeho parlamentu a Rady (ES) č. 261/2004 z 11. februára 2004, ktorým sa ustanovujú spoločné pravidlá systému náhrad a pomoci cestujúcim pri odmietnutí nástupu do lietadla, v prípade zrušenia

² Zmluvou o preprave osôb (§ 760 – 764 OZ) vzniká medzi dopravcom a cestujúcim prepravný záväzkový právny vzťah, obsahom ktorého je právo cestujúceho, aby ho dopravca spolu s jeho batožinou za odplatu riadne a včas prepravil použitím dopravného prostriedku do miesta určenia. Prepravný právny vzťah medzi dopravcom a cestujúcim vzniká okamihom uzavretia zmluvy. Ktorý okamih sa považuje za okamih uzavretia zmluvy o preprave osôb, spravidla vyplýva z prepravných poriadkov. Zmluva o preprave osôb má zásadne charakter spotrebiteľskej zmluvy, preto sa na právny vzťah medzi cestujúcim a dopravcom vzťahujú pravidlá týkajúce sa ochrany spotrebiteľa. KRIŽAN, M. in ŠTEVČEK, M., DULAK, A., BAJÁNKOVÁ, J., FEČÍK, M., SEDLAČKO, F., TOMAŠOVIČ, M. a kol. *Občiansky zákonník II. § 451 – 880. Komentár*. Praha : C. H. Beck, 2015, s. 2780 – 2781, ISBN 978-80-7400-597-8.

³ Zmluvou o zájazde sa cestovná kancelária zaväzuje, že za dohodnutú cenu cestujúcemu obstará zájazd a cestujúci sa zaväzuje, že zaplatí dohodnutú cenu zájazdu (§ 16 ods. 1 zákona č. 170/2018 Z. z. o zájazdoch, spojených službách cestovného ruchu, niektorých podmienkach podnikania v cestovnom ruchu). Zájazdom je v zmysle § 3 ods. 1 cit. zákona kombinácia najmenej dvoch rôznych druhov služieb cestovného ruchu zakúpených na účel tej istej cesty, za podmienok presne stanovených v zákone, pričom službami cestovného ruchu sú a) preprava, b) ubytovanie, ktoré nie je prirodzenou súčasťou prepravy a nie je určené na účel bývania, c) prenájom motorových vozidiel alebo dvojkolesových motorových vozidiel, na ktorých vedenie sa vyžaduje vodičské oprávnenie skupiny A, alebo d) iné služby cestovného ruchu, ktoré nie sú prirodzenou súčasťou služby cestovného ruchu uvedených pod písm. a) až c).

alebo veľkého meškania letov a ktorým sa zrušilo nariadenie (EHS) č. 295/91 (ďalej len nariadenie).

Ako vyplýva z bodu 5. odôvodnenia, nariadenie a z neho vyplývajúca ochrana sa má uplatňovať na cestujúcich nielen na **pravidelných**, ale aj na **nepavidelných** letoch, vrátane tých, ktoré tvoria časť **balíka dovolenkových služieb**. Ochrana sa nevzťahuje na cestujúcich, ktorí sa prepravujú bezplatne alebo za znížené cestovné, ktoré nie je dostupné pre verejnosť. Priznáva sa však cestujúcim, ktorí majú letenky vydané v rámci programu pre častého zákazníka alebo iného obdobného programu.

Ochrana sa poskytuje cestujúcim v závislosti od miesta odletu.

Ak **odlietajú z letiska umiestneného na území členského štátu**, nie je rozhodujúce, či prevádzkujúcim leteckým dopravcom je dopravca Spoločenstva alebo nie.

Ak ale cestujúci **odlietajú z letiska umiestneného v tretej krajine**, majú nárok na ochranu len ak sú súčasne splnené tri podmienky:

- a) letia na letisko umiestnené v členskom štáte,
- b) prevádzkujúcim leteckým dopravcom je dopravca Spoločenstva,
- c) nebola im poskytnutá protislužba alebo náhrada a pomoc v tejto tretej krajine [čl. 3 bod 1. nariadenia].

Zodpovedným za záväzky voči cestujúcemu je prevádzkujúci letecký dopravca, ktorým je podnik leteckej dopravy s platnou prevádzkovou licenciou, ktorý **na základe zmluvy s cestujúcim alebo v mene inej osoby**, právnickej alebo fyzickej, **ktorá má zmluvu s takým cestujúcim**, vykoná alebo zamýšľa vykonať let bez ohľadu na to, či s vlastným alebo s prenajatým lietadlom alebo s prenajatým lietadlom aj s posádkou alebo na akomkoľvek inom základe [bod 7. odôvodnenia v spojení s čl. 2 písm. a) a b) nariadenia].

Pre ďalší výklad je ešte zaujímavý čl. 15 nariadenia, podľa ktorého bodu 1. povinnosti voči cestujúcim vyplývajúce z nariadenia nesmú byť obmedzené alebo obídene najmä výnimkami alebo obmedzujúcimi ustanoveniami v prepravnej zmluve. Podľa bodu 2. citovaného článku, ak sa taká výnimka alebo obmedzujúce ustanovenie vo vzťahu k cestujúcemu použije alebo ak cestujúci nie je správne informovaný o svojich právach a z toho dôvodu súhlasil s náhradou, ktorá je nižšia, než náhrada prislúchajúca podľa tohto nariadenia, je cestujúci oprávnený podniknúť nevyhnutné kroky pred príslušnými súdmi alebo orgánmi, aby dosiahol dodatočnú náhradu.

Skutkový stav a prejudiciálne otázky

Napriek zneniu nariadenia, ktoré sa zdá na prvý pohľad zrozumiteľné a nespôsobujúce interpretačné ťažkosti alebo aspoň pochybnosti, musel o výklade niektorých jeho ustanovení už viackrát rozhodnúť Súdny dvor EÚ (ďalej len Súdny

dvor). Jedno z jeho najnovších rozhodnutí je rozsudok z 29. februára 2024, vo veci C-11/23 (ďalej len rozsudok)⁴, ktorý bol vydaný na podnet španielskeho súdu.

Ten rozhodoval o nároku na náhradu voči spoločnosti Air Europa Líneas Aéreas SAU. Problémom bolo, že si nárok uplatnila spoločnosť Eventmedia Soluciones SL ako postupník, na ktorého postúpilo šesť cestujúcich v leteckej doprave svoje pohľadávky na náhradu **za zrušenie letu** z Bolívie do Španielska, každá vo výške 600 eur. Letecký dopravca Air Europa však **spochybnil aktívnu legitímáciu** spoločnosti Eventmedia. Ako dôvod uviedol, že postúpenie pohľadávky nebolo z právneho hľadiska platné, pretože bolo v rozpore so zákazom prevodu práv cestujúceho, ktorý bol obsiahnutý vo všeobecných prepravných podmienkach. Doslovne v nich bolo uvedené, že práva cestujúceho sú spojené s jeho osobou a ich postúpenie nie je povolené.

To viedlo španielsky súd k položeniu štyroch prejudiciálnych otázok Súdnemu dvoru. Z nich odpovedal Súdny dvor len na dve, ktoré považoval za relevantné, pretože zvyšné dve boli len subsidiárne. Preto sa v ďalšom výklade zameriam len na analýzu dvoch relevantných prejudiciálnych otázok.

Prvou skúmanou otázkou (ktorá bola položená v poradí ako druhá) sa španielsky vnútroštátny súd pýtal, či sa majú ustanovenia článku 5 ods. 1 písm. c) a článku 5 ods. 3, ako aj článku 7 ods. 1 nariadenia vykladať v tom zmysle, že právo cestujúcich v leteckej doprave na náhradu od prevádzkujúceho leteckého dopravcu v prípade zrušenia letu a tomu zodpovedajúca povinnosť tohto dopravcu zaplatiť náhradu:

- a) vyplývajú z tohto nariadenia alebo
- b) majú svoj základ v zmluve ktorá bola prípadne uzavretá medzi týmto dopravcom a dotknutým cestujúcim v leteckej doprave alebo
- c) majú základ v zavinenom nesplnení takejto zmluvy uvedeným dopravcom.

Druhou skúmanou otázkou (ktorá bola položená v poradí ako prvá) sa španielsky vnútroštátny súd pýtal, či sa má článok 15 nariadenia vykladať v tom zmysle, že bráni tomu, aby sa do zmluvy o preprave zahrnula doložka zakazujúca prevod práv, ktoré má cestujúci v leteckej doprave vo vzťahu k prevádzkujúcemu leteckému dopravcovi v zmysle ustanovení tohto nariadenia.

Právna argumentácia Súdného dvora EÚ

Súdny dvor pri odpovedaní na obidve položené prejudiciálne otázky zdôraznil potrebu **extenzívneho výkladu** nariadenia (bod 33 a 41). Svoj záver oprel o kontext a cieľ nariadenia.

V súvislosti s **kontextom** nariadenia uviedol, že nariadenie ustanovuje za podmienok, ktoré uvádza, **minimálne práva** cestujúcich v leteckej doprave v prípade zrušenia ich letu (bod 30).

⁴ Dostupné na stránke: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/sk/TXT/?uri=CELEX:62023CJ0011>

Čo sa týka **cieľa** nariadenia, tento spočíva v **zabezpečení vysokej úrovne ochrany cestujúcich** v leteckej doprave, v dôsledku čoho sa práva priznané cestujúcim v leteckej doprave musia vykladať široko (bod 33).

Na základe takto zvoleného extenzívneho výkladu odpovedal Súdny dvor na **prvú** posudzovanú otázku tak, že **právo cestujúcich** v leteckej doprave **na náhradu v prípade zrušenia letu** [uvedené v čl. 5 ods. 1 písm. c) nariadenia] a tomu zodpovedajúca **povinnosť prevádzkujúceho leteckého dopravcu zaplatiť náhradu** (stanovená v čl. 7 ods. 1 nariadenia), **vyplývajú priamo z tohto nariadenia**. Toto právo a túto povinnosť preto nemožno považovať za také, ktoré majú základ v zmluve, ktorá by bola prípadne uzavretá medzi cestujúcim v leteckej doprave a dotknutým prevádzkujúcim leteckým dopravcom, ani a fortiori na zavinenom nesplnení takejto zmluvy dopravcom (bod 28 rozsudku). Inými slovami povedané, právo cestujúcich v leteckej doprave na náhradu v prípade zrušenia ich letu, vyplýva priamo z nariadenia. Cestujúci zo zrušeného alebo meškajúceho letu sa preto môže domáhať náhrady proti prevádzkujúcemu leteckému dopravcovi, aj keď priamo medzi sebou nemajú uzavretú zmluvu.

Ako konštatoval Súdny dvor, štandardizovaná náhrada, ktorá sa vypočíta paušálne a zaťažuje prevádzkujúceho leteckého dopravcu, patrí medzi základné práva, ktoré cestujúcim v leteckej doprave priznáva nariadenie (bod 27 rozsudku).

Ako už bolo uvedené, aj pri odpovedi na **druhú** posudzovanú otázku sa oprel Súdny dvor o extenzívny výklad. Ak čl. 15 nariadenia stanovuje, že povinnosti leteckých dopravcov voči cestujúcim podľa tohto nariadenia nesmú byť obmedzené alebo obídene, najmä výnimkami alebo obmedzujúcimi ustanoveniami v prepravnej zmluve, znamená to, že povinnosť prevádzkujúceho leteckého dopravcu zaplatiť náhradu v prípade zrušenia letu nemôže byť zmluvne obmedzená ani obídene (bod 39 a 40 rozsudku).

Vzhľadom na použitie príslovky „**najmä**“ v čl. 15 nariadenia a vzhľadom na **cieľ** nariadenia, ktorým je zabezpečenie vysokej úrovne ochrany cestujúcich v leteckej doprave, sa musia považovať **za neprípustné nielen odchýlky uvedené v zmluve o preprave**, teda v akte synalagmatickej povahy, ktorý uzavrel cestujúci v leteckej doprave, ale a fortiori **tiež odchýlky**, ktoré by sa nachádzali **v iných dokumentoch vypracovaných jednostranne prevádzkujúcim leteckým dopravcom**, napr. vo všeobecných prepravných podmienkach, na ktoré sa tento dopravca chce odvolávať voči dotknutým cestujúcim v leteckej doprave (bod 42 rozsudku).

Ešte dôležitejší pre účinnú ochranu práva cestujúceho na náhradu je záver Súdneho dvora, podľa ktorého sa v zmysle čl. 15 nariadenia musia považovať **za neprípustné nielen odchýlky alebo obmedzenia**, ktoré sa priamo týkajú tohto práva ako takého, ale aj také, ktoré **v neprospech týchto cestujúcich obmedzujú spôsoby výkonu uvedeného práva** vo vzťahu k príslušným ustanoveniam právnych predpisov (bod 43 rozsudku). Súdny dvor oprel svoj názor o bod 20 odôvodnenia nariadenia, ktorý

vytvára cestujúcim podmienky pre účinné uplatňovanie svojho práva. Odvolajúc sa naň Súdny dvor konštatoval, že je potrebné zaručiť cestujúcemu, ktorého sa týka zrušenie letu, možnosť **slobodne si vybrať čo najúčinnjší spôsob ochrany svojho práva**, najmä tým, že sa mu umožní rozhodnúť sa, či sa obráti priamo na prevádzkujúceho leteckého dopravcu, alebo na príslušný súd alebo, ak to upravuje príslušné vnútroštátne právo, postúpiť svoju pohľadávku tretej osobe s cieľom ušetriť si ťažkosti a náklady, ktoré by ho mohli odradiť od toho, aby osobne podnikol úkony voči tomuto dopravcovi (bod 44 rozsudku).

Postúpenie pohľadávky podľa slovenského právneho poriadku alebo kompatibilita našej právnej úpravy so závermi Súdneho dvora EÚ

V argumentácii Súdneho dvora pri možnosti postúpiť pohľadávku rezonuje podmienka „ak to upravuje príslušné vnútroštátne právo“. Ako treba takejto podmienke rozumieť? Všetko nasvedčuje tomu, že Súdny dvor nechcel konštatovať, že právo postúpiť pohľadávku vyplýva priamo z nariadenia, ale to, že postúpenie je možné len ak ho pripúšťa vnútroštátna právna úprava toho-ktorého členského štátu. Nový zákon o ochrane spotrebiteľa č. 108/2024 Z. z., účinný od 1. júla 2024, nemá osobitné ustanovenia o postúpení pohľadávky.

Z tohto dôvodu sa budú na postúpenie pohľadávky cestujúceho v leteckej doprave pri zrušení letu aplikovať ustanovenia o postúpení pohľadávky, ktoré sú upravené v Občianskom zákonníku (zákon č. 40/1964 Zb., ďalej len OZ).

Ťažiskové sú § 524 a 525 OZ.

V § 524 OZ je vymedzená generálna klauzula, podľa ktorej môže veriteľ postúpiť akúkoľvek svoju pohľadávku, ktorú má voči dlžníkovi. Nie je teda rozhodujúci právny dôvod vzniku pohľadávky, forma, spôsob alebo miesto plnenia, výška pohľadávky, kto je veriteľom alebo dlžníkom a pod. Podmienkou platného postúpenia je len dodržanie písomnej formy zmluvy o postúpení pohľadávky. Súhlas dlžníka sa na postúpenie pohľadávky nevyžaduje.

V § 525 OZ sú negatívnou enumeráciou uvedené prípady, pri ktorých postúpenie pohľadávky nie je povolené. Podľa odseku 1 cit. paragrafu nie je možné postúpiť pohľadávku,

- a) ktorá zaniká najneskôr smrťou veriteľa,
 - b) ktorej obsah by sa zmenou veriteľa zmenil,
 - c) ktorá nemôže byť postihnutá výkonom rozhodnutia (exekúciou)
- a v zmysle ods. 2 cit. paragrafu nemožno postúpiť ani pohľadávku,
- d) ak by postúpenie odporovalo zákonu.

Pohľadávku cestujúceho na náhradu v prípade zrušenia letu voči prevádzkujúcemu leteckému dopravcovi nemožno subsumovať ani pod jeden z uvedených prípadov, preto je možné ju v zmysle zákona postúpiť.

Určité pochybnosti však vyvoláva znenie časti druhého odseku cit. paragrafu. V zmysle neho nie je možné postúpiť pohľadávku, **ak by postúpenie odporovalo dohode s dlžníkom**. Inými slovami povedané, náš Občiansky zákonník pripúšťa, aby sa veriteľ a dlžník dohodli, že postúpenie pohľadávky nie je možné.

Dohodu o zákaze postúpenia pohľadávky zákon nijako neobmedzuje. Môže ju preto urobiť ktorýkoľvek veriteľ, môže sa týkať akejkoľvek pohľadávky, môže byť urobená v akejkoľvek forme a s akýmkoľvek obsahom. Musí sa však uzavrieť skôr, ako dôjde k samotnému postúpeniu pohľadávky.

V dohode o zákaze postúpenia pohľadávok možno dohodnúť, že

- a) zákaz sa bude vzťahovať na obidve zmluvné strany,
- b) zákaz sa bude týkať iba jednej zmluvnej strany,
- c) zákaz sa bude týkať iba určitého druhu pohľadávok,
- d) zákaz bude neobmedzený alebo sa bude týkať určitej doby,
- e) zákaz bude podmienený rozvazovacou podmienkou (§ 36 OZ) alebo
- f) veriteľ bude pýtať súhlas dlžníka ad hoc⁵.

Porušenie dohody o zákaze postúpenia pohľadávok má v zmysle záverov súdnej praxe⁶ za následok absolútnu neplatnosť zmluvy o postúpení pohľadávky podľa § 39 OZ.

Dôvodne sa možno domnievať, že ustanovenia prepravnej zmluvy o zákaze uvedenom pod písm. b) alebo c) alebo o jednostrannom obmedzení uvedenom pod písm. f), ktoré by boli dojednané v neprospech cestujúceho, možno považovať za neprijateľné zmluvné podmienky vymedzené v § 53 ods. 1 OZ, čo by malo za následok ich neplatnosť (§ 53a ods. 1 OZ). Ak by ale boli individuálne dojednané, tak by znaky neprijateľnej zmluvnej podmienky nevykazovali.

Na základe uvedeného teda možno konštatovať, že **v zmysle našej právnej úpravy je možné dohodnúť zákaz postúpenia pohľadávky vo všeobecnosti, teda by malo byť možné aj pri pohľadávke cestujúceho na náhradu v prípade zrušenia letu, ktorú má voči prevádzkujúcemu leteckému dopravcovi.**

Takýto záver by sa však dostal do rozporu s názorom Súdneho dvora, ktorý bol vyslovený v bode 46 rozhodnutia. Podľa neho sa má čl. 15 nariadenia vykladať v tom zmysle, že bráni tomu, aby sa do zmluvy o preprave zahrnula doložka zakazujúca prevod práv, ktoré má cestujúci v leteckej doprave vo vzťahu k prevádzkujúcemu leteckému dopravcovi v zmysle ustanovení tohto nariadenia. Tak isto by sa dostal do rozporu s názorom Súdneho dvora, ktorý bol vyslovený v bode 45 rozhodnutia, podľa ktorého ustanovenie uvedené vo všeobecných podmienkach zmluvy o preprave,

⁵ FEKETE, I.: *Občiansky zákonník. 3. zväzok (Dedenie, Záväzkové právo – všeobecná časť). Veľký komentár.* 2. vydanie. Bratislava : Eurokódex 2015, s. 491, ISBN 978-80-8155-041-6.

⁶ Rozhodnutie uverejnené v Zbierke súdnych rozhodnutí a stanovísk pod číslom R 46/2009. Dostupné online na <<https://www.nsud.sk/data/att/b19/129074.2695b5.pdf>>

ktoré zakazuje prevod práv cestujúceho v leteckej doprave voči prevádzkujúcemu leteckému dopravcovi, predstavuje vylúčené obmedzenie práva v zmysle čl. 15 nariadenia.

Inými slovami povedané, názor Súdneho dvora vyslovený v bodoch 45 až 46 rozhodnutia sa dostáva do zdanlivého protikladu s jeho názorom, ktorý bol vyslovený v bode 44 toho istého rozhodnutia. Ak sa však vezme do úvahy celková argumentácia Súdneho dvora zdôrazňujúca extenzívny výklad nariadenia v prospech cestujúceho odvolávajúci sa na kontext a cieľ nariadenia, možno dôvodne vysloviť predpoklad, že Súdny dvor chcel uprednostniť právo cestujúceho postúpiť svoju pohľadávku tretej osobe, pričom podmienkou „ak to upravuje príslušné vnútroštátne právo“ mal zrejme na mysli, ak vnútroštátne právo pozná inštitút postúpenia pohľadávky, pretože právo postúpiť pohľadávku, ktorú má cestujúci v leteckej doprave voči prevádzkujúcemu leteckému dopravcovi, priamo z nariadenia nevyplýva. Iné vysvetlenie by sa hľadalo iba ťažko, pretože zmluvné vylúčenie postúpenia pohľadávky Súdny dvor jednoznačne odmietol.

Možno si však položiť otázku, či takýto záver Súdneho dvora v snahe chrániť cestujúceho ako spotrebiteľa nie je v rozpore so zásadou zmluvnej autonómie, ktorá by mala byť rešpektovaná v oblasti súkromného práva. Ak preto národné právne predpisy, teda aj náš Občiansky zákonník, poskytujú zmluvným stranám priestor pre dohodu o vylúčení postúpenia pohľadávky, mala by sa takáto ich vôľa rešpektovať, ak je prejavená zákonným spôsobom. Výnimkou by mala byť len taká dohoda o zákaze postúpenia, ktorá by obsahovala ustanovenie vykazujúce znaky neprijateľnej zmluvnej podmienky.

Podmienky vzniku nároku na finančnú náhradu

Podmienky vzniku nároku na finančnú náhradu od prevádzkujúceho leteckého dopravcu v prípade zrušenia letu sú **založené na porušení povinnosti** prevádzkujúcim leteckým dopravcom **informovať** cestujúcich v stanovených termínoch, príp. **aj na porušení povinnosti ponúknuť** cestujúcemu **presmerovanie** vymedzené v nariadení. Nariadenie rozlišuje tri situácie.

1. Ak nechce byť prevádzkujúci letecký dopravca postihnutý povinnosťou zaplatiť cestujúcemu náhradu za zrušený let, musí ho o zrušení letu **informovať vopred minimálne dva týždne pred plánovaným časom odletu** [čl. 5 bod 1., písm. c), bod i) nariadenia].

Pod zrušením letu sa rozumie neuskutočnenie letu, ktorý bol predtým plánovaný a na ktorý bolo aspoň jedno miesto rezervované.

Formu ani spôsob informovania nariadenie nepredpisuje.

Preto treba trvať na takom spôsobe a forme informovania, ktoré použil cestujúci pri komunikácii s leteckým dopravcom pri kúpe letenky. Najčastejšie to bude

oznámením na mailovú adresu, ktorú cestujúci uviedol pri kúpe letenky. To, či je to mailová adresa cestujúceho alebo inej osoby, nemôže byť rozhodujúce pre splnenie informačnej povinnosti prevádzkujúceho leteckého dopravcu.

V prípade, že cestujúci využil na kúpu letenky sprostredkovateľskú agentúru alebo cestovnú kanceláriu, je, podľa nášho názoru, spravodlivé trvať na takom výklade nariadenia, pri ktorom sa za splnenie informačnej povinnosti voči cestujúcemu považuje oznámenie zrušenia letu danej agentúre, resp. cestovnej kancelárii. Výnimkou by mohla byť len skutočnosť, ak by prevádzkujúci letecký dopravca dostal od týchto subjektov aj mailovú adresu cestujúceho.

V prípade, ak prevádzkujúci letecký dopravca oznamuje zrušenie letu agentúre alebo cestovnej kancelárii, nie je z nariadenia zrejmé, či na zachovanie dvojtýždňovej lehoty stačí doručenie oznámenia týmto subjektom alebo či im musí byť oznámenie doručené tak, aby tieto subjekty stihli svojmu klientovi – cestujúcemu – oznámiť zrušenie letu minimálne dva týždne pred plánovaným časom odletu. Ak vychádzame z cieľa nariadenia, ktorým je zabezpečenie vysokej úrovne ochrany cestujúcich v leteckej doprave (bod 1 odôvodnenia), potom by sa dvojtýždňová lehota mala viazať na doručenie oznámenia o zrušení letu cestujúcemu. Práve u neho totiž zrušením letu dochádza k diskomfortu a k zásahu do jeho práv.

2. Ak prevádzkujúci letecký dopravca nestihne cestujúceho informovať o zrušení letu aspoň dva týždne vopred (viď výklad pod bodom 1), jeho zbavenie sa povinnosti zaplatiť cestujúcemu náhradu za zrušený let je už náročnejšie, pretože je viazané na súčasné splnenie dvoch povinností [čl. 5 bod 1., písm. c), bod ii) nariadenia]:

- a) musí cestujúceho **informovať o zrušení letu v časovom úseku od dvoch týždňov do minimálne siedmich dní pred plánovaným časom odletu** a
- b) musí cestujúcemu **ponúknuť presmerovanie, ktoré mu umožní odletieť maximálne dve hodiny pred plánovaným časom odletu a dosiahnuť konečné cieľové miesto maximálne štyri hodiny po plánovanom čase priletu.** Pod „presmerovaním“ treba rozumieť prepravu cestujúceho náhradným letom do jeho cieľového miesta za porovnateľných prepravných podmienok [čl. 7 bod 2 v spojení s čl. 8 bod 1, písm. b) a c)]. „Cieľové miesto“ je miesto na letenke predloženej pri odbavovanom pulte alebo v prípade priamo prípojných letov cieľové miesto posledného letu [čl. 2 písm. h) nariadenia]. Pojem „čas priletu“ používaný na určenie rozsahu omeškania letu, ktoré utrpeli cestujúci, zodpovedá okamihu, v ktorom sú otvorené aspoň jedny z dverí lietadla, za predpokladu, že v tomto momente môžu cestujúci lietadlo opustiť.⁷

⁷ Rozsudok Súdneho dvora EÚ zo 4. septembra 2014 vo veci Germanwings GmbH proti Ronnymu Henningovi, C-452/13, bod 27, dostupný online na <<https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=157348&pageIndex=0&doclang=SK&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=1661630>>

Čo sa týka formy a spôsobu informovania cestujúceho o zrušení letu a o ponúknutí presmerovania, platia úvahy uvedené v bode 1.

3. Ak prevádzkujúci letecký dopravca **nestihne cestujúceho informovať o zrušení letu aspoň sedem dní vopred** pred plánovaným časom odletu (vid' výklad pod bodom 2), je v zmysle čl. 5 bod 1., písm. c), bod i) nariadenia zbavený povinnosti zaplatiť cestujúcemu náhradu za zrušený let len za podmienky, že mu **ponúkne presmerovanie, ktoré mu umožní odletieť maximálne hodinu pred plánovaným časom odletu a dosiahnuť konečné cieľové miesto maximálne dve hodiny po plánovanom čase priletu.** V ďalšom platia výklady uvedené v bode 2.

Bez ohľadu na to, o ktorú z troch vyššie uvedených skutočností pôjde, je zvýšená ochrana práv cestujúcich zabezpečená aj zaťažením prevádzkujúceho leteckého dopravcu dôkazným bremenom pri dokazovaní skutočnosti či a kedy bol cestujúci informovaný o zrušení letu.

Za určitých okolností by mohlo byť nespravodlivé zaťažovať prevádzkujúceho leteckého prepravcu povinnosťou poskytnúť cestujúcim náhradu, najmä ak k zrušeniu letu musel pristúpiť z dôvodu mimoriadnych okolností, ktorým sa nedalo zabrániť ani vtedy, keď boli prijaté všetky primerané opatrenia. Ak takéto okolnosti nastanú, prevádzkujúci letecký dopravca nie je povinný podľa čl. 5 bod 3 nariadenia zaplatiť cestujúcim náhradu za zrušený let. Je však zaťažený dôkazným bremenom, že došlo k vis maior. Nariadenie v bodoch 14 a 15 odôvodnenia ponúka demonštratívny výpočet mimoriadnych okolností. Sú nimi napr. politická nestabilita, meteorologické podmienky nezlučiteľné s vykonaním príslušného letu, riziká bezpečnostnej ochrany, neočakávané nedostatky, ktoré sa týkajú bezpečnosti letu a štrajkov, ktoré ovplyvňujú prevádzku príslušného leteckého dopravcu, ale tiež aj skutočnosť, keď rozhodnutie riadenia letovej prevádzky v konkrétnom dni vo vzťahu ku konkrétnemu lietadlu zapríčiní zrušenie letu takého lietadla dokonca aj vtedy, keď príslušný letecký dopravca uskutočnil všetky primerané opatrenia, aby zabránil zrušeniu.

Pre úplnosť treba ešte spomenúť, že cestujúci sám sa môže zbaviť svojho práva na náhradu napriek tomu, že jeho let bol zrušený a prevádzkujúci letecký dopravca si nesplnil svoje povinnosti popísané v bode 1 až 3. Nariadenie totiž v čl. 3 bod 2 chráni len cestujúcich, ktorí majú potvrdenú rezerváciu na príslušný let a dostavili sa na odbavenie:

- a) ako je určené a v čase, ktorý vopred písomne (vrátane elektronických prostriedkov) stanovil letecký dopravca, cestovná kancelária alebo splnomocnený cestovný agent, alebo
- b) ak nie je stanovený žiadny čas, tak najneskôr 45 minút pred uverejneným časom odletu.

Nárok cestujúceho na náhradu voči prevádzkujúcemu leteckému dopravcovi vzniká podľa čl. 4, bod 3. nariadenia ihneď.

Výška finančnej náhrady

Ak sú u cestujúceho, ktorého let bol zrušený, splnené podmienky pre vznik nároku na náhradu, výška náhrady je rozdelená do troch kategórií v závislosti od vzdialenosti a územia, v rámci ktorého mal byť cestujúci prepravený (čl. 7 nariadenia).

1. Najnižšia výška – **250 eur** – patrí cestujúcemu, ktorého vzdialenosť letu je maximálne 1500 km. Nie je rozhodujúce, či zrušený let mal byť alebo nemal byť v rámci spoločenstva. Ak sa cestujúcemu ponúkne presmerovanie do jeho cieľového miesta náhradným letom, ktorého čas priletu nepresiahne plánovaný čas priletu pôvodne rezervovaného letu o dve hodiny, **môže** prevádzkujúci letecký dopravca **znižiť náhradu o 50%**. Pri zdržaní náhradného letu nad dve hodiny zníženie náhrady nie je možné.

V zmysle doslovného znenia nariadenia je zníženie náhrady **len právom** prevádzkujúceho leteckého dopravcu, ktoré ale nemusí využiť a môže cestujúcemu poskytnúť celú náhradu. Rozhodujúce môžu byť viaceré skutočnosti, napr. veľkosť dopravcu, pomer jeho príjmov a výdavkov, počet zrealizovaných letov, počet zrušených letov, počet uplatnených nárokov zo strany cestujúcich, výška nárokov vyplácaných konkurenčnými dopravcami, ale hlavne záujem dopravcu na zachovaní si priazne cestujúcich a dobrého mena, čo by mu perspektívne mohlo uľahčiť ďalšiu expanziu v oblasti leteckej dopravy, ak má na nej záujem.

Určité interpretačné pochybnosti môže vyvolávať znenie čl. 7 bod 2, in fine nariadenia, podľa ktorého môže prevádzkujúci letecký dopravca znížiť náhradu o 50%. Ak by bolo znenie, napr. až o 50%, pochybnosti, ako vykladať predmetné ustanovenie, by neexistovali. Napriek tomu sa domnievame, že ak je možnosť zníženia formulovaná ako právo, nie ako zákonná povinnosť, tak by mal mať prevádzkujúci letecký dopravca možnosť sám rozhodnúť o výške zníženia náhrady, ktorej ale spodná hranica nemôže klesnúť pod 50%. Nič by mu ale nemalo brániť uhradiť cestujúcemu napr. 80% z pôvodnej náhrady.

2. Náhrada vo výške **400 eur** prislúcha cestujúcim v dvoch prípadoch:

- a) ak je vzdialenosť ich letu nad 1500 km, pričom súčasne ide o let v rámci spoločenstva,
- b) ak je vzdialenosť ich letu od 1500 km do 3500 km, pričom ide o let mimo spoločenstva.

Zákonný text pod písm. a) vyžadujúci viac ako 1500 km korešponduje s úpravou popísanou v bode 1., podľa ktorej cestujúcemu prislúcha náhrada vo výške 250 eur pri vzdialenosti letu maximálne (teda včítane) 1500 km. Zákonný text pod písm. b) priznávajúci náhradu pri vzdialenosti letu od (teda včítane) 1500 km sa však s úpravou popísanou v bode 1. dostáva do rozporu.

Do úvahy prichádzajú dva rôzne výklady. Prvý, pri použití logického a systematického výkladu navádza k záveru, že náhrada vo výške 400 eur prislúcha

cestujúcemu len pri lete, ktorého vzdialenosť je dlhšia ako 1500 km (teda nie rovná 1500 km). Podľa druhého výkladu by sa v prípade pochybností a možnosti rôzneho výkladu mal použiť výklad v prospech cestujúceho spotrebiteľa, a teda už pri dĺžke letu 1500 km by mal mať nárok na náhradu vo výške 400 eur. Napriek dlhodobému preferovaniu ochrany spotrebiteľa sa prikláňame k prvému názoru, o ktorom si myslíme, že je správny a súčasne aj spravodlivý vzhľadom na ostatné ustanovenia nariadenia.

Aj v tomto prípade **môže** prevádzkujúci letecký dopravca **znižiť náhradu o 50%**, ak cestujúcemu ponúkne presmerovanie do jeho cieľového miesta náhradným letom, ktorého čas priletu nepresiahne plánovaný čas priletu pôvodne rezervovaného letu o tri hodiny, ak ide o lety nad 1500 km v rámci spoločenstva alebo ak ide o lety od 1500 km do 3500 km mimo spoločenstva.

Ďalšie výklady o znížení náhrady uvedené pod bodom 1. platia primerane.

3. Najvyššia náhrada – vo výške **600 eur** prislúcha cestujúcim, ktorých let bol mimo spoločenstva a vzdialenosť letu bola nad 3500 km.

Aj v tomto prípade **môže** prevádzkujúci letecký dopravca **znižiť náhradu o 50%**, ak cestujúcemu ponúkne presmerovanie do jeho cieľového miesta náhradným letom, ktorého čas priletu nepresiahne plánovaný čas priletu pôvodne rezervovaného letu o štyri hodiny. Ďalšie výklady o znížení náhrady uvedené pod bodom 1. platia primerane.

Pre všetky tri prípady náhrady uvedené pod bodmi 1. až 3. platí rovnaký spôsob stanovenia vzdialenosti. Tá sa meria metódou ortodromickej dráhy⁸ a pre určenie vzdialenosti je základom posledné cieľové miesto, do ktorého cestujúci príde neskôr oproti plánovanému času priletu (čl. 7, body 1 a 4 nariadenia).

Záver

Súdny dvor EÚ v súvislosti s právom cestujúceho v leteckej doprave na náhradu v prípade zrušenia letu voči prevádzkujúcemu leteckému dopravcovi riešil vo svojom rozsudku z 29. februára 2024, vo veci C-11/23 Eventmedia Soluciones SL proti Air Europa Líneas Aéreas SAU dve dôležité otázky, a to či

a) právo na náhradu vyplýva priamo z nariadenia,

b) možno obmedziť právo cestujúceho postúpiť svoju pohľadávku na tretiu osobu.

Ad a) Súdny dvor EÚ v súvislosti s právom cestujúceho v leteckej doprave na náhradu v prípade zrušenia letu voči prevádzkujúcemu leteckému dopravcovi vyslovil

⁸ Je to geograficky najkratšia vzdialenosť alebo spojnica medzi dvoma miestami na zemeguli s tým, že je vedená po jej povrchu. Hajdušek, A. *Právo cestujícioho na náhradu škody při zpoždění letu*. Dostupné online na <<https://www.epravo.cz/top/clanky/pravo-cestujiciho-na-nahradu-skody-pri-zpozdenni-letu-106280.html>>

jednoznačný názor, že toto právo cestujúceho vyplýva priamo z nariadenia Európskeho parlamentu a Rady (ES) č. 261/2004 z 11. februára 2004, ktorým sa ustanovujú spoločné pravidlá systému náhrad a pomoci cestujúcim pri odmietnutí nástupu do lietadla, v prípade zrušenia alebo veľkého meškania letov. Pre vznik práva cestujúceho na náhradu preto **nie je rozhodujúce, či bola medzi ním a prevádzkujúcim leteckým dopravcom uzavretá prepravná zmluva alebo nie** a o to viac nie je rozhodujúce, či zo strany tohto dopravcu došlo k zavinenému nesplneniu takejto zmluvy.

Ad b) Čo sa týka práva cestujúceho postúpiť na tretiu osobu pohľadávku na náhradu za zrušený let, ktorú má voči prevádzkujúcemu leteckému dopravcovi, Súdny dvor odvolávajúc sa na cieľ nariadenia vyslovil názor, že je potrebné zaručiť cestujúcemu, ktorého sa týka zrušenie letu, možnosť **slobodne si vybrať čo najúčinnjší spôsob ochrany svojho práva**, najmä tým, že sa mu umožní rozhodnúť sa, či sa obráti priamo na prevádzkujúceho leteckého dopravcu, alebo na príslušný súd alebo, ak to upravuje príslušné vnútroštátne právo, postúpiť svoju pohľadávku tretej osobe s cieľom ušetriť si ťažkosti a náklady, ktoré by ho mohli odradiť od toho, aby osobne podnikol úkony voči tomuto dopravcovi.

Podmienka „ak to upravuje príslušné vnútroštátne právo“ by mohla navodzovať dojem, že pre právo cestujúceho postúpiť pohľadávku alebo obmedziť jej postúpenie, je relevantná vnútroštátna právna úprava.

Tá naša obsiahnutá v Občianskom zákonníku v ustanoveniach o postúpení pohľadávky takéto postúpenie pohľadávky pripúšťa. Tak isto za určitých podmienok pripúšťa aj dohodu medzi veriteľom a dlžníkom, podľa ktorej nie je možné postúpiť pohľadávku. Napriek tomu však podmienku „ak to upravuje príslušné vnútroštátne právo“ treba v zmysle ostatných záverov Súdneho dvora vykladať tak, že ak právny poriadok toho ktorého členského štátu upravuje inštitút postúpenia pohľadávky, tak cestujúci v leteckej doprave môže svoju pohľadávku postúpiť na tretiu osobu. Ak ale príslušný právny poriadok pripúšťa aj obmedzenie takéhoto práva dohodou, tak postúpenie pohľadávky cestujúceho v leteckej doprave takouto dohodou je vylúčené na základe úpravy obsiahnutej v článku 15 nariadenia. Inými slovami povedané, postúpenie pohľadávky cestujúceho v leteckej doprave priamo z nariadenia nevyplýva. To znamená, že ak právny poriadok toho ktorého členského štátu inštitút postúpenia pohľadávky neupravuje, tak postúpenie pohľadávky cestujúceho v leteckej doprave na tretiu osobu možné nie je. Z nariadenia vyplýva len zákaz obmedzenia postúpenia pohľadávky.

Na jednej strane možno extenzívny výklad, ktorý zvolil Súdny dvor, považovať vzhľadom na znenie nariadenia za spravodlivý voči cestujúcemu a súčasne aj za praktický z pohľadu rýchleho uspokojenia jeho nároku, hoc aj len sčasti, ale bez námahy a vynaloženia finančných prostriedkov.

Na druhej strane si však možno položiť otázku, či takýto záver Súdneho dvora v snahe chrániť cestujúceho ako spotrebiteľa nie je v rozpore so zásadou zmluvnej autonómie, ktorá by mala byť rešpektovaná v oblasti súkromného práva a nemala by ustupovať prehnanej ochrane slabšej strany. Ak preto národné právne predpisy, teda aj náš Občiansky zákonník, poskytujú zmluvným stranám priestor pre dohodu o vylúčení postúpenia pohľadávky, mala by sa takáto ich vôľa rešpektovať, ak je prejavená zákonným spôsobom. Výnimkou by mala byť len taká dohoda o zákaze postúpenia, ktorá by obsahovala ustanovenie vykazujúce znaky neprijateľnej zmluvnej podmienky.

Možno si položiť otázku, či sa v budúcnosti nájde nejaký súd, možno aj náš, slovenský, ktorý predloží Súdnemu dvoru na riešenie prejudiciálnu otázku, či odporuje čl. 15 nariadenia taká dohoda medzi cestujúcim a prevádzkujúcim leteckým dopravcom, podľa ktorej cestujúci nie je oprávnený postúpiť pohľadávku na náhradu tretej osobe, ak takáto dohoda:

- je výsledkom vzájomného konsenzu obidvoch zmluvných strán,
- má normatívne vyjadrenie v Občianskom zákonníku a súčasne
- nie je obsiahnutá vo formulárovej zmluve ani vo všeobecných obchodných podmienkach a
- nemá povahu neprijateľnej zmluvnej podmienky.

Len ďalší vývoj ukáže, či budú slovenské súdy bez ďalšieho vychádzať z rozhodnutia Súdneho dvora analyzovaného v tomto príspevku, alebo sa pokúsia prelomiť jeho interpretáciu odvolávajúc sa na vôľu zmluvných strán prejavenu v rámci limitov vymedzených v § 525 OZ.

Rozhodovacia prax súdov je tu práve na to, aby medzery v práve vyplňala svojimi rozhodnutia pri použití jednotlivých druhov výkladu tak, aby poskytnutá ochrana ohrozenému alebo porušenému právu bola čo možno najspravodlivejšia.

Zoznam použitej literatúry

1. FEKETE, Imrich: Občiansky zákonník. 3. zväzok (Dedenie, Záväzkové právo – všeobecná časť). Veľký komentár. 2. vydanie. Bratislava : Eurokódex 2015, s. 931, ISBN 978-80-8155-041-6
2. HAJDUŠEK, Antonín: Právo cestujícího na náhradu škody při zpoždění letu. Dostupné online na <<https://www.epravo.cz/top/clanky/pravo-cestujiciho-na-nahradu-skody-pri-zpozdeni-letu-106280.html>>
3. ŠTEVČEK, Marek, DULAK, Anton, BAJÁNKOVÁ, Jana, FEČÍK, Marián, SEDLAČKO, František, TOMAŠOVIČ, Marek a kol.: Občiansky zákonník II. § 451 – 880. Komentár. Praha : C. H. Beck, 2015, 1580 s., ISBN 978-80-7400-597-8.

4. Rozhodnutie uverejnené v Zbierke súdnych rozhodnutí a stanovísk pod číslom R 46/2009, dostupné online na <<https://www.nsud.sk/data/att/b19/129074.2695b5.pdf>>
5. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/sk/TXT/?uri=CELEX:62023CJ0011>
6. <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=157348&pageIndex=0&doclang=SK&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=1661630>

Kontaktné údaje

prof. JUDr. Svetlana Ficová, CSc.

svetlana.ficova@flaw.uniba.sk

Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta

VPLYV ROZHODNUTÍ EURÓPSKEHO SÚDU PRE ĽUDSKÉ PRÁVA NA ROZHODOVANIE SÚDOV V RODINNOPRÁVNEJ AGENDE

THE IMPACT OF THE DECISIONS OF THE EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS ON THE DECISION-MAKING OF COURTS IN THE FAMILY LAW AGENDA

Beata Swanová¹

Abstrakt: Súdne rozhodnutia Európskeho súdu pre ľudské práva (ďalej len ESĽP¹) majú vplyv na rozhodovanie vnútroštátnych súdov aj v konaniach vo veciach starostlivosti súdu o maloletých vrátane konaní o úprave rodičovských práv a povinností, vnútroštátne súdy sú povinné postupovať v súlade s jeho judikatúrou. V dvoch najnovších rozhodnutiach proti Slovenskej republike v rodinnoprávnej agende, v ktorých bol sťažovateľ voči Slovenskej republike úspešný, ESĽP konštatoval porušenie Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd. Predmetom článku je skúmanie, akou mierou ovplyvňujú rozhodnutia ESĽP postup súdov priamo a či iné nástroje majú dopad na prenesenie judikatúry Európskeho súdu pre ľudské práva do rozhodovacej činnosti súdov v prvom a druhom stupni. Článok sa venuje miere využitia judikatúry v rozhodnutiach okresných súdov, mestských súdov a krajských súdov cestou skúmania priamej citácie rozhodnutí ESĽP v rozhodnutiach týchto súdov a zohľadňovaním judikatúry ESĽP pri iných nástrojoch, ktoré by mali prispieť k vyššej efektívnosti rozhodovania súdov v rodinnoprávnej agende - zmene právnej úpravy a vytváraní doporučených postupov pre súdy.

Kľúčové slová: rodinnoprávna agenda, najlepší záujem maloletého, súdne rozhodnutie, Európsky súd pre ľudské práva

Abstract: Judicial decisions of the European Court of Human Rights also have an impact on the decision-making of national courts in proceedings concerning the custody of minors, including proceedings on the regulation of parental responsibility. National courts are obliged to comply with the case-law. In recent decisions against the Slovak Republic the applicant against the Slovak Republic was successful and the ECHR found a violation of the Convention for

¹ Právnická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave, Katedra Občianskeho práva

the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms. The subject of the article is to examine to what extent the decisions of the ECHR directly affect the procedure of the courts and if other instruments have an impact on the transfer of the case law of the ECHR into the decision-making activities of courts in the first and second instance. The article deals with the extent to which case law is used in the decisions of district courts (including municipal courts) and regional courts by examining the direct citation of decisions of the ECHR in the decisions of these courts and the impact of taking into account the case law of the ECHR in other instruments that should contribute to higher efficiency of court decision-making in the family law agenda - changes in legislation and the creation of recommended procedures for courts.

Key words: family law agenda, the best interest of the minor, court decision, European Court of Human Rights

Úvod

Riešenie rodinnoprávných sporov má mnohé špecifiká, ktoré túto agendu odlišujú od iných druhov súdnych konaní. Jednou z ťažiskových oblastí rodinnoprávnej agendy sú konania vo veciach starostlivosti súdu o maloletých². Problematika týchto konaní je predmetom zvýšeného záujmu teórie aj praxe dlhodobo. V posledných rokoch sa prijalo viacero opatrení či už legislatívneho charakteru alebo organizačného charakteru, ktoré majú za cieľ zrýchliť a zefektívniť rozhodovanie súdov v tejto agende. Najmä požiadavka na rýchle rozhodnutie v praxi naráža na skutočnosť, že je potrebné pri rozhodovaní v týchto veciach prihliadať nielen na záujem dieťaťa (hoci je prvotným kritériom) ale aj na záujmy rodičov ako osôb, ktoré deti reálne vychovávajú a snažiť sa dosiahnuť spravodlivú rovnováhu medzi záujmami dieťaťa a rodiča³. Najlepší záujem maloletého dieťaťa alebo detí pritom rodičia vyhodnocujú často protichodne a z tohto dôvodu sa napriek charakteru mimosporového konania tieto konania často vedú zo strany rodičov ako kontradiktórne. Negatívom v tejto agende je aj nedostatočne efektívny výkon rozhodnutia, najmä vo veciach výkonu rozhodnutí o úprave styku nepreferenčného rodiča alebo pri nedodržiavaní harmonogramu pri striedavej osobnej starostlivosti (výkon rozhodnutia v prípadoch, ktorým sa priznáva právo na styk s maloletým po obmedzený čas⁴).

² konania podľa § 111 zákona č. 161/2015 Z.z. Civilný mimosporový poriadok (ďalej len „CMP“)

³ Napríklad rozsudok Hoppe proti Nemecku z 5.12.2002

⁴ Tento pojem používa aj dôvodová správa k zákonu č. 388/2022 Z.z. na označenie výkonu rozhodnutie, ktoré nesmeruje k odňatiu dieťaťa z biologickej rodiny, ale ktoré by malo zabezpečiť odovzdanie dieťaťa v určený čas nepreferenčnému rodičovi, ktorý má tzv. „určený styk“ alebo ktorý má mať dieťa v osobnej starostlivosti v prípade striedavej osobnej starostlivosti, a teda ide o opakujúcu sa situáciu odovzdania a prevzatia dieťaťa rodičmi.

Dlhé trvanie súdnych sporov alebo nedostatočne efektívny postup súdov vo veciach úpravy rodičovských práv a povinností k maloletým deťom bolo predmetom viacerých konaní, ktoré boli v minulosti riešené na Európskom súde pre ľudské práva (ďalej len „ESĽP“)⁵ a viaceré konania boli vedené aj proti Slovenskej republike. Časť z nich aj v posledných rokoch skončila rozhodnutiami v neprospech Slovenskej republiky napríklad prípad Janočková proti SR z 9.2.2023, X. proti SR z 31.8.2023 a iné⁶. ESĽP konštatoval porušenie Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd (ďalej len „Dohovor“), a to buď čl. 6 alebo čl. 8 resp. čl. 13 v spojení s čl. 8 Dohovoru. Rozsudky sú publikované vo viacerých zdrojoch⁷, sú prístupné pre laickú aj odbornú verejnosť a rozhodovanie ESĽP by malo ovplyvňovať prax na súdoch, ktoré riešia rodinnoprávnu agendu. V r. 2024 boli opäť vydané dve rozhodnutia, kde súd priznal sťažovateľom náhradu za to, že bolo poručené ich právo podľa Dohovoru⁸.

⁵ napr. prípad Voleský proti Českej republike z 29. júna 2004, Mikulić v. Croatia z 7 februára 2002, Jason Scott Gerber proti Slovenskej republike z 31. augusta 2021, Fabišík proti Slovenskej republike z 22. marca 2005, Pedovič proti Českej republike z 18. júla 2006 a iné

⁶ V prípade Janočková proti SR z 9. februára 2023 ESĽP pripustil, že konanie bolo do istej miery zložité, a že na jeho dĺžku mali vplyv aj početné návrhy rodičov na nariadenie neodkladných opatrení a potreba opakovane vykonať znalecké dokazovanie. Poznamenal, že vo veciach starostlivosti o maloleté deti je nevyhnutné, aby sa konalo urýchlene. Poukázal na význam predmetu konania pre sťažovateľku a fakt, že plynutie času môže mať nezvratný vplyv na vzťahy medzi rodičom a maloletým dieťaťom. Dĺžku konania považoval za neprimeranú, v dôsledku čoho konštatoval porušenie článku 6 ods. 1 Dohovoru. Sťažovateľke priznal spravodlivé zadostučinenie vo výške 4 200 EUR a tiež náhradu trov konania vo výške 250 EUR. V prípade X. proti SR ESĽP poukázal na to, že rozhodovanie v danej veci na okresnom súde trvalo 2 roky a 8 mesiacov, počas ktorých sa konali len tri pojednávania a zvyšný čas bol venovaný znaleckému dokazovaniu, ktoré aj podľa predsedu krajského súdu nebolo vybavené efektívne. ESĽP poukázal na zdĺhavé zabezpečovanie znaleckého dokazovania zo strany okresného súdu a zdôraznil, že bez ohľadu na to, ktorá konkrétna osoba alebo inštitúcia (napríklad znalec) je zodpovedná za oneskorenia, možno ich v konečnom dôsledku pripísať žalovanému štátu.... Inými slovami, v situácii založenej neodkladnými opatreniami okresného súdu a predĺžovanej prietahmi v jeho konaní bola vec de facto vyriešená plynutím času, avšak takýto výsledok je nezlučiteľný s povinnosťou orgánov riešiť prípady, ako je tento, s mimoriadnou starostlivosťou. ESĽP ďalej poznamenal, že rozsudkom okresného súdu ku skončeniu veci nedošlo a konanie stále prebieha. Na základe uvedeného dospel k záveru, že neboli dodržané procesné požiadavky spojené s právom na rešpektovanie rodinného života podľa článku 8 Dohovoru a došlo k porušeniu tohto článku. ... ESĽP priznal spravodlivé zadostučinenie vo výške 9 750 EUR. (zdroj <https://www.justice.gov.sk/dokumenty/2024/04/priloha-c.-1-rozsudky-a-rozhodnutia.pdf>) [citované 2024-10-05]

⁷ <https://www.justice.gov.sk/ministerstvo/zastupca-sr-pred-europskym-sudom-pre-ludske-prava/judikatura-eslp/> [citované 2024-10-05]

⁸ V prípade L.B. proti SR z 12.9.2024 súd vyhlásil žalobu za prípustnú a konštatoval porušenie čl. 8 Dohovoru. Napr. v ods. 30. konštatoval že: „úloha domácich orgánov bola sťažená napätými vzťahmi medzi rodičmi. Nedostatočná spolupráca medzi odlúčenými rodičmi však nie je okolnosťou, ktorá by sama osebe mohla oslobodiť orgány od ich povinností podľa článku 8 (pozri *Zawadka v. Poľsko*, č. 48542/99, § 67 z 23. júna 2005). Viac ako dva roky vnútroštátne orgány neprijali dostatočne účinné opatrenia v reakcii na obštrukčné správanie matky dieťaťa a nedokázali zosúladiť protichodné záujmy

V prípade Janočková a Kvocera proti SR z 8.2.2024 ide už o druhé rozhodnutie vo veci toho istého maloletého, ESLP ale v tomto rozhodnutí konštatoval porušenie čl. 8 a čl. 13 v spojení s čl. 8. Obom sťažovateľom bolo priznané zadostučinenie 5000 Eur. Vnútroštátne súdy sú povinné postupovať v súlade s judikatúrou ESLP.⁹ V akom rozsahu rozhodnutia ESLP priamo ovplyvňujú rozhodovanie slovenských súdov (najmä krajských súdov a okresných súdov), keď opakovane ESLP konštatuje porušenie práv sťažovateľov v súvislosti s neefektívnosťou konaní na okresných a krajských súdoch? Ovplyvňuje judikatúra ESLP priamo iné, či už legislatívne alebo organizačné opatrenia na zvýšenie efektivity súdnych konaní v rodinnoprávnej agende?

Pomer citácií rozhodnutí ESLP v rozhodnutiach súdov

Bez nároku na presnosť je možné orientačne odvodiť početnosť argumentácie rozhodnutiami ESLP v rozhodnutiach okresných a krajských súdov napríklad počtom citácií rozhodnutí ESLP v rozsudkoch súdov. Na vyhľadanie citácií som využila vyhľadanie odkazu na pojem ESLP formou vyhľadania kľúčových slov v rozhodnutiach (rozsudkoch). Týmto postupom som overovala hypotézu, ktorá zodpovedá mojim vlastným skúsenostiam z advokátskej činnosti, a to, že v konaniach na okresných súdoch sa ešte stále iba v malej miere aplikujú závery ESLP resp. sa minimálne cituje judikatúra ESLP. Nakoľko tento príspevok nemá za cieľ presne zmapovať výskyt citácií, ale iba orientačne preukázať nie výrazný priamy vplyv judikatúry ESLP na rozhodovanie súdov v prvom stupni v porovnaní s citáciou v rozhodnutiach odvolacích súdov a Najvyššieho súdu SR (ďalej len „NS SR“), autorka zvolila pre porovnanie iba obdobie od septembra 2021 do septembra 2024 (teda celkovo tri roky). Tento kratší čas predstavuje aktuálny výsek rozhodnutí, v pomere k celkovému počtu záznamov bez časového obmedzenia predstavuje počet záznamov za posledné tri roky približne 21% z celkového počtu záznamov (pri zadaní kritéria rodinnoprávnej agendy – starostlivosti súdu o maloletých). Z hľadiska komplexnosti údajov a možnosti filtrovania záznamov bol zvolený modul na stránkach Ministerstva spravodlivosti SR (ďalej len „MS SR“)¹⁰.

dotknutých strán. Hoci v apríli 2022 dostala pokutu za nedodržanie predbežného opatrenia (pozri odsek 16 vyššie) a následne v auguste 2022 obvinená z marenia výkonu úradného rozhodnutia (pozri odsek 19 vyššie), takéto opatrenia zo strany orgánov nemožno pri neexistencii predchádzajúcich účinných opatrení na zabezpečenie kontaktu žalobcu s jeho synom považovať za primeranú reakciu na naliehavosť situácie a navyše sa nezdá, že by mali skutočný účinok alebo že by po nich nadviazali ďalšie donucovacie opatrenia.“ Sťažovateľovi bolo priznané zadostučinenie vo výške 9000 Eur.

⁹ Lővy, A. a kol. Najlepší záujem dieťaťa ako hodnotové kritérium pri rozhodovaní v konaniach vo veciach starostlivosti súdu o maloletých. Bratislava: C.H. Beck, 2022, str. 18

¹⁰Dostupné z <https://www.justice.gov.sk/sudy-a-rozhodnutia/sudy/rozhodnutia/?pageNum=1&size=10> [citované 2024-10-19]

Nakoľko systém nevie vyhľadať viacslonné spojenie, zvolené bolo vyhľadávanie prostredníctvom začiatočného slova „Európsky“ a cez skratku „ESLP“. Vyhľadávanie v prvom prípade samozrejme zahrňuje nielen rozhodnutia, kde sa cituje rozhodnutie Európskeho súdu pre ľudské práva, ale ide aj o rozhodnutia, ktoré odkazujú napríklad iba na Európsky dohovor o ľudských právach a slobodách alebo na iné dokumenty, obsahujúce slovo „Európsky“. Najčastejší prípad iného použitia tohto slova v rozsudkoch prvostupňových súdov je v tom zmysle, že obsahujú informáciu o tom, že účastník má trvalý pobyt v štáte Európskej únie, t.j. záznamy, vyfiltrované cez pojem „Európsky“ sa týkajú citácie rozsudku ESLP v realite iba časti prípadov z celkového počtu záznamov. Tento súbor záznamov sa prekrýva s vyhľadávaním cez slovo „ESLP“, nakoľko rozhodnutia môžu obsahovať aj slovo „Európsky“ aj slovo „ESLP“ ako následne používaná skratka, ale niektoré rozhodnutia môžu obsahovať iba skratku ESLP bez uvedenia plného názvu súdu.

Napriek tomu, že presný údaj by si vyžadoval spracovať rozhodnutia manuálnym prezretím štatisticky významnej vzorky, pre účel orientačného zodpovedania otázky miery priamej citácie rozhodnutí je výpovedné aj takéto zhodnotenie, hoci vyfiltrovaný súbor záznamov obsahujúcich slovo „Európsky“ je obsažnejší, ako by boli záznamy, reálne odkazujúce iba na judikatúru ESLP.

Postup pri spracovaní dát

Vo vyhľadávači súdnych rozhodnutí MS SR boli v prvom kroku pre vyhľadanie do vyhľadávača označené filtre pre tieto údaje:

- Oblasť právnej úpravy: Rodinné právo
- Podoblasť právnej úpravy: Starostlivosť súdu o maloletých

Následne sa výber zúžil použitím kritéria: Typ rozhodnutia: Rozsudok. Tento krok bol zvolený pre porovnanie, či je pomer citácií vyšší v prípadoch rozhodovania vo veci samej.

Bez toho, aby bolo uvedené v poli slúžiacom na vyhľadávanie akékoľvek slovo, bolo nájdených pre oblasť Rodinného práva a podoblasť Starostlivosť súdu o maloletých s prvými dvoma kritériami pre okresné súdy 27900 záznamov, z toho o rozsudok išlo pri 21 427 záznamoch. V položke Mestský súd spĺňalo prvé dve zadané kritéria 1502 záznamov (formu rozsudku malo 1263 záznamov), v položke Krajský súd bolo vyhľadaných celkovo 1722 záznamov (formu rozsudku malo 1140 záznamov) a v položke Najvyšší súd (ďalej len „NS SR“) z počtu 108 záznamov formu rozsudku malo 8 záznamov. Prvostupňové súdy (okresné a mestské súdy) spolu predstavujú počet 29402 záznamov a z toho formu rozsudku malo 22690 záznamov.

Následne bolo zadané do vyhľadávacieho poľa slovo „Európsky“. Ostatné kritériá sa nezmenili. S obsahom slova „Európsky“ sa zúžil výsledok vyhľadania pre okresné súdy 1189 záznamov (z toho rozsudkov: 951), mestské súdy 49 záznamov (z toho rozsudkov: 47), krajské súdy 313 záznamov (z toho rozsudkov: 216) a NS SR 23

záznamov (z roho rozsudkov:4). Pre okresné a mestské sudy spolu ide o 1238 resp. v prípade rozsudku 998 záznamov.

Následne bolo zadané do vyhľadávacieho poľa slovo „ESLP“. Ostatné kritériá sa nezmenili. S obsahom slova „ESLP“ sa zúžil výsledok vyhľadania pre okresné sudy 44 záznamov (z toho rozsudkov: 36), mestské sudy 2 záznamy (z toho rozsudkov: 1), krajské sudy 99 záznamov (z toho rozsudkov: 65) a NS SR 16 záznamov (z roho rozsudok:1 záznam). Pre okresné a mestské sudy spolu ide o 46 resp. v prípade rozsudku 37 záznamov.

Z 8 rozsudkov NS SR, ktoré vyhľadávač zobrazil ako všetky rozsudky v rodinnoprávnej agende s podoblasťou starostlivosť súdu o maloletých sa pri zadaní vyhľadávania pojmu „ESLP“ a pojmu „Európsky“ zúžil výber na 1 záznam a 4 záznamy. Pri preštudovaní všetkých 8 rozsudkov reálne v troch z ôsmich rozsudkoch nebolo citované žiadne rozhodnutie ESLP a v piatich rozsudkoch bolo citované aspoň jedno rozhodnutie ESLP (či už s využitím skratky „ESLP“ alebo vypísaním plného názvu Európsky súd pre ľudské práva). Počet rozsudkov, ktoré vyfiltroval systém, korešpondovalo s reálnym znením rozsudkov, ktoré naozaj obsahovali priamu citáciu rozhodnutia ESLP. V prípade overovania na vzorke rozsudkov okresných súdov bola už oveľa vyššia miera rozhodnutí, kde pojem „Európsky“ bol použitý inak ako odkaz na ESLP.

Pomer záznamov v oblasti rodinnoprávnej agendy – podoblasti starostlivosť súdu o maloletých pred zadaním pojmu „Európsky“ a po zúžení výberu zadaním konkrétneho slova do vyhľadávania predstavuje pri NS SR pomer 23 k 108 záznamom (21%), z toho v prípade rozsudku 5 z celkového počtu 8 záznamov obsahuje citáciu rozhodnutia ESLP. Pri krajských súdoch pojem „Európsky“ obsahuje 313 z 1722 rozhodnutí (18%) a rovnaké percento predstavuje aj pomer 216 k 1140 rozsudkom, slovo „ESLP“ obsahuje 99 rozhodnutí a z toho 65 rozsudkov (v oboch prípadoch približne 6% z celkového počtu záznamov). Pri okresných a mestských súdoch ide pri obsahu slova „Európsky“ o pomer 1238 rozhodnutí k celkovo 29402 záznamom resp. 998 rozsudkov z celkového počtu 22 690 rozsudkov (čo predstavuje 4%), pre výraz „ESLP“ predstavuje pomer záznamov celkovo 46 rozhodnutí z toho 37 rozsudkov, teda iba 0,16%.

Z hľadiska pomeru záznamov, obsahujúcich slovo „ESLP“ alebo „Európsky“ v porovnaní s celkovým počtom rozhodnutí vyfiltrovanými pre rodinnoprávnu agendu a podoblasť Starostlivosť súdu o maloletých je zrejmé, že okresné a mestské sudy citujú rozhodnutia v minimálnej miere, krajské sudy citujú rozhodnutia ESLP vo väčšom pomere. Na rozdiel od NS SR percentuálne vyjadrenie korešponduje pre rozhodnutia bez zadania druhu rozhodnutia rovnako ako pre vyfiltrované rozsudky. Na rozdiel od toho v prípade NS SR obsahuje citáciu judikatúry ESLP iba menšia časť všetkých rozhodnutí, naproti tomu v prípade rozsudkov vo viac ako polovici rozhodnutí, ktoré boli vyfiltrované, NS SR priamo citoval ESLP.

Odkaz na judikatúru ESLP v iných nástrojoch

Medzi legislatívne opatrenia, ktoré mali prispieť k vyššej efektívnosti a rýchlosti súdnych konaní možno zaradiť napríklad novelizáciu Civilného mimosporového poriadku v časti, týkajúcej sa výkonu rozhodnutí vo veciach starostlivosti súdu o maloletých zákonom č. 338/2022 Z.z.¹¹ (ktorý zaviedol napríklad lehotu na dĺžku konaní o výkon rozhodnutia, úpravu nápadu prípadov, týkajúcich sa dieťaťa, vždy tomu istému sudcovi a i.). Pri skúmaní dôvodovej správy možno konštatovať, že predkladateľ citoval jedno rozhodnutie ESLP, ktoré sa zaoberalo problematikou umiestnenia dieťaťa do náhradnej osobnej starostlivosti.¹²

Nepriamo tiež dopad na zrýchlenie vykonávacích konaní by mala priniesť aj zmena § 3 vyhlášky MS SR č. 207/2016 Z.z.¹³, ktorá obmedzila zisťovanie súdu pred nariadením výkonu už iba na skutočnosť, či sa povinný podrobuje rozhodnutiu a zrušila povinnosť súdu skúmať, či existujú ospravedlniteľné dôvody, pre ktoré sa povinný nemôže podrobovať rozhodnutiu. Ďalej medzi tieto opatrenia možno zaradiť aj novelizáciu vyhlášky MS SR 543/2005 Z.z.¹⁴ vyhláškou MS SR č. 384/2023 Z.z. a s tým súvisiace zavedenie spoločného stretnutia s rodičmi ako iného procesného úkonu súdu. V dôvodovej správe k týmto vyhláškam nie je uvedená žiadna citácia judikatúry ESLP.

K nástrojom, ktoré majú prispievať k jednotným postupom súdov v súlade s najlepším záujmom dieťaťa a v súlade s požiadavkou na čo najkratšie trvanie súdneho konania a multidisciplinárny prístup v rodinnoprávnej agende boli prijaté viaceré odporúčenia pre súdy, napríklad ako výsledok národného projektu MS SR „Implementácia opatrení na podporu reformy štruktúry a optimalizácie procesov v rodinnoprávnej agende“, ktorý je realizovaný od r. 2022.¹⁵

V dôvodových správach k týmto legislatívnym zmenám nebolo uvedené priamo žiadne rozhodnutie ESLP, ktorým by boli odôvodňované zmeny v právnych predpisoch. Čo sa týka metodík, určených ako doporučené postupy súdov, sa rozsudky ESLP citujú v metodike o participatívnych právach dieťaťa.

¹¹ Zákon, ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 161/2015 Z. z. Civilný mimosporový poriadok v znení neskorších predpisov a ktorým sa menia a dopĺňajú niektoré zákony

¹² Ide o rozhodnutie H. proti Veľkej Británii z 8. júla 1987

¹³ Vyhláška MS SR č. 413/2023 Z.z. ktorou sa dopĺňa vyhláška MS SR č. 207/2016 Z.z. ktorou sa ustanovujú podrobnosti výkonu rozhodnutia vo veciach maloletých

¹⁴ Vyhláška MS SR 543/2005 Z.z. Spravovací a kancelársky poriadok pre okresné súdy, krajské súdy, Špeciálny súd a vojenské súdy

¹⁵ V rámci tohto projektu boli vytvorené 3 metodiky, týkajúce sa multidisciplinárneho prístupu, jednotného výživného a participatívnych práv detí. Metodiky sú dostupné na <https://www.justice.gov.sk/agenda-ministerstva/rodinnopravna-agenda/>

Záver

Cieľom príspevku bolo zodpovedanie otázky, do akej miery priamo ovplyvňuje judikatúra ESLP rozhodovanie súdov, a to buď ako priama citácia v rozhodnutiach súdov alebo sprostredkované cez legislatívne a nelegislatívne opatrenia (metodické odporúčania postupov pre súdy), ktoré majú za cieľ zrýchliť alebo inak zefektívniť postup súdov v rodinnoprávnej agende so zameraním na konania o starostlivosť súdu o maloletých. Z hľadiska mechanického vyhľadania citovanie v databáze MS SR sa dá konštatovať, že okresné a krajské súdy iba minimálne citujú a odkazujú na judikatúru ESLP, pri porovnaní jednotlivých stupňov súdov sa bez ohľadu na presnosť údajov dá vo všeobecnosti konštatovať, že krajské súdy citujú rozhodnutia ESLP častejšie, ako okresné a mestské súdy. NS SR cituje rozhodnutia ESLP vo viac ako polovici rozsudkov, ktoré sa týkajú rodinnoprávnej agendy. Autorka si uvedomuje, že väčšina rozhodnutí prvostupňových súdov, najmä v iných konaniach ako je agenda P, vôbec nemá taký charakter, že by sa odkaz na judikatúru ESLP vyžadoval. Napriek tomu je práca s judikatúrou ESLP pri rozhodnutiach pomerne skromná aj v prípade rozsudkov vo veci samej, kde by sa mohla predpokladať väčšia miera citovania oproti súboru rozhodnutí bez špecifikácie, ktorý zahŕňa aj uznesenia.

Vybrané opatrenia, najmä novelizácia Civilného mimosporového poriadku, vyhlášok MS SR ako aj viaceré metodiky odporučených postupov súdov v konaniach v rodinnoprávnej agende iba vo veľmi obmedzenej miere obsahujú odkaz na judikatúru ESLP.

Priama aplikácia záverov ESLP by pritom pravdepodobne prispela k odstraňovaniu nedostatkov, ktoré pretrvávajú v konaniach súdov a ktoré zatiaľ len v malej miere ovplyvňujú v pozitívnom zmysle legislatívne zmeny a rôzne iné nástroje, ktoré by mali zefektívniť rodinnoprávnu agendu. Veľké nedostatky má stále vykonávacie konanie (agenda Em) a veľké priedahy vznikajú opakovane v prípadoch nariadeného znaleckého dokazovania. V najnovšom rozhodnutí ESLP - L.B proti Slovenskej republike z 12.9.2024 bolo tiež konštatované najmä neefektívne vykonávacie konanie, kedy sa reálne napriek relatívne aktívnemu prístupu súdu (ktorý rozhodoval o viacerých neodkladných opatreniach a využíval aj nástroje sociálnoprávnej ochrany detí, konkr. výchovné opatrenia) nedosiahlo stretávanie sťažovateľa s maloletým dieťaťom. Je preto podstatné, aby aj v konaniach na okresných súdoch sa viac aplikovali závery ESLP a aby tak rodinnoprávna agenda napĺňala požiadavku na hľadanie spravodlivých prienikov záujmov detí a ich rodičov.

Zoznam použitej literatúry

1. Lóvy, A. a kol. Najlepší záujem dieťaťa ako hodnotové kritérium pri rozhodovaní v konaniach vo veciach starostlivosti súdu o maloletých. Bratislava: C.H. Beck, 2022, str. 264. ISBN 978-80-8232-012-4
2. Dôvodová správa k Vyhláške MS SR č. 413/2023 Z.z. ktorou sa dopĺňa vyhláška MS SR č. 207/2016 Z.z. ktorou sa ustanovujú podrobnosti výkonu rozhodnutia vo veciach maloletých
3. Dôvodová správa k Vyhláške MS SR č. č. 384/2023 Z.z. ktorou sa torou sa mení a dopĺňa vyhláška Ministerstva spravodlivosti Slovenskej republiky č. 543/2005 Z. z. o Spravovacom a kancelárskom poriadku pre okresné súdy, krajské súdy, Špeciálny súd a vojenské súdy v znení neskorších predpisov
4. Metodika "Participačné práva dieťaťa" Dostupné z: <https://www.justice.gov.sk/dokumenty/2024/01/Methodika-Participacne-prava.pdf>
5. Metodika "Rodičovské kompetencie – Metodika pre výpočet výživného rodičov k deťom -tzv. tabuľkové výživné" Dostupné z: <https://www.justice.gov.sk/dokumenty/2024/01/Methodika-Vyzivne.pdf>
6. Metodika „Princípy a priebeh konania multidisciplinárneho prístupu súdu v rodinnoprávnej agende“ Dstupné z: <https://www.justice.gov.sk/dokumenty/2024/01/Methodika-Principy-a-priebeh-konania.pdf>

Kontaktné údaje

JUDr. Beata Swanová

swanova1@uniba.sk

Právnická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave

OPATROVNÍCTVO V SÚKROMNOM PRÁVE AKO NÁSTROJ OCHRANY DOSPELÝCH S DÔRAZOM NA SUBJEKTY OPATROVNÍKA¹

GUARDIANSHIP IN PRIVATE LAW AS AN ADULT PROTECTION TOOL WITH A FOCUS ON GUARDIANSHIP SUBJECTS

Romana Smyčková, Sandra Meňhartová²

Abstrakt: Právno-ochranná funkcia opatrovníctva zraniteľných dospelých má zásadný význam nie len z pohľadu ústavných princípov zachovania základných ľudských práv, ale aj nosných súkromnoprávných princípov rešpektujúcich jedinečnosť každého človeka vo všetkých etapách ľudského života. Toto má svoj neodmysliteľný význam vo vzťahu k rešpektovaniu autonómie vôle, rovného postavenia a z neho odvodeného zákazu akejkoľvek diskriminácie. Príspevok analyzuje naplnenie všeobecných východísk vo vzťahu k subjektu opatrovníka, ktorý by vyššie uvedené garancie mal reflektovať, pričom uvedené výstupy sú prezentované v komparatívnom pohľade s rakúskou právnou úpravou.

Kľúčové slová: ochrana dospelých osôb, podporované rozhodovanie, opatrovník

Abstract: The legal-protective function of guardianship of vulnerable adults is of fundamental importance not only in terms of the constitutional principles of preserving fundamental human rights but also the underlying private law principles respecting the uniqueness of each person at all stages of human life. This has its inherent importance in relation to respect for autonomy of the will, equality of status and the consequent prohibition of discrimination of any kind. The paper analyses the fulfilment of the general premises in relation to the subject of the guardian, which should primarily reflect the above guarantees, while the above outcomes are presented in a comparative perspective with the Austrian legislation.

Key words: protection of adults, supported decision making, legal guardian

¹ Príspevok je súčasťou riešenia projektu „Súkromnoprávne záruky právnej ochrany znevýhodnených osôb - zraniteľných dospelých, pri výkone ich právnej subjektivity“, ktorý bol schválený Vedeckou grantovou agentúrou Ministerstva školstva, vedy, výskumu a športu Slovenskej republiky pod registračným číslom 1/0626/24.

² Katedra občianskeho práva, Právnická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave.

Úvod

Výstupy venované problematike efektívnej ochrany zraniteľných dospelých väčšinou končili poznámkou, že optimistický náhľad na t. č. účinnú právnu úpravu predpokladá jej nevyhnutné zmeny. Tie sa sčasti realizovali v rovine procesných postupov súdov pri zásahoch do spôsobilosti fyzických osôb na právne úkony, no zásadné rezídium problémov opakovane rezonuje v rovine súkromnoprávnej a *in concreto* v právnej úprave tých inštitútov, ktoré bezprostredne ovplyvňujú nie len privátnu sféru života človeka, ale predovšetkým kvalitu jeho života a jeho dôstojnosť. Dnes je možné legitímne potvrdiť, že sa aktivizovali rekodifikačné práce na základnom súkromnoprávnom kódexe, čo síce neprejudikuje ešte aj ich úspešné zavŕšenie, ale logicky to otvára minimálne priestor pre prehodnotenie vybraných právnych inštitútov smerujúcich k ochrane dospelých osôb, u ktorých je dôvodná zvýšená právna ochrana a ktoré sú dnes bežnou súčasťou každej modernej právnej úpravy. Vybraná problematika opatrovníctva, resp. alternatívnych inštitútov vo vzťahu k zraniteľným dospelým má interdisciplinárny presah. Rezonuje prirodzene nie len v súkromnoprávnej rovine, ale aj vo verejnoprávnom náhľade. Považujeme teda za legitímnu otázku, ako inštitucionálne zabezpečiť efektívnu ochranu dospelým osobám a to tak s ohľadom na formy, ako aj vo vzťahu k subjektom túto ochranu poskytujúcim, rozsahu ich kompetencií, kontroly ich činnosti a tiež zodpovednosti pri neplnení si povinností z ich postavenia a činnosti vyplývajúcich. V súčasnosti nám zo stavu *de lege lata*³ prináleží zamyslieť sa nad inštitútom opatrovníctva, pričom opatrovník ako zákonný zástupca osoby (opatrovanca) môže byť ustanovený obligatórne (§ 27 ods. 2 OZ a to v súvislosti so zásahom do spôsobilosti na právne úkony), tiež fakultatívne (§ 29 OZ z dôvodov uvedených v zákone, ktoré zákonodarca viaže na neznámy pobyt osoby ak si to vyžaduje ochrana jej záujmov, resp. je tu verejný záujem alebo iný vážny dôvod pre jeho ustanovenie).

Máme za to, že „funkčnosť“ inštitútu opatrovníctva je zásadná z pohľadu nie len osôb, u ktorých sú dôvody pre jeho ustanovenie⁴, ale aj z pohľadu základných garancií štátu, takúto ochranu poskytnúť a tým potrebou naplniť základné princípy vnímania človeka ako slobodnej, jedinečnej a autonómnej bytosti. V príspevku sú identifikované nosné problematické aspekty s touto témou súvisiace a to v reštriktívnom uhle, vo vzťahu k subjektu opatrovníka.

³ § 29 zákona č. 40/1964 Zb. Občiansky zákonník (ďalej len OZ).

⁴ Pozn. autorov: Hodnotovo sú konfrontované právo na sebaurčenie a autonómne rozhodovanie každého jednotlivca, v neodmysliteľnej miere rovnako miera zodpovednosti každého za „zlé“ rozhodnutia“, na strane druhej právo na nápomoc či podporu pri rozhodovaní v prípadoch, kedy na takýto postup existujú legitímne dôvody.

Vplyv judikatúry súdnych autorít a zmena paradigmy náhľadu na východiskové princípy právnej ochrany „znevýhodnených“ dospelých

V zmysle vývoja právnej úpravy a s tým spojeným vývojom judikatúry vyšších súdnych autorít možno sledovať badateľný posun vo vnímaní zásahov do integrity človeka. Táto problematika a jej nastavené zrkadlo ju vníma ako tému ľudskoprávnu, s dôrazom na rešpektovanie zachovania ľudskej dôstojnosti a zavedenie inkluzívnych foriem ochrany do právnych poriadkov (rešpektovanie rôznorodosti, odstraňovanie bariér, koadaptácia, prispôsobenie). Je preto prirodzené že sa nám do popredia dostávajú také princípy, ktoré by mala reflektovať právna úprava, ako je rovnosť a to nie len formálna, nediskriminácia, autonómia vôle a jej rešpektovanie a súhrne možno tieto smerujú k naplneniu kritéria často pertraktovaného vo vzťahu k maloletým deťom, a to je kritérium najlepšieho záujmu. Rešpektovanie diformít vývoja človeka, a to z pohľadu všetkých možných funkčných psychických, mentálnych či telesných obmedzení, ktoré sú najmä v záverečných fázach života človeka prirodzené a bežné smerujú k akceptovaniu inakosti každého jednotlivca s jeho osobitosťami a z nich vyplývajúcimi potrebami. Stotožňujeme sa s názorom, že nastavenie kvalitatívne spôsobilého právneho rámca ochrany znevýhodnených dospelých významným spôsobom ovplyvnila najmä judikatúra ESLP a práve túto možno považovať za účinný nástroj ochrany ľudských práv osôb so zdravotným postihnutím.⁵ Rozhodnutia ESLP týkajúce sa tejto problematiky sú primárne cieleňé na také hodnoty ako súkromný a rodinný život, osobná sloboda, pokojné užívanie majetku, ale aj realizácia základných práv – volebné právo, právo na nediskrimináciu, vzdelanie.⁶

Inštitút opatrovníctva, jeho rôzne modely a ich vplyv na subjekt opatrovníka

Pri reflektovaní východísk a záverov judikatúry možno jednoznačne identifikovať smerovanie nastavenia takých právnych inštitútov, ktoré vedú k inštitucionálnemu obmedzeniu foriem tzv. náhradného rozhodovania, kedy je potlačená autonómia vôle jednotlivca rozhodovať o záležitostiach, ktoré sa ho týkajú. Preferenciu naopak možno identifikovať vo vzťahu k zavedeniu alternatívnych foriem tzv. podporovaného rozhodovania, kedy je ponechaný v medziach a v závislosti od okolností priestor pre autonómne usporiadanie záležitostí dotknutých osôb podľa ich predstáv. Funkčnosť inštitútu opatrovníctva dospelých bezprostredne súvisí s nastavením právneho rámca rozsahu jeho oprávnení pri naplnení požiadavky nevyhnutnosti zásahov do rozhodovania jednotlivca o jeho záležitostiach, a to tak pri určení miery oprávnení a povinností opatrovníka, ako aj časového kritéria, ktoré by

⁵ K tomu bližšie in: SVÁK, Ján: Medzinárodnoprávna ochrana osôb so zdravotným postihnutím.1. vydanie. Praha: Wolters Kluwer ČR, a. s., 2024, 480 s. ISBN: 978-80-7676-799-7.

⁶ Tamtiež, s. 463-471.

malo rovnako vychádzať z princípu nevyhnutnosti. Medzi základné modely výkonu opatrovníctva možno identifikovať medicínsky model, pre ktorý je typický prioritný vplyv diagnózy na rozhodovaciu schopnosť človeka a jeho nevýhodou je preceňovanie úlohy znalca pri posudzovaní existencie dôvodu s ohľadom na zdravotný stav človeka. Sociálny model vníma opatrovníctvo ako podskupinu sociálnych služieb a je preň typické práve podporované rozhodovanie. Administratívny model vchádza z premisy, že o ustanovení opatrovníka nerozhoduje súd ale iný orgán (administratívny orgán), čo v našich podmienkach nepovažujeme za vhodné.

Inšpiratívnym sa javí súkromnoprávny model, podľa ktorého opatrovníctvo sú tzv. ochranné služby postavené napr. na zmluvnom vzťahu (ochranné služby dospelých). Pri konfrontácii týchto východísk je legitímna otázka, či aj s ohľadom na pluralitu nazerania na tento inštitút nie je vhodné hľadanie alternatívnych právnych inštitútov ako sú napr. trvalé plnomocenstva *pro futuro* napr. vo vzťahu k určaniu osoby vykonávajúcej v prípade potreby právno-ochranný rozsah oprávnení alebo napr. zmluva o podpore pri rozhodovaní, ktorá by garantovala účasť osoby, ktorú si človek zvolí (určí, vyberie), ako „dôverníka“ pri rozhodovaní pri určitých záležitostiach.

Máme za to, že subjekt opatrovníka má zásadný vplyv nie len na funkčnosť naplnenia účelu tohto inštitútu, ale aj naplnenie vyššie uvedených princípov a to napr. pri intervenciách do spôsobilosti konať s právnym následkom to ovplyvňuje aj rozsah zachovania práva uzavrieť manželstvo, rozviest' sa, realizovať volebné právo a pod. Dnes možno identifikovať vybrané problémy vo vzťahu k subjektu opatrovníka, a to vyvoláva reálnu potrebu prehodnotenia právnej úpravy tohto inštitútu a to aj s ohľadom nárast počtu osôb u ktorých je potreba tejto formy ochrany. Pokiaľ uvažujeme o výkone opatrovníctva subjektom – blízka osoba⁷, teda príbuzný v priamom rade, súrodenec a manžel a tiež na základe vzájomnosti vzťahov, ktoré by ujmu dôvodne pociťovali ako vlastnú je potrebné zdôrazniť, že opatrovník ako „priamy“ zástupca, koná v mene a na účet zastúpeného, rozhodnutie prechádza na 3. osobu/subjekt. Preto je tu zásadná otázka skúmania predpokladov riadneho konania, reálne posúdenie a neexistencia konfliktu záujmov vo vzťahoch s blízkymi osobami (ani status manžela nemusí automaticky znamenať naplnenie požadovaných kritérií). Tiež považujeme za potrebné upraviť zachovanie osobného a „frekventovaného“ priameho kontaktu s opatrovancom (manželia nemusia žiť v spoločnej domácnosti), čo pre naplnenie účelu tohto inštitútu môže mať zásadný význam.

Okrem osôb blízkych prichádzajú do úvahy aj právnické profesie ako advokát, notár, pričom ide o subjekty s právnickým vzdelaním, čo je pozitívom a predpokladom pre „profesionálny“ výkon úkonov v prospech osoby, ktorej bol tento subjekt

⁷ § 116 OZ.

ustanovený. Rezonuje však viacero otázok napríklad vo vzťahu k výberu týchto subjektov, prípadného vytvorenia databáz, spôsobu zaraďovania do nich a nezanedbateľnou bude aj potreba realizovania interdisciplinárnej komunikácie (znalec, lekár a pod.) nakoľko tieto subjekty nemusia mať potrebné osobitné zručnosti v prípade osôb s hendikepom – sťažená možnosť sa dorozumieť, psychické či fyzické obmedzenia. V neposlednom rade sa otvára otázka odplatnosti týchto služieb a ich nastavenia (bezplatne, resp. na báze náhrady nákladov pri správe majetku, paušálna odmena).

Verejný opatrovník ako druh služby

V kontexte nami analyzovanej problematiky sa zásadnou javí otázka systémového uchopenia nastavenia právnej ochrany zraniteľných dospelých. Tu rezonuje otázka prijatia právnej úpravy tzv. verejného opatrovníctva, pričom si samozrejme uvedomujeme, že ide o veľmi zložitý systém úpravy inštitucionálneho profesijného výkonu oprávnení legitimovaných (profesijne erudovaných) subjektov – „druh služby“ ktoré následne podliehajú dohľadu zo strany štátu vrátane zodpovednosti za plnenie povinností a tiež zodpovednosti v rovine trestnoprávnej. V súvislosti s prípadným kreovaním „úradu verejného opatrovníka“ nemožno resignovať na viaceré zásadné otázky ako sú podmienka vzdelania, metodická podpora a edukácia, regulácia počtu opatrovancov, nastavenie rozsahu kompetencií, podmienka kontaktu s opatrovancom a eliminovanie potenciality konfliktu záujmov, čo v žiadnom prípade nepovažujeme za enumeráciu všetkých otázok nevyhnutných pre vytvorenie prípadného funkčného systému ochrany dospelých touto formou. V tejto krátkej analýze otázok súvisiacich s identifikovaním možného rámca nastavenia ochrany zraniteľných dospelých nie je ambíciou detailne sa zaoberať týmto prienikom do roviny verejnoprávneho náhľadu na túto problematiku, nakoľko primárne účelom je snaha o identifikáciu možného súkromnoprávneho inštrumentária naplňajúceho efektívnu ochranu tým osobám, u ktorých je to potrebné.

Právny rámec ochrany dospelých v rakúskom súkromnom práve

In genere sa ochrana dospelých osôb, ako už bolo načrtnuté v úvodnej časti predkladaného príspevku, prirodzene spája s niekoľkými protichodnými prioritami. Na jednej strane stojí ako priorita sebaurčenie dospeléj osoby, snaha o zachovanie jej autonómie vôle či jej sloboda a na strane druhej zase starostlivosť o ňu, potreba jej ochrany či jej bezpečnosť. V právnej úprave Rakúskej republiky sa v súvislosti s ochranou dospelých osôb vyvinula samostatná a pomerne špecifická oblasť občianskeho práva, označovaná ako tzv. „právo ochrany dospelých“ (nem. *Erwachsenenschutzrecht*). Z hľadiska historického vývoja možno konštatovať, že uvedená právna oblasť bola Všeobecným občianskym zákonníkom upravená už

v jeho pôvodnom znení z roku 1811. Pôvodná právna úprava však začala pomerne skoro vykazovať znaky nedostatočnosti. Dospelým osobám poskytovala iba veľmi slabú ochranu a bola tiež kritizovaná z hľadiska použitej terminológie, ktorá už v tom čase bola považovaná za diskriminačnú, ergo nevhodnú. Všeobecný občiansky zákonník v znení z roku 1811 poskytoval prostredníctvom ustanovenia § 273 ABGB ochranu iba „*bludárom, nepričetným a hlúpym osobám, ktoré sú buď úplne zbavené možnosti používania rozumu, alebo aspoň nie sú schopné rozpoznať dôsledky svojho konania*“.⁸ Napriek intenzívnej kritike bola táto pôvodná právna úprava novelizovaná až v roku 1916, kedy bola do istej miery neutralizovaná najmä použitá právna terminológia. Boli zavedené nové pojmy ako „*duševne chorá a mentálne postihnutá osoba*“ a zároveň bola posilnená ochrana dospelých osôb tým, že bola zavedená možnosť úplného pozbavenia spôsobilosti na právne úkony.⁹ Napriek skutočnosti, že ochrana dospelých osôb bola oproti pôvodnej právnej úprave posilnená, stále existovalo pomerne mnoho aspektov, ktoré boli kritizované, a to e. g. samotná existencia možnosti úplného pozbavenia spôsobilosti na právne úkony, nedostatočné zohľadňovanie individuálnych potrieb dospelých osôb, nedostatok potrebnej psychiatrickej a terapeutickej starostlivosti a diskriminačné pojmy ako nespôsobilosť, duševne chorá osoba etc. Z uvedených dôvodov tak v roku 1984 došlo k prijatiu Zákona o opatrovníctve osôb so zdravotným postihnutím¹⁰. Cieľom zákonodarcu bolo odstrániť rigidný a nediferencovaný prístup vedúci výlučne k pozbavovaniu spôsobilosti na právne úkony a nahradiť ho systémom pružným, ktorý by bral na zreteľ individuálne potreby každej dospeléj osoby a umožnil by spôsobilosť na právne úkony v rozsahu nevyhnutnom na zabezpečenie jej ochrany iba obmedziť.¹¹ V roku 2006 došlo k značnej modernizácii právnej úpravy oblasti práva ochrany dospelých osôb. Namiesto pôvodného tzv. jednopilierového modelu ochrany pristúpil zákonodarca k ochrane trojpilierovej, ktorá pozostávala zo zastúpenia na základe plnej moci, zastúpenia zo strany blízkej osoby a zastúpenia súdom ustanoveným opatrovníkom.¹²

⁸ Ustanovenie § 273 ABGB v znení z roku 1811.

⁹ Možnosť obmedzenia spôsobilosti na právne úkony v roku 1916 ešte nenachádzala oporu v právnej úprave.

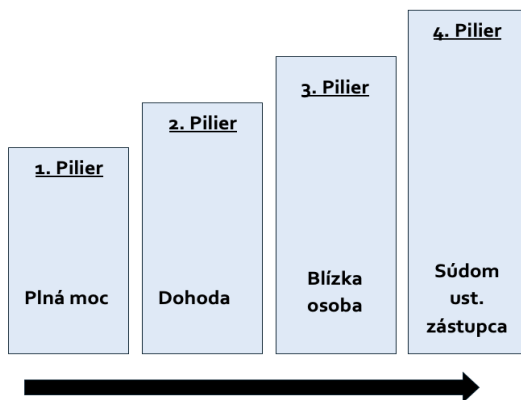
¹⁰ Sachwaltergesetz (SWG), BGBl 1983/136.

¹¹ Z hľadiska aplikačnej praxe sa však prístup súdov nezmenil. V prípadoch, kedy súd spôsobilosť na právne úkony dospeléj osobe iba obmedzil, obmedzil ju v takom rozsahu, že šlo *de facto* o pozbavenie.

¹² ZIERL, H. Peter, SCHWEIGHOFER, Michaela, WIBMERGER, Sabine: Erwachsenenschutzrecht. Praxiskommentar. Wien: LexisNexis ARD ORAC, 2023. 828 s. ISBN 978-3-7007-8116-5.

Reforma práva ochrany dospelých z roku 2018

Zásadnú reformu oblasti práva ochrany dospelých osôb priniesol až v poradí druhý Zákon o ochrane dospelých v roku 2018¹³. Nová právna úprava si kladie za cieľ úplne potlačiť doposiaľ uplatňovaný paternalistický prístup a uprednostňuje podporované rozhodovanie dospelšej osoby pred jej zastupovaním. Uvedená reforma zavádza tzv. štvorpilierový model ochrany dospelých osôb.¹⁴



Obrázok č. 1

Štvorpilierový model ochrany dospelých osôb podľa právnej úpravy Rakúskej republiky

Prvý pilier predstavuje *zastúpenie dospelšej osoby na základe plnej moci* (§ 260 a nasl. ABGB). Uvedený spôsob zastúpenia vzniká na základe plnej moci, a to najmä z dôvodov prevencie. Výber osoby zástupcu sa ponecháva na úvahu dotknutej dospelšej osoby, čím sa kladie dôraz na rešpektovanie jej autonómie vôle. Plná moc sa zriaďuje na dobu neurčitú. Pochopiteľne je potreba logicky počítať so skutočnosťou, že k súdnej kontrole v týchto prípadoch dochádza iba vo veľmi špecifických prípadoch a preto je potrebné veľmi dobre zvážiť osobu zástupcu. V zmysle prvého piliera nadobúda zastúpenie účinnosť až zápisom do príslušného registra – Notárskeho centrálného registra zástupcov a následným nahlásením udalosti, pre ktorú bolo zriadené.¹⁵

¹³ 2. Erwachsenenschutz-Gesetz (2. ErwSchG), BGBl. I Nr. 59/2017, ktorý nadobudol účinnosť dňa 1. júla 2018.

¹⁴ Das neue Erwachsenenschutzrecht. [online]. [cit. 2024-21-10]. Dostupné na: <https://www.bmj.gv.at/themen/Zivilrecht/Erwachsenenschutz/DasneueErwachsenenschutzrecht-im-Überblick.html>.

¹⁵ V poradí druhý z vymedzených úkonov možno tiež označiť ako „aktivácia“.

Druhým pilierom je *zastúpenie dospelaj osoby zástupcom, na základe dohody* (§ 264 a nasl. ABGB). Druhý spôsob sa uplatní v praktickej rovine v tých prípadoch, keď dospelá osoba spôsob vymedzený v rámci prvého piliera nestihne, ale stále má schopnosť za seba rozhodovať (e. g. po nehode, operácii etc.) Na rozdiel od prvého piliera, pri druhom pilieri sa vyžaduje uzatvorenie písomnej dohody. Výber osoby zástupcu sa tu rovnako ponecháva na úvahu zraniteľnej dospelaj osoby. Súdna kontrola je pri druhom pilieri silnejšia. V zmysle druhého piliera nadobúda zastúpenie účinnosť až zápisom do príslušného registra. Logicky, nebude potrebné v tomto prípade zastúpenie dodatočne „aktivovať“ prostredníctvom nahlásenia rozhodnej skutočnosti, nakoľko zraniteľná dospelá osoba ho ustanovila už v čase, keď jeho podporu potreboval.

Tretím pilierom je *zastúpenie dospelaj osoby blízkou osobou* (§ 268 a nasl. ABGB). Tretí spôsob zastúpenia prichádza do úvahy v tých prípadoch, kedy si dotknutá osoba nevie alebo nechce zvoliť zástupcu v zmysle prvých dvoch pilierov. Ako osoba zástupcu tu prichádza do úvahy iba špecifický subjekt – blízka osoba, a to v zmysle ustanovení Všeobecného občianskeho zákonníka. Zastúpenie nevzniká na základe plnej moci ani na základe dohody, ale na základe konzultačného rozhovoru s príslušným orgánom, ktorým môže byť advokát, notár alebo tzv. združenie na ochranu dospelých zriadené podľa osobitného predpisu¹⁶. O tomto konzultačnom sústredení sa vyhotovuje zápisnica, ktorej obsahom je určenie osoby zástupcu, rozsah právnych úkonov, ktorých realizáciou je právny zástupca poverený. Oblasti, v ktorých môže blízka osoba zastupovať dospelú osobu sú vymedzené zákonom. V zmysle tretieho piliera nadobúda zastúpenie účinnosť až zápisom do príslušného registra. Ani v tomto prípade nebude potrebné zastúpenie dodatočne „aktivovať“. Dotknutá dospelá osoba musí byť poučená o možnosti toto zastúpenie odmietnuť. Uvedená forma zastúpenia je časovo obmedzená na dobu maximálne 3 rokov, môže však byť obnovená.

Štvrtým pilierom je *zastúpenie dospelaj osoby súdom ustanoveným zástupcom*. Zastúpenie dospelaj osoby súdom ustanoveným zástupcom predstavuje prostriedok *ultima ratio*. Právny základ štvrtého piliera ochrany dospelých osôb vyplýva z ustanovenia § 271 ABGB v spojení s ustanovením § 117 a nasl. AußStrG¹⁷. Hmotnoprávny fundament predstavuje ustanovenie § 271 ABGB, ktoré normuje predpoklady pre začatie súdneho konania. Súd ustanoví zástupcu dospelaj osobe, ak nemôže realizovať všetky právne úkony z dôvodu psychickej choroby alebo porovnateľného obmedzenia svojej rozhodovacej spôsobilosti, ak nemá zástupcu v zmysle 1. a 2. piliera (plná moc a dohoda), ak si zástupcu v zmysle prvého alebo

¹⁶ Erwachsenenschutzvereinsgesetz (ErwSchVG), BGBl. Nr. 156/1990.

¹⁷ Dotknuté ustanovenia upravujú osobitný druh konania tzv. Konanie o ustanovení zástupcu dospelaj osobe (nem. *Verfahren über die Bestellung eines gerichtlichen Erwachsenenvertreters*).

druhého piliera zvoliť nemôže alebo nechce, alebo ak ochrana prostredníctvom blízkej osoby v zmysle tretieho piliera nie je možná.¹⁸ Ochrana zabezpečovaná prostredníctvom štvrtého piliera vymedzuje v porovnaní so slovenskou procesnoprávnou úpravou pomerne široké spektrum odlišností. Právna úprava Rakúskej republiky pripúšťa zastúpenie príslušníkmi právnických profesií, a to advokátmi či notármi. Advokáti a notári môžu prevziať najviac pätnásť zastupovaní. Každý, kto má záujem prevziať viac ako pätnásť zastupovaní, musí byť zapísaný do zoznamu osobitne kvalifikovaných advokátov alebo notárov, ktorý spravujú a kontrolujú profesijné komory.¹⁹

Predmetná reforma preferujúca podporované rozhodovanie zavádza rovnako mnohé terminologické zmeny. Definitívne sa odkláňa od pojmu „opatrovník“ a nahrádza ho pojmom „zástupca“. Pojmy ako zraniteľná, znevýhodnená osoba či osoba obmedzená nahrádza zastrešujúcim pojmom „dotknutá osoba“. Uvedené terminologické zmeny vyplývajú z požiadavky rovného postavenia a z neho odvodeného zákazu akejkoľvek diskriminácie.²⁰

Záver

Na základe analýzy právno-teoretických východísk, judikatórnych záverov a komparácie jednej z najnovších a pozitívne hodnotených úprav v danej oblasti v susednom Rakúsku, možno jednoznačne vo vzťahu k sledovanej problematike konštatovať, že v súčasnosti dochádza k preferencii osobnej slobody, autonómneho rozhodovania a upevňovaniu práva na sebaurčenie každého jednotlivca. To by malo mať svoju reflexiu vo vytvorení takého funkčného systému právnych inštitútov, ktoré zabránia nadužívaniu oprávnenia rozhodovať o druhých bez nich. *In concreto* to znamená, v prípade nevyhnutnosti zásahov do slobody rozhodovať o veciach, ktoré sa človeka týkajú a pri určení miery konať s právnym následkom vychádzať z funkčného testu posúdenia schopností rozhodovať sa, pri zachovaní čo najväčšieho rozsahu práv pri rešpektovaní jeho vôle a najlepších záujmov. Možnosť prijímať vlastné rozhodnutia a robiť chyby smeruje k presadzovaniu takých inštitútov, ktoré vedú k podporovanému rozhodovaniu a prezumpcii spôsobilosti každého človeka na právne úkony.

¹⁸ K tomu pozri aj KOZIOL, Helmut, WELSER, Rudolf: Bürgerliches Recht. Band I. Wien: Manz, 2006. 615 s. ISBN 978-3-214-14708-2.

¹⁹ Das neue Erwachsenenschutzrecht. [online]. [cit. 2024-21-10]. Dostupné na: <https://www.bmj.gv.at/themen/Zivilrecht/Erwachsenenschutz/DasneueErwachsenenschutzrecht-im-Überblick.html>.

²⁰ K tomu pozri aj Das neue Erwachsenenschutzrecht. [online]. [cit. 2024-21-10]. Dostupné na: <https://www.bmj.gv.at/themen/Zivilrecht/Erwachsenenschutz/DasneueErwachsenenschutzrecht-im-Überblick.html>.

Zoznam použitej literatúry

1. SVÁK, Ján: Medzinárodnoprávna ochrana osôb so zdravotným postihnutím.1. vydanie. Praha: Wolters Kluwer ČR, a. s., 2024. 480 s. ISBN: 978-80-7676-799-7
2. ZIERL, H. Peter, SCHWEIGHOFER, Michaela, WIBMERGER, Sabine: Erwachsenenschutzrecht. Praxiskommentar. Wien: LexisNexis ARD ORAC, 2023. 828 s. ISBN 978-3-7007-8116-5.
3. KOZIOL, Helmut, WELSER, Rudolf: Bürgerliches Recht. Band I. Wien: Manz, 2006. 615 s. ISBN 978-3-214-14708-2.
4. Das neue Erwachsenenschutzrecht. Dostupné na: <https://www.bmj.gv.at/themen/Zivilrecht/Erwachsenenschutz/DasneueErwachsenenschutzrecht-im-Überblick.html>.

Kontaktné údaje

prof. JUDr. Romana Smyčková, PhD.

romana.smyckova@flaw.uniba.sk

Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta

Mgr. Sandra Meňhartová, PhD.

sandra.menhartova@flaw.uniba.sk

Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta

POSTMORTÁLNA OCHRANA OSOBNOSTNÝCH PRÁV

POST-MORTAL PROTECTION OF PERSONALITY RIGHTS

Štefan Horony¹

Abstrakt: Ochrana osobnostných práv je v 21. storočí veľmi aktuálnou témou, a to nielen v Slovenskej republike, ale aj celosvetovo. Sociálne siete, médiá, umelá inteligencia a ďalšie (nielen) novodobé fenomény predstavujú výzvu pre zákonodarcu ako aj súdnu prax, najmä pokiaľ ide o zabezpečenie dostatočnej ochrany jednotlivým zložkám osobnosti fyzických osôb. Cieľom tohto príspevku je predovšetkým zistiť, aké právne následky má smrť fyzickej osoby na možnosť oprávnených osôb uplatniť si v rámci postmortálnej ochrany nárok na náhradu nemajetkovej ujmy v peniazoch. Osobitná pozornosť je venovaná konfrontácii aktuálnej rozhodovacej činnosti slovenských súdov s judikatúrou Európskeho súdu pre ľudské práva. Výsledkom bude zhodnotenie koherencie slovenskej úpravy postmortálnej ochrany s Dohovorom.

Kľúčové slová: fyzický osoba, ochrana osobnosti, nemajetková ujma, postmortálna ochrana

Abstract: Protection of personal rights is a highly relevant topic in the 21st century, not only in the Slovak Republic but also globally. Social networks, media, artificial intelligence, and other (not exclusively) modern phenomena present a challenge for legislators as well as judicial practice, especially when it comes to ensuring adequate protection for the various aspects of individuals' personal rights. The primary aim of this paper is to examine the legal consequences of a natural person's death on the possibility for authorized persons to claim non-material damage compensation in the context of post-mortal protection. Special attention is given to comparing the current decisions of Slovak courts with the case law of the European Court of Human Rights. The outcome will be an assessment of the coherence between Slovak post-mortal protection regulations and the Convention.

Key words: natural person, air carrier, personality protection, non-pecuniary harm, post-mortal protection

¹ Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta

Úvod

Ochrana osobnostných práv patrí medzi základné prejavy existencie materiálneho právneho štátu, čo je v podmienkach Slovenskej republiky zdôraznené aj v samotnej Ústave Slovenskej republiky, upravujúcej v čl. 19 právo na zachovanie ľudskej dôstojnosti, osobnej cti, dobrej povesti a právo na ochranu mena. (Nielen) týmto zložkám osobnostných práv následne poskytuje podrobnejšiu ochranu, okrem iných osobitných predpisov², aj zákon č. 40/1964 Zb. Občiansky zákonník v znení neskorších predpisov (ďalej len „OZ“) v § 11 a nasl.

Ochrana osobnostných práv nie je v právnej úprave platnej na území Slovenskej republiky novodobým „objavom“, keďže OZ už vo svojom pôvodnom, vyhlásenom znení obsahoval ustanovenia týkajúce sa osobnostných práv a ich ochrany.³ Je však nepochybné, že vplyvom rôznych skutočností (zmena štátneho režimu, reálne garantovanie slobody tlače a médií, používanie sociálnych sietí ako Facebook, Twitter, Instagram a pod.) nadobudol inštitút ochrany osobnosti v spoločnosti omnoho dôležitejšie postavenie, ako tomu bolo približne pred 50 rokmi. Spomenuté platformy sú totižto „priam stvorené“ na porušovanie osobnostných práv iných fyzických osôb, keďže poskytujú svojim užívateľom, častokrát pod rúškom anonymity, pocit beztrastnosti a imunity. Na všetky tieto skutočnosti sa snaží v poslednom čase reagovať aj európska legislatíva⁴, je však otázne, či úspešne.

Okrem zákonodarcu sú však pred dôležitú úlohu postavené aj orgány aplikácie práva, najmä sudy, ktoré v konkrétnych prípadoch musia rozhodnúť o tom, či došlo k porušeniu osobnostných práv a taktiež aj o intenzite takéhoto porušenie (čo potom determinuje možnosť uplatňovania napríklad náhrady nemajetkovej ujmy v peniazoch). Táto úloha však nie je ľahká, vo väčšine prípadov totižto v tomto type sporov dochádza ku konfliktu rôznych práv (napríklad slobody prejavu a práva na ochranu súkromia), teda súd musí pristúpiť k aplikácii testu proporcionality a rozhodnúť, ktoré kolidujúce právo má v konkrétnom prípade prednosť.

Ako už bolo spomenuté, intenzita zásahu do ochrany osobnosti má priamy vplyv aj na vznik jednotlivých nárokov uvedených v § 13 OZ. Aký je však „osud“ týchto nárokov v prípade smrti osoby, do ktorej osobnostných práv bolo zasiahnuté? Poskytuje súčasná úprava dostatočnú garanciu ochrany práv jednotlivca do takej miery, ako si to vyžaduje Dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd (ďalej len „Dohovor“) a Európsky súd pre ľudské práva (ďalej len „ESLP“)?

² Pozri napr. § 8 a nasl. zákona č. 265/2022 Z. z. o vydavateľoch publikácií a o registri v oblasti médií a audiovizíe a o zmene a doplnení niektorých zákonov (zákon o publikáciách).

³ Samozrejme aj tieto ustanovenia boli časom zákonodarcom menené prostredníctvom noviel OZ.

⁴ Pozri napr. nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2022/2065 z 19. októbra 2022 o jednotnom trhu s digitálnymi službami a o zmene smernice 2000/31/ES (akt o digitálnych službách)

Na základe uvedených otázok budú predmetom overenia alebo falzifikovania tohto príspevku nasledovné hypotézy:

Hypotéza č. 1: „*Súčasná platná právna úprava postmortálnej ochrany v § 15 OZ nie je dostatočná z dôvodu (i) úzko vymedzeného okruhu subjektov, ktoré sa tejto ochrany môžu domáhať, ako ani z dôvodu (ii) nemožnosti uplatňovania nároku na náhradu nemajetkovej ujmy v peniazoch zo strany aktívne legitimovaných osôb uvedených v tomto ustanovení.*“

Hypotéza č. 2: „*Vylúčenie možnosti uplatňovania nároku na náhradu nemajetkovej ujmy v peniazoch v rámci ochrany podľa § 15 OZ je potenciálne v rozpore s Dohovorom a judikatúrou ESLP.*“

Postmortálna ochrana osobnosti podľa OZ

Právny základ postmortálnej ochrany je zakotvený v § 15 OZ, ktorý ustanovuje nasledovné: „*Po smrti fyzickej osoby patrí uplatňovať právo na ochranu jej osobnosti manželovi a deťom, a ak ich niet, jej rodičom.*“ Citované ustanovenia upravuje:

- časový moment, od ktorého sú oprávnené osoby aktívne vecne legitimované uplatňovať ochranu osobnosti určitej fyzickej osoby,⁵
- okruh aktívne vecne legitimovaných subjektov,
- druh subjektívneho práva, ktorého ochrany sa môžu oprávnené subjekty domáhať.

Smrť fyzickej osoby

Prvá podmienka aplikácie § 15 OZ je pomerne logická a vyplýva už zo samotnej povahy inštitútu postmortálnej ochrany, t.j. § 15 OZ sa aplikuje sekundárne v prípadoch, keď sa fyzická osoba, do ktorej osobnostných práv bolo zasiahnuté, nemôže z objektívneho dôvodu (svojej smrti) domáhať tejto ochrany sama.⁶

Aktívna vecná legitimácia na uplatnenie ochrany podľa § 15 OZ

Ďalším predpokladom pre uplatnenie postmortálnej ochrany osobnostných práv je existencia minimálne jedného zo subjektov, ktorých okruh je výslovne uvedený v § 15 OZ. Ide o manžela a deti zosnulej osoby, a ak ich niet, tak jej rodičov.⁷ V zmysle judikatúry je uvedený výpočet taxatívny, a preto ho nemožno rozširovať per analogiam.⁸ Ak teda zosnulá osoba nemá manžela, deti ani rodičov, domáhať sa

⁵ Je pritom irelevantné, či k samotnému zásahu do ochrany osobnosti zomrelej fyzickej osoby došlo počas jej života alebo až po jej smrti.

⁶ Rovnaké účinky ako smrť má v podmienkach Slovenskej republiky aj vyhlásenie fyzickej osoby za mŕtvu v súlade s ustanovením § 7 ods. 2 OZ.

⁷ Aktívna legitimácia rodičov je však podmienená absenciou manžela, resp. detí zomrelej osoby.

⁸ Pozri napr. Z III (s. 179, 180).

ochrany nemôže žiaden subjekt z dôvodu absencie aktívnej vecnej legitímácie. Otázne však je, či okruh oprávnených osôb podľa § 15 OZ je dostatočne široký na účinnú ochranu osobnostných práv zomrelej osoby. Na jednej strane je rozumné, že zákonodarca sa snaží zvoliť reštriktívnejší prístup a časovo obmedziť ochranu osobnosti zomrelej osoby. Plynutím času po smrti fyzickej osoby totižto začne byť menší záujem (či už individuálny alebo verejný) na ochrane osobnostných práv takejto osoby z dôvodu piety, a zároveň je nepochybné, že začne prevažovať verejný záujem na zabezpečení možnosti následného, historického a ničím neobmedzeného zhodnotenia úlohy zomrelej fyzickej osoby v spoločnosti.⁹ Na druhej strane však čoraz častejšie, najmä zo strán médií, sú po smrti fyzickej osoby predmetom záujmu rôzne „kauzy“, rozoberané v rôznych článkoch a rozhovoroch, ktoré môžu predstavovať potenciálny zásah do osobnostných práv zomrelého. Ak takáto osoba nemá manžela/deti, prípadne rodičov, právna úprava neposkytuje žiadne možnosti súdnej ochrany osobnostných práv, a to ani v prípadoch, keď je zásah do osobnostných práv vykonaný bezprostredne po smrti fyzickej osoby (teda z časového hľadiska sa zdá byť právna ochrana legitímna a rozumná). Nakoniec, v poslednom čase môžeme vidieť dlhodobý trend v spoločnosti, keď sa životní partneri rozhodnú z rôznych dôvodov nevstúpiť do zväzku manželstva, prípadne nemať deti, čo opäť automaticky obmedzuje možnosť prípadnej aplikácie § 15 OZ. V rámci úvah de lege ferenda by preto podľa nášho názoru mal byť okruh osôb oprávnených domáhať sa ochrany zomrelej fyzickej osoby rozšírený o ďalšie subjekty. Inšpiráciou podľa niektorých autorov by mohlo byť ustanovenie § 82 ods. 2 nového českého Občianskeho zákonníka,¹⁰ ktorý rozšíril aktívnu vecnú legitímáciu na uplatnenie postmortálnej ochrany na blízke osoby zosnulého. Takéto rozšírenie okruhu oprávnených osôb by jednoznačne viedlo k poskytnutiu účinnej ochrany osobnostných práv fyzických osôb a potenciálne by mohlo byť „odstrašujúcim faktorom“ pre prípadných porušovateľov. V tejto súvislosti je však potrebné dodať, že blízke osoby sa v Českej republike môžu domáhať v rámci postmortálnej ochrany iba toho, aby bolo od neoprávneného zásahu upustené alebo aby bol odstránený jeho následok. Iné nároky v rámci postmortálnej ochrany podľa nového českého Občianskeho zákonníka uplatniť nemožno. Z dôvodu odlišnej právnej úpravy, najmä užšieho okruhu nárokov, ktoré si blízke osoby v podmienkach Českej republiky môžu uplatniť v rámci postmortálnej ochrany, máme za to, že rozšírenie tohto druhu ochrany na celý okruh blízkych osôb by nebolo správnym krokom. Postmortálna ochrana totižto musí mať svoje limity, ktoré z časového hľadiska § 15 OZ viaže na život detí, manžela, prípadne rodičov zosnulej fyzickej osoby. Ako vhodnejšie

⁹ ŠVESTKA, J. in JEHLIČKA, O., ŠVESTKA, J., ŠKAROVÁ, M. a kol. Občiansky zákonník. Komentář. 9 vydání. Praha: C. H. Beck, 2004, s. 140.

¹⁰ Zákon č. 89/2012 Zb.

riešenie vnímame skôr rozšíriť okruh vecne legitimovaných osôb o súrodencov zosnulej osoby, ako aj osoby, ktoré v čase smrti fyzickej osoby tvorili so zosnulou osobou spoločnú domácnosť. Tým sa rozšíri okruh aktívne vecne legitimovaných osôb a zároveň dôjde k určeniu časových mantinelov pre uplatňovanie postmortálnej ochrany.

Uplatniteľné nároky podľa § 15 OZ – aký je osud nároku na náhradu nemajetkovej ujmy v peniazoch?

V § 15 OZ nachádzame aj predmet ochrany inštitútu postmortálnej ochrany, ktorým je ochrana osobnostných práv fyzickej osoby po jej smrti. Spomenutý paragraf však ďalej neupravuje jednotlivé prostriedky ochrany, prostredníctvom ktorých sa oprávnené subjekty môžu domáhať ochrany osobnosti zosnulej fyzickej osoby. Treba preto vychádzať najmä z ustanovení § 13 ods. 1 a ods. 2, v ktorých sú upravené in genere prostriedky súdnej ochrany osobnostných práv. Oprávnené subjekty sú preto aktívne vecne legitimované na podanie:

- negatívnej žaloby,
- reštitučnej žaloby,
- satisfakčnej žaloby.¹¹

Prostredníctvom satisfakčnej žaloby sa možno domáhať jednak (i) primeraného zadostučinenia spočívajúceho v ospravedlnení, ako aj (ii) náhrady nemajetkovej ujmy v peniazoch. Práve posledný uvedený nárok spôsobuje v spojitosti s postmortálnou ochranou teoretické problémy, ktoré vyústili do rozdelenia právnej vedy a súdnej praxe na dva tábory.

Prvý názorový prúd vylučuje možnosť oprávnených osôb domáhať sa v rámci postmortálnej ochrany nároku na náhradu nemajetkovej ujmy v peniazoch. Zástancom tohto názoru sú napríklad Fekete¹² alebo Ficová,¹³ a rovnaký názor je prezentovaný aj vo vybraných rozhodnutiach súdov.¹⁴ Argumentov v prospech tohto názoru je viacero:

¹¹ VOZÁR, J. in ŠTEVČEK, M., DULAK, BAJANKOVÁ, J., FEČÍK, M., SEDLAČKO, F., TOMAŠOVIČ, M. a kol. Občiansky zákonník I. § 1 – 450. 2. vydanie. Komentár. Praha: C. H. Beck, 2019, s. 84.

¹² FEKETE, I.: Občiansky zákonník – Veľký komentár (1. zväzok). Všeobecná časť § 1 - § 122. Eurokódex: 2018, s. 274.

¹³ FICOVÁ, S. in SVOBODA, J. a kol. Občiansky zákonník. I. diel. Komentár. 4. doplnené, rozšírené a aktualizované vydanie. Bratislava: EUROUNION, 2000, s. 47.

¹⁴ Pozri napr. rozsudok Najvyššieho súdu Slovenskej republiky, sp. zn. 2 Cdo 93/2008, rozhodnutie Vrchného súdu v Prahe, sp. zn. 5 Cdo 12/92, prípadne rozhodnutie Krajského súdu v Nitre, sp. zn. 11 Co/31/2024. Nepriamo tento názor možno podporiť aj uznesením Najvyššieho súdu Českej republiky, sp. zn. 25 Cdo 608/2002, v ktorom Najvyšší súd Českej republiky uviedol nasledovné: „Právo na náhradu nemajetkové újmy v peněžích (peněžité zadostučinění) podle § 13 odst. 2 ObčZ je svou povahou úzce spjato s postiženou fyzickou osobou a má osobní charakter především proto, že jeho cílem je přiměřeně vyvážit a zmírnit nemajetkovou újmu vzniklou fyzické osobě na její osobnosti; není-li fyzické

- právo na náhradu nemajetkovej ujmy je bezpodmienečne späté s „postihnutou“ osobou, pretože jeho funkciou je zmierniť zásah do jej osobnosti,
- priznanie náhrady nemajetkovej ujmy v peniazoch pri postmortálnej ochrane stráca satisfakčnú funkciu,
- prípustnosť uplatnenia náhrady nemajetkovej ujmy v peniazoch by mohlo ad absurdum viesť k výkladu, že osoby uvedené v § 15 OZ môžu uplatniť nárok na náhradu nemajetkovej ujmy zomrelej fyzickej osoby za jej vlastné usmrtenie,¹⁵
- subjektívne právo osôb uvedených v § 15 OZ na uplatnenie ochrany osobnosti zomrelého nie je (čo do obsahu a rozsahu) rovnaké, ako je tomu s vlastným osobným právom zomrelej fyzickej osoby.

Druhý názorový prúd pripúšťa uplatňovanie nároku na náhradu nemajetkovej ujmy v peniazoch aj v prípade postmortálnej ochrany. Zástancom tohto názoru sú napríklad Vozár,¹⁶ Fotopulosová¹⁷ alebo Švestka.¹⁸ Rovnaký názor zaujal aj

osobě poskytnuta náhrada ještě za jejího života, nemůže po její smrti již plnit svůj účel. Z toho se dovozuje, že smrtí oprávněné osoby právo na peněžité zadostiučinění zaniká a na dědice nepřechází. " Hoc Najvyšší súd Českej republiky riešil situáciu prechodu nároku na náhradu nemajetkovej ujmy na dedičov, máme za to, že rovnako by rozhodol aj v prípade, ak by si tento nárok uplatňovali osoby uvedené v § 15 OZ. Je to z toho dôvodu, že Najvyšší súd Českej republiky v citovanej časti rozhodnutia jednoznačne uviedol, že nárok na náhradu nemajetkovej ujmy v peniazoch zaniká smrťou oprávnenej osoby z dôvodu, že jeho primárnym účelom je zmierniť nemajetkovú ujmu fyzickej osoby, do ktorej osobnostných práv bolo zasiahnuté.

¹⁵ Uvedený problém riešil Najvyšší súd Slovenskej republiky v rozsudku so sp. zn. 6 Cdo/92/2015. Predmetnú situáciu však možno vyriešiť aj pomocou inej argumentácie, ktorá obstoja popri názore, že v rámci § 15 OZ možno uplatniť aj nárok na náhradu nemajetkovej ujmy v peniazoch. V tejto súvislosti poukazujeme na nasledovnú argumentáciu Najvyššieho súdu Slovenskej republiky: „Podľa názoru dovolacieho súdu aj tu platí zásada, podľa ktorej žalobcovia 1/ a 2/ nemôžu byť v lepšom právnom postavení, než aké by mala zásahom dotknutá fyzická osoba, ktorej právo na ochranu osobnosti uplatňujú. Žalobcom 1/ a 2/ môžu patriť len tie práva na jej ochranu, ktoré by mala sama zomrelá osoba ako subjekt priamo neoprávneným zásahom dotknutý. V danom prípade ale povaha veci nepripúšťa, aby neoprávneným zásahom dotknutá nebohá dcéra žalobcov 1/ a 2/, mohla sama uplatniť právo na ochranu svojej osobnosti vo forme náhrady nemajetkovej ujmy v peniazoch za svoje vlastné usmrtenie podľa § 11 a nasl. OZ. Potom ani žalobcovia 1/ a 2/ ako osoby síce uvedené v § 15 OZ, nemôžu s úspechom uplatniť právo na ochranu jej osobnosti v takejto forme. Nemôže im totiž patriť viac práv, než by patrilo samotnej alebo jej dcéry žalobcov 1/ a 2/ ako subjektu, do ktorého osobnostných práv neoprávnený zásah smeroval. Dovolací súd dospel aj z tohto dôvodu k záveru, že žalobcovia 1/ a 2/ nemôžu predmetný nárok s úspechom uplatniť podľa § 15 OZ.“

¹⁶ VOZÁR, J. in ŠTEVČEK, M., DULAK, BAJANKOVÁ, J., FEČÍK, M., SEDLAČKO, F., TOMAŠOVIČ, M. a kol. Občiansky zákonník I. § 1 – 450. 2. vydanie. Komentár. Praha: C. H. Beck, 2019, s. 96 a nasl.

¹⁷ FOTOPULOSOVÁ, L.: Podstmortálna ochrana osobnosti podľa Občianskeho zákonníka a úvahy de lege ferenda. In: Bulletin Slovenskej advokácie, roč. XXVII, 2021, č. 7-8, s. 19 – 21.

¹⁸ ŠVESTKA, J. in JEHLIČKA, O., ŠVESTKA, J., ŠKAROVÁ, M. a kol. Občiansky zákonník. Komentár. 9 vydání. Praha: C. H. Beck, 2004, s. 130.

Najvyšší súd Slovenskej republiky v roku 1999.¹⁹ Názory jednotlivých autorov sa založené na nasledovných tvrdeniach:

- § 15 OZ výslovne hovorí o uplatňovaní práva na ochranu osobnosti po smrti fyzickej osoby, pričom nevyklučuje uplatňovanie nároku na náhradu nemajetkovej ujmy v peniazoch,
- právna úprava § 15 OZ je účinná iba vtedy, ak si oprávnené osoby môžu uplatniť prostredníctvom inštitútu postmortálnej ochrany aj nárok na náhradu nemajetkovej ujmy v peniazoch,
- § 15 OZ má preventívne pôsobiť na potenciálnych porušovateľov osobnostných práv fyzickej osoby,
- obsah práva podľa § 15 OZ je totožný s obsahom práva fyzickej osoby na ochranu osobnosti.

Nazdávame sa, že práve druhý prezentovaný názor by mal byť preferovaný. Aj keď nárok na náhradu nemajetkovej ujmy v peniazoch má primárne slúžiť na zmiernenie nemajetkovej ujmy vzniknutej na osobnosti fyzickej osoby, treba mať na zreteli aj účel postmortálnej ochrany, ktorým má byť ochrana osobnosti fyzickej osoby aj po jej smrti. Nepochybne táto ochrana môže byť účinná len vtedy, ak právna úprava poskytuje oprávneným subjektom také možnosti nápravy, ktoré v rámci preventívnej funkcie budú pôsobiť „odstrašujúco“ na prípadných porušovateľov. Rovnako sa nezdá byť podľa nášho názoru spravodlivé, aby porušovateľ, ktorý do osobnostného práva zomrelej fyzickej osoby zasiahol úmyselne závažným spôsobom zodpovedal za takto vzniknutú nemajetkovú ujmu v rovnakom rozsahu ako subjekt, ktorý zasiahol do osobnostných práv zomrelého iba z nedbanlivosti, zásah trval iba krátke obdobie a nemajetková ujma bola iba nepatrná. Pre vylúčenie akýchkoľvek nejasností a ďalších sporov by preto bolo vhodné, aby v prípade možnosti Najvyšší súd pristúpil k zjednoteniu judikatúry v tejto otázke, prípadne aby zákonodarca výslovne zakotvil do OZ, že ochrana podľa § 15 OZ zahŕňa aj právo osôb uvedených v tomto ustanovení domáhať sa v rámci postmortálnej ochrany aj náhrady nemajetkovej ujmy v peniazoch.

Právo na náhradu nemajetkovej ujmy v peniazoch a postmortálna ochrana – (ne)účinný prostriedok nápravy v zmysle Dohovoru?

V prechádzajúcej časti príspevku bola pozornosť venovaná vzťahu postmortálnej ochrany a náhrady nemajetkovej ujmy z pohľadu slovenského právneho poriadku, resp. slovenskej teórie občianskeho práva a judikatúry. Súčasťou slovenského právneho poriadku sú aj medzinárodné zmluvy, ktorými je Slovenská republika viazaná. Nepochybne možno konštatovať, že z pohľadu ochrany základných

¹⁹ Rozsudok Najvyššieho súdu Slovenskej republiky, sp. zn. 5 Cdo 54/1999.

ľudských práv a slobôd patrí medzi najdôležitejšie právne záväzné dokumenty práve Dohovor, na ktorého dodržiavanie dohliada ESLP.

Je nepochybné, že slovenský zákonodarca, a rovnako aj slovenské súdy, musia rešpektovať práva jednotlivcov vyplývajúce z Dohovoru a poskytovať im dostatočnú právnu ochranu. Súčasne právne poriadky zmluvných štátov musia jednotlivcom poskytovať účinný prostriedok nápravy v prípadoch porušenia práv chránených Dohovorom. Otázne je potom, či možno postmortálnu ochranu považovať za účinný prostriedok nápravy v prípadoch, keď porušovatelia závažným spôsobom kontinuálne zasahujú do osobnostných práv zomrelej fyzickej osoby, ale vnútroštátne súdy odmietajú priznať náhradu nemajetkovej ujmy v peniazoch z dôvodu preferencie prvého prezentovaného názoru vyššie.²⁰

Síce sa nám v rámci výskumu nepodarilo dohľadať rozhodnutie ESLP, ktoré by riešilo túto konkrétnu právnu otázku, môžeme pri formulácii jednotlivých záverov vychádzať z už aktuálnej judikatúry ESLP.

V rozhodnutí *Kontrová proti Slovenskej republike* z 31.05.2007 sa ESLP zaoberal otázkou účinnosti žaloby na ochranu osobnosti v podmienkach Slovenskej republiky ako prostriedku nápravy.²¹ V spomenutom rozhodnutí ESLP uviedol nasledovné pravidlá:

- Dohovor zaručuje na vnútroštátnej úrovni dostupnosť prostriedku nápravy za účelom vymoženia podstaty práv a slobôd uvedených v Dohovore, a to bez ohľadu na to, v akej podobe ich zaručuje vnútroštátny právny poriadok,
- prostriedok nápravy vyžadovaný Dohovorom však musí byť „účinný“ v praxi, rovnako ako v teórii,
- ESLP sám v prípadoch, ktoré si to vyžadujú, priznáva spravodlivé zadostučinenie, keďže uznáva bolesť, stres, obavy a frustráciu ako aspekty, ktoré sú dôvodom na odškodnenie z titulu nemajetkovej ujmy.

ESLP okrem spomenutého, v rámci posudzovania predbežnej námietky vlády dospel aj k záveru o neexistencii „*dostatočne ustálenej judikatúry v podobných prípadoch, ako je ten sťažovateľkin, ktoré by preukazovali že možnosť získať náhradu vo vzťahu k nemajetkovej ujme využitím dotknutého prostriedku nápravy je v praxi dostatočne určitá a ponúka primerané šance na úspech, tak ako to vyžaduje príslušná judikatúra súdu.*“

Aj keď možno povedať, že dané závery ESLP sú do istej miery všeobecné, máme za to, že je v podmienkach Slovenskej republiky minimálne sporné, či možno postmortálnu ochranu osobnosti považovať za účinný prostriedok nápravy. Ako

²⁰ Aktuálne pozri napr. Krajský súd v Nitra, sp. zn. 11 Co/31/2024.

²¹ Bližšie k skutkovému stavu pozri napríklad PIROŠÍKOVÁ, M. *Žaloba na ochranu osobnosti oko účinný prostriedok nápravy. Analýza judikatúry Európskeho súdu pre ľudské práva*. 1. vydanie. Bratislava : C. H. Beck, 2023, s. 14 a nasl.

vyplýva totižto z judikatúry ESLP, prostriedok nápravy musí byť účinným tak v teórii ako aj v praxi. „Neúčinnosť“ prostriedku nápravy pritom môže byť zapríčinená aj nejednotnosťou rozhodovacej činnosti súdov v konkrétnej otázke. Takáto nejednotnosť pritom preukázateľne panuje, ako sme vyššie uviedli, aj v otázke uplatňovania náhrady nemajetkovej ujmy v peniazoch v rámci postmortálnej ochrany. Rovnako aj Pirošíkova zastáva názor, že a priori nemožno vylúčiť uplatnenie nároku na náhradu nemajetkovej ujmy aj v prípade postmortálnej ochrany, pretože opačný postup by potenciálne mohol mať za následok neúčinnosť tohto prostriedku nápravy.²²

Záver

Záverom príspevku si dovoľíme upriamiť pozornosť na hypotézy stanovené v úvode. Na základe vykonaného možno konštatovať čiastočné overenie hypotézy č. 1 a overenie hypotézy č. 2.

Súčasná právna úprava postmortálnej ochrany totižto vykazuje isté nedostatky, ktoré sa prejavujú najmä v pomerne úzko vymedzenom okruhu vecne legitimovaných osôb na uplatnenie ochrany podľa § 15 OZ, ako aj v názorovej nejednotnosti týkajúcej sa možnosti uplatnenia nároku na náhradu nemajetkovej ujmy v peniazoch v rámci postmortálnej ochrany. Okruh taxatívne uvedených subjektov za stavu de lege lata je nedostatočný, preto by bolo vhodné okruh oprávnených osôb rozšíriť o ďalšie subjekty, napríklad súrodencov zomrelej osoby a o osoby, ktoré s takouto osobou tvorili v čase jej smrti spoločnú domácnosť. Čo sa týka otázky nejednotnosti právnej teórie a súdov ohľadom vzťahu postmortálnej ochrany a nároku na náhradu nemajetkovej ujmy v peniazoch, máme za to, že je potrebné prikloniť sa k názoru podporujúcemu možnosť domáhať sa náhrady nemajetkovej ujmy v peniazoch aj v prípade, keď ide o uplatnenie postmortálnej ochrany. Iba tento výklad totižto zabezpečí účinnú ochranu osobnosti po smrti fyzickej osoby. Keďže však na túto otázku existujú rôzne právne názory, nemožno s istotou konštatovať, že súčasná právna úprava postmortálnej ochrany nie je dostatočná z dôvodu nemožnosti uplatňovania nároku na náhradu nemajetkovej ujmy v peniazoch zo strany aktívne legitimovaných osôb uvedených v tomto ustanovení. Máme však za to, že aj táto dlhodobá nejasnosť v tak zásadnej otázke, akou je uplatňovanie náhrady nemajetkovej ujmy v peniazoch, naznačuje, že úprava v § 15 OZ nie je ideálna.

V rámci hypotézy č. 2 sme sa sústredili na požiadavky kladené Dohovorom a judikatúrou ESLP na účinnosť postmortálnej ochrany ako prostriedku nápravy porušených osobnostných práv fyzickej osoby. V tejto súvislosti sme dospeli

²² PIROŠÍKOVÁ, M. Žaloba na ochranu osobnosti oko účinný prostriedok nápravy. Analýza judikatúry Európskeho súdu pre ľudské práva. 1. vydanie. Bratislava : C. H. Beck, 2023, s. 25.

k záveru, že vylúčenie možnosti domáhať sa náhrady nemajetkovej ujmy v peniazoch oprávnenými osobami podľa § 15 OZ môže mať potenciálne za následok porušenie Dohovoru zo strany Slovenskej republiky, keďže by ochrana podľa § 15 OZ nepredstavovala účinný prostriedok nápravy.

Zoznam použitej literatúry

1. FEKETE, I. Občiansky zákonník – Veľký komentár (1. zväzok). Všeobecná časť § 1 - § § 122. Eurokódex: 2018, 1112 s. ISBN 978-80-8155-073-7
2. FOTOPULOSOVÁ, L.: Postmortálna ochrana osobnosti podľa Občianskeho zákonníka a úvahy de lege ferenda. In: Bulletin Slovenskej advokácie, roč. XXVII, 2021, č. 7-8, s. 17 – 21.
3. JEHLIČKA, O., ŠVESTKA, J., ŠKAROVÁ, M. a kol. Občiansky zákonník. Komentár. 9 vydání. Praha: C. H. Beck, 2004, 1440 s. ISBN 80-7179-881-9
4. PIROŠÍKOVÁ, M. Žaloba na ochranu osobnosti ako účinný prostriedok nápravy. Analýza judikatúry Európskeho súdu pre ľudské práva. 1. vydanie. Bratislava : C. H. Beck, 2023, s. 184 s. ISBN 978-80-8232-044-5
5. SVOBODA, J. a kol. Občiansky zákonník. I. diel. Komentár. 4. doplnené, rozšírené a aktualizované vydanie. Bratislava: EUROUNION, 2000, 826 s. ISBN 80-88984-09-2
6. ŠTEVČEK, M., DULAK, BAJANKOVÁ, J., FEČÍK, M., SEDLAČKO, F., TOMAŠOVIČ, M. a kol. Občiansky zákonník I. § 1 – 450. 2. vydanie. Komentár. Praha: C. H. Beck, 2019, 1754 s. ISBN 978-80-7400-770-5

Súdne rozhodnutia

1. Rozsudok Najvyššieho súdu Slovenskej republiky zo dňa 22.02.2017, sp. zn. 6 Cdo/92/2015
2. Rozsudok Najvyššieho súdu Slovenskej republiky zo dňa 30.03.2010, sp. zn. 2 Cdo 93/2008
3. Rozsudok Najvyššieho súdu Slovenskej republiky, sp. zn. 5 Cdo 54/1999
4. Uznesenie Najvyššieho súdu Českej republiky zo dňa 12.12.2002, sp. zn. 25 Cdo 608/2002
5. Uznesenie Krajského súdu v Nitre zo dňa 22.07.2024, sp. zn. 11 Co/31/2024
6. Z III (s. 179, 180)

Kontaktné údaje

Mgr. Štefan Horony

stefan.horony@flaw.uniba.sk

Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta

PRÁVOMOC SÚDOV V CEZHRANIČNÝCH SPOROCH PODĽA NARIADENIA BRUSEL IA

JURISDICTION OF COURTS IN CROSS-BORDER DISPUTES UNDER THE BRUSSELS IA REGULATION

Viktória Jančárová¹

Abstrakt: Predmetom príspevku je analýza kritérií určenia právomoci v kontexte Nariadenia Brusel Ia pri riešení cezhraničných sporov v rámci Európskej únie. Pri určení právomoci podľa Nariadenia Brusel Ia predstavuje toto nariadenie *lex generalis* voči iným, ktoré upravujú právomoc v niektorých osobitných konaniach. Cieľom predkladaného príspevku je poukázať na vplyv určenia právomoci súdov na národné súkromné právo, ako i na odlišnosti pri výbere toho ktorého kritéria určenia právomoci. Z uvedeného dôvodu je obsahom príspevku i komparácia jednotlivých kritérií určenia právomoci a metodológia, na základe ktorej je nutné postupovať pri výbere konkrétneho kritéria právomoci.

Kľúčové slová: Nariadenie Brusel Ia, cezhraničné spory, právomoc súdov, národné súkromné právo

Abstract: The subject of the paper is an analysis of the criteria for determining jurisdiction in the context of the Brussels Ia Regulation in the resolution of cross-border disputes within the European Union. In determining jurisdiction under the Brussels Ia Regulation, this Regulation constitutes a *lex generalis* in relation to others which regulate jurisdiction in certain specific proceedings. The aim of the present paper is to highlight the impact of the determination of the jurisdiction of the courts on national private law, as well as the differences in the choice of which criterion for determining jurisdiction. For this reason, the content of the paper includes a comparison of the various criteria for determining jurisdiction and the methodology to be followed in selecting a particular criterion of jurisdiction.

Key words: Brussels Ia Regulation, cross-border disputes, jurisdiction of courts, national private law

¹ Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta.

Úvod

Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) č. 1215/2012 z 12. decembra 2012 o právomoci a o uznávaní a výkone rozsudkov v občianskych a obchodných veciach (prepracované znenie)² upravuje rozhodovanie o právomoci a o uznávaní a výkone rozsudkov v občianskych a obchodných veciach. Ide o nariadenie *lex generalis* vo vzťahu k iným, ktoré upravujú právomoc v niektorých osobitných konaniach. Právomoc podľa Nariadenia Brusel Ia určujeme iba v tých veciach, ktoré majú cezhraničné dôsledky – súdy aplikujú Nariadenie iba na tie konania, kde sa nachádza cudzí prvok³ a, samozrejme, v prípadoch, kedy je daná vecná, časová, osobná a územná pôsobnosť Nariadenia.

Súdny dvor EÚ poukázal na to, že: „*Súdy sú povinné aplikovať Nariadenie vždy, keď majú aj len najmenšiu pochybnosť o tom, či danú vec môžu rozhodovať aj súdy iných štátov, teda je tam pochybnosť o existencii medzinárodného cudzieho prvku*“.⁴ Účelom tohto rozhodnutia bolo podriadiť pod aplikovateľnosť Nariadenia čo najväčší počet prípadov. Cieľom tohto príspevku je poukázať na vplyv určenia právomoci súdov na národné súkromné právo, ako i na odlišnosti pri výbere toho ktorého kritéria určenia právomoci.

Kritéria právomoci podľa Brusel Ia

Nariadenie Brusel Ia rozlišuje 6 skupín noriem, resp. kritérií, na základe ktorých si súdy zakladajú právomoc alebo odmietajú právomoc. To znamená, že ak sú splnené podmienky pre aplikáciu Nariadenia a žalobca podá voči žalovanému žalobu na slovenský súd a ten zistí, že má právomoc na základe ktoréhokoľvek tohto kritéria tak musí v konaní pokračovať a založiť si právomoc. Naopak, ak je podaná žaloba na slovenský súd a súd preskúma všetkých 6 skupín a zistí, že si nemôže ani podľa jednej založiť právomoc, musí tuto právomoc odmietnuť.

6 skupín noriem a kritérií, na základe kt. si súdy zakladajú/odmietajú právomoc:

- i. Výlučná právomoc⁵,
- ii. Právomoc založená na implicitnej voľbe práva (pristúpenie na právomoc)⁶,

² Ďalej len „Nariadenie Brusel Ia“.

³ „*Cudzí prvok vyjadruje väzbu konkrétneho súkromnoprávného pomeru k cudzine v tom zmysle, že tento právny pomer v niektorom zo svojich prvkoch prekračuje hranice jedného suverénneho štátu a vstupuje do sféry, v kt. sa prejavuje zákonodarstvo najmenej dvoch štátov.*“ BURDOVÁ, K. In: LYSINA, P., HAŤAPKA, M., BURDOVÁ, K. a kol. *Medzinárodné právo súkromné*. 3. vydanie. Bratislava: C. H. Beck, 2023, s. 9-10.

⁴ Rozsudok SDEÚ zo dňa 1. marca 2005, Andrew Owusu v. N. B. Jackson, konajúci pod obchodným menom "Villa Holidays Bal-Inn Villas", a iní., C-281/02, ECLI:EU:C:2005:120.

⁵ Čl. 24 v spojení s čl. 27 Nariadenia Brusel Ia.

⁶ Čl. 26 Nariadenia Brusel Ia.

- iii. Ochranná právomoc⁷,
- iv. Právomoc založená na explicitnej voľbe práva (dohoda o právomoci/prorogácia)⁸,
- v. Všeobecná právomoc⁹,
- vi. Alternatívna právomoc¹⁰.

Výlučná právomoc (čl. 24)

Výlučná právomoc predstavuje najsilnejšiu zo všetkých právomocí. V zmysle čl. 27 ju ako jedinú súd musí preskúmať *ex officio*. Výlučná právomoc sa aplikuje bez ohľadu na bydlisko strán, nemôže byť zmenená dohodou o prorogácii (čl. 25), ani tým, že žalovaný pristúpi na konanie pred iným súdom (čl. 26). Súdny dvor EÚ poukazuje, že: „V záujme riadneho výkonu spravodlivosti, úloha výlučnej právomoci súdov jedného zmluvného štátu spôsobuje, že stranám je odňatá možnosť voľby, ktorú by inak mali, a v niektorých prípadoch je výsledkom to, že strany sú postavené pred súd, ktorý nie je bydliskom ani jednej z nich. S ohľadom na tento aspekt sa čl. 24 **nesmie poskytnúť širší výklad než ten, ktorý je potrebný na dosiahnutie jeho cieľa**“.¹¹ Ak nie je možno založiť právomoc podľa tohto článku, pristupujeme k čl. 26.

Pristúpenie na právomoc (čl. 26)

Podmienkou založenia právomoci podľa čl. 26 je účasť žalovaného na súdnom konaní, ktoré bolo iniciované zo strany žalobcu. Žalovaný svojou účasťou na konaní vyjadruje súhlas s právomocou daného súdu. Výnimkou je, ak sa žalovaný zúčastní konania, len aby namietol absenciu právomoci. Žalovaný môže podať vyjadrenie, že právomoc namieta, pričom takéto podanie sa nebude považovať za účasť na konaní v zmysle čl. 26. Napr. žalobca (z Nemecka) podá žalobu na slovenský súd proti žalovanému (z Fínska). Ak tento žalovaný nenamietne nedostatok právomoci pri prvom úkone, tak s výberom žalobcu súhlasí a súd preto vo veci koná a rozhoduje. Ak by námietka prišla neskôr, súd ju zamietne pretože neprišla s prvým úkonom, ktorý mal žalovaný k dispozícii.

V zmysle judikatúry Súdneho dvora EÚ platí, že čl. 26 nie je možné aplikovať v prípade ustanovenia opatrovníka: ***Ak vnútroštátny súd ustanoví opatrovníka žalovanému, ktorému žaloba nebola doručená, pretože jeho pobyt nie je známy, v súlade s vnútroštátnou právnou úpravou, účasť na konaní tohto opatrovníka sa***

⁷ Čl. 10-23 Nariadenia Brusel Ia.

⁸ Čl. 25 Nariadenia Brusel Ia.

⁹ Čl. 4 Nariadenia Brusel Ia.

¹⁰ Čl. 7-9 Nariadenia Brusel Ia.

¹¹ Rozsudok SDEÚ zo dňa 14. decembra 1977 vo veci, Theodorus Engelbertus Sanders v. Ronald van der Putte, C-73/77, ECLI:EU:C:1977:208.

nerovná účasť na konaní tohto žalovaného v zmysle čl. 26 Nariadenia¹². Právomoc sa zakladá na základe vôle žalovaného, ktorú v prípade zastupovania opatrovníkom nemožno považovať za preukázanú.

Vzhľadom na to, že čl. 26 má prednosť aj pred právomocou vzťahujúcou sa na slabšie zmluvné strany, „v ktorých je žalovaným poistník, poistený, oprávnený z poistenia, poškodený, spotrebiteľ alebo zamestnanec, súd pred založením si právomoci podľa odseku 1 zabezpečí, aby bol žalovaný poučený o svojom práve namietať absenciu právomoci súdu a o dôsledkoch jeho účasti alebo neúčasti na konaní“.¹³

Ochranná právomoc (čl. 10-23)

V rámci čl. 10 až 23 je upravená tzv. ochranná právomoc. Ide o skupinu noriem, ktoré sa týkajú sporov, kde figuruje slabšia strana (spotrebiteľské spory, zamestnanecké alebo spory vo veciach poistenia). Ochranná právomoc buď uberá alebo pridáva ďalšie možnosti žalobcovi alebo žalovanému. Napr., ak je žalobcom slabšia strana (spotrebiteľ) má podľa Nariadenia možnosť žalovať žalovaného (druhého účastníka zmluvy) aj na súde, kde má tento žalobca (spotrebiteľ) bydlisko, teda pridáva slabšej strane ďalšiu možnosť. Nakoľko má ale určenie právomoci podľa čl. 26 Nariadenia prednosť v zmysle judikatúry SDEÚ platí, že „Ak sa žalovaný (ktorý je slabšou stranou) zúčastní na konaní a neuplatní námietku nedostatku právomoci, musí súd vyhlásiť, že má právomoc, pretože táto účasť na konaní predstavuje implicitnú voľbu práva“.¹⁴

Prorogácia (čl. 25)

Čl. 25 Nariadenia upravuje tzv. voľbu právomoci, založenú na princípe zmluvnej autonómie. Podľa tohto článku sa môžu strany dohodnúť, ktorý súd alebo súdy členského štátu budú mať právomoc na riešenie sporov, ktoré vznikli alebo môžu vzniknúť v súvislosti s konkrétnym právnym vzťahom¹⁵.

Táto dohoda má prorogačný aj derogačný účinok. To znamená, že dohoda na jednej strane zakladá právomoc súdov, ktoré by ju inak nemali, a na druhej strane odníma právomoc súdom, ktoré by ju mali podľa ustanovení o všeobecnej a osobitnej právomoci. Nakoľko si strany môžu zvoliť súd alebo súdy členského štátu, z gramatického výkladu vyplýva, že sa nemusia dohodnúť len na právomoci slovenských súdov, ale priamo na právomoci napr. Okresného súdu Stará Ľubovňa,

¹² Rozsudok SDEÚ zo dňa 11. septembra 2014, A proti B a i., C-112/13, ECLI:EU:C:2014:2195.

¹³ Čl. 26 ods. 2 Nariadenia Brusel Ia.

¹⁴ Rozsudok SDEÚ zo dňa 20. mája 2010, Česká podnikateľská poisťovňa, a. s., Vienna Insurance Group v. Michal Bilas, C-111/09, ECLI:EU:C:2010:290.

¹⁵ Čl. 26 ods. 1 Nariadenia Brusel Ia.

a to aj napriek tomu, že slovenský právny poriadok prorogáciu miestnej príslušnosti neumožňuje.¹⁶

Dôvodom pre takýto výklad je aj skutočnosť, že strany by sa mali mať dohodnúť na súde, ktorý im najviac „vyhovuje“. Aj rozhodovacia prax Súdneho dvora EÚ poukazuje, že v zmysle Nariadenia, môže byť určená právomoc aj príslušnosť konkrétneho súdu v členskom štáte.

Taktiež platí, že žiadna zo strán nemusí mať domicil v členskom štáte, avšak aj to, že aj v prípade, keď si strany na základe dohody určia súd, ktorý má mať právomoc, prioritne sa uplatní čl. 26¹⁷.

Všeobecná právomoc (čl. 4)

Podľa čl. 4 má právomoc rozhodovať spor každý súd, kde má bydlisko žalovaný bez ohľadu na jeho štátnu príslušnosť. Pojem bydlisko sa v kontexte tohto článku vzťahuje aj na právnické osoby. Nariadenie Brusel Ia definuje v čl. 63 „bydlisko“ PO, ktorým sa rozumie registrované sídlo, ústredie alebo, hlavné miesto podnikateľskej činnosti.

Na bydlisko FO sa vzťahuje čl. 62 Nariadenia. Podľa čl. 62 Nariadenia Brusel Ia: „*Na určenie, či má účastník bydlisko v členskom štáte, na ktorého súdy bola vo veci podaná žaloba, súd použije právny poriadok svojho štátu*“. To znamená, že ak má žalovaný bydlisko na území členského štátu, tak je splnená osobná pôsobnosť Nariadenia. Ak by žalovaný nemal bydlisko na území členského štátu, tak napr. slovenský súd určuje právomoc podľa svojho vnútroštátneho právneho poriadku.

Alternatívna právomoc (čl.7)

Články 7-9 upravujú tzv. alternatívnu právomoc, ktorá sa uplatňuje ako osobitná právomoc vo vzťahu k čl. 4 a je aplikovateľná len vtedy, ak má žalovaný domicil na území členského štátu. Platí, že žalobca má možnosť sa rozhodnúť, či bude žalovať žalovaného na súde členského štátu, kde má bydlisko žalovaný podľa čl. 4 alebo podľa čl. 7, ktorý mu pridáva iné možnosti. Typickým príkladom môže byť uplatnenie nárokov z mimozmluvnej zodpovednosti na súdoch podľa miesta, kde došlo alebo by mohlo dôjsť ku skutočnosti, ktorá zakladá takýto nárok – napr. škoda bola spôsobená v Chorvátsku českému občanovi a spôsobil ju žalovaný slovenský občan, český občan môže podať žalobu na súd v SR podľa čl. 4 alebo alternatívne podľa čl. 7 na chorvátske súdy.

¹⁶ LACKO, P. *Nariadenie Brusel I Komentár. Prepracované znenie*. Bratislava: Wolters Kluwer, 2016, s. 142-143.

¹⁷ Rozsudok SDEÚ zo dňa 24. júna 1981, Elefanten Schuh GmbH v. Pierre Jacqmain, C-150/80, ECR 01671.

Záver

Záverom možno konštatovať, že Nariadenie Brusel Ia slúži na zabezpečenie predvídateľnosti a právnej istoty pre účastníkov sporov s cudzím prvkom. Systém či už všeobecnej alebo výlučnej právomoci, spolu s ďalšími špecifickými pravidlami, umožňuje efektívne určenie konajúceho súdu a uľahčuje vzájomné uznávanie a výkon rozhodnutí v členských štátoch. Správne určenie právomoci súdu podľa Nariadenia Brusel Ia má zásadný vplyv na priebeh a výsledok cezhraničného sporu. Voľba konkrétneho kritéria právomoci totiž stanovuje, ktorý súd bude o danej veci rozhodovať. Vzhľadom na rozdiely v národných právnych poriadkoch (a to, či už v procesnom postupe alebo v právnej úprave konkrétnych inštitútov, ktoré súd v danej veci aplikuje) môže stanovenie toho ktorého súdu zásadným spôsobom ovplyvniť rozhodnutie súdu v konkrétnej veci.

Zoznam použitej literatúry

Knižné publikácie

1. LACKO, P. *Nariadenie Brusel I Komentár. Prepracované znenie*. Bratislava: Wolters Kluwer, 2016, 340 s. ISBN 978-80-8168-438.
2. LYSINA, P., HAŤAPKA, M., BURDOVÁ, K. a kol. *Medzinárodné právo súkromné. 3. vydanie*. Bratislava: C. H. Beck, 2023, 590 s. ISBN 978-80-8232-031-5.

Judikatúra

3. Rozsudok SDEÚ zo dňa 1. marca 2005, Andrew Owusu v. N. B. Jackson, konajúci pod obchodným menom "Villa Holidays Bal-Inn Villas", a iní., C-281/02, ECLI:EU:C:2005:120.
4. Rozsudok SDEÚ zo dňa 20. mája 2010, Česká podnikateľská poisťovňa, a. s., Vienna Insurance Group v. Michal Bilas, C-111/09, ECLI:EU:C:2010:290.
5. Rozsudok SDEÚ zo dňa 24. júna 1981, Elefanten Schuh GmbH v. Pierre Jacqmain, C-150/80, ECR 01671.
6. Rozsudok SDEÚ zo dňa 14. decembra 1977 vo veci, Theodorus Engelbertus Sanders v. Ronald van der Putte, C-73/77, ECLI:EU:C:1977:208.
7. Rozsudok SDEÚ zo dňa 11. septembra 2014, A proti B a i., C-112/13, ECLI:EU:C:2014:2195.

Právne predpisy

8. Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) č. 1215/2012 z 12. decembra 2012 o právomoci a o uznávaní a výkone rozsudkov v občianskych a obchodných veciach (prepracované znenie).

Kontaktné údaje

Mgr. Viktória Jančárová

viktoria.jancarova@flaw.uniba.sk

Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta

SELECTED COURT DECISIONS AND THEIR IMPACT ON INHERITANCE LAW

VYBRANÉ SÚDNE ROZHODNUTIA A ICH VPLYV NA DEDIČSKÉ PRÁVO

Karin Raková¹, Ewa Lewandowska²

Abstrakt: Príspevok predkladá analýzu vybraných rozhodnutí Súdneho dvora EÚ, ktorých vplyv sa priamo vzťahuje na dedičské právo. Autorky sa v príspevku osobitne venujú tým rozhodnutiam, ktoré sa venujú implementácii Nariadenia (EÚ) č. 650/2012 zo 4. júla 2012 o jurisdikcii, rozhodnom práve, uznávaní a vykonávaní rozhodnutí a o osvedčeniach týkajúcich sa dedičských záležitostí a o zavedení Európskeho osvedčenia o dedičstve (ďalej v texte len „Nariadenie o dedičstve“ a „Nariadenie č. 650/2012“), ktoré sa zaoberá cezhraničným dedením v rámci členských štátov EÚ, ktoré ovplyvnili Poľské a Slovenské dedičské právo. Cieľom príspevku je poukázať na vplyv rozhodnutí Súdneho dvora EÚ pri implementácii Nariadenia o dedičstve s poukazom na to, že nadnárodné súdne orgány v rámci rozhodovacej činnosti síce kreujú rozhodnutia, významné pre jednu konkrétnu právnu oblasť, avšak niektoré ich rozhodnutia nemajú s inými právnymi úpravami žiadnu, alebo len minimálnu súvislosť.

Kľúčové slová: cezhraničné dedenie, Nariadenie č. 650/2012, dedičské právo, súdne rozhodnutia, Európsky súdny dvor

Abstract: The paper presents an analysis of selected decisions of supranational judicial authorities whose influence (directly or indirectly) relates to the law of succession. In the paper, the authors specifically address those decisions which address the implementation of Regulation (EU) No 650/2012 of 4 July 2012 on jurisdiction, applicable law, recognition and enforcement of decisions and certificates in matters of succession and on the creation of a European Certificate of Succession (hereinafter referred to as the "Succession Regulation" and "Regulation No. 650/2012") concerning cross-border

¹ Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická Fakulta

² University of Warmia and Mazury in Olsztyn, Faculty of Law and Administration, Department of Civil Law and Private International Law

successions within EU Member States, which have affected Polish and Slovak inheritance law, indicating often different approaches in their implementation. The aim is to illustrate the impact of the decisions of the CJEU in the implementation of the Succession Regulation, showing that, although supranational judicial authorities in their decision-making activities create decisions relevant to one area of law, some of their decisions have no or only minimal connection with other legal regulations.

Key words: cross-border succession, Regulation No. 650/2012, inheritance law, court decisions, European Court of Justice

Introduction

In accordance with the case law of the Court of Justice of the European Union (CJEU), Slovak and Polish law, like the laws of other Member States, is obliged to respect and implement the CJEU decisions. This principle also applies in succession law, where the courts of the Member States must recognize and implement these decisions.

The principal legal framework in this area is provided by EU Regulation 650/2012³ (the "Succession Regulation"), which harmonizes the rules on cross-border succession proceedings. In other words, jurisdiction issues in inheritance matters both in Poland and Slovakia are regulated by EU law⁴. This Regulation imposes an obligation on Member States to recognize succession decisions issued in other EU Member States (art. 39 and following of the Succession Regulation 650/2012). Both Slovak and Polish courts are therefore obliged to enforce such decisions, even though they may relate to legal institutes that are not directly known or embedded in the Slovak (Polish) legal system.

Exceptions to this rule are among other cases where recognition of a foreign decision would be contrary to the public policy of the Member State. This protection of public order allows the Slovak or Polish authorities to refuse recognition of foreign decisions if their enforcement would seriously undermine fundamental legal principles or threaten the public interest of the Slovak Republic or Poland.

This legal mechanism ensures a balance between respecting EU uniform law and protecting the sovereignty and integrity of the Slovak and Polish legal order.

³ NARIADENIE EURÓPSKEHO PARLAMENTU A RADY (EÚ) č. 650/2012 zo 4. júla 2012 o právomoci, rozhodnom práve, uznávaní a výkone rozhodnutí a prijatí a výkone verejných listín v dedičských veciach a o zavedení európskeho osvedčenia o dedičstve.

⁴ Resolution of the District Court in Człuchów of May 12, 2022 I Ns 47/22, Lex no 3357895, Lex database.

Succession Regulation and its impact on ECJ case law

The Succession Regulation 650/2012 was adopted to simplify and harmonize the rules on succession proceedings with an international element. The Regulation applies to the succession of the estate of deceased persons where there is a foreign element in the succession proceedings. This foreign aspect may be either the property which is the subject of the succession or the habitual residence of the testator or the heirs. The Regulation provides that jurisdiction to rule on the succession lies with the country where the deceased was habitually resident at the time of death.⁵ However, the deceased may choose the applicable law of another Member State, such as the State of his or her nationality⁶.

In accordance with the objectives set out in this paper, we analyze the decisions of the CJEU which concern the implementation of the Succession Regulation and have been issued by the CJEU in relation to the Polish, or Slovak, foreign element.

Decision of Court of EÚ dated 12/10/2017, C – 218/16 case Alexandra Kubicka

In this judgment, the Court of Justice of the EU deals with the scope of the Inheritance Regulation, specifically with the interpretation of Article 1(2)(k)⁷ and (l) and Article 31⁸ of the Regulation. The dispute concerns the transfer of the right of ownership of an immovable property located in Germany held by Aleksandra Kubicka, a Polish national, after her death by way of a legacy *by vindication (legatum per vindicationem)*. That disposition of property upon death falls within the scope of Regulation No 650/2012 according to Article 1 and Article 3(1)(a) of that regulation.

⁵ Article 4 General jurisdiction: „*The courts of the Member State in which the deceased had his habitual residence at the time of death shall have jurisdiction to rule on the succession as a whole.*”

⁶ Article 22 Choice of law: „*A person may choose as the law to govern his succession as a whole the law of the State whose nationality he possesses at the time of making the choice or at the time of death. A person possessing multiple nationalities may choose the law of any of the States whose nationality he possesses at the time of making the choice or at the time of death.*”

⁷ Under Article 1: „*This Regulation shall apply to succession to the estates of deceased persons. It shall not apply to revenue, customs or administrative matters.*”

2. The following shall be excluded from the scope of this Regulation:

„k) *the nature of rights in rem; and*

(l) any recording in a register of rights in immovable or movable property, including the legal requirements for such recording, and the effects of recording or failing to record such rights in a register.”

⁸ Under Article 31: „*Adaptation of rights in rem: Where a person invokes a right in rem to which he is entitled under the law applicable to the succession and the law of the Member State in which the right is invoked does not know the right in rem in question, that right shall, if necessary and to the extent possible, be adapted to the closest equivalent right in rem under the law of that State, taking into account the aims and the interests pursued by the specific right in rem and the effects attached to it.*”

The facts of the dispute

Aleksandra Kubicka, a Polish national and mother of two minor children from her marriage to a German national, living in Germany, is the joint owner of a property located in Germany, which is the family residence, each party having a 50% share. In order to make her will, Aleksandra Kubicka approached a notary practicing in Poland. She wished to pass onto her husband, upon the opening of the succession, her share of the rights of ownership in the jointly owned property. She chose to make a will containing a legacy 'by vindication', as provided for in Polish succession law, under Article 981⁹ of the Civil Code. She wished to leave the remainder of her estate in accordance with the statutory order of inheritance, whereby her husband and children would inherit it in equal shares. The notary refused, pursuant to Article 81 of the Notarial Code¹⁰, to make a will containing a legacy *by vindication*. In order to support his claim that such a legacy was contrary to German legislation, legal literature and case-law on rights in rem and land registration, which must be taken into account pursuant to Article 1, 2 (k, l) and Article 31 of Regulation No 650/2012, the notary stated that in German law, Article 2174 of the BGB¹¹ permits only legacies *by damnation*, which produce the effects of a right under the law of obligations, according to settled German case-law pre-dating the entry into force of that regulation, the material effects of foreign legacies *by vindication* relating to immovable property located in Germany are not recognized if the law applicable to the succession cannot determine how the rights to such an asset could be acquired. Accordingly, a legatee may be entered in a land register only based on a notarial instrument containing an agreement by the heirs to transfer ownership of immovable property to the legatee in execution of the legacy or, failing that, by a court order. Since the entry into force of that regulation, legacies *by vindication* are to be adapted to become legacies *by damnation* based on Article 31 of the Succession Regulation.

⁹ Under Article 981¹ of the Kodeks Cywilny (hereinafter the „Polish Civil Code“):

(1) „In a will drawn up in the form of a notarial instrument, the testator can decide that an asset to which a legacy relates shall pass to a specified person upon the opening of the succession (legacy "by vindication").

(2) The asset to which such a legacy relates may be, inter alia, a share in the right of ownership of immovable property, constituting a transferrable property right."

¹⁰ Article 81 of the Prawo o notariacie (hereinafter „The Notarial Code“) of 14 February 1991, 7 as amended by the Law of 13 December 2013: „Notaries are obliged to refuse to execute unlawful notarial instruments."

¹¹ Article 2174 of BGB Claim arising under a legacy: „Claim arising under a legacy

A legacy creates a right for the person provided for to demand delivery of the bequeathed object from the person charged. "

Aleksandra Kubicka brought an action before the notary, claiming that Regulation 650/2012 contains no provisions which support the non-recognition of the material effects of the legacy by vindication provided for in the succession law which she chose. Since the notary confirmed his refusal to execute the notarial instrument, Aleksandra Kubicka then brought an action before the court, that considered that it was being asked to establish the extent to which the effects arising from the succession law may be limited by the law of the place where the property in question is situated. In those circumstances, the court decided to stay the proceedings and to refer the following question to the Court of Justice EU for a preliminary ruling: „Must Article 1(2)(k), Article 1(2)(1) and Article 31 of Regulation (EU) No 650/2012 ... be interpreted as permitting refusal to recognize the material effects of a legacy by vindication (*legatum per vindicationem*), as provided for by [Polish] succession law, if that legacy concerns the right of ownership of immovable property located in a Member State the law of which does not provide for legacies having direct material effect?“

Conclusions

The dispute in the main proceedings concerns the transfer of the right of ownership of an immovable property located in Germany held by Aleksandra Kubicka, after her death by way of a legacy.

In her legacy Mrs. Kubicka opted for the inheritance of her property located in Germany the institute (*vindication*) that has not been recognized under the German law (where only the *damnation* is recognized), however is being recognized under the Polish law, which she was a citizen.

There are two key legal questions in this case to be solved:

1) Choice of law and its applicability - Could a person choose the law of their nationality (in this case Polish law) to govern their property if the legacy was made in other country?

2) *Adaptation of rights in different legal systems*– Could be an institute, that is not recognized under the law of one member state, be a valid in that member state if was created under the member state, where does exists?

Ad 1) Under the Article 22 of Succession Regulation, an individual can choose as the law to govern his succession the law of the EU member state even if he resides in different state. The court ruled, that in this situation, Article 1 Sect. 2 (k, l) and Article 31 of the Succession Regulation must be interpreted as not permitting refusal to recognize the material effects of a legacy by vindication as provided for by succession law, if that legacy concerns the right of ownership of immovable property located in a Member State the law of which does not provide for legacies having direct material effect. The decision C-218/16 in analyzed part is not without impact on the

application of the succession law in Slovakia and in Poland. The courts in Poland refer to this decision, indicating that the cited decision emphasizes the possibility of drawing up a disposition of property upon death without any obstacles in another Member State applying Regulation 650/2012 and confirms the principle of choice of law pursuant to Article 22 of the Succession Regulation¹². In respect to the Decision C-218/16, Slovak (or Polish) nationals residing in a different EU country can still choose Slovak (Polish) law to govern their legacy, even their property is in a different EU country. Polish law knows the institution of legacy by vindication, so the refusal to prepare a will containing a legacy by vindication is unjustified¹³. Member States will be able to choose and the state in their legacy the law that they are citizens of, even though the legacy relates to, for example, real estate located in an EU Member State that does not recognize certain law institute.

Ad 2) The Slovak civil law, unlike the Polish Civil Code, does not recognize the legacy by vindication. According to the decision, considering the Article 31 of the Succession Regulation, if a legal institution or right (such as German *damnation*) does not exist in the chosen national law (Polish *law*), it must be adapted as closely as possible to a similar right or concept in the chosen law. Slovak notaries and courts must recognize foreign notarial testamentary dispositions or similar legal instruments, even if they do not have an equivalent in Slovak law. They must ensure that they adapt such dispositions as far as possible to Slovak legal concepts to respect the intentions of the deceased. However, the Polish doctrine pointed out that "adapted", even if it were to have the "greatest possible" dimension to a similar law or concept in the selected law, may not be a sufficient solution. Namely, "adaptation" may nevertheless lead to interference with the will of the testator, and thus create uncertainty for participants in the market in succession¹⁴. In connection with Article 31 of Regulation No. 650/2012, a Member State may not deny the material effects of a legacy by vindication upon the opening of the succession in accordance with the law applicable to the succession chosen by the testator¹⁵. Therefore, if the

¹² For example: judgment of the District Court in Opole from December 10, 2021, II Cz 438/21, Lex no 3351002, Lex database.

¹³ See: T. Kot, Commentary to art. 23, in: Unijne rozporządzenie spadkowe nr 650/2012. Komentarz, M. Załucki (ed.), Warsaw 2015, CH. Beck, Legalis, A. Oleszko, Odmowa sporządzenia przez polskiego notariusza testamentu stwierdzającego ustanowienie zapisu windykacyjnego nieruchomości położonej w państwie UE nieznaną tą instytucji w świetle rozp. spadkowego nr 650/2012. Głosa do wyroku TS z dnia 12 października 2017 r., C-218/16, Lex 2018.

¹⁴ See: M. Margoński, Skutki rzeczowe zapisu windykacyjnego na tle rozporządzenia spadkowego, in: Nowe europejskie prawo spadkowe, M. Pazdan, J. Górecki Jacek (ed.), Warsaw: Wolters Kluwer, 2015, p. 205 et seq.

¹⁵ J. Górecki, Commentary to art. 31, in: Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) Nr 650/2012 w sprawie jurysdykcji, prawa właściwego, uznawania i wykonywania orzeczeń, przyjmowania i wykonywania dokumentów urzędowych dotyczących dziedziczenia oraz w sprawie

vindicatory legatee proves to the registry authority that he/she has obtained a European Certificate of Succession or a judgment of succession from another Member State subject to recognition by operation of law in accordance with Article 39 et seq. of the Code of Inheritance, the fact of his/her acquisition of the subject of the legacy resulting from these judgments is no longer subject to assessment by the registry authority.

Judgement of the Court of Justice dated 23/05/2019, C - 658/17 case W.B. v. notary Przemysława Bac (notary as a court in succession)

In this judgment the Court of Justice stating that a Polish notary, due to the lack of competence to decide a potentially disputed case, is not a court within the meaning of the EU Succession Regulation. As a result, a deed of certification of succession issued by a notary is not a judgment, but an official document subject to acceptance in other Member States.

The facts of the dispute

WB's father, who died on 6 August 2016, was a Polish national with his habitual residence in Poland. WB was one of the parties to the procedure relating to her father's succession.

The testator, who died on 6 August 2016, was a Polish citizen with a place of habitual residence in Poland. The testator was an entrepreneur conducting business activity on the Polish-German border. The testator's daughter, W.B., filed an application with a notary for the issuance of a deed of certification of succession. That document was drawn up by that notary on 21 October 2016 in accordance with Polish law.

On 7 June 2017 WB asked to be issued with a copy of the deed of certification of succession drawn up by that notary and the attestation confirming that that deed constitutes a decision in a matter of succession within the meaning of Article 3(1)(g) of Regulation No 650/2012, submitted using the form set out in Annex 1 to Implementing Regulation No 1329/2014. In the alternative, in the event of a refusal to grant that request, the applicant in the main proceedings asked to be issued with a copy of the deed of certification of succession and the attestation confirming that that deed constitutes an authentic instrument in a matter of succession for the purposes of Article 3(1)(i) of Regulation No 650/2012, submitted using the form set out in Annex 2 to Implementing Regulation No 1329/2014.

The notary refused to grant those requests. She stated, in essence, that the deed of certification of succession was a 'decision' as defined in Article 3(1)(g) of Regulation

ustanowienia europejskiego poświadczenia spadkowego. Komentarz, M. Pazdan (ed.), Warsaw, 2018, Legalis.

No 650/2012 and that, since the Republic of Poland had not given the Commission notification, as required under Article 3(2) of that regulation, it was not possible for him to provide the certification using the form set out in Annex 1 to Implementing Regulation No 1329/2014. With regard to WB's request in the alternative, the notarial assistant indicated that the classification of the deed of certification of succession as a 'decision' prevented it from being an 'authentic instrument', so that, although it satisfied the conditions set out in Article 3(1)(i) of Regulation No 650/2012, it was not possible to issue the corresponding attestation using the form set out in Annex 2 to Implementing Regulation No 1329/2014.

W.B. appealed to the court against this refusal. The court found that resolving the case requires an interpretation of the Succession Regulation by the Court of Justice.

Assessment of the case and conclusion

A distinctive feature of the succession procedure is the involvement of notaries who deal with succession in the EU member states. However, the extent of their involvement varies from one country to another, ranging from the preparation of documents for the court to the exercise of independent decision-making powers. In this judgement, the Court of Justice of the EU deals with the clarification on the concept of court within the meaning of Article 3 Sect. 2,¹⁶ which clarifies the definition of the court in the context of the succession law within the member states of EU. Therefore, the set of criteria relates to the profession of the notary, his involvement in succession matters and the characteristics and consequences of his decisions. While notaries exist as a legal profession in every EU Member State, it cannot be considered that a notary in a particular Member State fulfils these criteria, as they have a common basis in Roman law. Such compliance must be determined based on a thorough examination of the relevant national legislation.

It should be noted that the consequences of the status of a notary may be serious. If notaries exercise judicial functions, they are bound by the rules of jurisdiction, and the circulation of judgments issued by them should take place in accordance with the provisions on recognition and enforcement of judgments. On the other hand, if notaries do not exercise judicial functions, they are not bound by the rules of

¹⁶ Art. 3 Sect. 2 of the Regulation 650/2012: „For the purposes of this Regulation, court means any judicial authority, other authority and member of the legal profession having jurisdiction in matters of succession, exercising the functions of a judicial authority or acting under the authority of a judicial authority or under the control of a judicial authority, in so far as that other authority and member of the legal profession provides guarantees of impartiality and respect for the right of all parties to be heard, and in so far as its decisions are subject to the law of the Member State in which it is exercising its functions under the law of the Member State in which it is exercising its functions:

(a) may be subject to an appeal or review by a judicial authority; and

(b) have similar legal force and effect as a decision of a judicial authority in the same case."

jurisdiction, and the circulation of official documents issued by them should be in accordance with the provisions on official documents¹⁷.

In the Slovak Republic, as of July 1, 2016, the authority to conduct succession proceedings has been entirely assigned to notaries. Under the new legal framework established by Act No. 161/2015 Coll. on the Civil Non-Contentious Procedure Code (hereinafter as "CNPC"), notaries are empowered to perform all procedural actions in succession matters in their own name, with the authorization of a court, including issuing final decisions. Thus, the role of the notary in succession proceedings is akin to that of a court.¹⁸

The Constitutional Court of the Slovak Republic confirmed the constitutionality of such a notary's competence in its resolution No. PL. ÚS 12/2019.¹⁹ In the opinion of the Constitutional Court confirmed that a notary exercising court authority as a court commissioner by law, having decision-making power, is not a court within the meaning of Article 142(1) of the Constitution of the Slovak Republic (hereinafter referred to as the "Constitution"). The provision of Article 142(2) of the Constitution therefore does not apply to them, since it is obvious that they do not (and need not) have all the attributes of a court (judicial authority). However, the law grants notaries a certain amount of jurisdiction (to act and decide), which does not disqualify them from a constitutional point of view, since there is always a remedy against their action or decision, which is decided by the court. Based on the above mentioned, a notary is considered a public authority in the system of public authorities. It follows that his legal status, rights and obligations and limitations are determined by law in close connection with the fact that the notary exercises judicial power. The legal status of the notary is primarily determined by the fact that he participates in the fulfilment of the positive obligation of the State in relation to the realization of the fundamental right to judicial and other legal protection under Art. 46(1) of the Constitution to the extent determined by law.

In other words, a notary exercising judicial power by law as a judicial commissioner having judicial power is not a court within the meaning of Art. 142(1) of the Constitution, therefore, he is not subject to the provision of Art. 142(2) of the Constitution, since it does not (and need not) have has all the attributes of a court (judicial authority). However, the law grants the notary with a certain amount of judicial competence (to act and decide), this does not in any way constitutionally disqualify him in this position, because ultimately his actions and decision can be

¹⁷ See: A. Wysocka-Bar, *Polski notariusz nie jest sądem, a akt poświadczenia dziedziczenia nie jest orzeczeniem – glosa do wyroku Trybunału Sprawiedliwości z 23.05.2019 r., C-658/17, WB, Europejski Przegląd Sądowy 12/2019, p. 42.*

¹⁸ More see: Valová, K. *Komentár k § 16.* In: Smyčková, R. et al. *Civilný mimosporový poriadok. Veľký komentár.* Praha: C.H. Beck, 2017 p. 99.

¹⁹ Decision of the Constitutional Court of February 6, 2019, file number PL. ÚS 12/2019.

appealed, which is always decided by the court. In the succession proceedings, the notary, by the decision-making power participates as a judicial authority in the first instance in the succession proceedings in the fulfilment of the State's positive obligation to protect human rights and freedoms in the context of the realization of the fundamental right to judicial and other legal protection.²⁰

The judgement in case C-658/17 is of great practical importance under Polish law because it determines not only which body (organ) can be considered as a "court" under the Succession Regulation, but also contributes to a uniform approach to the status of a notarial document in similar cases. The analyzed judgment indirectly affects Polish law. Its effect is not (and does not have to be) changes in legal provisions, but only the scope of interpretation of the legal status of a notary in the context of Succession Regulation. Notaries in Poland are independent professionals — as part of their business, they perform activities for a fee specified in an agreement with the persons appearing for the activities. This, in combination with the lack of decision-making powers in succession matters, additionally speaks against recognizing them as bodies performing judicial functions²¹.

Conclusion

The provided analyses shows that the interpretation of the Succession Regulation is governed primarily by the key principle of effective assurance of the right of heirs as well as respect for the law applicable to the succession. The Slovak law, the same as Polish law, must respect the case law of the Court of Justice of EU. This means that respective Slovak and Polish courts are obliged to recognize and enforce succession decisions and rights in rem that have arisen in other Member States, even if these rights are not known in the legal system. This requires a comprehensive review and possible reform of inheritance law to ensure compliance with EU standards and case law. This may also include the introduction of new legal provisions to simplify the recognition of foreign succession deeds as well as introduction of a new legal institutes (such as legacy by vindication in Slovak legal system) adequate to the complexity of cross-border inheritance cases.

Literature

1. FEKETE, I.: Občiansky zákonník. Veľký komentár. 3. zväzok. (Dedenie, Záväzkové právo – všeobecná časť). Veľký komentár, 2. Aktualizované a rozšírené vydanie. Bratislava : Eurokódex 2015, 931 s. ISBN 978-80-8155-041-6.

²⁰ Art 46 of the Act No. 460/1992 Coll. The Slovak Constitution

²¹ See: K. Konieczna, *Pozycja prawna notariusza w sprawach spadkowych o charakterze transgranicznym. Glosa do wyroku Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej w sprawie C-658/17 WB*, *Problemy Prawa Prywatnego Międzynarodowego* 2020/27, p. 310.

2. FIALA, R., DRÁPAL, L. A kol. *Občanský zákoník IV. Dědičské právo (§ 1475 – 1720). Komentář*. 1. vydání. Praha : C. H. Beck, 2015, 648 s., ISBN 978-80-7400-570-1.
3. GÓRECKI, J.: Commentary to art. 31, in: Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) Nr 650/2012 w sprawie jurysdykcji, prawa właściwego, uznawania i wykonywania orzeczeń, przyjmowania i wykonywania dokumentów urzędowych dotyczących dziedziczenia oraz w sprawie ustanowienia europejskiego poświadczenia spadkowego. Komentarz, M. Pazdan (ed.), Warsaw, 2018, Legalis.
4. KONIECZNA, K.: Pozycja prawna notariusza w sprawach spadkowych o charakterze transgranicznym. Glosa do wyroku Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej w sprawie C-658/17 WB, Problemy Prawa Prywatnego Międzynarodowego 2020/27.
5. KOT, T.: Commentary to art. 23, in: Unijne rozporządzenie spadkowe nr 650/2012. Komentarz, M. Załucki (ed.), Warsaw 2015, CH. Beck, Legalis, 377 p. ISBN 978-83-255-7621-9
6. MARGOŃSKI, M.: Skutki rzeczowe zapisu windykacyjnego na tle rozporządzenia spadkowego, in: Nowe europejskie prawo spadkowe, M. Pazdan, J. Górecki Jacek (ed.), Warsaw: Wolters Kluwer, 2015, 396 p., ISBN: 978-83-264-8266-3.
7. OLESZKO, A.: Odmowa sporządzenia przez polskiego notariusza testamentu stwierdzającego ustanowienie zapisu windykacyjnego nieruchomości położonej w państwie UE nieznaną tej instytucji w świetle rozp. spadkowego nr 650/2012. Glosa do wyroku TS z dnia 12 października 2017 r., C-218/16, Lex 2018.
8. ŠTEVČEK, M., DULAK, A., BAJÁNKOVÁ, J., FEČÍK, M., SEDLAČKO, F., TOMAŠOVIČ, M. a kol. *Občiansky zákoník II. § 451 – 880. 2. vydanie. Komentár*. Praha: C. H. Beck, 2019, 1578 s., ISBN 978-80-7400-770-5.
9. WYSOCKA-BAR, A.: Polski notariusz nie jest sądem, a akt poświadczenia dziedziczenia nie jest orzeczeniem – glosa do wyroku Trybunału Sprawiedliwości z 23.05.2019 r., C-658/17, WB, Europejski Przegląd Sądowy 12/2019.

Contact details

JUDr. Ing. Karin Raková, PhD., MBA.

karin.rakova@flaw.uniba.sk

Univerzita Komenského v Bratislave

Právnická fakulta

Ewa Lewandowska, PhD

e.lewandowska@uwm.edu.pl

University of Warmia and Mazury in Olsztyn

Faculty of Law and Administration

Department of Civil Law and Private International Law

VPLYV SÚDNEHO DVORA EURÓPSKEJ ÚNIE NA SPOTREBITEĽSKÉ PRÁVO (VYBRANÉ PRÍPADY)

THE INFLUENCE OF THE COURT OF JUSTICE OF THE EUROPEAN UNION ON CONSUMER LAW (SELECTED CASES)

Peter Andrejčík¹

Abstrakt: Príspevok sa zameriava na významný vplyv judikatúry Súdneho dvora Európskej únie na vývoj slovenského spotrebiteľského práva. Na základe vybraných rozsudkov sú analyzované tri kľúčové oblasti: (i) neplatnosť spotrebiteľských zmlúv obsahujúcich neprijateľné zmluvné podmienky, (ii) náležitosti zmluvy o spotrebiteľskom úvere a (iii) právo spotrebiteľa na odstúpenie od zmluvy uzavretej na diaľku a mimo prevádzkových priestorov obchodníka.

Kľúčové slová: Súdny dvor Európskej únie, spotrebiteľské právo, neplatnosť zmluvy, zmluva o spotrebiteľskom úvere, právo na odstúpenie od zmluvy.

Abstract: The article focuses on the significant impact of the jurisprudence of the Court of Justice of the European Union (CJEU) on the development of Slovak consumer law. Based on selected judgments, three key areas are analyzed: (i) invalidity of consumer contracts containing unacceptable contractual terms, (ii) essentials of a consumer loan agreement and (iii) the consumer's right to withdraw from a contract concluded remotely and outside the merchant's premises.

Key words: Court of Justice of the European Union, consumer law, invalidity of the contract, consumer loan agreement, right to withdraw from the contract.

Úvod

V úvode chceme upriamiť pozornosť čitateľa na základné východiská a významný vplyv Súdneho dvora EÚ (ďalej len „SD EÚ“) vo vzťahu k civilnému procesu. Stručne preto najprv poukážeme na relevantnú právnu úpravu, ktorá sa častokrát aplikuje v spotrebiteľských sporoch. Pôsobnosť Súdneho dvora Európskej únie je primárne upravená v piatom oddiele Zmluvy o fungovaní EÚ (čl. 251 – 281). V oblasti spotrebiteľského práva je kľúčovým čl. 267, v zmysle ktorého má SD EÚ právomoc

¹ Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta.

rozhodovať o tzv. prejudiciálnych otázkach, ktoré sa týkajú buď a) výkladu zmlúv alebo b) platnosti a výkladu aktov inštitúcií, orgánov alebo úradov alebo agentúr Únie. Tento článok zároveň upravuje, v ktorých prípadoch vnútroštátny súdny orgán môže a kedy je naopak *povinný* obrátiť sa na SD EÚ.² Z pohľadu slovenského právneho poriadku sú kľúčové tri procesné ustanovenia v Civilnom sporovom poriadku (ďalej len „CSP“). V prvom rade sú rozhodnutia SD EÚ považované za súčasť ustálenej rozhodovacej praxe najvyšších súdny autorít (2 ods. 2 CSP³). Začatie prejudiciálneho konania je obligatórnym dôvodom prerušenia civilného konania podľa § 162 ods. 1 písm. c) CSP a rozhodnutie SD EÚ môže byť zároveň dôvodom prípustnosti podania žaloby na obnovu konania podľa § 397 ods. 1 písm. e) CSP⁴. V ďalšej časti sa zamierame na tri vybrané (avšak významné) prípady z oblasti spotrebiteľského práva, kedy zákonodarca odôvodňoval zmenu právnej úpravy práve na základe rozhodovacej praxe SD EÚ.

Neplatnosť spotrebiteľskej zmluvy v kontexte existencie neprijateľných zmluvných podmienok, použitia nekalej obchodnej praktiky alebo úžery

Podľa § 53d zákona č. 40/1964 Zb. Občianskeho zákonníka (ďalej len „OZ“), účinného od 1.6.2014 až doteraz: „*Spotrebiteľská zmluva, ktorá obsahuje neprijateľnú zmluvnú podmienku v znení, ako je uvedená vo výroku rozhodnutia súdu a jej uzavretie bolo dosiahnuté za použitia nekalej obchodnej praktiky alebo úžery, je neplatná.*“.

Vyššie identifikované ustanovenie sa stalo súčasťou nášho právneho poriadku v nadväznosti na novelizáciu OZ vykonanú zákonom č. 106/2014 Z. z. Dôvodová správa k tejto novele zdôrazňovala potrebu úpravy účinkov nekalých obchodných praktík vo vzťahu k používaniu neprijateľných zmluvných podmienok. Zákonodarca považoval použitie nekalej obchodnej praktiky za najčastejší dôvod rozšíreného a sústavného používania neprijateľných zmluvných podmienok, pričom v dôvodovej správe osobitne zdôraznil, že „*zavedenie v poradi ďalšieho dôvodu absolútnej neplatnosti spotrebiteľskej zmluvy má oporu aj v rozhodnutí Súdneho dvora Európskych spoločenstiev C-453/10*“.

V tomto prípade zákonodarca odkazoval na rozsudok SD EÚ zo dňa 15.3.2012 vo veci C-453/10 [Jana Pereničová, Vladislav Perenič proti SOS financ, spol. s r. o. (nebanková spoločnosť)], ktorý sa týkal návrhu Okresného súdu Prešov na začatie prejudiciálneho konania.

² K oslobodeniu všeobecného súdu od povinnosti predložiť prejudiciálnu otázku SD EÚ sa vyjadril aj Ústavný súd SR v náleze zo dňa 28.7.2022 sp. zn. III. ÚS 251/2022, publikovanom v Zbierke nálezov a uznesení ÚS SR pod č. 36/2022.

³ K tomu pozri napr. uznesenie Najvyššieho súdu SR zo dňa 31.10.2017 sp. zn. 6 Cdo 129/2017 (ods. 11).

⁴ K tomu pozri napr. PONIŠT, Viliam: Rozhodnutie Súdneho dvora Európskej únie ako dôvod žaloby na obnovu konania. In: Bulletin Slovenskej advokátskej komory, Roč. 2024, č. 1, s. 23 – 30.

Skutkový stav vo veci C-453/10 (zostručnený): Veriteľ na základe zmluvy o spotrebiteľskom úvere poskytol spotrebiteľom úver vo výške 150.000,- SKK (4.979,- EUR), ktorý mal byť splatený do 3 rokov. Spotrebiteľia mali celkovo vrátiť veriteľovi sumu 342.000,- SKK (11.352,- EUR), t.j. viac ako dvojnásobok poskytnutého úveru. Spotrebiteľia sa na vnútroštátnom súde domáhali určenia neplatnosti zmluvy, keďže obsahovala viaceré znevýhodňujúce podmienky, ako napríklad RPMN vo výške 48,63 % (podľa výpočtu Okresného súdu Prešov predstavovala RPMN 58,76 %, t.j. vyššia o viac ako 10 %).

Okresný súd Prešov položil SD EÚ nasledujúce dve prejudiciálne otázky (zjednodušené): *Môže vnútroštátny súd pri zistení nekalých zmluvných klauzúl v spotrebiteľskej zmluve rozhodnúť, že zmluva ako celok spotrebiteľa nezaväzuje, ak je to pre spotrebiteľa výhodnejšie? Ak dodávateľ uvedie v zmluve nižšiu RPMN oproti skutočnej, môže vnútroštátny súd považovať takýto postup dodávateľa voči spotrebiteľovi za nekalú obchodnú prax?*

Odpovede SD EÚ (zostručnené): Súd sa nemôže opierať len o prípadnú výhodnosť vyhlásenia neplatnosti zmluvy ako celku pre jednu zo zmluvných strán. Smernica 93/13 nebráni tomu, aby členský štát stanovil, že spotrebiteľská zmluva, ktorá obsahuje jednu alebo viacero nekalých podmienok, je neplatná ako celok, pokiaľ sa ukáže, že to zaisťuje lepšiu ochranu spotrebiteľa. Uvedenie nižšej než skutočnej RPMN v zmluve, treba kvalifikovať ako „klamlivú“ obchodnú prax, pokiaľ zapríčiňuje alebo je spôsobilá zapríčiniť, že priemerný spotrebiteľ urobí rozhodnutie o obchodnej transakcii, ktoré by inak neurobil. Vnútroštátnemu súdu prináleží, aby overil, či to tak je vo veci samej.

Podľa záverov SD EÚ vo veci C-453/10 teda platí, že (i) počet neprijateľných zmluvných podmienok nemá vplyv na neplatnosť celej spotrebiteľskej zmluvy; ani v prípade ak by to bolo pre spotrebiteľa výhodnejšie; (ii) vplyv nekalej obchodnej praxe na platnosť zmluvy je potrebné posúdiť v kontexte neprijateľnosti zmluvných podmienok a správania sa spotrebiteľa.

Na rozsudok SD EÚ vo veci C-453/10 a na jeho (stále platné) závery odkazuje aj Ústavný súd SR v aktuálnej rozhodovacej činnosti (napr. ods. 24 uznesenia Ústavného súdu SR zo dňa 8.2.2024 III. ÚS 31/2023) a viaceré odvolacie súdy (napr. ods. 93 rozsudku Krajského súdu v Trnave zo dňa 19.4.2023 sp. zn. 24CoCsp/63/2022, ods. 18 rozsudku Krajského súdu v Prešove zo dňa 27.10.2022 sp. zn. 20Co/46/2022 alebo ods. 25 uznesenie Krajského súdu v Trenčíne zo dňa 20.5.2021 sp. zn. 19CoCsp/44/2020). Okrem toho Ústavný súd SR vo svojej rozhodovacej praxi, rešpektujúc doterajšiu vlastnú judikatúru (III. ÚS 150/2018) dospel aj k záveru, že v spotrebiteľských veciach princíp „*vigilantibus iura scriptae sunt*“ ustupuje dôležitejšiemu princípu, ktorým je ochrana práv spotrebiteľa, v dôsledku čoho je irelevantná aktivita spotrebiteľa z pohľadu skúmania neprijateľných zmluvných

podmienok (pozri III. ÚS 166/2023, ktorý vychádza z rozsudku SD EÚ vo veci C-448/17⁵).

Náležitosti zmluvy o spotrebiteľskom úvere nemusia byť uvedené v jednom dokumente

Keďže viaceré náležitosti zmluvy o spotrebiteľskom úvere v zákone č. 129/2010 Z. z. o spotrebiteľských úveroch a o iných úveroch a pôžičkách pre spotrebiteľov a o zmene a doplnení niektorých zákonov (ďalej len „ZoSÚ“) neboli v súlade s čl. 10 ods. 2 transponovanej Smernice Európskeho parlamentu a Rady č. 2008/48/ES zo dňa 23.4.2008 o zmluvách o spotrebiteľskom úvere a o zrušení smernice Rady 87/102/EHS (ďalej len „smernica 2008/48“), zákonodarca novelizoval ZoSÚ zákonom č. 279/2017 Z. z., a to v nadväznosti na rozsudok SD EÚ zo dňa 9.11.2016 vo veci C-42/15 [Home Credit Slovakia, a.s. (nebanková spoločnosť) proti Klára Bíróová], ktorý sa týkal návrhu Okresného súdu Dunajská Streda na začatie prejudiciálneho konania.

Skutkový stav vo veci C-42/15 (zostručnený): Veriteľ poskytol spotrebiteľke úver vo výške 700,- EUR. Zmluva uvádzala, že jej neoddeliteľnou súčasťou sú aj úverové zmluvné podmienky (ďalej len „VOP“), ktoré však neboli podpísané spotrebiteľkou. Podľa VOP bol dlžník oprávnený vyžiadať si od veriteľa bezplatne kedykoľvek počas celej doby trvania zmluvy výpis z účtu vo forme amortizačnej tabuľky, ktorá uvádza splátky, ktoré sa majú zaplatiť, a lehoty a podmienky ich úhrady, vrátane rozpisu každej splátky s uvedením amortizácie istiny, úrokov a dodatočných nákladov. Keďže spotrebiteľka prestala splácať úver, veriteľ vyhlásil predčasnú splatnosť úveru a na vnútroštátny súd podal žalobu na vymoženie svojej pohľadávky. Vnútroštátny súd mal pochybnosti o platnosti zmluvy o úvere vzhľadom na to, že VOP neboli podpísané spotrebiteľkou.

Okresný súd Dunajská Streda položil SD EÚ sedem prejudiciálnych otázok, v zmysle ktorých sa predovšetkým pýtal na to, či zmluva o spotrebiteľskom úvere (i) musí byť nevyhnutne vyhotovená ako jediný dokument, (ii) musí uvádzať splatnosť splátok odkazom na konkrétny dátum, (iii) musí vo forme amortizačnej tabuľky spresňovať, aká časť splátky bude započítaná na vrátenie tejto istiny a či vnútroštátna právna úprava môže stanoviť, že v prípade, ak zmluva o spotrebiteľskom úvere neobsahuje všetky náležitosti uvedené v čl. 10 ods. 2 smernice 2008/48, môže súd takú zmluvu určiť za bezúročnú a bez poplatkov.

Odpovede SD EÚ (zostručnené): Zmluva nemusí byť nevyhnutne vyhotovená ako jeden dokument, ale všetky náležitosti musia byť vyhotovené písomne alebo na

⁵ Ide o rozsudok SD EÚ zo dňa 20.9.2018 vo veci EOS KSI Slovensko s. r. o. (nebanková spoločnosť) proti Ján Danko, Margita Danková, ktorý sa týkal návrhu Okresného súdu Prešov na začatie prejudiciálneho konania. SD EÚ v danej veci posudzoval zmluvu o spotrebiteľskom úvere, ktorá neobsahovala RPMN, ani nevádzala úrokovú sadzbu.

trvalom nosiči. Nie je nevyhnutné, aby zmluva uvádzala splatnosť splátok spotrebiteľa odkazom na konkrétny dátum, pokiaľ podmienky tejto zmluvy umožňujú spotrebiteľovi bez ťažkostí a s istotou identifikovať dátumy týchto splátok. Zmluva nemusí vo forme amortizačnej tabuľky spresňovať, aká časť každej splátky bude započítaná na vrátenie tejto istiny. Členský štát môže stanoviť, že v prípade, ak zmluva neobsahuje všetky náležitosti uvedené v čl. 10 ods. 2 smernice 2008/48, táto zmluva sa bude považovať bez úrokov a poplatkov, pokiaľ ide o okolnosť, ktorej neuvedenie môže pochybníť možnosť spotrebiteľa posúdiť rozsah svojho záväzku. SD EÚ sa v odôvodnení rozsudku C-42/15 osobitne vyjadril aj k požiadavke podpisu spotrebiteľa k zvyšnej úverovej dokumentácii (napr. obchodné podmienky), ktorá má tvoriť jej neoddeliteľnú súčasť: „*pokiaľ členský štát vo svojej vnútroštátnej právnej úprave stanoví, že požiadavka podpísania sa vzťahuje na všetky náležitosti tejto zmluvy, čo prislúcha overiť vnútroštátnemu súdu, ani smernica 2008/48, ani právo Únie vo všeobecnosti nebránia takejto požiadavke.*“. S identifikovanými závermi sa stotožnil aj Najvyšší súd SR⁶, vrátane právnej doktríny⁷.

Po zverejnení rozsudku SD EÚ vo veci C-42/15 sa nad správnym výkladom a interpretáciou jeho záverov okrem zákonodarcu, takmer okamžite zamýšľali viacerí autori v samostatných odborných článkoch⁸, vrátane Národnej banky Slovenska (ďalej len „NBS“)⁹. Tá vo svojom zverejnenom stanovisku apelovala na to, že rozsudok SD EÚ prezentuje viacero významných právnych záverov, ktorými objasňuje aplikáciu ZoSÚ, v dôsledku čoho chce NBS vysvetliť, akým spôsobom bude pristupovať k riešeným otázkam pri výkone dohľadu. NBS sa zaviazala aplikovať

⁶ Pozri napr. uznesenie Najvyššieho súdu SR zo dňa 29.10.2018 sp. zn. 5 Cdo 132/2017 (ods.23), uznesenie Najvyššieho súdu SR zo dňa 27.5.2020 sp. zn. 4 Cdo 9/2019 (ods. 13 a 14) alebo rozsudok veľkého senátu Najvyššieho súdu SR zo dňa 28.3.2023 sp. zn. 1 VCdo 4/2022, publikovaný pod R 21/2023 (ods. 18).

⁷ Pozri napr. CSACH, Kristián: O prílohách zmluvy. In: *Súkromné právo*, Roč. 2021, č. 6, s. 237, FÖLDEŠ, Richard – DŽAČÁR, Ľubomír: K výkladu vyžadujúcemu rozpis splátky spotrebiteľského úveru. In: *Právny obzor*, Roč. 2018, č. 3, s. 300, LOHAZER, Martin: Možnosti zachovania požiadavky na obligatórnu písomnú formu zmluvy o spotrebiteľskom úvere pri jej uzatvorení na diaľku. In: *Bulletin slovenskej advokácie*, Roč. 2021, č. 7-8, s. 31, VOJČÍK, Peter – JUSKOVÁ, Monika: Uplatňovanie nárokov zo zmlúv o spotrebiteľskom úvere. In: *Bulletin slovenskej advokácie*, Roč. 2020, č. 9, s. 16.

⁸ JÁNOŠÍKOVÁ, Martina: Keď písomne neznamena písomne a iné poučenia z rozsudku Home Credit Slovakia. In: *Súkromné právo*, Roč. 2017, č. 2, s. 72 – 76 alebo BORKOVIČOVÁ, Veronika: Pokus o demýtizáciu rozsudku Súdneho dvora Európskej únie vo veci C-42,15, Home Credit Slovakia, a.s., proti Klára Bíróová. In: *Súkromné právo*, Roč. 2017, č. 2, s. 65 – 72.

⁹ Informácia odboru ochrany finančných spotrebiteľov NBS zo dňa 18.4.2017 k aplikačným dôsledkom rozsudku SD EÚ vo veci C-42/15 Home Credit Slovakia, a.s. proti Kláre Bíróovej. Dostupná online [ku dňu 25.9.2024] na webovom portáli NBS: https://www.nbs.sk/_img/documents/zivotne%20situacie/inform%C3%A1cia%20oofs_rozsudok_sd%20eu-c-42-15_final.pdf

ustanovenia ZoSÚ eurokonformne, ako aj v tom rozsahu, v akom by smernica 2008/48 mohla mať priamy účinok vo vertikálnom vzťahu.

Rozsudok SD EÚ vo veci C-42/15 stále rezonuje v súdnej praxi, o čom svedčí napríklad aj rozhodnutie veľkého senátu občianskoprávneho kolégia Najvyššieho súdu SR zo dňa 28.3.2023 sp. zn. 1VCdo/4/2022, publikované pod R 21/2023.

Právo spotrebiteľa na odstúpenie od zmluvy uzavretej na diaľku a zmluvy uzavretej mimo prevádzkových priestorov obchodníka

Od 1.7.2024 nadobudol účinnosť nový zákon č. 108/2024 Z. z. o ochrane spotrebiteľa a o zmene a doplnení niektorých zákonov (ďalej len „ZoOS“), ktorý predovšetkým ruší a nahrádza pôvodný zákon o ochrane spotrebiteľa (250/2007 Z. z.) a zároveň novelizuje dvadsaťdva ďalších právnych predpisov (napr. OZ, zákone o dohľade nad finančným trhom, zákone o energetike a zákone o alternatívnom riešení spotrebiteľských sporov a ďalšie). Nový zákon posilňuje ochranu spotrebiteľa, zavádza nové pojmy a mení pôvodnú terminológiu („obchodník“ namiesto dodávateľ / predávajúci; „tovar“ namiesto výrobok; „digitálny obsah“ namiesto elektronický obsah, „trvanlivé médium“ namiesto trvanlivý nosič alebo „spotrebiteľská organizácia“ namiesto združenie).

Ustanovenie § 19 ZoOS upravuje v ods. 1 právo spotrebiteľa na odstúpenie od zmluvy uzavretej na diaľku a zmluvy uzavretej mimo prevádzkových priestorov obchodníka a v ods. 2 upravuje aj odklony od tohto práva. Ide o výsledok transpozície Smernice Európskeho parlamentu a Rady č. 2011/83/EÚ zo dňa 25.10.2011 o právach spotrebiteľov (ďalej len „smernica 2011/83“), ktoré zohľadňujú osobitosti niektorých produktov, pri ktorých by umožnením uplatnenia práva spotrebiteľa na odstúpenie od zmluvy vznikla značná a neodôvodnená nerovnováha medzi právami spotrebiteľa a povinnosťami obchodníka

Podľa § 19 ods. 1 písm. c) ZoOS: *„Spotrebiteľ má právo odstúpiť od zmluvy uzavretej na diaľku a od zmluvy uzavretej mimo prevádzkových priestorov obchodníka aj bez uvedenia dôvodu v lehote podľa § 20 ods. 1 až 3 okrem zmluvy, ktorej predmetom je dodanie tovaru vyrobeného podľa špecifikácií spotrebiteľa alebo tovaru vyrobeného na mieru“.*

Dôvodová správa k vyššie uvedenej výnimke pri inštitúte odstúpenia odkazuje na dva rozsudky SD EÚ, ktoré sa týkali zmlúv uzavretých na diaľku a mimo prevádzkových priestorov obchodníkov:

Rozsudok SD EÚ zo dňa 14.5.2020 vo veci C-208/19 [NK (architektonická spoločnosť) proti MS, AS], ktorý sa týkal návrhu Krajského súdu v Grazi (Rakúsko) na začatie prejudiciálneho konania. Spor sa týkal zaplatenia odmeny za architektonické služby, ktoré obchodník (NK) reálne poskytol spotrebiteľom (MS a AS). Spotrebiteľia však odstúpili od zmluvy. Rozsudok SD EÚ zo dňa 21.10.2020 vo

veci C-529/19 [Möbel Kraft GmbH & Co. KG (predajca nábytku) proti ML], ktorý sa týkal návrhu Okresného súdu v Postupime (Nemecko) na začatie prejudiciálneho konania. Spor sa týkal žaloby o náhradu škody v dôsledku odstúpenia spotrebiteľa od kúpnej zmluvy.

Skutkový stav vo veci C-208/19 (zostručnený): Obchodník uzatvoril so spotrebiteľmi zmluvu o vytvorení architektonického návrhu novostavby rodinného domu, na základe ktorej im odovzdal vypracovaný stavebný plán, súhrnný prehľad nákladov, ako aj faktúru za poskytnutú službu vo výške 3.780,- EUR. Keďže spotrebiteľia neboli s kvalitou dodaných podkladov spokojní, informovali obchodníka, že okamžite odstupujú od zmluvy. Následne obchodník podal na Okresný súd v Grazi žalobu, ktorou sa domáhal, aby bola spotrebiteľom uložená povinnosť zaplatiť mu odmenu za poskytnutie architektonického návrhu. Obchodník predovšetkým tvrdil, že smernica 2011/83 a spolkový zákon o zmluvách uzavretých na diaľku alebo mimo prevádzkových priestorov BGBl. I, 33/2014 (ďalej len „FAGG“) nie je uplatniteľný na danú zmluvu, pretože poskytnuté služby sa týkajú výstavby novej budovy a v dôsledku toho sa na ne vzťahuje výnimka. Okresný súd v Grazi žalobu zamietol, pretože sa podľa jeho názoru zmluva netýkala výstavby novej nehnuteľnosti a obchodník si nesplnil voči spotrebiteľom informačné povinnosti. Okrajovo však okresný súd uviedol, že spotrebiteľia nemali právo na odstúpenie od zmluvy, keďže stavebný plán rodinného domu sa musí vypracovať podľa konkrétnych želaní dotknutých osôb.

Odvolačný súd (Krajinský súd pre občianskoprávne spory Graz) sa rozhodol položiť SD EÚ dve prejudiciálne otázky: *Má sa zmluva medzi architektom a spotrebiteľom, na základe ktorej má architekt (len) navrhnuť novostavbu domu, a zároveň vyhotoviť jej plány, považovať za „zmluvu o výstavbe nových budov“ v zmysle čl. 3 ods. 3 písm. f) smernice 2011/83? Považuje sa zmluva medzi architektom a spotrebiteľom, podľa ktorej sa architekt zaväzuje navrhnuť novostavbu domu podľa pokynov a želaní jej objednávateľov a v tejto súvislosti vyhotoviť plány, za „zmluvu o dodanie tovaru vyrobeného podľa špecifikácií spotrebiteľa alebo vyrobeného jasne na mieru“ v zmysle čl. 16 písm. c) a čl. 2 bodov 3 a 4 smernice 2011/83?*

Odpovede SD EÚ (zostručnené): Zmluva (...) nepredstavuje zmluvu o výstavbe novej budovy v zmysle čl. 3 ods. 3 písm. f) smernice 2011/83 a nepredstavuje zmluvu o dodaní tovaru vyrobeného podľa špecifikácií spotrebiteľa alebo vyrobeného jasne na mieru v zmysle čl. 16 písm. c) a článku 2 bodov 3 a 4 smernice 2011/83.

SD EÚ v odôvodnení k prvej otázke dospel k záveru, že v danom prípade sa architekt zaviazal vypracovať pre spotrebiteľa iba architektonický návrh novostavby rodinného domu, po ktorom vôbec nemusí nasledovať skutočná výstavba, čo fakticky príliš predchádza procesu výstavby novej budovy na to, aby sa daná zmluva mohla považovať za „zmluvu o výstavbe nových budov“. Vo vzťahu k druhej otázke SD EÚ

apeloval na to, že primárnym predmetom zmluvy nebolo dodanie tovaru (hoci SD EÚ paradoxne uznal, že architektonické dokumenty v papierovej podobe alebo v digitálnej podobe sú hmotným predmetom), ale poskytnutie duševného plnenia architekta, spočívajúceho vo vypracovaní návrhu novostavby rodinného domu. Podľa názoru SD EÚ je poskytnutie architektonických plánov (ako tovaru) druhoradé vo vzťahu k hlavnému plneniu, ktoré sa má uskutočniť. Zákonodarca v dôvodovej správe k ZoOS k tomu dodal, že výnimka z práva spotrebiteľa na odstúpenie od zmluvy sa nevzťahuje aj na ďalšie služby, ako napríklad svadobné fotenie alebo poradenské služby.

Skutkový stav vo veci C-529/19 (zostručnený): Spotrebiteľ uzavrel na obchodnom veľtrhu s obchodníkom kúpnu zmluvu, týkajúcu sa vstavanej kuchynskej linky. Spotrebiteľ uplatnil právo na odstúpenie od zmluvy a z tohto dôvodu odmietol prevziať dodávku kuchynskej linky. Následne obchodník podal na Okresný súd v Postupime (Nemecko) žalobu o náhradu škody. Špecifikom daného prípadu bolo to, že časti kuchynskej linky, ktorých výrobu obchodník ešte nezačal v čase, keď sa rozhodol odstúpiť od tejto zmluvy, mala vyrobiť iná firma (tretia osoba), avšak zmontovať ich mali zamestnanci obchodníka u spotrebiteľa. Podľa názoru vnútroštátneho súdu sa prefabrikované časti kuchynskej linky dali bez straty pre obchodníka demontovať. Okresný súd v Postupime osobitne upozornil SD EÚ, že podľa judikatúry Vyššieho krajského súdu v Stuttgarte, kupujúci individualizovaného tovaru nie je oprávnený uplatniť svoje právo na odstúpenie od zmluvy, aj keď obchodník ešte nezačal s výrobou tovaru alebo s jeho prispôbením osobným potrebám spotrebiteľa, avšak časť nemeckej doktríny nesúhlasí s týmto stanoviskom vyjadreným v judikatúre.

V rámci prejudiciálneho konania boli SD EÚ položené nasledujúce prejudiciálne otázky: *„Je právo na odstúpenie od zmluvy podľa čl. 16 písm. c) smernice 2011/83 vylúčené aj vtedy, ak sa tovar síce vyrobí podľa špecifikácie spotrebiteľa, predávajúci však ešte nezačal s výrobou a prispôbenie u samotného spotrebiteľa by uskutočnil sám, nie prostredníctvom tretej osoby? Záleží na tom, či by sa tovar dal znova uviesť do stavu pred individuálnym prispôbením len s nepatrnými nákladmi na demontáž, napríklad približne vo výške 5 percent hodnoty tovaru?“*

Odpoveď SD EÚ (zostručnená): Výnimku z práva na odstúpenie od zmluvy možno uplatniť voči spotrebiteľovi, ktorý uzavrel zmluvu mimo prevádzkových priestorov týkajúcu sa predaja tovaru, ktorý sa má vyrobiť podľa jeho špecifikácií, bez ohľadu na to, či obchodník začal s výrobou uvedeného tovaru.

SD EÚ v odôvodnení uzavrel, že pokiaľ je predmetom zmluvy výroba tovaru zhotoveného podľa špecifikácií zadaných spotrebiteľom, tak sa na spotrebiteľa výnimka z práva na odstúpenie od zmluvy uplatňuje ihneď bez toho, aby bola podriadená vzniku akejkoľvek udalosti, ktorá nastane po uzavretí zmluvy, a nezávisle od toho, či došlo k úplnému splneniu uvedenej zmluvy alebo či práve dochádza k jej

plneniu zo strany obchodníka. Situácia, v ktorej by existencia práva spotrebiteľa na odstúpenie od zmluvy závisela od budúcej udalosti, ktorej uskutočnenie závisí od rozhodnutia obchodníka, by podľa názoru SD EÚ nebola zlučiteľná s predzmluvnou informačnou povinnosťou

Vo vzťahu k tomuto rozhodnutiu zákonodarca v dôvodovej správe k ZoSÚ poznamenal: „Vzhľadom na to, že ide o odňatie práva spotrebiteľovi, malo by sa aj toto ustanovenie vykladať reštriktívne. Musí ísť teda o personalizovaný, individuálne špecifikovaný alebo do istej miery jedinečný tovar, vyrobený podľa želaní a požiadaviek spotrebiteľa. Písmeno c) sa teda nevzťahuje na prefabrikovaný tovar, ktorý je vyrobený na základe výberu spotrebiteľa podľa katalógu alebo z prednastavených možností napríklad výbavy či farby auta alebo zostavy z ponúkanej sady kuchynského nábytku. Takisto sa táto výnimka nevzťahuje ani na smart elektroniku, ako je napríklad počítač, smartfón alebo inteligentná chladnička, ktoré si spotrebiteľ môže personalizovať. Tieto nastavenie je možné odstrániť, resp. vrátiť tovar do továrenských nastavení a po odstúpení od zmluvy opätovne ponúknuť iným spotrebiteľom. Tým nie je obmedzené uplatnenie zodpovednosti spotrebiteľa za zníženie hodnoty tovaru podľa § 21 ods. 4 návrhu zákona.“. Doplňujúci výklad zákonodarcu možno hodnotiť pozitívne a nepochybne prispeje k právnej istote zmluvných strán. Pre úplnosť však uvádzame, že z verejne dostupných rozhodnutí slovenských súdov sa nám nepodarilo identifikovať žiadne, ktoré by odkazovalo na spomínané rozsudky SD EÚ [C-208/19 a C-529/19].

Záver

Z vybraných prípadov jednoznačne vyplýva, že judikatúra SD EÚ má zásadný a priamy vplyv na vývoj a aplikáciu spotrebiteľského práva v SR. Rozhodnutia SD EÚ, ako nadnárodného súdneho orgánu, interpretujú a vykladajú európske právo (v oblasti spotrebiteľského práva najmä transponované smernice) a stanovujú jednotné štandardy pre členské štáty (hoci SD EÚ niekedy pripúšťa, že vnútroštátna úprava môže byť odchylná). Vnútroštátne súdy sú povinné závery SD EÚ rešpektovať a primerane ich aplikovať pri rozhodovaní konkrétnych (nielen spotrebiteľských) sporov. Týmto spôsobom dochádza k prirodzenej harmonizácii národného súkromného práva s právom EÚ a k napĺňaniu princípu právnej istoty, na ktorý sa spoliehajú dotknuté zmluvné strany (spotrebiteľ, obchodník). Podľa nášho názoru je dôležité, aby sa právna doktrína a súdna prax aktívne a komplexne zaoberali analýzou, výkladom, interpretáciou a najmä aplikáciou judikatúry SD EÚ, ktorej právne závery sú inšpiráciou pre ďalší vývoj súkromného práva. Na druhej strane však netreba opomínať vnútroštátne závery Ústavného súdu SR¹⁰, v zmysle ktorých hoci

¹⁰ Nález Ústavného súdu SR zo dňa 7.2.2018 sp. zn. PL. ÚS 11/2016 (obdobne I. ÚS 332/2019, I. ÚS 71/2020, II. ÚS 57/2020).

ochranu spotrebiteľov tvorí neoddeliteľnú súčasť súkromného práva a postavenie spotrebiteľov treba brať vážne, je nutné ju interpretovať triezvo a neutrálne ako iné právne inštitúty. Táto ochrana je už totiž súčasťou zákonnej normy a nepotrebuje osobitnú extenzívnu interpretáciu. Obdobné závery vyplývajú z českej rozhodovacej praxe dovolacieho súdu¹¹, ktorý apeluje, že ochrana spotrebiteľa má svoje medze a v žiadnom prípade ju nemožno vnímať ako obranu pred ľahkomyselnosťou a nezodpovednosťou. Aj v týchto intenciách sa preto prikláňame k záveru, že ochrana spotrebiteľa neznamena ochranu pred jeho vlastnými ekonomickými (hoci aj neuváženými) rozhodnutiami, ale ochranu pred neúplnými a nepravdivými informáciami, vyplývajúcimi z informačnej asymetrie medzi obchodníkom a spotrebiteľom.¹²

Zoznam použitej literatúry

1. BEJČEK, Josef: Ochrana spotřebitele, nebo i pokrytecky zastřená ochrana věrolomnosti? In: Právní rozhledy. Roč. 2013, č. 13-14, s. 477 - 482. ISSN 1210-6410
2. BORKOVIČOVÁ, Veronika: Pokus o demýtizáciu rozsudku Súdneho dvora Európskej únie vo veci C-42,15, Home Credit Slovakia, a.s., proti Klára Bíróová. In: Súkromné právo, Roč. 2017, č. 2, s. 65 – 72. ISSN 1339-8652
3. CSACH, Kristián: O prílohách zmluvy. In: Súkromné právo, Roč. 2021, č. 6, s. 237. ISSN 1339-8652
4. FÖLDEŠ, Richard – DŽAČÁR, Ľubomír: K výkladu vyžadujúcemu rozpis splátky spotrebiteľského úveru. In: Právny obzor, Roč. 2018, č. 3, s. 284 – 314. ISSN 0032-6984
5. JÁNOŠÍKOVÁ, Martina: Keď písomne neznamena písomne a iné poučenia z rozsudku Home Credit Slovakia. In: Súkromné právo, Roč. 2017, č. 2, s. 72 – 76. ISSN 1339-8652
6. LOHAZER, Martin: Možnosti zachovania požiadavky na obligatórnu písomnú formu zmluvy o spotrebiteľskom úvere pri jej uzatvorení na diaľku. In: Bulletin slovenskej advokácie, Roč. 2021, č. 7-8, s. 30 – 37. ISSN 1335-1079
7. PONIŠT, Viliam: Rozhodnutie Súdneho dvora Európskej únie ako dôvod žaloby na obnovu konania. In: Bulletin Slovenskej advokátskej komory, Roč. 2024, č. 1, s. 23 – 30. ISSN 1335-1079
8. VOJČÍK, Peter – JUSKOVÁ, Monika: Uplatňovanie nárokov zo zmlúv o spotrebiteľskom úvere. In: Bulletin slovenskej advokácie, Roč. 2020, č. 9, s. 12 – 23. ISSN 1335-1079

¹¹ Rozsudok Najvyššieho súdu ČR zo dňa 29.6.2010 sp. zn. 23 Cdo 1201/2009, publikovaný v Souboru civilních rozhodnutí a stanovisek NS pod č. 12/2010 (C 8656).

¹² BEJČEK, Josef: Ochrana spotřebitele, nebo i pokrytecky zastřená ochrana věrolomnosti? In: Právní rozhledy. Roč. 2013, č. 13-14, s. 477.

Kontaktné údaje

JUDr. Peter Andrejčík

andrejcik1@uniba.sk

Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta

VPLYV SD EÚ NA PRÍKLADE PREMLČACEJ DOBY PRI VYDANÍ BEZDÔVODNÉHO OBOHATENIA SPOTREBITEĽOVI ZÍSKANÉHO PLNENÍM Z PREPLATENEJ SPOTREBITEĽSKEJ ÚVEROVEJ ZMLUVY

IMPACT OF THE CJEU ON THE EXAMPLE OF THE RUNNING OF THE LIMITATION PERIOD FOR THE RECOVERY OF UNJUST ENRICHMENT ACQUIRED BY PERFORMANCE UNDER A CONSUMER CREDIT AGREEMENT

Dávid Maukš¹

Abstrakt: Predkladaný príspevok analyzuje vplyv rozhodnutí Súdneho dvora Európskej únie (ďalej aj SD EÚ) na príklade plynutia premlčacej doby pri vydaní bezdôvodného obohatenia, ktoré bolo získané plnením na základe spotrebiteľskej úverovej zmluvy, ktorá sa stala bezúročnou a bez poplatkov v dôsledku absencie zákonom vyžadovaných náležitostí. Cieľom zvolenej témy je poukázať na vplyv nadnárodného súdneho orgánu, ktorý môže svojím individuálnym rozhodnutím zmeniť ustálenú súdnu judikatúru Najvyššieho súdu Slovenskej republiky (ďalej len NS SR) i bez toho, aby sa zmenila vnútroštátna právna úprava. Konkrétne rozhodnutie SD EÚ vyústilo do publikovania uznesenia NS SR z 28. februára 2022, sp. zn. 7 Cdo 268/2021 v rámci Zbierky stanovísk a rozhodnutí NS SR, čím sa v praxi zaviedla automatická aplikácia 10 ročnej objektívnej premlčacej doby v uvedených prípadoch bezdôvodného obohatenia na úkor spotrebiteľa.

Kľúčové slová: spotrebiteľská zmluva, vplyv SD EÚ, bezdôvodné obohatenie, premlčanie, premlčacia doba

Abstract: The paper analyses the impact of the Court of Justice of the European Union (hereinafter also CJEU) on the example of the running of the objective limitation period in the case of unjust enrichment obtained through the performance of a consumer credit agreement which became interest-free and fee-free due to the absence of the statutory requirements. The aim of the chosen topic is to highlight the influence of the CJEU, which may change the established case-law of the Supreme Court of the Slovak Republic by its

¹ Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, Katedra občianskeho práva.

individual decision, even without changing the national legislation. The decision of the CJEU resulted in the publication of the Resolution of the Supreme Court of the Slovak Republic of 28 February 2022, Case No. 7 Cdo 268/2021 in the Collection of Opinions and Decisions of the Supreme Court of the Slovak Republic, thereby introducing the automatic application of the 10-year objective limitation period in the said case.

Key words: consumer contract, impact of the CJEU, unjust enrichment, period of limitation, subjective and objective period of limitation

Úvod

O tzv. preplatenú spotrebiteľskú úverovú zmluvu ide v prípadoch, v ktorých fyzické osoby - spotrebiteľia, vystupujú na strane žalobcov a domáhajú sa vrátenia časti plnenia uhradeného na účet poskytovateľov úveru (ďalej len veriteľov), ktorými sú najčastejšie banky alebo iné nebankové subjekty. Ak veriteľ v rámci spotrebiteľskej úverovej zmluvy poruší niektorú zo zákonom stanovených povinností, nastupuje zákonná sankcia – bezúročnosť a bezpoplatkovosť celého úveru (vid'. ustanovenie § 11 ods. 1 zákona č. 129/2010 Z. z. o spotrebiteľských úveroch a o iných úveroch a pôžičkách pre spotrebiteľov a o zmene a doplnení niektorých zákonov). Preto plnenie, ktoré spotrebiteľ uhradil nad rámec istiny poskytnutého úveru, je nutné považovať za bezdôvodné obohatenie na strane veriteľa. V týchto prípadoch ide o bezdôvodné obohatenie bez právneho dôvodu v zmysle § 451 ods. 2 zákona č. 40/1964 Zb. Občiansky zákonník (ďalej len OZ).² Zákonná fikcia bezúročnosti a bezpoplatkovosti spotrebiteľského úveru, je totiž z hľadiska Občianskym zákonníkom pevne daných skutkových podstát bezdôvodného obohatenia akousi modifikáciou neplatnosti právneho úkonu vyvolanou špeciálnym charakterom aplikovaného hmotnoprávneho ustanovenia § 11 ods. 1 zákona č. 129/2010 Z. z.³ Takúto zmluvu o spotrebiteľskom úvere uzavrel v roku 2011 so spoločnosťou Profit Credit Slovakia pán L.H., ktorý sa po tom, čo splatil celú sumu úveru, v roku 2017 od

² RAKOVÁ, KARIN: PREMLČANIE NÁROKU DLŽNÍKA NA VYDANIE BEZDÔVODNÉHO OBOHATENIA ZÍSKANÉHO PLNENÍM NA ZÁKLADE SPOTREBITEĽSKEJ ÚVEROVEJ ZMLUVY. In: ŤAŽKÁ, VERONIKA (zost.). *Milníky práva v stredoeurópskom priestore 2023*. [online]. Bratislava: Právnická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave, 2023, s. 401. ISBN 978-80-7160-690-1. [cit. 12.09.2024]. Dostupné na internete: [Milníky práva v stredoeurópskom priestore 2023.pdf \(uniba.sk\)](#)

³ FABIANOVÁ, ZUZANA. Začiatok plynutia subjektívnej premlčacej doby pri bezdôvodnom obohatení u spotrebiteľského úveru, ktorý je bezúročný a bez poplatkov (z rozhodnutia NS SR). [online]. In: *Bulletin slovenskej advokácie*. 2022, č. 07-08. [cit. 09.09.2024]. Dostupné na internete: [Začiatok plynutia subjektívnej premlčacej doby pri bezdôvodnom obohatení u spotrebiteľského úveru, ktorý je bezúročný a bez poplatkov \(z rozhodnutia NS SR\) | SAK | Slovenská advokátska komora](#)

svojho advokáta pri porade dozvedel, že poplatok za možný budúci odklad splátok predstavoval nekalú zmluvnú podmienku, a že údaje o ročnej percentuálnej miere nákladov, ktoré mu boli v súvislosti s touto zmluvou poskytnuté, boli uvedené nesprávne, čím došlo k aplikácii vyššie spomenutého ustanovenia § 11 ods. 1 zákona č. 129/2010 Z. z. o spotrebiteľských úveroch a o iných úveroch a pôžičkách pre spotrebiteľov a o zmene a doplnení niektorých zákonov. Vychádzajúc z tejto informácie, podal pán L.H. žalobu o vrátenie úrokov a poplatkov, ktoré mu boli podľa jeho názoru účtované neoprávnené. Spoločnosť Profit Credit Slovakia sa bránila tým, že právo L.H. je už premlčané, keďže uplynula objektívna trojročná premlčacia doba vzťahujúca sa v zmysle § 107 ods. 2 OZ na právo na vydanie bezdôvodného obohatenia, ktorá začína plynúť odo dňa bezdôvodného obohatenia, čo je v tomto prípade deň zaplatenia poplatku za možný budúci odklad splátok. Okresný súd v Prešove žalobu zamietol a na základe odvolania podaného pánom L.H., daný spor následne posudzoval aj Krajský súd v Prešove, ktorý konanie prerušil a predložil Súdnemu dvoru šesť prejudiciálnych otázok.⁴ Predmetom prejudiciálneho konania bol spotrebiteľský nárok, ktorý je harmonizovaný právom EÚ.

Podľa následného rozsudku Súdneho dvora EÚ vo veci C - 485/19 z dňa 22.4.2021, zásada efektivity sa má vykladať v tom zmysle, že bráni vnútroštátnej právnej úprave, ktorá stanovuje, že na žalobu podanú spotrebiteľom o vrátenie súm neoprávnené zaplatených v rámci plnenia zmluvy o úvere na základe nekalých podmienok v zmysle smernice Rady 93/13/EHS z 5. apríla 1993 o nekalých podmienkach v spotrebiteľských zmluvách alebo na základe podmienok, ktoré sú v rozpore s požiadavkami smernice Európskeho parlamentu a Rady 2008/48/ES z 23. apríla 2008 o zmluvách o spotrebiteľskom úvere a o zrušení smernice Rady 87/102/EHS, sa vzťahuje trojročná premlčacia doba, ktorá začína plynúť odo dňa, keď došlo k bezdôvodnému obohateniu. Rovnako tak nie je v rozpore s uvedenou zásadou ani trojročná dĺžka premlčacej doby, keďže SD EÚ už v inom prípade uviedol, že ide o takú dobu, ktorá je dostatočná na to, aby dotknutému spotrebiteľovi umožnila riadne sa pripraviť a podať účinný prostriedok nápravy. Aplikčný problém z pohľadu zásady efektivity však SD EÚ vidí v začiatku plynutia takejto doby. Ak je totiž udalosťou, na základe ktorej začína plynúť trojročná objektívna premlčacia doba, akákoľvek platba uskutočnená spotrebiteľom, tak potom nemožno vylúčiť, že pre časť uskutočnených platieb môže dôjsť, a to hlavne pri dlhodobो trvajúcich zmluvách, k uplynutiu premlčacej doby ešte predtým, než sa skončí platnosť zmluvy, v dôsledku čoho takýto režim premlčania môže spotrebiteľom systematicky odopierať možnosť

⁴ JÁNOŠÍKOVÁ, MARTINA: Spotrebiteľia a premlčanie práva na vydanie bezdôvodného obohatenia. [online]. In: *Bulletin slovenskej advokácie*. 2021, č. 05. [cit. 11.09.2024]. Dostupné na internete: <https://www.epi.sk/odborny-clanok/spotrebiteľia-a-premlčanie-prava-na-vydanie-bezdovodneho-obohatenia.htm>

domáhať sa vrátenia platieb uskutočnených na základe zmluvných podmienok, ktoré sú v rozpore s uvedenými únieovými smernicami. Súdny dvor EÚ v tejto súvislosti zdôraznil znevýhodnené postavenie spotrebiteľov voči veriteľom a obchodníkom, pokiaľ ide o ich vyjednávaciu silu, ako aj o úroveň informovanosti, a skutočnosť, že je možné, že spotrebiteľia nemajú kvalifikovanú vedomosť o svojich právach, ktoré im vyplývajú z práva EÚ.⁵

Podstatou bezdôvodného obohatenia je zákonom stanovená povinnosť toho, kto sa na úkor iného bezdôvodne obohatí, takého obohatenie vydať tomu, na koho úkor bol predmet bezdôvodného obohatenia získaný, na základe klasickej rímskej zásady: *Nam hoc natura aequum est neminem cum alterius detrimento et iniuria fieri locupletioem*.⁶ Predpokladom zodpovednosti za získané bezdôvodné obohatenie nie je protiprávne konanie obohateného, ani jeho zavinenie, ale objektívne vzniknutý stav obohatenia, ku ktorému došlo spôsobom, ktorý právny poriadok neuznáva.⁷ V prípade práva na vydanie plnenia vzniknutého z bezdôvodného obohatenia, zákon ustanovuje dvojročnú subjektívnu a trojročnú, resp. desaťročnú (tzv. úmyselnú) objektívnu premlčaciu dobu. Ich vzájomný vzťah je taký, že pokiaľ skončí plynutie jednej z nich a dôjde k vzneseniu námietky premlčania v rámci súdneho konania, premlčané právo súd nemôže oprávnenému priznať.

Podľa ustanovenia § 107 ods. 2 OZ, objektívna premlčacia doba na vydanie plnenia z bezdôvodného obohatenia začína plynúť od okamihu, keď k bezdôvodnému obohateniu fakticky došlo, a to bez ohľadu na to, či oprávnený v danom momente o ňom vedel alebo nie.⁸ Podstatným je ale určiť, či sa použije klasická trojročná premlčacia doba alebo je potrebné použiť 10 ročnú premlčaciu dobu, ktorá je určená pre prípady tzv. úmyselného bezdôvodného obohatenia.

Počiatok plynutia dvojročnej subjektívnej premlčacej doby na uplatnenie práva na vydanie bezdôvodného obohatenia je podľa ustanovenia § 107 ods. 1 OZ stanovený na okamih získania subjektívnej vedomosti oprávneného o tom, že k bezdôvodnému obohateniu došlo a o tom, kto sa na jeho úkor obohatil. Oba predpoklady musia byť splnené kumulatívne, a až týmto časovým okamihom dochádza k zrodu žalobného

⁵ JÁNOŠÍKOVÁ, MARTINA: Spotrebiteľia a premlčanie práva na vydanie bezdôvodného obohatenia. [online]. In: *Bulletin slovenskej advokácie*. 2021, č. 05. [cit. 11.09.2024]. Dostupné na internete: <https://www.epi.sk/odborny-clanok/spotrebitelia-a-premlcanie-prava-na-vydanie-bezdovodneho-obohatenia.htm>

⁶ „Je prirodzeným zákonom, aby sa nikto bezdôvodne neobohatil na úkor iného.“ HAMŘÍK, MARTIN. Zásada *Nam hoc natura aequum est neminem cum alterius detrimento et iniuria fieri locupletioem* v rozhodovacej činnosti súdnej moci. In: BRÖSTL, ALEXANDER – BREICHOVÁ LAPČÁKOVÁ, MARTA – ŠTRKOLEC, MARTIN (eds.). *Základné zásady v rozhodovacej činnosti súdnej moci*. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, Právnická fakulta, 2014, s. 236. ISBN 978-80-8152-119-5.

⁷ NS SR 5 Cdo 121/2009.

⁸ NAJVYŠŠÍ SÚD SR: Premlčanie práva na vydanie bezdôvodného obohatenia. In: *Zo súdnej praxe*. 2013, č. 3. ISSN 1335-177X.

práva oprávneného.⁹ Keďže oprávnený sa o bezdôvodnom obohatení nemôže dozvedieť skôr, ako vzniklo, ani subjektívna premlčacia doba nemôže začať plynúť skôr ako tá objektívna.¹⁰ Oprávnený sa dozvie o vzniku bezdôvodného obohatenia a o tom, kto sa na jeho úkor obohatil vtedy, keď skutočne (preukázateľne) zistí všetky skutkové okolnosti, na základe ktorých môže podať žalobu o vydanie plnenia z bezdôvodného obohatenia,¹¹ t. j. keď nadobudne kvalifikovanú vedomosť o rozsahu bezdôvodného obohatenia a o osobe obohateného. Nie je rozhodujúce, že oprávnený sa mohol o získaní bezdôvodného obohatenia dozvedieť pri vynaložení potrebnej starostlivosti prípadne aj skôr. To, kedy sa oprávnený dozvedel, ako jeho nárok vyplývajúci z týchto skutkových okolností možno právne kvalifikovať, nie je podľa judikatúry, uvedenej v texte nižšie, pri posudzovaní okamihu začatia plynutia subjektívnej premlčacej doby vôbec relevantné.¹²

Vplyv a význam Súdneho dvora Európskej únie na vnútroštátne právne poriadky so zameraním na prejudiciálne konanie

Významným prvkom, ktorý v súčasnosti pôsobí v procese vývoja národného súkromného práva sú nadnárodné súdne orgány, najmä Súdny dvor Európskej únie. Rozhodovacia prax SD EÚ má pri interpretácii a aplikácii národného práva v súčasnosti nepochybne narastajúci význam na podobu súkromného práva v konkrétnych prípadoch. SD EÚ patrí v súlade s čl. 13 Zmluvy o Európskej únii medzi inštitúcie Európskej únie a jeho hlavným poslaním je v spolupráci s vnútroštátnymi súdmi členských štátov dohliadať na správnu aplikáciu a jednotný výklad práva Únie.¹³ Rozhodnutia SD EÚ nie sú prameňmi práva a nikdy nemôžu nahradiť formálne pramene práva, nemajú ani povahu precedensov ako v systéme *common law*. Taktiež ani samotný SD EÚ nie je viazaný svojím predchádzajúcim rozhodnutím. Tieto rozhodnutia však požívajú vysokú mieru autority zo strany členských štátov, ako aj

⁹ ŠTEVČEK, Marek - DULAK, Anton - BAJÁNKOVÁ, Jana - FEČÍK, Marián - SEDLAČKO, František - TOMAŠOVIČ, Marek a kol. § 107 [Premlčanie práva na vydanie bezdôvodného obohatenia]. *Občiansky zákonník I. 2. vydání*. Praha: C. H. Beck, 2019, s. 765 a nasl. ISBN 978-80-7400-770-5.

¹⁰ NAJVYŠŠÍ SÚD SR: Premlčanie práva na vydanie bezdôvodného obohatenia. In: *Zo súdnej praxe*. 2013, č. 3. ISSN 1335-177X.

¹¹ RAKOVÁ, KARIN: PREMLČANIE NÁROKU DLŽNÍKA NA VYDANIE BEZDÔVODNÉHO OBOHATENIA ZÍSKANÉHO PLNENÍM NA ZÁKLADE SPOTREBITEĽSKEJ ÚVEROVEJ ZMLUVY. In: ŤAŽKÁ, VERONIKA (zost.). *Mílniky práva v stredoeurópskom priestore 2023*. [online]. Bratislava: Právnická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave, 2023, s. 403. ISBN 978-80-7160-690-1. [cit. 12.10.2024]. Dostupné na internete: [Milniky prava v stredoeurópskom priestore 2023.pdf](https://www.uniba.sk/files/2024/10/12/13126723/Milniky_prava_v_stredoeuropskom_priestore_2023.pdf) ([uniba.sk](https://www.uniba.sk))

¹² NS SR 1 Cdo 67/2011.

¹³ CHREŇŠŤ, JAKUB – NESVADBA, ANTONÍN: *Právo Európskej únie*. Bratislava: Akadémia policajného zboru v Bratislave, 2020, s. 98. ISBN 978-80-8054-867-4.

inštitúcií EÚ.¹⁴ Európske právo určuje aj obsah vnútroštátneho súkromného práva. SD EÚ si z článku 19 Zmluvy o Európskej únii odvodil právomoc nachádzať právo a vyplňať medzery medzi normami európskeho práva,¹⁵ najmä v prípadoch, v ktorých normy obsahujú stručnú alebo príliš všeobecnú úpravu. Ak sa niektorý právny názor objavuje konštantne v rozhodnutiach SD EÚ, hovorí sa o ustálenej judikatúre tohto súdu. Vzťah SD EÚ k národným súdom možno špecifikovať ako multilaterálny koncept nadradenosti rozhodnutí SD EÚ, ktorý má vplyv na individuálne rozhodovanie všetkých národných súdov členských krajín, čím sa jasne vymedzuje tzv. doktrína *acte clair*.¹⁶ Jedným zo základných konaní, ktoré môže pred SD EÚ prebiehať je tzv. prejudiciálne konanie, o ktoré išlo aj v uvedenom vnútroštátnom spotrebiteľskom spore.

Primárnym účelom konania o predbežnej otázke je zabezpečiť jednotný výklad práva Európskej únie a to najmä z dôvodu, aby jednak všetky orgány, inštitúcie a agentúry EÚ, ako aj vnútroštátne súdy členských štátov jednotne vykladali a aplikovali právne normy EÚ pri svojom rozhodovaní. V prejudiciálnom konaní Súdneho dvoru neprináleží, aby posudzoval súlad vnútroštátnej právnej úpravy s právom EÚ, ani aby vykladal zákonné alebo iné právne predpisy vnútroštátneho práva alebo aplikoval právo EÚ na konkrétne situácie v prípadoch prejednávanych vnútroštátnymi súdmi. Cieľom prejudiciálneho konania je tak napomôcť vnútroštátnemu súdu pri rozhodovaní vecí, na ktoré sa vzťahuje právo EÚ, a to všeobecným výkladom ustanovení práva EÚ.¹⁷ Spravidla ide o otázky, od ktorých závisí konečné rozhodnutie vo veci samej v konaní, ktoré tomuto rozhodnutiu predchádzalo. Je však potrebné zdôrazniť, že v rámci konania o prejudiciálnych otázkach, SD EÚ nikdy nerozhoduje o skutkových okolnostiach daného prípadu, ani o veci samej, ako aj o tom, či právo EÚ má byť vôbec aplikované na konkrétny prípad.

Prejudiciálne konanie má vždy nesporový charakter, preto v rámci neho pred Súdny dvorom ani nemôže byť riešený žiadny spor medzi stranami. Súdny dvor poskytuje iba odpovede na konkrétne otázky národného súdu týkajúce sa výkladu práva EÚ. Na základe čl. 267 Zmluvy o fungovaní Európskej únie rozoznávame dva druhy konaní o predbežných otázkach. Ide o fakultatívne a obligatórne prejudiciálne

¹⁴ KARAS, VILIAM – KRÁLIK, ANDREJ: *Právo Európskej únie*. Praha: C. H. Beck, 2012. s. 182. ISBN 978-80-7179-287-1.

¹⁵ DOBROVIČOVÁ, GABRIELA: Vplyv medzinárodného práva a európskeho práva na právny poriadok Slovenskej republiky. In: *Vplyv medzinárodného práva a európskeho práva na právny poriadok Slovenskej republiky. Zborník príspevkov*. Košice, 2007, s. 67 a nasl. ISBN 978-80-890-8967-3.

¹⁶ KARAS, VILIAM – KRÁLIK, ANDREJ: *Právo Európskej únie*. Praha: C. H. Beck, 2012. s. 182-183. ISBN 978-80-7179-287-1.

¹⁷ Ministerstvo spravodlivosti Slovenskej republiky: *Vecná pôsobnosť Súdneho dvora EÚ*. [online]. [cit. 13.09.2024]. Dostupné na internete: [Informácie o Súdnom dvore EÚ, najmä o jeho pôsobnosti a druhoch konaní - Ministerstvo spravodlivosti SR \(gov.sk\)](https://www.gov.sk/informacie-o-sudnom-dvore-ou-najma-o-jeho-posobnosti-a-druhoch-konani)

konania. Fakultatívne prejudiciálne konanie je o predbežnej otázke, ktorá sa položí v konaní pred vnútroštátnym súdnym orgánom a tento súdny orgán usúdi, že rozhodnutie o nej je nevyhnutné pre vydanie jeho rozhodnutia, a preto sa môže obrátiť na Súdny dvor. Obligatórne prejudiciálne konanie začne, ak sa takáto otázka položí v konaní pred vnútroštátnym súdnym orgánom, proti ktorého rozhodnutiu už nie je prípustný opravný prostriedok podľa vnútroštátneho práva. Tento súdny orgán je povinný obrátiť sa na SD EÚ. Pokiaľ by o obsahu dotknutého ustanovenia nebolo možné odôvodnene pochybovať, uplatní sa doktrína *acte clair*.¹⁸ Prejudiciálny rozsudok je spolu s výkladom alebo posúdením platnosti práva Únie, ktoré sa v ňom nachádzajú, záväzný pre vnútroštátny súd, ktorý podal prejudiciálnu otázku (prípád *Benedetti*, 52/76, z dňa. 03.02.1977, Zb. s. 163, bod 26 rozhodnutia), ako aj pre súdy, ktoré budú rozhodovať v tej istej veci o opravných prostriedkoch.

Samotný inštitút bezdôvodného obohatenia nie je predmetom tzv. „*acquis communautaire*“ Európskej únie obdobne ako prevažná časť občianskeho hmotného práva. Napriek tomu pojem bezdôvodné obohatenie je používaným, i keď bližšie neinterpretovaným pojmom, a to tak v rozhodnutiach SD EÚ (napr. C68/79, X199/82, C222/99, C310/09), ako aj v jej jednotlivých právnych normách [napr. nariadenie Rady (ES) č. 6/2002 z 12. decembra 2001 o dizajnoch spoločenstva, nariadenie Rady (ES) č. 207/2009 z 26. februára 2009 o ochranej známke spoločenstva, a ďalších].¹⁹

Objektívna premlčacia doba

V rámci prípadov tzv. preplatených spotrebiteľských úrokov, ide o špecifický predpoklad vzniku bezdôvodného obohatenia. Jeho základ je daný porušením zákona už v priebehu kontraktačnej fázy, pričom však takéto porušenie nemá vplyv na platnosť spotrebiteľskej úverovej zmluvy ako takej.²⁰ Čo sa týka objektívnej premlčacej doby, tá v uvedených prípadoch začína plynúť vždy od okamihu, v ktorom spotrebiteľ splatil viac, než je peňažná suma, ktorá mu bola poskytnutá ako úver. Pre aplikáciu použitia tzv. úmyselnej 10 ročnej objektívnej premlčacej doby v týchto prípadoch existovala v súdnej judikatúre rozdielna aplikácia slovenských súdnych orgánov a preferované riešenie neexistovalo. V prvej skupine rozhodnutí bolo vždy potrebné spotrebiteľom preukázať úmysel veriteľa bezdôvodne sa obohatiť na jeho úkor (napr. v NS SR 1 Cdo 238/2017). V druhej skupine prípadov, súdy automaticky

¹⁸ CHRENŠŤ, JAKUB – NESVADBA, ANTONÍN: *Právo Európskej únie*. Bratislava: Akadémia policajného zboru v Bratislave, 2020, s. 107-108. ISBN 978-80-8054-867-4.

¹⁹ HAMŘÍK, MARTIN. QUO VADIS BEZDŮVODNÉ OBOHATENIE V EURÓPSKOM KONTEXTE? In: KISELYOVÁ, ZUZANA. a kol. (zost.). *Mílniky práva v stredoeurópskom priestore 2013* : zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie doktorandov a mladých vedeckých pracovníkov organizovanej Univerzitou Komenského v Bratislave, Právnickou fakultou, v dňoch 21. – 23. 3. 2013 v priestoroch ÚZ NR SR Častá-Papiernička. 1. časť. 1. vyd. Bratislava : Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, 2013. s. 297. ISBN 978-80-7160-368-9.

²⁰ I. ÚS 51/2020.

uplatňovali 10 ročnú objektívnu premlčaciu dobu s poukazom na fakt, že veriteľ (vo väčšine prípadov banka) je profesionálom a podniká v oblasti poskytovania úverov a pozná všetky náležitosti zmlúv o spotrebiteľských úveroch, no napriek tomu ním koncipované formulárové zmluvy vykazujú nedostatky, ktoré sú zákonom sankcionované bezúročnosťou a bezpoplatkovosťou spotrebiteľského úveru.²¹ Vzhľadom na to, že podľa vyššie spomenutého rozsudku SD EÚ C - 485/19, zásada efektivity bráni vnútroštátnej úprave objektívnej trojročnej premlčacej lehote, je nevyhnutné na tento typ nárokov subsidiárne automaticky uplatňovať 10 ročnú objektívnu premlčaciu dobu na vydanie bezdôvodného obohatenia, a to bez skúmania zavinenia veriteľa ako poskytovateľa spotrebiteľského úveru.²² Z rozhodnutia SD EÚ vyplýva, že spotrebiteľ nemôže mať na účely uplatnenia svojich práv, ktoré vyplývajú z únieového práva, povinnosť preukazovať úmyselnú povahu konania veriteľa pri spotrebiteľských úverových zmluvách, čo koriguje názor NS SR obsiahnutý v už uvedenom rozhodnutí sp. zn. 1 Cdo 238/2017 z 18. októbra 2018.²³ 10 ročná objektívna premlčacia doba sa v uvedených prípadoch zaviedla preto, lebo OZ nepozná okrem klasickej trojročnej objektívnej premlčacej doby, inú dobu premlčania, ktorá by sa mohla na tieto prípady aplikovať. Uvedené nepovažujeme za vhodné, keďže 10 ročná objektívna doba premlčania je zákonom určená iba v prípadoch tzv. úmyselného bezdôvodného obohatenia a v uvedených spotrebiteľských prípadoch sa zavinenie nikdy skúmať nebude na základe už spomenutého rozhodnutia SD EÚ.

Subjektívna premlčacia doba

Pre začatie plynutia subjektívnej premlčacej doby v uvedených prípadoch bola ustálená judikatúra NS SR (R 25/1986, 3 Cdo 169/2017, 1 Cdo 67/2011 a 5 Cdo 121/2009) taká, že pre jej začiatok je rozhodujúci okamih, kedy sa oprávnený v

²¹ K dovedejšej praxi súdov pre začatie plynutia premlčacej doby pozri bližšie: RAKOVÁ, KARIN: PREMLČANIE NÁROKU DLŽNÍKA NA VYDANIE BEZDÔVODNÉHO OBOHATENIA ZÍSKANÉHO PLNENÍM NA ZÁKLADE SPOTREBITEĽSKEJ ÚVEROVEJ ZMLUVY. In: ŤAŽKÁ, VERONIKA (zost.). *Milníky práva v stredoeurópskom priestore 2023*. [online]. Bratislava: Právnická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave, 2023, s. 404 a nasl. ISBN 978-80-7160-690-1. [cit. 12.09.2024]. Dostupné na internete: [Milníky práva v stredoeurópskom priestore 2023.pdf \(uniba.sk\)](#)

²² Uvedené rozhodnutie SD EÚ bolo následne pretavené do právnej vety v rozhodnutí, ktoré bolo taktiež publikované v Zbierke súdnych rozhodnutí a stanovísk, konkrétne v R 15/2022: „*Analogická aplikácia desaťročnej objektívnej premlčacej doby súdmi Slovenskej republiky pri práve spotrebiteľa na vydanie bezdôvodného obohatenia získaného plnením na základe spotrebiteľskej úverovej zmluvy, je právnym dôsledkom prednosti rozsudku SD EÚ C - 485/19...*“

²³ JÁNOŠIKOVÁ, MARTINA: Spotrebiteľia a premlčanie práva na vydanie bezdôvodného obohatenia. [online]. In: *Bulletin slovenskej advokácie*. 2021, č. 05. [cit. 11.09.2024]. Dostupné na internete: <https://www.epi.sk/odborny-clanok/spotrebitelia-a-premlcanie-prava-na-vydanie-bezdovodneho-obohatenia.htm>

konkrétnom prípade skutočne dozvie o tom, že došlo na jeho úkor k bezdôvodnému obohateniu a kto ho získal, a že pre uplatnenie práva na vydanie bezdôvodného obohatenia je rozhodujúci subjektívny moment, kedy sa oprávnený dozvie také okolnosti, ktoré sú relevantné pre uplatnenie jeho práva na súde, a preto nie je potrebná aj znalosť právnej kvalifikácie prípadu.²⁴ Okolnosti, za ktorých je spotrebiteľský úver bezúročný a bez poplatkov sú uvedené priamo v zákone o spotrebiteľských úveroch, preto aj vedomosť spotrebiteľa o bezdôvodnom obohatení bolo treba spájať s vedomosťou o existencii tohto zákona. Subjektívna premlčacia doba tak pri jednotlivých spotrebiteľských zmluvách začala plynúť po zaplatení tej splátky, ktorou spotrebiteľ plnil nad rámec poskytnutých finančných prostriedkov a povinná osoba toto plnenie prijala ako bezdôvodné obohatenie,²⁵ keďže: „...realite praktického života, a teda aj zdravému rozumu odporuje požiadavka podrobnej (až detailnej) znalosti právnych predpisov zo strany spotrebiteľa.“²⁶

Prvé pochybenie uvedenej aplikácie práva poukázal už Ústavný súd Slovenskej republiky vo svojom rozhodnutí III. ÚS 43/2020, čím uznesenie NS SR sp. zn. 3 Cdo 169/2017 z 10. januára 2018 zrušil a vec vrátil NS SR na ďalšie konanie, keďže v ňom došlo k porušeniu základného práva sťažovateľky na súdnu a inú právnu ochranu podľa čl. 46 ods. 1 Ústavy Slovenskej republiky a práva na spravodlivé súdne konanie podľa čl. 6 ods. 1 Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd. Svoje odôvodnenie Ústavný súd oprel o tvrdenie, že zásada neznalosti zákona neospravedlňuje v spotrebiteľských veciach v konkrétnych súvislostiach ustupuje dôležitejšej základnej zásade súkromného práva, ktorou je zásada ochrany slabšej strany, konkrétne ochrana spotrebiteľa, a že neinformovanosť spotrebiteľa v tejto oblasti mu nemôže byť nikdy na ujmu.²⁷

Z uznesenia NS SR sp. zn. 5 Cdo 29/2021 z dňa 28. septembra 2021 (následne publikované v Zbierka stanovísk a rozhodnutí ako R 14/2022) vyplýva, že: „Podstatnou skutkovou okolnosťou, ktorú by sa mal spotrebiteľ dozvedieť, aby mu začala plynúť subjektívna premlčacia doba na vydanie bezdôvodného obohatenia získaného plnením, ktoré je bezúročné a bez poplatkov na základe spotrebiteľskej úverovej zmluvy v zmysle zákona č. 129/2010 Z. z., je vedomosť o tom, že úver sa považuje za bezúročný a bez poplatkov. Ide o subjektívny okamih, v ktorom sa

²⁴ NAJVVŠÍ SÚD SR: Premlčanie práva na vydanie bezdôvodného obohatenia. In: *Zo súdnej praxe*. 2013, č. 3. ISSN 1335-177X.

²⁵ JUSTIČNÁ REVUE: Začiatok plynutia premlčacej doby pri bezdôvodnom obohatení v spotrebiteľskom spore – vymedzenie právnej otázky v dovolaní. In: *Justičná revue*. 2020, roč. 72, č. 6-7. s. 877. ISSN 1335-6461.

²⁶ NS SR 6 M Cdo 9/2012.

²⁷ JUSTIČNÁ REVUE: Začiatok plynutia premlčacej doby pri bezdôvodnom obohatení v spotrebiteľskom spore – vymedzenie právnej otázky v dovolaní. In: *Justičná revue*. 2020, roč. 72, č. 6-7. s. 877. ISSN 1335-6461.

spotrebiteľ dozvie také skutkové okolnosti, ktoré mu umožnia uplatniť svoje práva v súdnom konaní žalobou o vydanie plnenia z bezdôvodného obohatenia, t. j., keď sa jeho právo stalo nárokom (actio nata). Rozhodujúce nie je, či možnosť dozvedieť sa tieto skutočnosti mal už skôr.“

Za skutkovú okolnosť, ktorá je podstatná pre nadobudnutie vedomosti spotrebiteľa o vzniku bezdôvodného obohatenia a o tom, kto sa na jeho úkor bezdôvodne obohatil, potrebnej pre začatie plynutia subjektívnej premlčacej doby, je podľa názoru NS SR uvedeného vo vyššie spomenutom rozhodnutí potrebné považovať skutočnú vedomosť spotrebiteľa o tom, že nemal plniť splátky spotrebiteľského úveru vo výške dohodnutej v úverovej zmluve. Bez tejto vedomosti je spotrebiteľ v presvedčení, že jeho povinnosťou bolo plniť zmluvne dohodnutý záväzok a splácať dlh splátkami vo výške dohodnutej v zmluve, ktorej návrh riadne a podľa dôvery spotrebiteľa v súlade so zákonom vypracoval veriteľ. NS SR zdôrazňuje, že spotrebiteľova vedomosť o tom, že výška splátok je v úverovej spotrebiteľskej zmluve uvedená nesprávne, je sama osebe skutkovou okolnosťou, nie okolnosťou právnou. Otázkou nadobudnutia skutočnej vedomosti spotrebiteľa o vzniku bezdôvodného obohatenia a o tom, kto sa na jeho úkor bezdôvodne obohatil, nemožno oddeliť od ustálenia momentu, kedy spotrebiteľ túto vedomosť získal, t. j. kedy si musí byť vedomý, že bez existujúceho platného právneho dôvodu previedol na účet veriteľa určité finančné čiastky. Týmto momentom je vo väčšine prípadov porada, ktorú absolvuje spotrebiteľ so svojim právnym zástupcom, a kedy sa dozvie o rozpore niektorých jednotlivých konkrétnych dojednaní zmluvy o revolvingovom spotrebiteľskom úvere s kogentnou zákonnou právnou úpravou.²⁸ Pre určenie začiatku plynutia subjektívnej premlčacej doby v prípade bezdôvodného obohatenia získaného plnením na základe preplatenej spotrebiteľskej úverovej zmluvy je tak podstatná skutočná vedomosť spotrebiteľa o tom, že nemal plniť splátky spotrebiteľského úveru vo výške dohodnutej v úverovej zmluve.

Uvedeným rozhodnutím NS SR došlo aj z dôvodu kasačných nálezov Ústavného súdu Slovenskej republiky (III. ÚS 42/2020 a I. ÚS 51/2020) kodklonu od doterajšej rozhodovacej činnosti NS SR, podľa ktorej bolo pri určení počiatku plynutia subjektívnej premlčacej doby pri bezdôvodnom obohatení irelevantné, kedy sa spotrebiteľ dozvedel o právnej kvalifikácii plnenia poskytnutého obchodníkovi ako bezdôvodné obohatenie. Na uvedené rozhodnutie odkazujú už aj ďalšie následné rozhodnutia NS SR, napr. sp. zn. 7 Cdo 79/2021 z dňa 31. 01. 2022 alebo 7 Cdo 181/2020 z dňa 31. 01. 2022.

²⁸ FABIANOVÁ, ZUZANA. Začiatok plynutia subjektívnej premlčacej doby pri bezdôvodnom obohatení u spotrebiteľského úveru, ktorý je bezúročný a bez poplatkov (z rozhodnutia NS SR). [online]. In: *Bulletin slovenskej advokácie*. 2022, č. 07-08. [cit. 09.09.2024]. Dostupné na internete: [Začiatok plynutia subjektívnej premlčacej doby pri bezdôvodnom obohatení u spotrebiteľského úveru, ktorý je bezúročný a bez poplatkov \(z rozhodnutia NS SR\) | SAK | Slovenská advokátska komora](#)

Rozhodnutie SD EÚ vydané dňa 22. apríla 2021 vo veci LH proti Profi Credit Slovakia s.r.o. (C-485/19), malo vplyv a ja na začiatok plynutia subjektívnej premlčacej doby pri preplatených spotrebiteľských úveroch, keďže sa v ňom Súdny dvor vyjadril nasledovne: " *S prihliadnutím na tieto skutočnosti je potrebné preskúmať, či také vnútroštátne pravidlo premlčania, aké je uvedené v bode 51. tohto rozsudku, možno považovať za zlučiteľné so zásadou efektivity, pričom toto preskúmanie sa musí týkať nielen dĺžky doby, o ktorú ide vo veci samej, ale aj podmienok jej uplatnenia, vrátane právnej skutočnosti zvolenej pre začatie jej plynutia.* " Taktiež rozhodnutie R 14/2022 v bode 15 svojho odôvodnenia, rozsiahlo argumentuje a zosúladuje svoju argumentáciu so spomenutým rozhodnutím SD EÚ. V danom bode vidíme jasný vplyv súdnych rozhodnutí SD EÚ na rozhodnutia vnútroštátneho súdu i bez toho, aby sa SD EÚ vo svojom rozsudku mal na základe jemu položených prejudiciálnych otázok vyjadriť aj k začatiu plynutia subjektívnej premlčacej doby.

Záver

Rozsudky Súdneho dvora Európskej únie majú prednosť pred vnútroštátnymi prameňmi práva a v rozsahu, v ktorom im vnútroštátne právo odporuje, má vnútroštátny súd povinnosť zdržať sa aplikácie konfliktného vnútroštátneho práva. V uvedenom prípade malo rozhodnutie SD EÚ vo veci LH proti Profi Credit Slovakia s.r.o. C-485/19, vplyv na národné súkromné právo v tom, že sa zaviedla automatická 10 ročná objektívna premlčacia doba bez skúmania zavinenia v prípadoch preplatených spotrebiteľských úverových zmlúv, a taktiež aj jeho vplyvom došlo k zmene ustálenej judikatúry NS SR v otázke začatia plynutia subjektívnej premlčacej doby, ktorá po novom začína plynúť až momentom, kedy sa spotrebiteľ skutočne dozvedel o tom, že nemal plniť splátky spotrebiteľského úveru vo výške dohodnutej v úverovej zmluve.

V rámci rozsiahlej novelizácie v oblasti spotrebiteľského práva sa v polovici roka 2024 do OZ prijalo aj nové ustanovenie § 53e, ktoré sa týka premlčacej doby pri bezdôvodnom obohatení obchodníka v spotrebiteľských zmluvách: „*Ak sa obchodník v súvislosti so spotrebiteľskou zmluvou bezdôvodne obohatil, premlčacia doba na vydanie plnenia z bezdôvodného obohatenia neuplynie skôr ako za tri roky od posledného plnenia spotrebiteľa.* " Ani uvedená novela však nereagovala na uvedené rozhodnutie SD EÚ, hoci v ňom Súdny dvor vyzval Slovenskú republiku na zmenu vnútroštátnej právnej úpravy, a úplne nevyriešila problém so začiatkom plynutia objektívnej premlčacej doby v prípadoch preplatených spotrebiteľských úverov. Aj v tomto prípade tak legislatívna moc znovu prenechala riešenie vzniknutej situácie

len v rukách súdov prostredníctvom výkladu práva.²⁹ Aktuálny právny stav v tejto oblasti tak nepovažujeme za vyhovujúci, keďže v uvedených prípadoch bezdôvodného obohatenia ide o špecifickú situáciu, ktorú nie je v každom prípade možné riešiť automatickou 10 ročnou objektívnou premlčacou dobou, ktorá je zákonom určená výlučne pre tzv. úmyselné bezdôvodné obohatenie.

Zoznam použitej literatúry a súdnych rozhodnutí:

1. DOBROVIČOVÁ, GABRIELA: Vplyv medzinárodného práva a európskeho práva na právny poriadok Slovenskej republiky. In: *Vplyv medzinárodného práva a európskeho práva na právny poriadok Slovenskej republiky. Zborník príspevkov*. Košice, 2007, s. 55-70. ISBN 978-80-890-8967-3.
2. FABIANOVÁ, ZUZANA. Začiatok plynutia subjektívnej premlčacej doby pri bezdôvodnom obohatení u spotrebiteľského úveru, ktorý je bezúročný a bez poplatkov (z rozhodnutia NS SR). [online]. In: *Bulletin slovenskej advokácie*. 2022, č. 07-08. Dostupné na internete: [Začiatok plynutia subjektívnej premlčacej doby pri bezdôvodnom obohatení u spotrebiteľského úveru, ktorý je bezúročný a bez poplatkov \(z rozhodnutia NS SR\) | SAK | Slovenská advokátska komora](#)
3. HAMŘÍK, MARTIN. QUO VADIS BEZDŔODNÉ OBOHATENIE V EURÓPSKOM KONTEXTE? In: KISELYOVÁ, ZUZANA. a kol. (zost.). *Mílniky práva v stredoEurópskom priestore 2013 : zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie doktorandov a mladých vedeckých pracovníkov organizovanej Univerzitou Komenského v Bratislave, Právnickou fakultou, v dňoch 21. – 23. 3. 2013 v priestoroch ÚZ NR SR Častá-Papiernička. 1. časť. 1. vyd.* Bratislava : Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, 2013. s. 293-302. ISBN 978-80-7160-368-9.
4. HAMŘÍK, MARTIN. Zásada Nam hoc natura aequum est neminem cum alterius detrimento et iniuria fieri locupletioem v rozhodovacej činnosti súdnej moci. In: BRŔSTL, ALEXANDER – BREICHOVÁ LAPČÁKOVÁ, MARTA – ŠTRKOLEC, MARTIN (eds.). *Základné zásady v rozhodovacej činnosti súdnej moci*. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, Právnická fakulta, 2014, s. 235-247. ISBN 978-80-8152-119-5.
5. CHRENŠŤ, JAKUB – NESVADBA, ANTONÍN: *Právo Európskej únie*. Bratislava: Akadémia policajného zboru v Bratislave, 2020, 338 s. ISBN 978-80-8054-867-4.
6. JÁNOŠÍKOVÁ, MARTINA: Spotrebiteľia a premlčanie práva na vydanie bezdôvodného obohatenia. [online]. In: *Bulletin slovenskej advokácie*. 2021, č. 05.

²⁹ JÁNOŠÍKOVÁ, MARTINA: Spotrebiteľia a premlčanie práva na vydanie bezdôvodného obohatenia. [online]. In: *Bulletin slovenskej advokácie*. 2021, č. 05. [cit. 11.09.2024]. Dostupné na internete: <https://www.epi.sk/odborny-clanok/spotrebitelia-a-premlcanie-prava-na-vydanie-bezdovodneho-obohatenia.htm>

Dostupné na internete: <https://www.epi.sk/odborny-clanok/spotrebitelia-a-premlcanie-prava-na-vydanie-bezdovodneho-obohatenia.htm>

7. JUSTIČNÁ REVUE: Začiatok plynutia premlčacej doby pri bezdôvodnom obohatení v spotrebiteľskom spore – vymedzenie právnej otázky v dovolaní. In: *Justičná revue*. 2020, roč. 72, č. 6-7. s. 876-882. ISSN 1335-6461.
8. KARAS, VILIAM – KRÁLIK, ANDREJ: *Právo Európskej únie*. Praha: C. H. Beck, 2012. 556 s. ISBN 978-80-7179-287-1.
9. MAZÁKOVÁ, JANA: *Ochrana spotrebiteľa. Judikatúra*. Bratislava: Iuris Libri, 2016. 494 s. ISBN 978-80-89635-23-8.
10. Ministerstvo spravodlivosti Slovenskej republiky: *Vecná pôsobnosť Súdneho dvora EÚ*. [online]. Dostupné na internete: [Informácie o Súdnom dvore EÚ, najmä o jeho pôsobnosti a druhoch konaní - Ministerstvo spravodlivosti SR \(gov.sk\)](https://www.gov.sk/informacie-o-sudnom-dvore-ou-najma-o-jeho-posobnosti-a-druhoch-konani-1)
11. NAJVYŠŠÍ SÚD SR: Premlčanie práva na vydanie bezdôvodného obohatenia. In: *Zo súdnej praxe*. 2013, č. 3. ISSN 1335-177X.
12. Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky č. k. I. ÚS 51/2020.
13. Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky č. k. III. ÚS 42/2020.
14. R 25/1986.
15. R 14/2022.
16. R 15/2022.
17. RAKOVÁ, KARIN: Premlčanie nároku dlžníka na vydanie bezdôvodného obohatenia získaného plnením na základe spotrebiteľskej úverovej zmluvy. In: ŤAŽKÁ, VERONIKA (zost.). *Milníky práva v stredoeurópskom priestore 2023*. [online]. Bratislava: Právnická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave, 2023, s. 398-412. ISBN 978-80-7160-690-1. [cit. 12.09.2024]. Dostupné na internete: [Milníky práva v stredoeurópskom priestore 2023.pdf\(uniba.sk\)](https://www.uniba.sk/milniky-prava-v-stredoeurpskom-priestore-2023.pdf)
18. Rozsudok NS SR sp. zn. 5 Cdo 121/2009.
19. Rozsudok NS SR sp. zn. 1 Cdo 67/2011.
20. Rozsudok NS SR sp. zn. 5 Cdo 29/2021.
21. Rozsudok Súdneho dvora Európskej Únie z 22. apríla 2021. LH proti Profi Credit Slovakia s.r.o. vo veci C-485/19.
22. ŠTEVČEK, Marek - DULAK, Anton - BAJÁNKOVÁ, Jana - FEČÍK, Marián - SEDLAČKO, František - TOMAŠOVIČ, Marek a kol. § 107 [Premlčanie práva na vydanie bezdôvodného obohatenia]. *Občiansky zákonník I. 2. vydání*. Praha: C. H. Beck, 2019, s. 765-769. ISBN 978-80-7400-770-5.
23. Uznesenie NS SR sp. zn. 6 M Cdo 9/2012.
24. Uznesenie NS SR sp. zn. 3 Cdo 169/2017.
25. Uznesenie NS SR sp. zn. NS SR 1 Cdo 238/2017.

Kontaktné údaje

Mgr. Dávid Maukš

mauksdavid@gmail.com

Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta

Katedra občianskeho práva

PROBLEMATICKÉ ASPEKTY STERILIZÁCIE V KONTEXTE ROZHODOVACEJ ČINNOSTI EURÓPSKEHO SÚDU PRE ĽUDSKÉ PRÁVA

PROBLEMATIC ASPECTS OF STERILIZATION IN THE LIGHT OF THE CASE LAW OF THE EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS

Martin Hrčka¹

Abstrakt: Obsahom predkladaného príspevku je analýza problematiky nezákonnej sterilizácie žien, najmä v kontexte práva na ochranu osobnosti, života a zdravia, občianskej cti a ľudskej dôstojnosti, ako aj súkromia. Príspevok okrem iného analyzuje vybrané rozhodnutie Európskeho súdu pre ľudské práva a jeho vplyv na národnú legislatívu. Obsahom príspevku je aj polemika autora ohľadom aktuálnej právnej úpravy, resp. postoja Slovenskej republiky vo vzťahu k ženám, do ktorých práv bolo nezákonne zasiahnuté. Príspevok prináša pohľad na zvolenú problematiku, najmä z hľadiska práva na ochranu osobnosti, a snaží sa o zhrnutie najpodstatnejších častí nielen pre laickú verejnosť, ale i odboru znalého čitateľa.

Kľúčové slová: ochrana osobnosti, sterilizácia, Európsky súd pre ľudské práva

Abstract: The content of the present article is an analysis of the issue of illegal sterilization of women, particularly in the context of the right to protection of personality, life and health, civil honour and human dignity, as well as privacy. The article analyses, inter alia, selected decision of the European Court of Human Rights and its impact on national legislation. The content of the paper is also a polemic of the author regarding the current legal regulation, or the attitude of the Slovak Republic in relation to women, to which rights have been illegally interfered with. The article provides an insight into the chosen issue, especially from the point of view of the right to the protection of personality and tries to summarise the most relevant parts not only for the general public, but also for the knowledgeable reader.

Key words: protection of personality, sterilization, European Court of Human Rights

¹ Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta.

Úvod

Obsahom tohto článku je analýza problematiky nezákonne vykonávaných sterilizácií žien na území Slovenska počas rokov 1966 až 2004. Na základe právnej úpravy z uvedeného obdobia boli vykonávané sterilizácie žien, často pochádzajúcich z marginalizovaného prostredia, ktoré boli neskôr súdmi posúdené ako nezákonné. Autor v článku poukazuje na stručný vývoj právnej úpravy, na základe ktorej mohli byť v minulosti sterilizácie vykonávané. V nasledujúcej časti poukazuje na vybraný rozsudok Európskeho súdu pre ľudské práva, (nielen) medzinárodnú kritiku postoja Slovenskej republiky vo vzťahu k nezákonne vykonaným sterilizáciám a napokon sa zaoberá aktuálnym právnym stavom.

Cieľom článku je predovšetkým poukázať na nedostatočnú právnu úpravu, upravujúcu účinnú kompenzáciu osobám, ktoré boli sterilizované v rozpore s právom. Následne sa autor pokúša nájsť ideálne riešenie vo vzťahu k otázke plošného (systémového) mechanizmu kompenzácie nelegálne sterilizovaných osôb.

Stručná genéza právnej úpravy protiprávne vykonávaných sterilizácií

V období počas rokov 1966 až 2004 dochádzalo na území Slovenska k vykonávaniu sterilizácií žien, ktoré boli neskôr posúdené ako nezákonné. Obmedzovanie reprodukčného správania sa žien počas uvedeného obdobia bolo z formálneho hľadiska vykonávané *lege artis*, na základe informovaného súhlasu dotknutej osoby. V mnohých prípadoch však dotknuté osoby podstúpili sterilizáciu najmä pod vplyvom nepriameho nátlaku zo strany sociálnych pracovníkov, nedostatku informácií, prípadne predpôrodných bolestí a s tým spojenou nutnosťou užívania utlmujúcich liekov. Vo väčšine prípadov sterilizovaným ženám nebola poskytnutá informácia o nezvratnosti zákroku.

Sterilizácie sa v tomto období vykonávali na základe zákona č. 20/1966 Zb. o starostlivosti o zdravie ľudu v znení neskorších predpisov (ďalej len „**Zákon o starostlivosti o zdravie ľudu**“). Sterilizáciu v zmysle Zákona o starostlivosti o zdravie ľudu bolo možné vykonať len so súhlasom alebo na vlastnú žiadosť osoby, u ktorej sa mala sterilizácia vykonať, a to za podmienok ustanovených Ministerstvom zdravotníctva.² V zmysle ust. § 23 ods. 1 Zákona o starostlivosti o zdravie ľudu bol lekár povinný poučiť vhodným spôsobom chorého, prípadne členov jeho rodiny o povahe ochorenia a o potrebných výkonoch tak, aby mohli aktívne spolupracovať pri poskytovaní liečebno-preventívnej starostlivosti. Na Zákon o starostlivosti o zdravie ľudu nadväzovali podzákonné právne predpisy, ktoré upravovali postup pri výkone sterilizácie. Konkrétne išlo o Smernicu Ministerstva zdravotníctva Slovenskej socialistickej republiky č. Z-4 582/1972-B/1 zo dňa 14.04. 1972 (ďalej len „**Smernica**“),

² § 27 Zákona o starostlivosti o zdravie ľudu.

ktorá obsahovala úpravu postupu pri vykonávaní sterilizácie. Smernica rovnako obsahovala podmienky, za ktorých mohla byť sterilizácia vykonaná a rovnako tak aj zoznam indikácií, ktoré mohli byť dôvodom na jej vykonanie na zdravých pohlavných orgánoch muža alebo ženy. Medzi takéto indikácie sa v zmysle Smernice zaraďovali napríklad duševné choroby, choroby tráviaceho traktu, nervovej sústavy, sluchu alebo rôzne genetické indikácie. V prípade, ak neexistovali lekárske alebo genetické indikácie, bolo možné sterilizáciu vykonať aj vtedy, ak išlo o ženu staršiu ako 35 rokov, ktorá porodila 3 alebo viac detí alebo o ženu, ktorá nedosiahla 35 rokov, avšak porodila 4 deti.

Zákon o starostlivosti o zdravie ľudí bol zrušený zákonom č. 277/1994 Z. z. o zdravotnej starostlivosti v znení neskorších predpisov (ďalej len „**Zákon o zdravotnej starostlivosti 1994**“), ktorý sa problematikou sterilizácií explicitne nezaoberal. Zákon o zdravotnej starostlivosti 1994 sa v ust. § 13 zaoberal iba súhlasom na poskytnutie zdravotnej starostlivosti.

Opätovne bola problematika sterilizácie reflektovaná až v zákone č. 576/2004 o zdravotnej starostlivosti, službách súvisiacich s poskytovaním zdravotnej starostlivosti a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov (ďalej len „**Zákon o zdravotnej starostlivosti 2004**“), ktorý je účinný do dnešného dňa. Zákon o zdravotnej starostlivosti 2004 definuje sterilizáciu v ust. § 40 ods. 1 ako zabránenie plodnosti bez odstránenia alebo poškodenia pohlavných žliaz osoby. V zmysle § 40 ods. 2 tohto zákona platí, že: *„Sterilizáciu možno vykonať len na základe písomnej žiadosti a písomného informovaného súhlasu po predchádzajúcom poučení osoby plne spôsobilej na právne úkony alebo zákonného zástupcu osoby nespôsobilej dať informovaný súhlas alebo na základe rozhodnutia súdu na základe žiadosti zákonného zástupcu.“*. Tento zákon celkom podrobne rozpracoval aj obsahové náležitosti poučenia, ktoré predchádza informovanému súhlasu. Najpodstatnejšou zmenou, oproti predchádzajúcej právnej úprave, je skutočnosť, že sterilizáciu nemožno vykonať skôr ako 30 dní po informovanom súhlase³. Na tomto mieste považujeme za vhodné uviesť, že prijatím Zákona o zdravotnej starostlivosti 2004, najmä v dôsledku zavedenia 30 dňovej lehoty medzi informovaným súhlasom a samotným zákrokom, došlo k minimalizácii priestoru na výkon protiprávnej sterilizácie.

Rozsudok Európskeho súdu pre ľudské práva vo veci č. 18968/07 – V. C proti Slovensku zo dňa 08.11.2011

Problematické aspekty sterilizácie, resp. nedostatky právnej úpravy jej vykonávania v období rokov 1966-2004 sme sa rozhodli demonštrovať na rozsudku Európskeho

³ Ust. § 40 ods. 5 Zákona o zdravotnej starostlivosti 2004.

súdu pre ľudské práva (ďalej len „ESLP“) vo veci č. 18968/07 – V. C. proti Slovensku zo dňa 08.11.2011⁴ (ďalej len „Rozsudok“).

Sťažovateľka vo veku 21 rokov, rómskeho pôvodu, bola v auguste roku 2000 privezená do nemocnice v Prešove s pôrodnými bolesťami. Po prvotnom vyšetrení bola informovaná o tom, že sa vyskytli komplikácie a že pôrod jej druhého dieťaťa musí byť realizovaný cisárskym rezom. Tesne pred pôrodom si lekári vyžiadali od sťažovateľky súhlas so sterilizáciou, nakoľko tento zákrok považovali za nevyhnutný kvôli riziku prasknutia maternice. Sťažovateľka vo veci uviedla, že po niekoľkých hodinách pôrodných bolestí sa jej lekári opýtali, či chce mať v budúcnosti viac detí. Odpovedala kladne, v nadväznosti na čo jej bolo zo strany lekárov oznámené, že pokiaľ by v budúcnosti mala ďalšie dieťa, ona alebo toto dieťa by pravdepodobne pri pôrode zomreli. V presvedčení, že ďalšie tehotenstvo by mohlo mať fatálne následky lekárom povedala, aby urobili to, čo považovali za nutné. Následne bola sťažovateľka vyzvaná k podpisu dokumentu s textom „pacient vyžaduje sterilizáciu“. Vzhľadom ku skutočnosti, že sťažovateľka bola tesne pred pôrodom, boli jej kognitívne schopnosti a racionálne uvažovanie značne ovplyvnené pôrodnými bolesťami.⁵

V zázname o pôrode sťažovateľky bol vykonaný záznam „pacientka je rómskeho pôvodu“. Počas hospitalizácie bola ubytovaná na izbe, kde boli iba rómske ženy a nebolo jej dovolené používať tú istú kúpeľňu, ktorú používali ženy, ktoré neboli rómskeho pôvodu. Po sterilizácii sťažovateľka trpela vážnymi zdravotnými a psychickými následkami. Prejavili sa u nej príznaky falošného tehotenstva a bola liečená psychiatrom. Rovnako tak bola v dôsledku jej následnej neplodnosti vylúčená z rómskej komunity a rozviedla sa z manželom. Po tom, čo sa sťažovateľka dozvedela, že jej sterilizácia nebola nevyhnutná, tak ako tvrdili lekári, podala proti nemocnici občianskoprávnu žalobu. V predmetnej žalobe namietala predovšetkým to, že nebola o plánovanej sterilizácii, jej následkoch a ani o možných alternatívach riadne informovaná. Vnútroštátne súdy však predmetnej žalobe nevyhoveli najmä s odôvodnením, že so sterilizáciou súhlasila, čo potvrdila svojim vlastnoručným podpisom.⁶

ESLP v rámci odôvodnenia Rozsudku okrem iného uviedol, že vykonanie lekárskeho zákroku bez súhlasu plne duševne spôsobilého dospelého človeka, aj keď by jeho nesúhlas mohol mať fatálne následky, je vždy zásahom do jeho práva na ochranu fyzickej integrity. Následne poukázal na skutočnosť, že zo zdravotného záznamu vyplýva, že sťažovateľka nebola riadne informovaná o svojom zdravotnom stave, o navrhovanom zákroku ani o prípadných alternatívach. To, že sťažovateľke bola

⁴ Rozsudok dostupný na: <https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B%22itemid%22:%5B%22001-107364%22%5D%7D> [cit. 2024-09-15].

⁵ Rozsudok ESLP vo veci č. 18968/07 – V. C. proti Slovensku zo dňa 08.11.2011.

⁶ *Ibidem*.

sterilizácia navrhnutá tesne pred jej pôrodom, kedy trpela bolesťami, jej znemožnilo racionálne sa rozhodnúť, pri zvážení všetkých relevantných okolností a dôsledkov. Rovnako tak nemala príležitosť konzultovať plánovaný zákrok so svojim manželom. Okrem podpisu súhlasu so zákrokom jej nebol poskytnutý žiaden iný variant. Aj keď pre sterilizáciu mohli existovať dôvody, ohrozenie života sťažovateľky nebolo bezprostredné, nakoľko by sa pravdepodobne prejavilo až v priebehu ďalšieho tehotenstva. Tomu by sa ale dalo zabrániť iným, šetrnejším spôsobom. EŠLP následne uviedol, že sterilizáciou došlo k hrubému zásahu do fyzickej integrity sťažovateľky tým, že jej bola odňatá schopnosť reprodukcie, čo je s prihliadnutím na jej vek o to vážnejšie, nakoľko v čase zákroku mala iba 21 rokov. Sterilizácia jej tiež spôsobila negatívne psychické a fyzické následky, vylúčenie z rómskej komunity a rozvod s manželom. To všetko viedlo k hrubému nerešpektovaniu jej práva na autonómiu a práva rozhodovať o svojom zdraví.⁷

Následne EŠLP konštatoval aj porušenie čl. 8 Dohovoru, ktorý garantuje právo na rešpektovanie súkromného a rodinného života. Uviedol, že pod pojem súkromný život možno subsumovať okrem iného fyzickú, duševnú aj sociálnu integritu jednotlivca, vrátane jeho osobnej autonómie a osobnostného rozvoja, právo vytvárať a rozvíjať vzťahy s inými osobami, ako aj práva slobodne sa rozhodovať, či mať alebo nemať potomkov. Nakoľko podľa názoru EŠLP mala sterilizácia sťažovateľky zásadné dopady na jej súkromný a rodinný život, konštatoval porušenie čl. 8 Dohovoru. EŠLP poukázal na príslušnú dobovú legislatívu Slovenskej republiky, upravujúcu možnosť vykonania sterilizácie, ktorá síce umožňovala jej vykonanie iba so súhlasom pacientky, avšak v prípade sťažovateľky to nepredstavovalo dostatočnú ochranu, keďže súhlas v praxi nemusel byť informovaný.⁸

EŠLP napokon v predmetnej veci sťažovateľky rozhodol jednomyselne tak, že vykonaním sterilizácie sťažovateľky bez jej informovaného súhlasu došlo k porušeniu zákazu neludzského alebo ponižujúceho zaobchádzania v zmysle čl. 3 Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd (ďalej len „Dohovor“). Nezabezpečením dostatočných záruk pre sťažovateľku na ochranu svojho práva na súkromný život došlo tiež k porušeniu pozitívneho záväzku štátu vyplývajúceho z čl. 8 Dohovoru, teda práva na rešpektovanie súkromného a rodinného života. V nadväznosti na to EŠLP sťažovateľke priznal náhradu nemajetkovej ujmy vo výške 31.000,- EUR.⁹

⁷ *Ibidem*.

⁸ *Ibidem*.

⁹ EŠLP obdobne rozhodol aj v iných prípadoch, menovite možno poukázať na rozsudok EŠLP vo veci č. 29518/10 – N. B. proti Slovensku zo dňa 12.06.2012, dostupný na: <https://hudoc.echr.coe.int/#!%22fulltext%22:%2229518/10%22,%22documentcollectionid%22:%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22,%22itemid%22:%22001-111427%22};>, rozsudok EŠLP vo veci č. 15966/04 – I. G. a ďalší proti Slovensku zo dňa 13.11.2012, dostupný na:

Zásah do práva na ochranu osobnosti, života a zdravia, občianskej cti a ľudskej dôstojnosti, ako aj súkromia

Vzhľadom na početnosť rozhodnutí ESLP možno jednoznačne konštatovať, že v prípade nezákonne vykonávaných sterilizácií, dochádzalo nielen k porušeniu základných práv, garantovaných Dohovorom, ale aj k porušeniu základných práv a slobôd, garantovaných predovšetkým čl. 16 ods. 1, čl. 19 ods. 1 a 2 Ústavy Slovenskej republiky č. 460/1992 Zb. v znení neskorších predpisov. Obdobný názor je badateľný aj v právnej doktríne: „*Prehliadnuť nemožno ľahkovážnosť, s akou sa Slovenská republika dosiaľ vporiadava s rozhodnutiami ESLP vo veci porušenia článku 3 Dohovoru násilnou a nezákonnou sterilizáciou.*“¹⁰

Rovnako tak máme za to, že vykonaním sterilizácie sťažovateľky došlo k porušeniu jej osobnostných práv v zmysle ust. § 11 zákona č. 40/1964 Zb. občiansky zákonník v znení neskorších predpisov (ďalej len „OZ“). Ust. § 11 OZ predstavuje generálnu klauzulu ochrany osobnostných práv, garantovaných OZ, pričom tieto osobnostné práva sú absolútne a prináležia každej fyzickej osobe. Konštatujeme, že vykonanie sterilizácie možno považovať za závažný zásah najmä do práva na súkromie fyzickej osoby¹¹ aj vtedy, ak sterilizácia bola síce vykonaná so súhlasom, avšak tento súhlas nemožno v skutočnosti považovať za informovaný.¹² O také prípady pôjde najmä vtedy, keď bol informovaný súhlas osoby získaný za takých okolností, ktoré výrazným spôsobom zasahujú do slobodného rozhodnutia alebo nepochybného porozumenia následkov udelenia takéhoto súhlasu. Právo na súkromie možno po práve na život považovať za druhé najdôležitejšie právo, ktoré je garantované OZ.¹³

[https://hudoc.echr.coe.int/#!%22itemid%22:\[%22001-114514%22\]](https://hudoc.echr.coe.int/#!%22itemid%22:[%22001-114514%22]) alebo rozsudok ESLP vo veci č. 32881/04 – K. H. a ďalší proti Slovensku zo dňa 28.04.2009, dostupný na:

[https://hudoc.echr.coe.int/#!%22languageisocode%22:\[%22ENG%22\],%22appno%22:\[%2232881/04%22\],%22documentcollectionid%22:\[%22CHAMBER%22\],%22itemid%22:\[%22001-92418%22\]](https://hudoc.echr.coe.int/#!%22languageisocode%22:[%22ENG%22],%22appno%22:[%2232881/04%22],%22documentcollectionid%22:[%22CHAMBER%22],%22itemid%22:[%22001-92418%22])

¹⁰ DRGONEC, J.: *Ústava Slovenskej republiky. Teória a prax.* 2. prepracované a doplnené vydanie. Bratislava: C. H. Beck, 2019, s. 434. ISBN 978-80-89603-74-9.

¹¹ Vykonanie nezákonnej sterilizácie však možno považovať okrem iného aj za závažný zásah do práva na ochranu zdravia a ľudskej dôstojnosti.

¹² ESLP vo viacerých rozhodnutiach konštatoval, že súhlas s vykonaním sterilizácie nemožno považovať za informovaný napríklad vtedy, keď bol tento získaný pod vplyvom nepriameho alebo priameho nátlaku, keď sterilizovaná osoba bola pod vplyvom liekov, v predpôrodných bolestiach alebo vtedy, keď bolo vykonanie sterilizácie podmieňované možnosťou získania inej sociálnej dávky. V tomto kontexte možno odkázať napr. na Rozsudok Európskeho súdu pre ľudské práva vo veci č. 29518/10 – N. B. proti Slovensku zo dňa 12. 06. 2012 alebo na Rozsudok Európskeho súdu pre ľudské práva vo veci č. 15966/04 – I. G. a ostatní proti Slovensku zo dňa 13.11.2012.

¹³ VOZÁR, J. In: ŠTEVČEK, M., DULAK, A., BAJÁNKOVÁ, J., FEČÍK, M., SEDLAČKO, F., TOMAŠOVIČ, M. a kol.: *Občiansky zákonník I. § 1 – 450. Komentár.* 2. vydanie. Praha: C. H. Beck, 2019, s. 66. ISBN 978-80-7400-770-5.

Kritika prístupu Slovenskej republiky k nezákonne vykonaným sterilizáciám

Nemalý záujem o problematiku nezákonne vykonávaných sterilizácií je badateľný aj z pozície rôznych medzinárodných organizácií a výborov Organizácie spojených národov (ďalej len „OSN“).

Výbor OSN na odstránenie diskriminácie žien v rámci Záverečných zistení k zlúčenej piatej a šiestej periodickej správe Slovenska, ktoré bolo prijaté na 62. zasadnutí vyjadril okrem iného znepokojenie nad tým, že rómske ženy si nie sú vedomé svojich práv a nepoznajú spôsoby získania nápravy v prípade sterilizácie bez informovaného súhlasu, vrátane prípadov z minulosti. Následne vyjadril znepokojenie aj nad skutočnosťou, že na súdoch už dlhú dobu prebieha niekoľko konaní týkajúcich sa nútených sterilizácií, čo indikuje neschopnosť súdneho systému zabezpečiť primeranú, účinnú a rodovo citlivú nápravu včasným spôsobom. Výbor Slovenskej republiky odporučil, aby (i) monitorovala zdravotné zariadenia, vrátane nemocníc a kliník, ktoré vykonávajú sterilizácie, s cieľom zabezpečiť úplný súlad s vnútroštátnymi predpismi o zákaze nútenej sterilizácie a ukladať primerané sankcie v prípade ich porušenia, (ii) zabezpečila pre zdravotnícky personál systematické a pravidelné vzdelávanie o tom, ako zabezpečiť slobodný, vopred poskytnutý a informovaný súhlas s lekáorskými zákrokmi v oblasti reprodukčného zdravia žien, vrátane sterilizácie, (iii) prijala opatrenia na zvyšovanie povedomia rómskych žien o ich sexuálnych a reprodukčných právach, ako aj o spôsoboch získavania nápravy v prípade ich porušenia, vrátane prípadov z minulosti, (iv) zabezpečila, aby boli sťažnosti rómskych žien v prípadoch nútených sterilizácií riadne uznané a aby mali obeť takýchto postupov prístup k prostriedkom nápravy a odškodneniu, ktoré budú primerané, efektívne, poskytované bezodkladne, holistické a úmerné závažnosti utrpenej ujmy.¹⁴

Znepokojenie nad prístupom Slovenskej republiky vyjadril aj Výbor OSN na odstránenie rasovej diskriminácie, kedy uviedol nasledovné: „Okrem toho Výbor tiež znepokojuje, že napriek informáciám zmluvného štátu o opatreniach prijatých na zabránenie výkonu nútenej sterilizácie a na poskytnutie odškodnenia obetiam, prístup k spravodlivosti, náprava a odškodnenie zostávajú pre rómske ženy, ktoré podstúpili nútenú sterilizáciu, zložitý (čl. 5).“¹⁵ Okrem iného výbor vyzval Slovenskú republiku,

¹⁴ Body 32. a 33. Záverečných zistení k zlúčenej piatej a šiestej periodickej správe Slovenska Výboru OSN na odstránenie diskriminácie žien, prijaté na 62. zasadnutí, dostupné na: https://www.gender.gov.sk/wp-content/uploads/2012/06/CEDAW_preklad-ZZ-SK_final.pdf, [cit. 2024-09-15].

¹⁵ Bod 23. Záverečných odporúčaní k posudzovaniu 11. a 12. periodickej správy Slovenskej republiky Výboru OSN na odstránenie rasovej diskriminácie, prijaté na 94. zasadnutí, dostupné na: <https://www.mzv.sk/documents/10182/2452374/013+Z%C3%A1vere%C4%8Dn%C3%A9+odpor%C3%BA%C4%8Dania+V%C3%BDboru+OSN+na+odstr%C3%A1nenie+rasovej+diskrimin%C3%A1cie+k>

aby zabezpečila pre rómske ženy, ktoré boli obeťami nezákonnej sterilizácie, účinné nápravné prostriedky a primeranú náhradu, páchatelia boli spravodlivo potrestaní a aby sa účinne dodržiavala legislatíva a predpisy o informovanom súhlase o sterilizácii.¹⁶

Určitú formu znepokojenia nad prístupom Slovenskej republiky vyjadrila aj verejná ochrankyňa práv, kedy v správe o činnosti za rok 2018 uviedla: „Mnohé poškodené ženy však doposiaľ za tento mimoriadne závažný zásah do ich práv odškodnené neboli. Som presvedčená, že súčasná vnútroštátna právna úprava im účinnú nápravu ani neumožňuje. Podanie občianskoprávnej žaloby sa javí ako neefektívne z viacerých dôvodov. Okrem formálnych prekážok (napr. povinnosť žalobcu uniesť dôkazné bremeno a zložitosť dôkaznej situácie po dlhých rokoch) je nutné na problém nazeráť aj z pohľadu sociálnej situácie poškodených žien, ktoré často pochádzajú z marginalizovaného prostredia. S tým súvisí ich nedostatočná informovanosť o právnych inštitútoch, ale aj strach obrátiť sa na kompetentné orgány. Problematická je aj otázka dôvery v inštitúcie, keďže súdy Slovenskej republiky pri rozhodovaní o žalobách poškodených žien v minulosti dlhé roky zlyhávali. Zastávam názor, že Slovenská republika sa musí začať touto problematikou intenzívne zaoberať vzhľadom na svoje ústavné princípy a medzinárodné záväzky a pristúpiť k prijatiu osobitnej právnej úpravy, ktorá by umožnila zohľadniť všetky špecifiká prípadov násilnej sterilizácie a zabezpečiť jej obetiam prístup k účinným prostriedkom nápravy. Za najlepšie systémové riešenie považujem zriadenie nezávislého orgánu, ktorý by vyšetril rozsah praxe nezákonných sterilizácií a zabezpečil finančnú a inú náhradu všetkým obetiam.“¹⁷

Verejnej ochrankyni práv vyjadrila podporu aj komisárka pre ľudské práva Rady Európy, Dunja Mijatović, kedy v liste adresovanému premiérovi Slovenskej republiky a Ministerke zdravotníctva Slovenskej republiky zo dňa 12.07.2021 vyzvala Slovenskú republiku na prijatie konkrétnych záväzkov v nadväznosti na odporúčania, ktoré boli vláde Slovenskej republiky predložené už v minulosti a na vytvorenie účinnej formy nápravy týchto porušení základných ľudských práv.¹⁸

Aktuálny stav

V súčasnosti, aj napriek niekoľkým výzvam a odporúčaniam inštitúcií zaoberajúcich sa problematikou ochrany základných ľudských práv a slobôd, neexistuje účinný

[+jeden%C3%A1stej+a+dvaj+C3%A1stej+periodickej+spr%C3%A1ve+Slovenskej+republiky+%28dokument+v+slovenskom+jazyku%29](#), [cit. 2024-09-15].

¹⁶ *Ibidem*.

¹⁷ Správa o činnosti verejného ochrancu práv za rok 2018, str. 42, dostupné na: https://vop.gov.sk/wp-content/uploads/2021/10/KVOP_Vyrocná_správa_SK_web.pdf [cit. 2024-09-15].

¹⁸ List komisárky pre ľudské práva Rady Európy, Dunji Mijatović, zo dňa 12.07.2021, dostupný na: <https://rm.coe.int/letter-to-mr-eduard-heger-prime-minister-of-the-slovak-republic-and-ms/1680a332a3> [cit. 2024-09-16].

plošný mechanizmus, na základe ktorého by sa mohli ženy, ktoré boli podrobené nezákonnej sterilizácii, domáhať akéhokoľvek odškodnenia, čo možno považovať za nesprávny prístup štátu.

Pozitívne však treba hodnotiť skutočnosť, že Vláda Slovenskej republiky sa uznesením č. 674 z 24.11.2021 ospravedlnila za sterilizácie žien v rozpore s právom a odsúdila porušovanie ľudských práv dotknutých žien.¹⁹

Následne bol do Národnej rady Slovenskej republiky predložený poslanecký návrh zákona o jednorazovom finančnom odškodnení osôb sterilizovaných v rozpore s právom a o doplnení zákona Slovenskej národnej rady č. 71/1992 Zb. o súdnych poplatkoch a poplatku za výpis z registra trestov v znení neskorších predpisov (ďalej len „**Zákon o odškodnení**“). Návrh Zákona o odškodnení upravoval podmienky poskytovania jednorazového finančného odškodnenia osobám, ktorých základné ľudské práva boli porušené v dôsledku vykonanej sterilizácie v rozpore s právom. Oprávnenou osobou na priznanie jednorazového finančného odškodnenia, vo výške 5.000,- EUR, mala byť fyzická osoba, ktorá sa podrobila v období od 01.07.1966 do 31.12.2004 v zdravotníckom zariadení na území Slovenskej republiky sterilizácii v rozpore s právom. Podkladom na priznanie a vyplatenie odškodnenia mala byť žiadosť o priznanie jednorazového finančného odškodnenia, podaná v lehote dvoch rokov od nadobudnutia účinnosti Zákona o odškodnení.²⁰

O návrhu Zákona o odškodnení Národná rada Slovenskej republiky hlasovala dňa 27.02.2024. Za návrh hlasovalo 65 z prítomných 142 poslancov, proti návrhu hlasovalo 0 poslancov, hlasovania sa zdržalo 77 poslancov, v dôsledku čoho návrh Zákona o odškodnení, žiaľ, nebol schválený. V súčasnosti preto Slovenská republika nespĺnila viacnásobné odporúčania a výzvy medzinárodných ale aj vnútroštátnych inštitúcií zaoberajúcich sa problematikou ochrany základných ľudských práv a slobôd, v dôsledku čoho nekompensovala porušenia základných ľudských práv a slobôd dotknutých žien.

Z dôvodu objektívnosti však považujeme za dôležité uviesť, že v súčasnosti sa rezort Ministerstva spravodlivosti Slovenskej republiky (ďalej len „**MS SR**“) otázkou odškodnenia žien, ktoré boli sterilizované v rozpore s právom, aktívne zaoberá. Svedčí o tom aj stretnutie štátnej tajomníčky MS SR, Kataríny Roskoványi, s komisárom pre ľudské práva Rady Európy, Michaelom O’Flahertym, zo dňa 11.07.2024, predmetom ktorého bola okrem iného aj problematika nezákonne

¹⁹ Uznesenie Vlády Slovenskej republiky č. 674 zo dňa 24.11.2021, dostupné na: <https://rokovania.gov.sk/RVL/Resolution/19658/1> [cit. 2024-09-16].

²⁰ Návrh poslanca Národnej rady Slovenskej republiky Petra Polláka na vydanie zákona o jednorazovom finančnom odškodnení osôb sterilizovaných v rozpore s právom a o doplnení zákona Slovenskej národnej rady č. 71/1992 Zb. o súdnych poplatkoch a poplatku za výpis z registra trestov v znení neskorších predpisov (tlač 1593), dostupný na: <https://www.slov-lex.sk/legislativne-procesy/SK/LP/2023/388> [cit. 2024-09-16].

vykonaných sterilizácií žien. Štátna tajomníčka MS SR na predmetnom stretnutí informovala komisára o pláne zriadiť pracovnú skupinu, ktorej úlohou bude predovšetkým príprava legislatívneho návrhu pre odškodnenie nezákonne sterilizovaných žien.²¹ V obdobnom duchu sa štátna tajomníčka MS SR vyjadrila aj na zasadnutí výboru Národnej rady Slovenskej republiky pre ľudské práva a národnostné menšiny, zo dňa 11.09.2024.²²

Dovoľujeme si uviesť všeobecné odporúčanie, aby štát prijal plošný kompenzačný mechanizmus v podobe zákona, na základe ktorého bude schopný odškodniť osoby, ktorých reprodukčná schopnosť bola nezákonne obmedzená. Inšpiráciou pri tvorbe zákona by mohla byť právna úprava Českej republiky. Dňa 01.01.2022 nadobudol v Českej republike účinnosť zákon č. 297/2021 Sb. o poskytnutí jednorázové peněžní částky osobám sterilizovaným v rozporu s právem a o změně některých souvisejících zákonů ve znění pozdějších předpisů, ktorý osobám sterilizovaným v rozpore s právom, za splnenia zákonom požadovaných podmienok, priznáva nárok na poskytnutie jednorazovej peňažnej čiastky vo výške 300.000,- Kč (čo v prepočte predstavuje približne 12. 000,- EUR).

Záver

Nezákonná sterilizácia fyzickej osoby predstavuje jedno z najzávažnejších porušení základných ľudských práv, v dôsledku ktorého poškodená osoba často trpí nepriaznivými fyzickými ale aj psychickými následkami. Sterilizovanie osoby v rozpore s právom musí byť odsúdené v každom štáte, ktorý sa hlási k zásadám spravodlivosti, rovnosti a rešpektu k ľudskej dôstojnosti. V dôsledku nezákonného obmedzovania reprodukčného správania osoby dochádza k bezprecedentnému zásahu najmä do práva na súkromný a rodinný život a práva na telesnú integritu poškodenej osoby. Tieto práva sú okrem vnútroštátnych právnych predpisov garantované aj medzinárodnoprávnymi dokumentami, garantujúcimi ochranu základných ľudských práv, pričom za účelom zabezpečenia funkčnosti demokratického a právneho štátu je nevyhnutné, aby boli tieto práva dodržiavané a ochraňované bez výnimky. Akýkoľvek zásah do telesnej integrity fyzickej osoby môže byť vykonaný iba na základe riadneho informovaného súhlasu dotknutej osoby.

Je nevyhnutné, aby v demokratickom a právnom štáte bolo každé porušenie základného ľudského práva dôsledne prešetrené a aby boli v nadväznosti na to vykonané všetky kroky, potrebné na nápravu takéhoto porušenia. Pokiaľ štát také

²¹<https://www.justice.gov.sk/aktualne-temy/stretnutie-s-komisarom-pre-ludske-prava-rady-europy/>, [cit. 2024-09-16].

²² Záznam zo zasadnutia Výboru Národnej rady Slovenskej republiky pre ľudské práva a národnostné menšiny zo dňa 11.09.2024, dostupný na: <https://tv.nrsr.sk/vyborydetail/11526?termNr=9>

kroky nepodnikne, možno tvrdiť, že sa implicitne vzdáva svojej úlohy ochraňovať občanov a rovnako tak sa dostáva do rizika, že u poškodených osôb, ale aj u verejnosti bude pretrvávať pocit bezmocnosti a bezprávia. V dôsledku uvedeného môže v krajnom prípade dôjsť až ku strate dôvery spoločnosti v právne normy. Právny poriadok štátu predstavuje jeho základný pilier, a preto jeho porušovanie nesmie zostať bez sankcie a následnej efektívnej kompenzácie.

Početná rozhodovacia činnosť ESLP, ale aj kritika zo strany inštitúcií, ktoré sa zaoberajú ochranou základných ľudských práv a slobôd, značným spôsobom vplyvajú na právny poriadok Slovenskej republiky. Pod ich vplyvom je Slovenská republika nútená najmä k tomu, aby dodržiavala svoje ústavné princípy a medzinárodné záväzky a aby v nadväznosti na to prijala osobitnú právnu úpravu, ktorá zohľadní všetky špecifiká prípadov nezákonnej sterilizácie a umožní jej obetiam prístup k efektívnej kompenzácii.

Zoznam použitej literatúry a iných zdrojov

1. DRGONEC, J.: *Ústava Slovenskej republiky. Teória a prax*. 2. prepracované a doplnené vydanie. Bratislava: C. H. Beck, 2019, 1792 s. ISBN 978-80-89603-74-9.
2. Dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd.
3. List komisárky pre ľudské práva Rady Európy, Dunji Mijatović, zo dňa 12.07.2021, dostupný na: <https://rm.coe.int/letter-to-mr-eduard-heger-prime-minister-of-the-slovak-republic-and-ms/1680a332a3>.
4. Návrh poslanca Národnej rady Slovenskej republiky Petra Polláka na vydanie zákona o jednorazovom finančnom odškodnení osôb sterilizovaných v rozpore s právom a o doplnení zákona Slovenskej národnej rady č. 71/1992 Zb. o súdnych poplatkoch a poplatku za výpis z registra trestov v znení neskorších predpisov (tlač 1593), dostupný na: <https://www.slov-lex.sk/legislativne-procesy/SK/LP/2023/388>.
5. Rozsudok Európskeho súdu pre ľudské práva vo veci č. 18968/07 – V. C proti Slovensku zo dňa 08.11.2011.
6. Smernica Ministerstva zdravotníctva Českej socialistickej republiky č. LP-252.3-19.11.71. o vykonávaní sterilizácie.
7. Správa o činnosti verejného ochrancu práv za rok 2018, dostupné na: https://vop.gov.sk/wp-content/uploads/2021/10/KVOP_Vyrocná_správa_SK_web.pdf.
8. ŠTEVČEK, M., DULAK, A., BAJÁNKOVÁ, J., FEČÍK, M., SEDLAČKO, F., TOMAŠOVIČ, M. a kol.: *Občiansky zákonník I. § 1 – 450. Komentár*. 2. vydanie. Praha: C. H. Beck, 2019, 1754 s. ISBN 978-80-7400-770-5.
9. Uznesenie Vlády Slovenskej republiky č. 674 zo dňa 24.11.2021, dostupné na: <https://rokovania.gov.sk/RVL/Resolution/19658/1>.

10. Ústava Slovenskej republiky č. 460/1992 Zb. v znení neskorších predpisov.
11. Zákon č. 20/1966 Zb. o starostlivosti o zdravie ľudu v znení neskorších predpisov.
12. Zákon č. 277/1994 Z. z. o zdravotnej starostlivosti v znení neskorších predpisov.
13. Zákon č. 576/2004 o zdravotnej starostlivosti, službách súvisiacich s poskytovaním zdravotnej starostlivosti a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.
14. Zákon č. 40/1964 Zb. občiansky zákonník v znení neskorších predpisov.
15. Zákon č. 297/2021 Sb. o poskytnutí jednorázové peněžní částky osobám sterilizovaným v rozporu s právem a o změně některých souvisejících zákonů ve znění pozdějších předpisů.
16. Záverečné zistenia k zklúčenej piatej a šiestej periodickej správe Slovenska Výboru OSN na odstránenie diskriminácie žien, prijaté na 62. zasadnutí, dostupné na: https://www.gender.gov.sk/wp-content/uploads/2012/06/CEDAW_preklad-ZZ-SK_final.pdf.
17. Záverečné odporúčania k posudzovaniu 11. a 12. periodickej správy Slovenskej republiky Výboru OSN na odstránenie rasovej diskriminácie, prijaté na 94. zasadnutí, dostupné na: <https://www.mzv.sk/documents/10182/2452374/013+Z%C3%A1vere%C4%8Dn%C3%A9+odpor%C3%BA%C4%8Dania+V%C3%BDboru+OSN+na+odstr%C3%A1nenie+rasovej+diskrimin%C3%A1cie+k+jeden%C3%A1stej+a+dvan%C3%A1st+j+periodickej+spr%C3%A1ve+Slovenskej+republiky+%28dokument+v+slovenskom+jazyku%29>.
18. Záznam zo zasadnutia Výboru Národnej rady Slovenskej republiky pre ľudské práva a národnostné menšiny zo dňa 11.09.2024, dostupný na: <https://tv.nrsr.sk/vyborydetail/11526?termNr=9>.

Kontaktné údaje

Mgr. Martin Hrčka

martin.hrcka@flaw.uniba.sk

Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta

LIMITY ZÁSAHOV DO SPÔSOBILOSTI FYZICKEJ OSOBY NA PRÁVNE ÚKONY¹

LIMITS ON INTERFERENCE WITH THE LEGAL CAPACITY OF A NATURAL PERSON

Tamara Čipková²

Abstrakt: Fyzickú osobu v právnych vzťahoch determinuje právna subjektivita a spôsobilosť na právne úkony. Práve spôsobilosť vlastnými právnymi úkonmi nadobúdať práva a brať na seba povinnosti je základom realizácie autonómie vôle subjektov. Z tohto dôvodu by k nej nielen zákonodarca, ale aj súdy mali pristupovať obzvlášť opatrne, osobitne pri zásahoch, ktorými ju možno obmedziť. Príspevok sa zameriava na identifikáciu zákonných limitov takýchto zásahov, nielen z pohľadu vnútroštátneho zákonodarstva a judikatúry, ale aj z pohľadu nadnárodných štandardov.

Kľúčové slová: fyzická osoba, obmedzenie spôsobilosti na právne úkony, autonómia vôle, aktívne a pasívne volebné právo

Abstract: A natural person in legal relations is determined by legal personality and legal capacity. It is the capacity to acquire rights and assume obligations by one's own legal acts that is the basis for the realization of the autonomy of the will of the subjects. For this reason, not only the legislator but also the courts should approach it with particular caution, especially when intervening to restrict it. The paper focuses on identifying the legal limits of such interventions, not only from the perspective of national legislation and case law, but also from the perspective of supranational standards.

Key words: natural person, limitation of legal capacity, autonomy of will, active and passive right to vote

¹ Príspevok je spracovaný v rámci riešenia projektu „Súkromnoprávne záruky právnej ochrany znevýhodnených osôb - zraniteľných dospelých, pri výkone ich právnej subjektivity“, ktorý bol schválený Vedeckou grantovou agentúrou Ministerstva školstva, vedy, výskumu a športu Slovenskej republiky pod registračným číslom 1/0626/24

² Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta

Úvod

Na to, aby sme o fyzickej osobe mohli hovoriť ako o subjekte právnych vzťahov je potrebné identifikovať, či disponuje spôsobilosťou na práva a povinnosti, tzv. právnou subjektivitou a spôsobilosťou na právne úkony. Vymedzenie právnej subjektivity vyplýva z článku 14 Ústavy SR, ktorý garantuje každému spôsobilosť na práva ako základné ľudské právo. Ústavná garancia spôsobilosti na práva má imanentný význam pre uznanie právnej existencie jednotlivca, ktoré je nevyhnutným predpokladom všetkých ostatných práv.³ Vzhľadom na to, že ide o jedno zo základných ľudských práv, ktoré sú neodňateľné, nescudziteľné, nepremlčateľné a nezrušiteľné⁴, za života fyzickej osoby nie je možné do spôsobilosti na práva žiadnym spôsobom zasiahnuť.⁵

Podstatnou pre aktívne vystupovanie fyzickej osoby v právnych vzťahoch je spôsobilosť na právne úkony, ktorá sa nadobúda v plnom rozsahu plnoletosťou, t. j. dovŕšením osemnásteho roku veku⁶ alebo uzatvorením manželstva osobou staršou ako 16 rokov.⁷

V súčasnej dobe možno uviesť, že každá fyzická osoba disponuje určitou obmedzenou mierou spôsobilosti na právne úkony aj keď ju nemá v plnom rozsahu. Spôsobilosť na právne úkony majú v obmedzenom rozsahu maloleté deti, ktoré môžu podľa § 9 zákona č. 40/1964 Zb. Občianskeho zákonníka (ďalej len „Občiansky zákonník“ alebo „OZ“) samé uskutočňovať *„také právne úkony, ktoré sú svojou povahou primerané rozumovej a vôľovej vyspelosti zodpovedajúcej ich veku“*. Pri posudzovaní rozumovej a vôľovej vyspelosti sa uplatňuje objektívne hľadisko, ktoré spočíva vo vyhodnotení priemernej vyspelosti maloletých toho istého veku, bez ohľadu na to, či je konkrétne dieťa nadpriemerne inteligentné alebo naopak zaostalejšie.⁸

³ WAGNEROVÁ, E., et al. *Listina základných práv a svobod*. Komentár, 2012, s. 142.

⁴ Čl. 12 ods. 1 Ústavy SR.

⁵ Za jedinú výnimku by sme mohli považovať rozhodnutie o vyhlásení za mŕtvu podľa § 220 a nasl. CMP vo vzťahu k fyzickej osobe, ktorá v skutočnosti žije. V tomto prípade aj keď de iure jej právna subjektivita právoplatnosťou súdneho rozhodnutia zanikla, de facto ju stále má a ak sa zistí, že je nažive súd rozhodnutie o jej vyhlásení za mŕtvu podľa § 230 CMP zruší s účinkami ex tunc.

⁶ Podľa ustálenej judikatúry sa okamih dovŕšenia osemnásteho roku veku vykladá tak, že osoba dovŕší osemnásť rokov začiatkom, to znamená o 00:00 hodine, toho dňa, ktorý svojím číslom a mesiacom zodpovedá dňu, keď sa pred osemnástimi rokmi narodila (R 30/1988).

⁷ Ak by bola osoba mladšia ako 16 rokov, podľa § 17 písm. b) zákona o rodine by išlo o neexistentné manželstvo, ktoré nevzniklo a nemohlo spôsobiť žiadne právne následky ani vo vzťahu k nadobudnutiu spôsobilosti na právne úkony.

⁸ HAMŘÍK, M. Paternalizmus v konflikte rodičovských práv a práva na súkromie maloletého so zameraním na rodovú identitu. In. BATKA, L. a kol. (eds.) *Quo vadis postavenie transrodových ľudí na Slovensku?* Bratislava : Právnická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave, 2023. s. 12 – 14.

Zásahy do spôsobilosti fyzickej osoby na právne úkony

V obmedzenom rozsahu môžu disponovať spôsobilosťou na právne úkony aj osoby, ktoré síce nadobudli plnoletosť, ale na ich strane došlo k naplneniu takých hmotnoprávných predpokladov, ktoré ich robia nespôsobilými na realizáciu niektorých právnych úkonov. Právny poriadok pripúšťa za života fyzickej osoby zasiahnuť do spôsobilosti na právne úkony formou jej obmedzenia v prípade, ak osoba trpí duševnou poruchou, ktorá nie je len prechodná alebo ak nadmerne požíva alkoholické nápoje, omamné látky, jedy.⁹

O obmedzení spôsobilosti na právne úkony rozhoduje súd v civilnom mimosporovom konaní. Osoby, ktorých spôsobilosť na právne úkony bola obmedzená, majú spôsobilosť v rozsahu, ktorý vyplýva z výrokovej časti právoplatného súdneho rozhodnutia. Výrokovú časť je možné formulovať dvomi základnými spôsobmi. Pozitívnym spôsobom, t. j. s uvedením právnych úkonov, ktoré obmedzená osoba môže vykonávať. Z toho vyplýva, že na všetky ostatné právne úkony sa fyzická osoba obmedzuje. Prípustný je aj negatívny spôsob, t. j. s uvedením tých právnych úkonov, na ktoré fyzická osoba nie je spôsobilá a ostatné vykonávať môže.

Pri lustrácii súdnych rozhodnutí vo veci obmedzenia spôsobilosti na právne úkony na stránke Ministerstva spravodlivosti SR¹⁰ sa stretávame najmä s druhým, negatívnym spôsobom vymedzenia právnych úkonov, na ktoré fyzická osoba nie je spôsobilá. S uvedeným prístupom súhlasíme, vzhľadom na to, že súdy tak zabezpečujú právnu istotu vo vzťahu k príslušným orgánom a inštitúciám, s ktorými prichádza obmedzená fyzická osoba, resp. jej opatrovník do kontaktu. Táto právna istota spočíva v tom, že priamo z výrokovej časti rozhodnutia je jasné, na ktoré konanie nemá daná fyzická osoba spôsobilosť.

Priamym následkom obmedzenia spôsobilosti na právne úkony je ustanovenie opatrovníka, ako zákonného zástupcu osoby obmedzenej. Opatrovník je po právoplatnom rozhodnutí súdu oprávnený zastupovať fyzickú osobu v rozsahu, v akom bola obmedzená. Občiansky zákonník v § 27 ods. 3 upravuje hierarchicky postupne okruhy osôb, ktoré možno do tejto funkcie ustanoviť. Sú nimi v prvom rade príbuzní fyzickej osoby, iná osoba, ktorá spĺňa podmienky pre ustanovenie za opatrovníka, a ak nie je možné ustanoviť žiadnu inú osobu, prostriedkom ultima ratio, t. j. krajným riešením je ustanovenie orgánu miestnej štátnej správy, prípadne jeho zariadenie, ak je oprávnené vystupovať svojím menom, tzv. verejného opatrovníka. Funkciu verejného opatrovníka v praxi vykonávajú obce.

Napriek tomu, že hmotnoprávna úprava Občianskeho zákonníka v ustanovení § 10 ods. 1 stále upravuje aj možnosť pozbavenia spôsobilosti na právne úkony, z

⁹ § 10 ods. 2 Občianskeho zákonníka.

¹⁰ Dostupná databáza súdnych rozhodnutí: <https://www.justice.gov.sk/sudy-a-rozhodnutia/sudy/rozhodnutia/>

procesného hľadiska už nie je možné k takémuto rozhodnutiu v civilnom mimosporovom konaní dospieť. Súd môže podľa § 231 zákona č. 161/2015 Z. z. Civilného mimosporového poriadku (ďalej len „Civilného mimosporového poriadku“ alebo „CMP“) rozhodnúť iba o obmedzení spôsobilosti fyzickej osoby na právne úkony, zmene obmedzenia a navrátení spôsobilosti fyzickej osoby na právne úkony. Rekodifikovaný civilný proces tak odzrkadľuje ochranu základných práv a slobôd v zmysle Európskeho dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd (ďalej len „EDĽP“ alebo „Dohovor“), ako aj čl. 12 Dohovoru o právach osôb so zdravotným postihnutím.¹¹ Judikatúra Európskeho súdu pre ľudské práva (ďalej len „ESĽP“), ako aj vnútroštátnych súdov sa opakovane venuje otázkam zásahov do spôsobilosti na právne úkony, pričom v tomto kontexte upozorňuje, že zásahy sú možné len za dodržania prísnych podmienok, v prípadoch odôvodnených legitímnym cieľom a so zachovaním proporcionality medzi legitímnym cieľom a intenzitou zásahu.¹²

V odbornej literatúre¹³ sa polemizuje aj s názorom, či súdy naďalej môžu rozhodnúť o pozbavení spôsobilosti na právne úkony, keďže hmotnoprávny základ pre takéto rozhodnutie je v ust. § 10 ods. 1 Občianskeho zákonníka stále daný a Civilný mimosporový poriadok v čl. 3 ods. 1 CMP pripúšťa analógiu, ak sa právna vec nedá prejednať a rozhodnúť na základe výslovného ustanovenia tohto zákona.¹⁴ Sme toho názoru, že uvedený analogický prístup súdov pri aplikácii práva by odporoval vyššie naznačeným ľudskoprávnym tendenciám a z tohto hľadiska je preto jeho realizácia neprípustná. Naopak, súdy by mali byť obzvlášť zdržanlivé aj pri formulovaní výrokov vo vzťahu k obmedzeniu spôsobilosti na právne úkony, vzhľadom na nevyhnutnú potrebu zachovania primeranosti zásahu.

Rozsah obmedzenia spôsobilosti na právne úkony

Primárnym cieľom nášho výskumu sa práve v dôsledku požiadaviek ESĽP stal aspekt primeranosti zásahov do spôsobilosti fyzickej osoby na právne úkony. Ako sme už uviedli, súdy by mali vždy starostlivo zvažovať s akou intenzitou zasiahnu do spôsobilosti fyzickej osoby na právne úkony, pričom táto nesmie byť v rozpore so základným testom proporcionality, v rámci ktorého je potrebné sledovať legitímny cieľ realizovaného zásahu. Legitímnym cieľom je najčastejšie ochrana záujmov

¹¹ SMYČKOVÁ, R., a kol. Civilný mimosporový poriadok. 2. vydanie. Bratislava: C. H. Beck, 2024, s. 829.

¹² Pozri napr. rozsudok ESĽP zo dňa 8. 11. 2005, vo veci H.F. proti Slovensku, sťažnosť č. 54797/00; nález Ústavného súdu SR zo dňa 28.11.2012 sp. zn. I. ÚS 313/2012; uznesenie Najvyššieho súdu SR zo dňa 28.07.2022, sp. zn. 5Cdo 39/2022.

¹³ JURČOVÁ, M., a kol. Zastúpenie v súkromnom práve. 2. vydanie. Praha: C. H. Beck, 2021, s. 32 - 33.

¹⁴ Čl. 3 ods. 1 CMP: „Ak sa právna vec nedá prejednať a rozhodnúť na základe výslovného ustanovenia tohto zákona, právna vec sa posúdi podľa toho ustanovenia tohto alebo iného zákona, ktoré upravuje právnu vec čo do obsahu a účelu najbližšiu posudzovanej právnej veci.“

osoby, do ktorej spôsobilosti sa zasahuje, ku ktorej sa môže pridať aj ochrana verejného záujmu. Keď sa pozrieme na zákonné predpoklady obmedzenia, je potrebné vyhodnotiť, do akej miery fyzická osoba trpiaca trvalou duševnou poruchou alebo nadmerne požívajúca návykové látky, nie je schopná robiť právne úkony sama a potrebuje, aby za ňu v danom rozsahu konal zákonný zástupca, opatrovník. Pritom nie je možné, aby súd automaticky prezumoval, že osoba trpiaca určitou duševnou poruchou nebude spôsobilá robiť žiadne právne úkony, v žiadnom rozsahu, ale musí sa dôsledne zaoberať jej zdravotným stavom, preukázaným lekáorskými posudkami, ale aj vlastným pozorovaním sudcu v rámci obligatórných procesných inštitútov výsluchu alebo vzhliadnutia osoby, o ktorej spôsobilosti sa koná.¹⁵

Dôležité je si uvedomiť, že aj po právoplatnom rozhodnutí súdu o obmedzení spôsobilosti na právne úkony je nevyhnutné brať ohľad na názor a vôľu opatrovanca. O tom svedčí aj právna úprava civilného procesu, ktorá tejto osobe priznáva procesnú spôsobilosť v plnom rozsahu. To znamená, že táto osoba je oprávnená podať návrh na začatie konania, napr. o navrátení spôsobilosti na právne úkony a rovnako má spôsobilosť samostatne konať pred súdom v plnom rozsahu.¹⁶ Názor osoby, o ktorej spôsobilosti sa koná musí byť zistený a reflektovaný aj vo vzťahu k výberu osoby opatrovníka. Len takýto prístup zodpovedá ústavným princípom ľudskej dôstojnosti a autonómie vôle. Je pritom nevyhnutné brať ohľad na stav opatrovanca a podobne, ako je to pri zisťovaní názoru maloletého dieťaťa¹⁷, súd by mal zistiť názor osoby, o ktorej sa koná a v miere zodpovedajúcej duševnému stavu tejto osoby naň prihliadnuť. Nemusí sa s ním však bez ďalšieho stotožniť. Ak je však vyjadrený názor opatrovanca dostatočne relevantný a odôvodnený, je postup, ktorý by jeho názor opomínal a ignoroval zjavne neprimeraný k realizácii účelov, ktoré sleduje inštitút zákonného zastúpenia, keďže ich dosiahnutie je závislé od splnenia podmienky existencie vzťahu dôvery opatrovanca k opatrovníkovi.¹⁸

Rozhodnutie o tom, v akom rozsahu bude spôsobilosť fyzickej osoby obmedzená, musí byť založené na individuálnom a dôkladnom posúdení jej psychického stavu. Je potrebné hľadať také riešenie, ktoré bude čo najlepšie chrániť jej záujmy, prípadne aj verejný záujem.¹⁹

Z hľadiska konkrétnych oblastí, do ktorých súd pri obmedzení spôsobilosti na právne úkony zasahuje sa najčastejšie stretávame s nasledovnými:

- rozhodovanie o zdravotnom stave (udelení informovaného súhlasu s poskytovaním zdravotnej starostlivosti),

¹⁵ § 243 CMP.

¹⁶ § 233 ods. 2 a § 239 Civilného mimosporového poriadku.

¹⁷ LUPRICHOVÁ, P. Najlepší záujem dieťaťa – efektívny nástroj ochrany maloletého dieťaťa? In: Bratislavské právnické fórum 2015, s. 166.

¹⁸ Nález Ústavného súdu ČR zo dňa 26. 9. 2013, sp. zn. III.ÚS 3333/11.

¹⁹ Nález Ústavného súdu ČR zo dňa 5.12.2016, sp. zn. IV. ÚS 1580/16.

- rozhodovanie o umiestnení do zariadenia sociálnej, zdravotnej, ústavnej a inej starostlivosti (alebo inak povedané: uzatváranie zmlúv o poskytovaní sociálnych služieb a/alebo zmlúv o poskytovaní zdravotnej starostlivosti),
- uskutočňovanie jednostranných právnych úkonov, uzatváranie dvojstranných alebo viacstranných odplatných alebo bezodplatných právnych úkonov, predmetom ktorých je disponovanie s majetkovými alebo osobnomajetkovými hodnotami a právami (alebo konkrétnejšie: disponovanie s hnutelným, nehnuteľným majetkom, inými predmetmi občianskoprávných vzťahov, najmä formou kúpnych, darovacích, zámenných zmlúv, zmlúv o zriadení zabezpečovacích inštitútov, zmlúv o pôžičke, zmlúv o úvere, vystavenia zmenky, uzatváraním dohody v dedičskom konaní, spísaním závetu),
- uzatváranie pracovnoprávných zmlúv,
- preberanie doporučených listových zásielok,
- samostatné konanie pred orgánmi verejnej správy, najmä súdmi, orgánmi štátnej správy a orgánmi samosprávy, zdravotnou a sociálnou poisťovňou, finančnými inštitúciami (najmä bankami a poisťovňami), inštitúciami poskytujúcimi verejné služby,
- právo voliť a byť volený.

Uvedený výpočet je demonštratívny a zároveň nemá predznačovať rozsah, ktorý by mal obsahovať výrok súdneho rozhodnutia. Ako sme už uviedli, rozsah obmedzenia bude v každom prípade závisieť od individuálnych okolností veci a konkrétnej fyzickej osoby, do ktorej spôsobilosti sa má zasiahnuť. Takýto výpočet je však reflexiou najčastejšie realizovaných obmedzení v slovenskom justičnom prostredí. V záujme naplnenia požiadavky obmedzenia spôsobilosti na právne úkony, a teda nie úplného pozbavenia, súdy častokrát upravujú aspoň finančný limit právnych úkonov, ktoré môže fyzická osoba po právoplatnosti rozsudku realizovať, napr. uvedením:

- okrem nakladania s finančnou hotovosťou do sumy XX,-eur jednorazovo, maximálne do sumy XX,-eur mesačne.

Viacere z vyššie uvádzaných oblastí si zasluhujú bližšiu pozornosť z hľadiska vyhodnotenia ich súladnosti so zákonnými predpokladmi a vôbec ich charakteru ako právneho úkonu alebo analogického prejavu vôle, v realizácii ktorého možno spôsobilosť fyzickej osoby obmedziť. Predmetom nášho príspevku je bližšie posúdenie poslednej uvedenej oblasti obmedzenia, a to zásahu do volebného práva s osobitným zreteľom na právo voliť.

Zásahy súdu do volebného práva

Právo voliť a byť volený patrí medzi základné práva a slobody, konkrétne medzi politické práva, ktoré okrem iných medzinárodných, európskych a vnútroštátnych ľudskoprávných dokumentov upravuje osobitne aj čl. 30 Ústavy SR.²⁰

Dodatkový protokol č. 1 k EDLP v čl. 3 normuje, že: *„Vysoké zmluvné strany sa zaväzujú konať v primeraných intervaloch slobodné voľby s tajným hlasovaním za podmienok, ktoré zabezpečia slobodné vyjadrenie názorov ľudu pri voľbe zákonodarného zboru.“* Práve výkladom uvedeného ustanovenia sa rozvinula pomerne bohatá rozhodovacia prax ESLP vo vzťahu k výkonu volebného práva.

V kontexte názvu a primárneho zamerania nášho príspevku sa naskytá otázka povahy výkonu volebného práva. Je realizácia volebného práva právnym úkonom v zmysle § 34 Občianskeho zákonníka²¹? Nepochybne ide o prejav vôle ako základný pojmový znak právneho úkonu. Na základe vlastného vnútorného presvedčenia sa fyzická osoba rozhodne, ktorému kandidátovi odovzdá svoj hlas alebo akým spôsobom bude hlasovať v referende alebo ľudovom hlasovaní o odvolaní prezidenta. Ďalšími pojmovými znakmi právneho úkonu sú zameranie prejavu vôle, uznanie prejavu vôle právnym poriadkom a nastúpenie právnych následkov, ktorými môže byť najmä vznik, zmena alebo zánik práv a povinností. V prenesenom význame možno hovoriť o tom, že prejav vôle konkrétneho voliča, pokiaľ sa stretne v potrebnom počte s prejavmi vôle ďalších voličov smeruje k vzniku mandátu konkrétneho kandidáta/kandidátov²² alebo k iným zmenám predpokladaným napríklad referendum. Určite však nejde o typický právny úkon, tak ako ho normuje súkromnoprávna úprava Občianskeho zákonníka.

Zároveň sa v kontexte skúmanej problematiky naskytá otázka, či súd môže obmedziť fyzickú osobu vo výkone volebného práva? Osobitne, ak nejde o právny úkon v zmysle § 34 OZ?

Ako sme uviedli už v úvode nášho príspevku, podľa čl. 12 ods. 1 Ústavy SR: *„Ľudia sú slobodní a rovní v dôstojnosti i v právach. Základné práva a slobody sú neodňateľné, nescudziteľné, nepremlčateľné a nezrušiteľné.“* Z tohto pohľadu by sa mohlo zdať, že do volebného práva nie je možné žiadnym spôsobom zasiahnuť - odňať ho, či zrušiť.

²⁰ „Občania majú právo zúčastňovať sa na správe verejných vecí priamo alebo slobodnou voľbou svojich zástupcov. Volebné právo je všeobecné, rovné a priame a vykonáva sa tajným hlasovaním. Občania majú za rovnakých podmienok prístup k voleným a iným verejným funkciám.“ (kombinácia ustanovení čl. 30 ods. 1 prvá veta, ods. 3 prvá veta a ods. 4 Ústavy SR).

²¹ Znenie § 34 Občianskeho zákonníka: *„Právny úkon je prejav vôle smerujúci najmä k vzniku, zmene alebo zániku tých práv alebo povinností, ktoré právne predpisy s takýmto prejavom spájajú.“*

²² Napr. podľa § 68 zákona o podmienkach výkonu volebného práva.

Hoci je možné konštatovať, že aktívne a pasívne volebné právo sú kľúčové pre demokraciu a právny štát, nie sú absolútne a môžu podliehať obmedzeniam.²³

ESLP, ako aj Ústavný súd SR sa už zaoberali otázkou týkajúcou sa základných aspektov možnosti zasiahnuť do volebného práva. Vo vnútroštátnom priestore bola táto otázka nastolená v súvislosti s právnou úpravou zákona č. 180/2014 Z. z. o podmienkach výkonu volebného práva a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov (ďalej len „zákon č. 180/2014 Z. z.“ alebo „zákon o výkone volebného práva“), ktorá v znení účinnom do 31.5.2017 normovala v § 4 ako prekážky výkonu aktívneho volebného práva nasledovné kategórie:

a) zákonom ustanovené obmedzenie osobnej slobody z dôvodov ochrany verejného zdravia,

b) výkon trestu odňatia slobody uložený za spáchanie obzvlášť závažného zločinu,

c) pozbavenie spôsobilosti na právne úkony.

Nielen ESLP, ale aj Ústavný súd SR konštatovali, že „... v demokratickom a právnom štáte je neprípustné, aby bola akákoľvek veľká skupina občanov alebo čo i len jeden občan bez závažného verejného záujmu vylúčená z volieb a zároveň jej bolo odopreté na určitú dobu vykonávať jedno z jej ústavou garantovaných práv, ak k takémuto opatreniu neexistuje legitímny cieľ (ciele) a súčasne nie sú s jeho prípadným odstránením ohrozené iné dôležité verejné záujmy“.²⁴

Európsky súd pre ľudské práva identifikoval ako legitímny cieľ obmedzenia volebného práva u osôb pozbavených spôsobilosti na právne úkony, resp. ktorých spôsobilosť na právne úkony bola obmedzená, potrebu, aby na demokratickom rozhodovaní mali účasť len osoby, ktoré sú spôsobilé posúdiť dôsledky svojich rozhodnutí a ktoré sú schopné rozhodovať sa uvedomelo a uvážene. V prípade absolútneho vylúčenia výkonu volebného práva všetkých osôb, ktorým bolo zasiahnuté do spôsobilosti na právne úkony, je možné konštatovať porušenie čl. 3 dodatkového protokolu k Dohovoru. Vždy je potrebné posúdiť skutočné mentálne schopnosti dotknutej osoby a neprístupovať k osobám so zdravotným znevýhodnením plošne.²⁵

Ústavný súd SR v súlade s názorovou líniou ESLP rozhodol, že celoplošné a automatické obmedzenie volebného práva osôb pozbavených spôsobilosti na právne úkony, bez individuálneho posúdenia, je v rozpore s čl. 1 ods. 1 veta prvá, čl. 2 ods. 1, čl. 12 ods. 1 a 2 a čl. 13 ods. 3 a 4 v spojení s čl. 30 ods. 1 veta prvá a ods. 3 veta prvá Ústavy Slovenskej republiky, čl. 3 Dodatkového protokolu k Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd v spojení s čl. 14 Dohovoru o ochrane ľudských

²³ Rozsudok ESLP vo veci Hirst proti Spojenému kráľovstvu zo dňa 6.10.2005, č. sťažnosti: 74025/01. cit. podľa: DRGONEC, Ján. Ústava Slovenskej republiky. 2. vydanie. Bratislava: C. H. Beck, 2019, s. 732.

²⁴ Nález Ústavného súdu zo dňa 11. februára 2009, sp. zn. PL.ÚS 6/08.

²⁵ Rozsudok ESLP vo veci Alajos Kiss v. Maďarsko z 20. 5. 2010, sťažnosť č. 38832/06, bod 38.

práv a základných slobôd, čl. 25 písm. a) a b) v spojení s čl. 2 ods. 1 Medzinárodného paktu o občianskych a politických právach, čl. 29 v spojení s čl. 5 ods. 1 a 2 a čl. 12 ods. 1 a 2 Dohovoru o právach osôb so zdravotným postihnutím a čl. 39 ods. 2 Charty základných práv Európskej únie.²⁶

Pri individuálnom posúdení obmedzenia spôsobilosti realizovať volebné právo je potrebné brať do úvahy „duševné schopnosti dotknutej osoby porozumieť významu, účelu a účinkom volieb, ich jednotlivým formám, ich subjektom a procesom vedúcim k ich výsledku a najmä schopnosť chápať vo voľbách svoj vlastný osobný a odôvodniteľný záujem.“²⁷

Ústavný súd zároveň rozhodol, že automatické vylúčenie osôb vykonávajúcich trest odňatia slobody uložený za spáchanie obzvlášť závažného zločinu je v rozpore so základnými tézami dokumentov ochrany základných práv²⁸

Zásahy do základných práv musia byť v každom prípade ospravedlniteľné. Pri osobách odsúdených na výkon nepodmienečného trestu odňatia slobody sú ospravedlniteľnými dôvodmi z hľadiska obmedzenia osobnej slobody spravidla bezpečnostné požiadavky, ochrana poriadku, potrestanie a resocializácia páchatela. Je však vylúčené, aby bola fyzická osoba obmedzená vo výkone širokého spektra práv, ktoré jej zaručuje Dohovor iba na základe tej skutočnosti, že bola odsúdená a je vo výkone trestu. Bez ohľadu na to, akého závažného trestného činu sa dopustila.

Na základe vyššie uvedených argumentov dospel Ústavný súd SR k zovšeobecňujúcemu záveru, že: „*Obmedziť spôsobilosť posudzovanej osoby na výkon volebného práva možno len na základe výslovného výroku súdneho rozhodnutia (s prípadným určením, ktorého volebného práva, aktívneho, pasívneho alebo oboch, prípadne ktorých volieb sa dotýka).*“²⁹

Uvedené rozhodnutie Ústavného súdu SR bolo následne reflektované aj v zákone o podmienkach výkonu volebného práva, v ktorom došlo k novelizácii § 4 a s účinnosťou od 31.5.2017 sa už za prekážky práva voliť nepovažujú výkon trestu odňatia slobody uložený za obzvlášť závažný zločin a pozbavenie spôsobilosti na právne úkony.³⁰

²⁶ Nález Ústavného súdu SR zo dňa 22. marca 2017, sp. zn. PL. ÚS 2/2016 publikovaný pod R 4/2017, výroková časť nálezu.

²⁷ Nález Ústavného súdu SR zo dňa 22. marca 2017, sp. zn. PL. ÚS 2/2016 publikovaný pod R 4/2017, ods. 122.

²⁸ Nález Ústavného súdu SR zo dňa 22. marca 2017, sp. zn. PL. ÚS 2/2016 publikovaný pod R 4/2017, výroková časť nálezu. S výnimkou volieb do orgánov územnej samosprávy, ods. 130 – 137 nálezu.

²⁹ Nález Ústavného súdu SR zo dňa 22. marca 2017, sp. zn. PL. ÚS 2/2016 publikovaný pod R 4/2017.

³⁰ Naďalej však zákonnou prekážkou výkonu volebného práva v § 4 zákona o podmienkach výkonu volebného práva zostalo „*zákonom ustanovené obmedzenie osobnej slobody z dôvodu ochrany verejného zdravia, ak osobitný zákon v čase pandémie neustanoví inak.*“ Rovnako ako to bolo v prípade okolností týkajúcich sa osôb vo výkone trestu odňatia slobody, či osôb pozbavených spôsobilosti na právne úkony, aj toto obmedzenie sa týka celoplošne všetkých osôb, ktoré sú napríklad

Aj keď možno s uvedenými závermi ústavného súdu, ako aj ESLP súhlasiť, je potrebné sa zaoberať ďalšími praktickými súvislosťami, ktoré sú s takýmto rozhodnutím spojené. Keď súdy pristupujú k rozhodnutiu o obmedzení fyzickej osoby vo výkone aktívneho alebo pasívneho volebného práva uvádzajú tento rozsah obmedzenia v rovnakej časti výroku súdneho rozhodnutia, ako aj ďalšie právne úkony, na ktoré sa dotknutá fyzická osoba obmedzuje (najčastie bod I. výrokovej časti rozsudku). Potom nasleduje druhý výrok rozsudku o obmedzení spôsobilosti na právne úkony, ktorý vo väčšine prípadov znie: „Súd ustanovuje osobe obmedzenej v spôsobilosti na právne úkony opatrovníka: XY, ktorý je oprávnený a povinný ju v rozsahu jej obmedzenia zastupovať“.³¹

Z gramatického výkladu takto formulovaného výroku súdneho rozhodnutia vyplýva, že opatrovník je okrem iného oprávnený vykonávať v mene obmedzenej fyzickej osoby jej aktívne a pasívne volebné právo.

S uvedeným gramatickým výkladom samozrejme nie je možné súhlasiť. Ako sme už uviedli, základným pojmovým znakom právneho úkonu je prejav vôle. Na druhej strane jedným zo základných predpokladov obmedzenia spôsobilosti na právne úkony je duševná nespôsobilosť formovania slobodnej a vážnej vôle, ktorá by skutočne reflektovala záujmy dotknutej osoby. Volebné právo je pritom prirodzeným prejavom názoru a želania konkrétnej osoby, ktorá je nositeľkou tohto práva, nemôže byť prenesené na iný subjekt, opatrovníka, disponujúceho vlastnou vôľou a pohnútkami, ktoré túto vôľu formujú. O to viac, ak opatrovníkom môže byť aj právnická osoba, napr. obec.

Napriek tomu, že na základe teleologického výkladu a vyššie uvedených argumentov je vylúčené, aby bolo volebné právo realizované prenesene inou fyzickou osobou, v praxi je možné si predstaviť situáciu, keď by došlo na strane volebnej komisie vo volebnej miestnosti k aplikácii nesprávneho výkladu výrokovej časti rozhodnutia a umožnili by opatrovníkovi vykonať voľbu v mene zastúpenej osoby. Z tohto dôvodu považujeme za potrebné formulovať výrokové časti súdneho rozhodnutia, ktorým je fyzická osoba obmedzovaná vo výkone aktívneho a/alebo pasívneho volebného práva tak, aby nedochádzalo k výkladovým rozporom. Ideálnym sa javí formulovať ako prvý výrok o rozsahu obmedzenia spôsobilosti na právne úkony, následne výrok

v karanténnych zariadeniach, bez primeraného vyhodnotenia konkrétnej situácie. V kontexte nedávnej pandémie súvisiacej s ochorením Covid-19 sme toho názoru, že ani toto ustanovenie by v teste proporcionality a sledovania legitímneho cieľa neobstálo. Najmä, ak zo skúsenosti vieme, že aj pri zachovaní ochrany verejného zdravia je možné realizovať také opatrenia, ktoré zabezpečia potrebné hygienické alebo iné bezpečnostné štandardy.

³¹ Pozri napr.: rozsudok Okresného súdu Levice zo dňa 17. 04. 2024, sp. zn. 6Ps/11/2023; rozsudok Okresného súdu Bardejov zo dňa 14. 03. 2024, sp. zn. 15Ps/9/2023; rozsudok Okresného súdu Poprad zo dňa 04. 03. 2024, sp. zn. 27Ps/6/2023; rozsudok Mestského súdu Bratislava II zo dňa 10. 07. 2024, sp. zn. 59Ps/7/2023.

o ustanovení opatrovníka, ktorý bude oprávnený a povinný zastupovať opatrovanca v rozsahu právnych úkonov, na ktoré bol obmedzený. Potom by boli uvedené ďalšie výroky týkajúce sa výkonu funkcie opatrovníka (musí konať v záujme opatrovanca a predkladať súdu správy v určenej pravidelnej frekvencii) a až po týchto výrokoch by nasledoval výrok o obmedzení aktívneho a/alebo pasívneho volebného práva, na ktorý by už výrok o opatrovníkovi nenadväzoval.

Záver

Rozhodovacia prax ESLP, ako aj Ústavného súdu SR je v otázkach výkonu volebného práva pomerne konzistentná a jednoznačne uvádza, že obmedzenie volebného práva musí vždy sledovať legitímny cieľ a byť primerané konkrétnym okolnostiam. Nie je žiaduce, aby dochádzalo k automatickému, celoplošnému vylúčeniu akejkoľvek skupiny osôb z výkonu ich volebného práva. Tak ako pozbavenie spôsobilosti na právne úkony nenachádza svoje legitímne ukotvenie v ľudskoprávných dokumentoch, ani plošný zásah do volebného práva bez individualizovaného skúmania, v zásade nemôže byť považovaný za súladný so základnými právami. Zásah do spôsobilosti na právne úkony je možný len v prípadoch korektného preskúmania a vyhodnotenia konkrétnej situácie fyzickej osoby a jej duševného stavu zo strany súdu.

Z hľadiska praktickej realizácie obmedzenia výkonu volebného práva súdmi, ktoré vo väčšine prípadov nadväzuje na obmedzenie spôsobilosti na právne úkony navrhujeme, aby došlo k presunu výroku súdneho rozhodnutia o obmedzení práva voliť a/alebo práva byť volený až za výroky, ktorými sa upravuje funkcia opatrovníka osoby, ktorej spôsobilosť na právne úkony sa obmedzuje. Uvedený prístup zabezpečí výkladovú určitosť a jednotnosť v otázke možnosti preneseného výkonu volebného práva v mene opatrovanca opatrovníkom.

Zoznam použitej literatúry

1. DRGONEC, Ján. Ústava Slovenskej republiky. 2. vydanie. Bratislava: C. H. Beck, 2019, s. 732.
2. HAMŘIK, M. Paternalizmus v konflikte rodičovských práv a práva na súkromie maloletého so zameraním na rodovú identitu. In. BATKA, L. a kol. (eds.) Quo vadis postavenie transrodových ľudí na Slovensku? Bratislava : Právnická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave, 2023. 177 s. ISBN 978-80-7160-707-6.
3. LUPRICHOVÁ, P. Najlepší záujem dieťaťa – efektívny nástroj ochrany maloletého dieťaťa? In Bratislavské právnické fórum 2015. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, 2015. s. 163-168.
4. JURČOVÁ, M., a kol. Zastúpenie v súkromnom práve. 2. vydanie. Praha: C. H. Beck, 2021, 360 s. ISBN 978-80-7400-836-8.

5. SMYČKOVÁ, R., a kol. Civilný mimosporový poriadok. 2. vydanie. Bratislava: C. H. Beck, 2024, 1216 s. ISBN 978-80-8232-049-0.
6. WAGNEROVÁ, E., ŠIMÍČEK, V., LANGÁŠEK, T. et al. Listina základných práv a svobod. Komentár. Praha: Wolters Kluwer, 2012, 931 s. ISBN: 978-80-7357-750-6.

Kontaktné údaje

Mgr. Tamara Čipková, PhD.

tamara.cipkova@flaw.uniba.sk

Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta

Bratislavské právnické fórum 2024
Vplyv nadnárodných súdnych orgánov na národné súkromné právo
Právnická fakulta, Univerzita Komenského v Bratislave
1. vydanie
2024

ISBN 978-80-7160-727-4



PRÁVNICKÁ FAKULTA
Univerzita Komenského
v Bratislave

ISBN: 978-80-7160-727-4